DIVI THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI,

IN LIBRVM BEATI DIONYSII DE DIVINIS NOMINIBVS EXPOSITIO.

Hæc sunt quæ in sermone de Diuinis Nominibus continentur Capitula.

AD INTELLECTVM librorũ beati Dionysii considerandum est, quod ea quæ de Deo in sacris scripturis dicuntur, artificialiter quadrifariam diuisit. Nam in libro quodam qui apud nos non habetur, qui intitulatur de diuinis ypotiposibus, i. caracteribus, ea de Deo tradidit quæ ad vnitatem diuinæ essentiæ, & distinctionẽ personarũ pertinent. Cuius vnitatis, & distinctionis sufficiẽs similitudo in rebus creatis nõ inuenitur, sed hoc mysteriũ oẽm naturalis rõnis facultatẽ excedit. Quę vero dicũtur de Deo in scripturis, quarũ aliqua similitudo in creaturis inuenitur, dupliciter se habẽt. Nã huiõi similitudo in quibusdã quidẽ attenditur ſm aliquid quod a Deo in creaturas deriuatẽ. Sicut a primo bono sunt oĩa bona, & a primo viuo sunt oĩa viuẽtia; & sic de aliis similibus. Et talia pertractat Dionysius in libro de diuinis noibus, quẽ præ manibus habemus. In quibusdã vero similitudo attendit ſm aliquid a creaturis in Deũ translatũ. Sicut Deus dicitur leo, petra, sol, vel aliquid huiõi: sic .n. Deus simbolice, vel methaphorice nominatur. Et de huiõi tractauit Dionysius in quodã suo libro, quẽ de simbolica theologia intitulauit. Sed quia oĩs similitudo creaturæ ad Deũ deficiẽs est, & hoc ipsum quod Deus est, oẽ id quod in creaturis inuenitur, excedit, quicquid in creaturis a nobis cognoscit̃ a Deo remouetẽ, ſm quod in creaturis est, vt sic post oẽ illud quod intellectus noster ex creaturis manuductus de Deo concipere potest, hoc ipsum qd̃ Deus est remaneat occultũ, & ignotũ. Non solũ .n. Deus nõ est lapis aut sol, qualia sensu apprahendũtur, sed nec est talis vita, aut essentia qualis ab intellectu nostro cõcipi põt, & sic hoc ipsum quod Deus est cũ excedat omne illud, qd̃ a nobis apprehenditur, nobis remanet ignotũ. De huiõi aũt remotionibus quibus Deus remanet nobis ignotus, & occult⁹ fecit aliũ librũ quẽ intitulauit de mystica. i. occulta theologia. ¶ Est aũt considerandũ quod beatus Dionysius in oĩbus libris suis obscuro vtitur stilo. Quod quidẽ nõ ex imperitia fecit, sed ex industria, vt sacra, & diuina dogmata ab irrisione infidelium occultaret. Accidit etiam difficultas in prædictis libris ex multis. Primo quidẽ quia plerũque vtitur stilo, & modo loquẽdi quo vtebanẽ platonici, qui apud modernos est inconsuetus. Platonici .n. oĩa cõposita, vel materialia volentes reducere in principia simplicia, & abstracta, posuerũt species rerũ separatas, dicentes quod est homo extra materiã, & sĩr equus, & sic de aliis speciebus naturaliũ rerũ. Dicebãt ergo quod hic homo singularis sensibilis nõ est hoc ipsum quod est homo, sed dici homo participatione illius hoĩs separati. Vnde in hoc hoĩe sensibili inuenitur aliquid quod nõ pertinet ad speciẽ humanitatis, sicut materia indiuidualis, & alia huiõi. Sed in hoĩe separato nihil est nisi qd̃ ad speciẽ humanitatis pertinet. Vnde hominẽ separatũ appellauit per se hominẽ, propter hoc quod nihil habet nisi quod est humanitatis, & principaliter hoĩem inquantũ humanitas ad hoĩes sensibiles deriuatẽ ab hoĩe separato per modũ participationis. Sic etiã dici põt quod homo separatus sit super hoĩes, & quod homo separat⁹ sit humanitas omniũ hominum sensibiliũ inquantũ natura humana pure cõpetit homini separato, & ab eo in hoĩes sensibiles deriuatur. Nec solum huiõi abstractione Platonici considerabant circa vltimas species rerũ naturaliũ, sed etiam circa maxime cõmunia, quæ sunt, bonũ, vnũ & ens. Ponebant .n. vnũ primũ, quod est ipsa essentia bonitatis, & vnitatis & esse, quod dicimus Deũ, & quod oĩa alia dicũtur bona, vel vna vel entia per deriuationẽ ab illo primo. Vnde illud primũ noiabant ipsum bonũ, vel per se bonũ, vel principale bonũ, vel superbonũ, vel etiã bonitatẽ omniũ bonorũ, seu etiã bonitatẽ, aut essentiam, & substantiã, eo modo quo de homine separato expositum est. ¶ Hæc igitur Platonicorũ ratio fidei nõ consonat, nec veritati, quantũ ad hoc quod continet de speciebus naturalibus separatis, sed quantũ ad id quod dicebant de primo rerũ principio, verissima est eorũ opinio, & fidei christianæ consona. Vnde Dionysius Deũ nominat quandoque ipsum quidẽ bonũ, aut superbonum, aut principale bonũ, aut bonitatẽ oĩs boni. Et sĩr nominat ipsum superuitã, supersubstantiã, & ipsam deitatẽ thearchicã. i. principalem deitatẽ, quia etiã in quibusdã creaturis recipit nomen deitatis ſm quandã participationẽ. ¶ Secunda autẽ difficultas accidit in dictis eius, quia plerũque rõnibus efficacibus vtiẽ ad propositũ ostendendum, & multoties paucis verbis, vel etiam vno verbo eas implicat. ¶ Tertia, quia multoties vtitur quadam multiplicatione verborum, quæ licet superflua videantur, tamen diligenter considerantibus magnam sententiæ profunditatem continere inueniuntur.

LECTIO PRIMA.

N Hoc igitur libro, qui de diuinis nominibus inscribitur, more eorū qui artificiose sciētias tradiderūt, primo præmittit quædā necessaria ad sequentē cōsiderationē. Secūdo incipit prosequi principale intentū, in 3. capit. qđ incipit. ibi. {Et primā si videtur &c.} Circa primū duo facit. Primo ostendit rōnē diuinorū nominū. Secūdo ostēdit ꝙ noia de quib° in hoc libro tractāt sunt cōmunia toti trinitati, & hoc secūdo cap qđ incipit. ibi. {Thearchicā totā esse tiā.} Circa primū duo facit. Primo cōtinuat se ad præcedētē librū, vbi alloquēs beatum Thimotheum dicit, ꝙ {post theos ypotipo-ses}.i. diuinas distinctiones qb° psonæ in trinitate ad inuicē distinguunt, trāsibit {ad reserationē}.i. manifestationē {diuinorū nominū} ſm suā possibilitatē. Perfecte.n. ea exponere supra hominē esse videt. Secundo. ibi. {Esto autem & nūc &c.} icipit præmittere quædā necessaria ad sequens opus. Præmittit aūt duo. Primo quidē modū pcedēdi in hoc opere, hoc.n. necessariū ē præscire in qualibet doctrina. Secūdo ostēdit rōnē diuinorū noium, de qbus in hoc libro intēdit. ibi. {Has seqnētes thearchicas.} Et hæc duo satis exprimūtur ī titulo huius capituli. qui hic habet, {Quæ sermonis intentio.} qm̄ ad primū, {& quæ de diuinis noib° traditio,} q̄tū ad secūdū. Circa primū duo facit. Primo ostēdit ex qbus pcedēdū sit in hoc ope. Secundo q̄ sint tradēda. ibi. {Igr̄ vni, nō est audēdū &c. Primo duo facit. primo ostēdit ex quib° sit pcedendū in hoc ope, qa nō est intendēdū rōni humanæ, sed reuelatiōi diuinæ, accipiēs hoc ab aplo q dicit 1. Cor. 2. Non in psuasibilib° humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spūs spūalib° &c. Et hoc est qđ dicit. {Esto aūt}.i. sit {&}.i. etiā {nūc lex eloqorū}.i. quæ in scis scripturis tradit, {prædiffinita}.i. prædeterminata, a nobis, sicut olim fuit ab Aplo, quę qdē lex est {nos asseuerare,}.i. astruere, vel manifestare, {veritatē dictorū de Deo, non in persuabilibus humanæ sapiētiæ verbis}.i. nō initētes sicut principalib° medijs ad pbādū ppositū principijs humanæ sapiētiæ, quæ ſm naturalē rōnē procedit sed in demōstratiōe virtutis theologorū}.i. eorū qui scripturā canonicā tradiderūt. s. aplorum, & prophet. {virtutis}, dico, {motę a spiritu}. s. scō. Innitit.n. in sua doctrina Dionysius auctoritati sacræ scripturæ, quę robur habet & virtutē, ſm ꝙ apostoli, & prophetæ moti sunt ad loquendū a spiritusancto eis reuelāte, & in eis loquēte. Secūdo inducit prędictæ legis rōnē. ibi. {Secūdū quā, & ineffabilib° & ignotis, ineffabiliter & ignote cōiungimur.} Et virtus suę rōis talis ē. In illis doctrinis principijs humanæ sapientiæ inniti possum° in quib° ea tradunt quæ hoibus cognoscibilia sunt, & dicibilia, & ab his qui habent doctrina illā, & cognosci, & dici possunt. Sed in doctrina fidei proponunt quędā hoi ignota, & indicibilia, quibus habētes fidē inhærent in cognoscēdo, aut perfecte, verbo explicādo, licet certius eis inhæreāt, & altior sit hmōi inhesio, quam aliqua cognitio naturalis. In doctrina igit fidei nō possumus inniti principijs humanæ sapiētiæ. Et hoc est qđ dicit. {Secundū quā}. s. virtutē reuelatiōis procedētis a spiritusancto in aplos, & phetas, nos per fidē {coniungimur ineffabilib°, & ignotis} & veritati diuinæ, quæ excedit oēm humanā locutionē & cognitionē. Nec fides sic coniūgit eis, vt faciat ea ab hoie credēte cognoscere, & loqui sicut sunt, hoc.n. esset apertæ visionis, sed cōiūgit {ineffabilr̄ & ignote.} Videmus.n. nūc per speculū, vt dicit. 1. Cor. 13. Et ne aliquis hanc coniūctionē despiceret, pp̄ sui impfectionē, subiungit, {ſm meliorē vnionē nostræ rōnalis, & intellectualis virtutis & opationis}.i. supra virtutē, & opationē nostræ rōnis, & intellect°, vt ponatur genitiuus pro ablatiuo, more græcorū. Altioribus.n. per fidē coniūgimur ꝗ̄ sint ea ad quæ rō naturalis pertingit,

F & certius adheremus, quāto certior est diuina reuelatio quā humana cognitio. Dicit aūt {rōnalis & intellectualis,} quia eorū quæ naturaliter cognoscimus, quędā per se a nobis conspiciuntur absque aliqua inuestigatione, & eorū proprie est intellectus. Quędā vero cognoscunt per inquisitionē, & horū est rō. Dicit aūt {opationis, & virtutis} qa multa cognoscimus virtute, quæ actu nō speculamur. Deinde cū dicit. {Igit vniuersalr &c.} ostēdit quæ sūt tradēda in hac doctrina. Et primo ponit ppositū. Scđo manifestat ipsū. ibi. {Nā supsubstātiale &c.} Propositū aūt cōcludit ex præmissis. Hoc.n. & in scientijs humanis obseruat, ꝙ pricipia & cōclusiōes sūt ex eodē genere. Si igit pricipia ex quib° pcedit hæc doctrina, sunt ea quæ p reuelationē spūsancti sūt accepta, & in sacris scripturis habent, hoc est ergo qđ concludit, ꝙ nullo mō aliqs debet audere {dicere,} ore {nec etiā cogitare aliqđ de occulta deitate supsubstātiali,} quæ est sup oēm substātiā, & per hoc est occulta nobis, quibus creatæ substantiæ sunt pportionatę ad cognoscendum, & per consequēs ad loquēdū {præter ea quæ nobis diuinitus ex sanctis eloquijs sunt expressa}.i. {exprimunt per sancta eloquia.} Signanter aūt non dicit in sanctis eloquijs, sed {ex sanctis eloquijs.} Quia quæcumq; ex his quæ continent in sacra scriptura elici possunt, nō sūt aliena ab hac doctrina, licet ipsa et in sacra nō cōtineantur scriptura. Deinde cū dicit. {Nā supsubstātialē &c.} Inducit rōnē ad manifestādū ppositū. Et primo ponit rōnē. Scđo pbat quidē quæ in rōne supponit. ibi. {Etenī si aliquid cōuenit &c.} Virtus ergo suæ rōnis talis est. De eo qđ ab aliquo solo scit, null° pōt cogitare, vel loqui, nisi q̄tū ab alio manifestat, Soli aūt Deo conuenit pfecte cognoscere seipsū ſm id qđ est. Null° igit pōt vere loq de Deo, vel cogitare nisi qm̄ a Deo reuelat. Quæ qdem diuina reuelatio in scripturis sacris cōtinet. Et hoc est qđ dicit, ꝙ {cōuenit ipsi}. s. Deo soli, {attribuere supersubstantialē scientiā ignorantiæ supsubstantialitatis}.i. supersubstantialitatis diuinæ ignorātiæ. {Quæ} quidē supsubstantialitas nō ignorata est pp̄ aliquē suū defectū, sed pp̄ suū excessū, qa. s. {ē sup rōnē & intellectū,} creatū, & sup ipsā substantiā} creatā, quæ est obiectū cōmesuratū intellectui creato, sicut essentia icreata e proportionata sciētiæ creatę. Et iō sicut essētia diuina ē supsubstātialis, ita & e.° sciētiā supsubstātialē dixit. Sp.n. oportet obiectū cognitiuę virtutis virtuti cognoscēti pportionatū esse. Nec tñ oio sumus i Dei ignorātia cōstituti subiūgit, nos dico {cōuenit} rōnē {respiciētes} p spūalē cōtēplationē, {ad supius}.i. ad id qđ supra nos est. s. Deū, {q̄tū radi° thearchicorū eloqorū seipsū imittit} idest, se expādit, {ad supiores splēdores}.i. ad veritates intelligibiles diuinorū. Veritas.n. sacræ scripturæ est quoddā lumē p modū radij deriuatū a prima veritate, qđ qdē lumē nō se extēdit ad hoc ꝙ p ipsū possum° videre Dei essentiā, aut cognoscere oia quæ De° i seipso cognoscit, aut āgeli, aut beati ei° essentiā vidētes, sed vsq; ad aliquē certū terminū, vel mēsurā intelligibilia diuinorū lumine sacrę scripturę manifestant. {Et} sic dū nos nō plus extēdim° ad agnoscēdū diuina quam lumē sacræ scripturæ se extēdit, {sumus,} p hoc {cōstricti, quasi certis limitib° coartati, {circa diuina,} quadā {tēperātia & scitate. Sāctitate qdē, dū sacræ scripturæ veritatē mūdā ab omni errore cōseruam°. Tēpātia vero, dū ad eas nō magis nos ingerimus, q̄ nobis est datū. Deide cū dicit. {Etenī si aliqd &c.} manifestat quæ supposuerat i hac rōne. Et primo qdē ꝙ Deus soli sibi sit notus, nobis aūt occultus. Secūdo manifestat modū quo diuina cognitio nobis cōmunicat. ibi. {Non tñ incōmunicabile ē. {Primum ostēdit dupl̄r. Primo qdē rōnib°. Scđo auctoritatib°. ibi. {Etenī sicut ipsa d̄ se &c.} Ponit aūt primo duas rōes. Quarū prima talis ē.

Diuina

BEATI DIONYSII DE DIVINIS NOMINIBVS LIBER.

CAPVT PRIMVM.

Quæ sermonis intentio. & quæ de Diuinis nominibus traditio.

Compresbytero Timothæo Dionysius presbyter.

LECTIO PRIMA.

VNC autē o beate post theologicas ypothiposes, ad diuinorū nominum reserationē, sicut est possibile trāsibo. Esto aūt & nunc a nobis eloquiorū lex prædeffinita, ueritatē de deo deorū nos asseuerare, nō in persuasibilibus huma-

G nę sapientię uerbis, sed in demōstratione a spiritu uirtutis motę theologorū. Secūdum quā & ineffabilibus & ignotis, ineffabiliter & ignote coniūgimur secūdū meliorē nostræ rationabilis & intellectualis uirtutis & operationis unionē. Igitur uniuersaliter nō est audendū dicere aliquid nec etiā cogitare de supersubstantiali occulta deitate præter ea que diuinitus nobis ex sā

H ctis eloquiis sunt expressa. Nam supersubstantialē scientiā ignoratiæ supersubstantialitatis quæ est super rationē & intellectū & substantiā ipsā, ipsi attribuere

Diuina reuelantur a Deo sm proportionẽ eorũ quibus reuelant. Sed A cognoscere infinitũ est supra proportionẽ intellectus finiti. Non ergo hoc ipsum quod Deus est ex diuina reuelatione a quocumque cognoscitur. Et hoc est quod dicit, quædam {diuinę reuelantur a Deo & inspiciuntur} a nobis {sm pportionẽ mentiũ vniuscuiusq;.

conuenit. Tñ ad, ipsius respicientes quantũ Thearchicorum eloquiorũ radius seipsum immittit ad splendores superiores, & simus circa diuina temperantia & sanctitate cõstricti. Etenim si aliquid cõuenit omni sapienti, & verissimę theologiæ credere secundum proportionẽ vniuscuiusq; mentiũ reuelantur diuina, & inspiciuntur tearchica boni- B tate in salutari iustitia, a mensuratis immensuratione sicut incompræhensibilẽ vt decet Deũ segregantẽ. Sicut.n. incõprehensibilia & incontemplabilia sunt

Et hoc dico. {si conuenit aliquid credere theologiæ} idest, sacrę scripturę, {summi sapiẽti & verissimę.} Dicit enim Mat. 25. Dedit vnicuique secundum propriam virtutẽ. Et notandum quòd ponit duo ex quibus habetur ꝙ sacræ scripturæ sit maxime credendum. Quòd enim alicui non credatur, ex duobus contingit, aut quia est, vel reputatur ignorans, aut quia est vel reputatur mẽdax. Vnde cum sacra scriptura sic omnisapiens & verissima, quia reuelata & tradita a Deo qui est veritas, & omnia sciens, maxime sacræ scripturæ est credendũ. Et hoc dico, {thearchica {.i. diuina {bonitate} segregata. {a mensuratis,} idest, a finitis, {immensuratione,} idest, infinitate diuinæ essentiæ. Non quidem vt nullo modo cognoscatur, sed vt non cõprehendatur. Et propter hoc addit, {sicut incompræhensibilem.} Nam a beatis quidem mente attingitur diuina essentia non autem comprehenditur. Et hoc quidem facit Deus {in iustitia salutari.} C In hoc enim ratio distributiuæ iustitiæ consistit, ꝙ detur vnicuiq; secundum suam conditionem. Et sicut per ordinem distributiuę iustitiæ constitutę a principe ciuitatis saluatur totus ordo politicus, ita per hunc ordinem iustitiæ saluatur a Deo totus ordo vniuersi. Hoc enim subtracto, omnia confusa remanerent. Et hoc quidem facit, {vt decet Deum, Eum enim decet sua bonitate saluare quę condidit. Secundam rationem ponit ibi. {Sicut.n. incompræhensibilia &c.} Quæ talis est. Superior gradus entium cõpræhendi nõ potest per inferiorem, sicut intelligibilia per materialia, nec simplicia per composita, nec incorporea per corporalia. Sed Deus est super omnem ordinẽ existentiũ, ergo per nihil existentium comprehendi potest. Et hoc est quod dicit. {Sicut.n. intelligibilia sunt incõprehensibilia & incontemplabilia.} idest, imperscrutabilia. {& simplicia & infigurabilia} per ea quæ sunt in compositione & figura. } idest, quæ sunt composita & figurata. Non, n. est figura tali compositorum, & sicut {carentia} seu priuatio est {intangibilis & infigura- D bilis,} & sicut {incorporabilia} quæ carent forma. & sunt intangibilia & infigurabilia, vt intelligamus poni abstractum pro concreto, {sunt incompræhensibilia & incontemplabilia,} licet {formatis secundum figuras corporum} idest, ipsis corporibus. Sic inquã, hoc est {secundum eandem rationem veritatis superponitur vnitas,} idest Deus qui est ipsa vnitas, quasi existens vnus per suam essentiam, {quæ est supersubstantialis supponitur substantiis, & quę est super mentem superponitur mentibus} i. intellectualibus spiritibus, {& ipsum bonum,} scilicet Deus {quod est super deliberationẽ {idest, super omnẽ rationem, {est indeliberabile omnibus deliberationibus,} idest, non inuestigabile aliqua ratione creata, {& quod est super verbum,} idest super oẽm locutionem creaturæ {est ineffabile} idest indicibile, {omni verbo} creato. Vbi quatuor tetigit,} .i. {substantias} quæ sunt obiecta cognitionis, {mentem}. i. intellectum simplicem, {& deliberationem} .i. ratione inquirentem, quæ pertinent ad virtutes cognoscitiuas, {& ver- E bum} quod pertinet ad manifestationem cognitionis. Ponit autẽ hæc quatuor, quia non solum intendit ostendere quòd Deus non possit per aliquam virtutem cognoscitiuã comprehendi, aut locutione perfecte manifestari, sed ꝙ neque per aliquod obiectum creatum, vel per quamcumque similitudinem creatam. Vnde & in exemplis quę ponit, non dicit ꝙ intelligibilia sint incomprahensibilia sensibus, sed sensibilibus, quia per sensibilia intelligibilia compræhendi non possunt. Et eadem ratio est de aliis. Et attendendũ est, ꝙ nõ solum dicit, ꝙ intelligibilia sint incomprehensibilia sensibilibus, sed etiam incontemplabilia, quia per ea quæ sunt inferioris ordinis non solum comprehendi non possunt ea quæ sunt superioris, sed neque contemplari. Tunc enim per aliud contemplamur, cum per vnum possumus essentiam illius videre, vt sciamus de eo quid est. Comprehenditur autem illius essentia cum ita pfecte cognoscitur sicut cognoscibilis est. Qui enim cõclusionem demonstrabilem medio probabili cognoscit, & si eam ali-

qualiter contemplet, non tamen eã comprehendit, quia non pertingit ad perfectum modum suæ cognitionis. Sic igitur Deus incomprehensibilis quidem est omni intellectui creato, quia est super omnem mentem & rationem, vtpote plus habens de claritate veritatis in sua essentia, quod ad eius cognoscibilitatem pertinet, quàm aliquod

a sensibilib⁹ intelligibilia, & his quæ in compositione sunt & figura, simplicia & infigurabilia, & formatis secundũ corporũ figuras incorporaliũ intangibile, & infigurabile formæ carentia, secundũ eandẽ veritatis rationem superponit substantiis quæ est supersubstantialis, & mentibus quæ est super mentẽ vnitas, & omnibus deliberationib⁹ est indeliberabile quod ẽ super deliberationẽ, & ineffabile verbo omni qđ est super verbũ bonũ, vnitas vnificãs oẽm vnitatem, & supersubstantialis substantia,

creatũ de virtute ad cognoscendum. Vnde nulla creatura potest pertingere ad perfectũ modum cognitionis ipsius, quem nominauit supersubstantialẽ scientiam, & hoc esset eum comprahẽdere. Potest tamen intellectus creatus eius essentiam contemplari aliquo modo attingendo, non tamen per aliqua obiecta, vel species vel quascumque similitudines creatas, quia nullum horum potest manuducere in diuinam essentiam, multo minus quam corpus in incorpoream essentiam. Sic igitur sm rationem Dionysii oportet dicere ꝙ Deus & incõprehensibilis est omni intellectui, & incontẽplabilis nobis in sua essentia quamdiu nostra cognitio alligata est rebus creatis, vtpote nobis cõnaturalibus, & hoc est in statu viæ. Et quia Deũ vnitatem vocauerat, ne aliquis credat quòd sit vnitas formaliter rebus inhærens, quasi in ipsis rebus participa- C tã, ad hoc excludendum subiungit, {vnitas,} scilicet per se subsistẽs, vnificans omnem vnitatem} .i. diffundens vnitatem in omnib⁹ quę quocumque modo vnitate participant. Deinde quia Deũ nominauerat vnitatẽ supersubstantialem & bonum super mentem, posset aliquis credere ꝙ Deus nullo modo posset dici substãtia aut mẽs, aut aliquid hmõi, & ideo ad hoc excludendũ, subdit, ꝙ Deus est quidem substantia, sed supersubstantialis. Ad cuius euidentiã considerandũ est, ꝙ nõia cum sint a nobis imposita, sic significãt sm ꝙ res in cognitionẽ nostram cadunt. Cum igitur hoc ipsum quod Deus est sit supra cognitionem nostram, vt ostensum est. Cognitio aũt nostra cõmensuret rebus creatis, sed nomina a nobis imposita nõ sic significant sm ꝙ congruit diuinæ excellentiæ, sed secundum ꝙ conuenit existentiæ rerum creatarum, esse aũt rerum creatarum deductum est ab esse diuino sm quandam deficientem assimilationẽ. Sic igit sm ꝙ qualiscũque similitudo est rerũ creatarũ ad Deũ, nomina a nobis imposita de Deo dici possunt, nõ q- D dẽ ita sic, sicut de creaturis, sed per quendam excessum, & hoc significãt quod dicit, ꝙ Deus est {supersubstantialis substantia,} & similiter quod subdit ꝙ est {intellectus non intelligibilis} idest non quales sunt intellectus qui intelliguntur a nobis, {&} est {verbum nõ non dicibile,} idest, non qualia sunt verba quæ a nobis dicuntur. Sicut aũt nomina a nobis imposita de Deo dici possunt, sm qualis qualis similitudo est creaturarum ad Deũ, ita sm ꝙ creaturæ deficiunt a repræsentatione Dei, nomina a nobis imposita a Deo remoueri possunt, & opposita eorum prædicari. Vnde subdit ꝙ De⁹ sic dicitur ratio ꝙ põt dici {& irrationabilitas.} Et sic dicitur intellectus ꝙ põt dici {non intelligibilitas. Et sic dicit verbũ ꝙ põt dici {innominabilitas.} Non quidem pp hoc ꝙ hęc ei deficiant, sed quia {sm nihil existentium est existens} .i. non existit sm modũ alicuius rei existentis, {&} ipse {quidẽ est causa existendi omnib⁹} transfundens in oĩa aliqualiter suã similitudinẽ, vt sic ex noibus creatorũ nominari possit. {Ipsum aũt est, non existens, non quasi E deficiens ab essendo, sed {sicut supra omnẽ substantiã existens, &} est innominabilis, {sic vt ipsum de seipso pprie, & scienter enunciet,} idest, sm proprietatẽ sui esse, & sm perfectã sui ipsius scientiã, quomodo nullus eũ enunciare potest. Ex iã dictis principalem conclusionẽ infert, cũ subdit. {De hac igit,} quod est supra expositum, {Etenim sicut ipsa,} vsq; ibi. {nõ tñ incomunicabile est &c.} Deinde cũ subdit. {Etenim sicut ipsa &c.} quod supra rationibus ostenderat, ostendit auctoritate cũ dicit, ꝙ {ipsa} deitas {de seipsa in sacris eloquiis tradidit sicut decet bona} .i. bonitatẽ ei⁹ vt veritatẽ .s. de seipsa tradat, hoc inquã tradidit ꝙ {omnibus existentibus scientia, & contẽplatio ipsius est inuia.} .i. nullus ad eã accedere põt, nõ quidẽ qualicũq; sciẽtia, vel contẽplatione, sed quæ qdẽ est scit, vel contẽplat de ea quicquid est, quæ scientia cõprehensiua substantiæ ipsius, {Et hæc qdem} scientia, vel cõtẽplatio ea ratione est inuia, quia {est ab omnibus segregata supersubstantialiter,} idest, sm supersubstantialẽ deitatis excessum. Ei.n. soli cõpetit de se cognoscere quicquid est. Et hoc præcipue videtur sumptum ex hoc quòd

dicitur Exodi.33. Non videbit me homo & viuet. Et 1. Thimo. vltimo. Lucem habitat inaccessibilem, quam nullus &c. { Et multos theologorũ inuenies laudauisse ipsam non solũ sicut inuisibilẽ, & incompræhensibilem, sed etiam sicut inscrutabilem, & non inuestigabilem, ſm illud. Iob. 11. Forsitã vestigia &c. & Rom. 11. Quàm incõpræhensibilia sũt iudicia eius, & inuestigabiles viæ ei⁹. Et quia redicatur non inuestigabilis cõsequẽter eã ponit, {sicut non existente vllo vestigio eorũ qui transierũt ad occultã infinitatẽ ipsi⁹ } Superfluit .n. ibi vna negatio. Et loquitur secundum proprietatem vocabuli. Nam inuestigare proprie est per vestigia alicuius euntis per viã ad viæ terminum deduci. Sic igitur deitas inuestigari posset, si aliqui accedentes ad cognitionẽ ipsius aliqua documẽta quasi vestigia quædã nobis reliquissẽt, etiã per quæ ad videndum Deum accedere possemus. Sed hoc nõ est, Vel quia nulli trãsierunt in ipsam, si referatur ad visionẽ cõprehensiuã, Vel quia illi qui transierunt ad videndum Deũ per essentiã, sicut beati oẽs, non potuerunt nobis exprimere ipsam diuinam essentiã. Vnde & Paulus raptus ad tertium cælum, dicit se audiuisse archana verba quæ non licet homini loqui. 2. Cor. 12. Sic igitur triplicẽ modum cognitionis excludit. Primo quidem illum quo aliquid per se ipsum videtur. Et hoc cũ dicit {deitatem inuisibilem.} Secundo modum quo aliquid cognoscitur per inquisitionem rationis. Et hoc cũ dicit eã {inscrutabilem.} Scrutari enim inquisitionẽ importat. Tertio modum quo aliquid cognoscitur ab alio addiscendo. Per hoc ꝙ dicit non {inuestigabilem.} Deinde cum dicit. {Non tñ incommunicabile est &c.} manifestat quomodo occulte deitatis cognitio aliis communicatur. Esset .n. contra rationem bonitatis diuinæ si cognitionem suam sic sibi retineret, ꝙ nulli alteri penitus cõmunicaret, cum de ratione boni sit ꝙ se aliis cõmunicet. Et ideo dicit ꝙ licet supersubstantialis Dei scientia soli Deo attribuenda sit, tamen cum Deus sit ipsũ bonum, non potest esse ꝙ non cõmunicetur alicui existentiũ. Nec tamen ita communicatur eius cognitio aliis sicut ipse seipsum cognoscit. {Sed} ipse {collocans} idest, firmiter conseruans. {singulariter in seipso supersubstantialem radium,} idest, supersubstantialem veritatis suæ cognitionẽ sibi soli reseruans, {super apparet} q.d. sursum apparet, {benigne,} quasi non ex necessitate sed ex gratia, {proportionabilibus illuminationibus} idest ſm proportionabiles illuminationes, {vniuscuiusque existentium,} q.d. suæ bonitatis ratio hoc habet, vt reseruato sibi quodam cognitionis modo qui sibi est singularis, communicet inferioribus ex sua gratia aliquem modum cognitionis ſm suas illuminationes quæ sunt secundum proportionẽ vniuscuiusque. Et non solũ superapparet, & illuminat, sed etiam hoc ipsum quòd inferiores mentes illuminatæ, vtẽtes dato lumine ad ipsũ cognoscẽdũ accedunt, ab ipso est. Et hoc est qđ subdit, ꝙ {extendit sanctas mentes ad contẽplationem ipsi⁹ possibilem} eis, quia sicut supra dictũ est, aliquo modo est oibus cõtẽplabilis. Et quia qui contemplantur ipsum quodã modo vnum cum ipso efficiuntur, secundũ ꝙ intellectus in actu est quodam modo intellectum esse in actu, & per consequens ei assimilantur, vtpote ab ipso informati, subdit, {& cõmunionem & assimilationẽ.} Cõsequenter autem ostendit conditiones sanctarum mentium quæ in Deum extenduntur. Quarum prima est, ꝙ secundum ꝙ est eis licitum ex concessione diuina, & secundũ ꝙ decet eas ex conditione propria, se ad ipsum ingerunt. Vnde subdit, {quæ} scilicet mentes, {ipsi} .i. Deo {se immittunt sicut fas est, & vt decet sanctos.} Ita .s. ꝙ {neque ad superius} aliquid ex superbia præsumunt} scilicet super id quàm quod est eis {datum conuenienter ſm dei apparitio-

& intellectus nõ intelligibilis, & uerbũ nõ dicibile, & rationabilitas nõ intelligibilitas, sed nihil existẽtiũ existẽs & causa quidẽ essendi oibus. Ipsum aũt nõ existens sicut supra omnẽ substãtiã & sicut ipsum de seipso proprie & scienter enũciet. De hac igit sicut dictũ est, supersubstantiali & occulta deitate, nõ est audendũ dicere, neq; cogitare aliquid præter illa quæ diuinitus nobis ex sãctis eloquiis sunt expressa. Eteni sicut ipsa de seipsa in eloquiis ut decet bonã tradidit. Ipsius quidẽ quicquid est scientia & cõtẽplatio omnibus est inuia existẽtibus, sicut ab omnibus supersubstantialiter segregata. Et multos theologorũ inuenies nõ solũ sicut inuisibilẽ ipsã & incõprehensibilẽ laudauisse, sed inscrutabilẽ simul & nõ inuestigabilẽ, sicut nõ existente uestigio nllo eorũ qui ad occultã ipsius infinitatẽ trãsierũt. Nõ tamẽ incõmunicabile est uniuersaliter bonũ ulli exestẽtiũ, sed in seipso

F nem, siue reuelationem, {neque} iterũ {prolabuntur ad inferius} .i. nõ deiiciũt se infra id quod eis datũ est, {ex subiectione ad peius} idest ea quadã pusillanimitate, qua relictis meliorib⁹, peioribus inhereant. Secunda cõditio sanctarum mentium est, quod {firme, & indeclinabiliter extenduntur ad radium ipsius supersplendentem} idest ad veritatem eis desuper manifestatã, vt firmitas referatur ad certitudinẽ & indeclinabilitas ad immobilitatem. Tertia conditio est, quòd affectũ amoris diuinis manifestatis exhibeant. Et hoc est quod subdit; {& cõmensurato amore conuenientiũ illuminationũ, ita, scilicet quòd affectus eorum circa ea insistat, quæ secundum eorum mensuram eis sunt data ꝑ quæ {eleuantur} in diuina, aliis spiritualibus, scilicet, contemplationibus, aut intellectualibus, {cum reuerentia sancta, & caste & sancte. Reuerenter} quidem inquantũ se abstinẽt ab aliis quæ supra eos sunt. {Caste} autem inquantum inferioribus non se detinẽt. {Sancte vero inquantum his quæ eis data sunt secundũ Dei ordinationẽ firmiter inhærẽt.

singulariter supsubstãtiale, collocans radiũ uniuscuiusq; existẽtiũ proportionabilibus illuminationibus, benigne super apparet & ad possibilẽ ipsius cõtemplationẽ & communionẽ & assimilationẽ extẽdit sanctas mentes, quę ipsi, sicut est fas & ut decet G sanctos, se immittũt. Et neq; ad superius q̃ conuenienter data dei apparitione superbe præsumunt, neq; ad inferius ex subiectione ad peius prolabũtur, sed firme & indeclinabiliter ad radiũ ipsius supersplendentẽ extẽduntur, & cõmensurato amore conuenientium illuminationũ, reuerentia sancta, & caste, & sancte altius eleuantur.

LECTIO II.

H *De ratione diuinorum nominum.*

AS sequentes thearchicas leges, quæ & totos gubernat supercælestiũ ordinũ & substantiarũ sãctos ornatus, quod quidẽ est super mẽ-

LECTIO II.

AS sequentes thearchicas leges &c.} Postquam Dionysius ostendit modum huius doctrinæ quantũ ad ea quæ traduntur in ipsa, & ex quibus procedit, hic incipit prosequi de ratione diuinorum nominũ, de quibus in hoc
I libro intendit. Et primo ostendit quam cognitionem de Deo per diuina nomina possumus accipere. Secundo qualiter Deus nominari possit. ibi. {Et quidem si melior est &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quam cognitionem de Deo per diuina nomina accipiamus. Secundo ostendit quomodo post huiusmodi cognitionem hoc ipsum quod Deus est, remanet nobis occultum. Et hoc ibi. {Nunc autem sicut nobis est possibile &c. Circa primum duo facit. Primo ostendit qualis cognitio de Deo per diuina nomina accipi possit. Secundo assignat differentiam huius cognitionis ad cognitionem quæ erit in patria. ibi. {Hæc & nos docti sumus &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quã cognitionem de Deo per diuina nomina accipere possumus. Secundo ostendit hoc quasi exemplariter ꝑ quædã Dei noia. ibi. {Hæc a diuinis eloquiis &c.} Dicit ergo primo, ꝙ nos {sequẽtes has, {.s. prædictas {thearchicas} idest diuinas {leges} vt .s. cõmensurate ſm nostram mensuram & humiter & cũ amore diuinis illuminationib⁹ nos immittimus, {quę} quidem leges nõ solum homines sanctos, sed etiam {gubernant su-
K percęlestiũ ordinũ, & substantiarũ sanctos ornatus} .i. ornant pulchras & ordinatas dispositiones angelorũ {venerantes} per hoc {& occultum} deitatis, {quod quidem est super mentem, & substantiã reuerentiis mentis inscrutabilibus, & sanctis} idest habitis ad Deũ in hoc quòd non scrutamur occulta Dei. {& sanctis,} quia talis reuerentia ad sanctitatem pertinet, {& venerantes indicibilia} deitatis, {casto silentio} quod quidem dicit, quia occulta per hoc veneramur, ꝙ ea non scrutamur, & ineffabilia per hoc quòd ea silemus. Et hoc quidem ex sanctitate & castitate animi prouenit non se extra suas metas extendentis. Sic inquam venerantes diuina secundum sequelam diuinarum legum, {extendimur ad splendores nobis illucentes in sanctis eloquiis} .i. ad veritates sacræ scripturæ hoibus reuelatas, {& ab ipsis} sacræ scripturæ splẽdorib⁹, {illuminamur ad thearchicos hymnos} .i. ad diuina noia quibus Deus laudatur cognoscenda. Per hæc .n. scimus laudare Deum viuẽtẽ, bonũ, & alia hmõdi, quæ hic nobis de Deo in scripturis sacris tradũt. {Nos} inquã {illuminati ab ipsis} hymnis, {supermundane} .i. sup virtutẽ naturalẽ

naturalis rationis, {&} quodammodo {configurari ad sanctas enunciationes hymnorū} .i. diuinarum laudū quæ traduntur in scriptura per diuina nomina, inquantum .s. eorum fide informamur. Illuminari, inquam, & figurari ad hoc .s. ꝙ per huiusmodi hymnos videamus, sm nostram mēsurā {thearchica} .i. diuina {lumina nobis data, & ad hoc ꝙ {laudamus principiū toti° sanctę apparitionis luminis} spiritualis, qđ quidem principiū nō solū spūale lumen tradit mentibus, sed vniuersaliter { bonū sicut ipsum} principiū { de seipso tradit in sacris eloquiis, {in Ps. Aperiente te manū tuā, oia implebuntur bonitate. Et Mat. 7. dicit. Pater vester de cælis dabit spiritum bonū petētibus se. Est igit sensus præmissorū, ꝙ desistimus a perscrutatione diuinorū sm rationē nostrā, sed inheremus

rē & substantiā hierarchię occultū, inscrutabilibus & sanctis mētis reuerētiis Indicibilia aūt casto silētio uenerātes, ad illucentes nobis in sanctis eloquiis splēdores extendimur, & ab ipsis illuminamur ad thearchicos hymnos, ab ipsis supermundane illuminari, & ad sāctas hymnorū enunciationes figurari, & ad uidendū per ipsos cōmēsuratæ data nobis thearchica lumina, & laudādū principiū uniuersę sanctæ luminis apparitionis, quod donat bonū sicut ipsum de seip

sacræ scripturæ in qua tradunt nobis nomina diuina, per quæ manifestat nobis Deus esse bonorū principiū. Per diuina igitur nomina quæ nobis in sacris scripturis tradunt duo cognoscimus .s. diffusionē sancti luminis, & cuiuscumq; bonitatis, seu pfectionis, & ipsū principiū huius diffusionis, vtpote cū dicimus Deū viuentē, cognoscimus diffusionē vitæ in creaturis, & principiū huius diffusionis esse Deū. Et hoc quidē principiū non cognoscimus, per diuina noia sicuti est, hoc.n. est indicibile, & inscrutabile, sed cognoscimus eū vt principiū & causā. Et ad manifestandū huius principii rationē, primo ponit quedā quæ pertinēt ad vniuersalem rōnem principii, cū dicit, {Sicut quod est oium causa, & principiū.} vt causa referat ad finē, quæ est prima causarū, & principiū ad causam agentem, a qua incipit operatio, & motus. Consequenter aūt ponit quæ pertinent ad rationem principii respectu determinatorum effectuum. Et primo quantū ad institutionē rerū, cum dicitur {& substātia & vita,} quia scilicet, per hoc principiū existunt oia existentia, & viuunt oia viuentia. Deinde quantū ad meliorationē rerum in spiritualib°. Quę quidem sm tria attendit .s. sm purgationē, illuminationē, & perfectionem. Hęc aūt tria ab angelis quidē complentur sm intellectum tantū. Qui quidē purgant, nescientiā remouendo, illuminant intellectū, auxilium præbendo ad cognoscendum veritatē, perficiunt aūt dum ad cognitionē veritatis perducunt. Perfectio.n. rei cōsistit in hoc ꝙ pertingat ad finē. Vnde in 7. cap. Angelicæ hierarchiæ dicitur, ꝙ purgatio. illuminatio, pfectio, est diuinæ sciētiæ assumptio. Sed ad Deū pertinet non solū intellectū, sed etiā voluntatē mutare in melius. Et quantū ad hoc loquitur hic de purgatione, illuminatione, & perfectione. Ponit aūt quinq; ad purgationem pertinētia. Cum.n. peccatū quo inquinatur voluntas contingat ex hoc ꝙ homo propter bonū temporale ab incōmutabili bono auertitur, primū in purgatione voluntatis est ꝙ voluntas ad bonū incōmutabile reducatur. Et quantū ad hoc dicit. ꝙ diuinitas est {reuocatio & resurrectio decidentiū ab ipsa } scilicet per peccatū. Et ponit reuocationē, & resurrectionem, quia nō solum attrahit nos, quod est reuocare, sed etiam dat vires vt reuocati surgamus. Secundum aūt est, ꝙ ex hoc ꝙ placet voluntati humanę Deus, derelinquat illud cōmutabile bonum propter quod a Deo recessit. Et quantū ad hoc dicit ꝙ Deus est {reuocatio & reformatio eorum quæ sunt prolapsa ad corruptionē deiformis}. i. diuinæ similitudinis in nobis, hoc aūt est peccatū. Contingit aūt dum alicui incipit Deus placere, & peccata displicere, ꝙ a principio quandā titubationē mentis patiatur, nunc huc, nunc illuc tractus, vnde indiget vt in vno collocet. Et quātum ad hoc tertio dicit ꝙ Deus est {collocatio sancta eorum quæ mouētur sm quandam immundā cōmotionē.} Vlterius aūt indiget homo postquā est collocatus in vno, vt in illo firmetur, ne per tentationes facile ab illo statu remoueatur. Et quantū ad hoc dicit quarto, ꝙ est {firmatio stantiū.} Vlterius aūt necesse est ꝙ homo ad meliora proficiat. Et quantū ad hoc quinto dicit ꝙ est {suscitatiua manuductio sursum actorum {.i. eorū quæ sursum aguntur .i. proficiūt ad ipsam, } scilicet deitatem. Dicitur aūt suscitatiua manuductio, quia non solū porrigit manū auxilii volentib° proficere, sed etiā ad proficiendū excitat. Post hęc igitur quinq; quæ ad purgationē pertinent, subdit de illuminatione, cū dicit. { Et eorū quæ illuminātur illuminatio. } Quæ quidē illuminatio intelligitur quantū ad hoc ꝙ lumen suæ gratiæ tradit, siue ad perfectionē intellectus siue ad pfectionē effectus. Et vlterius subdit de perfectione. Quā quidē tangit dupliciter. Primo quidē sm ꝙ aliquid perfici dicit per hoc ꝙ

A attingit finē proximū, puta iustitiā, vel qualemcūq; virtutē. Et hoc cū dicit. { Et eorū quæ pficiunt perfectionis principatus, } respectu propriæ perfectionis, quia quæcūq; est ppria rei perfectio, principaliter præexistit in Deo, sicut regimen ciuitatis principaliter præexistit in principe. Quantū vero ad cōsecutionē vltimi finis dicit. { Et

so in sanctis eloquiis tradidit. Sicut quòd oium est causa, & principiū est, & substātia, & uita, & decidētiū ab ipsa reuocatioque & resurrectio. Eorū aūt quæ ad dei formis corruptiuū prolapsa sunt reuocatio, & reformatio.
B Eorū aūt quæ secundū quādam cōmotionē immūdā mouentur collocatio sācta, & stātiū firmatio, & ad ipsā sursū actorū suscitatiua manuductio. Et eorū quæ illuminant illuminatio. Et eorū quæ pficiūtur pfectionis principatus eorū quæ deificantur the

eorū quæ deificantur thearchia}. i. principalis deitas. Dicitur enī creatura rōnalis deificari per hoc ꝙ suo modo Deo vnitur, vt sic ipsa deitas principaliter ipsi Deo cōueniat, secūdario vero & participatiue his qui deificantur. Vlterius aūt ponit ea quæ pertinēt ad meliorationē communiter oium. Est aūt considerādū ꝙ duplex processus inuenit i rebus .s. resolutionis, & cōpositionis. Et secundū vtrūq; tendunt res in diuinā similitudinem. Nam sm vitā resolutionis tendunt res a cōpositione in simplicitatem, quæ summe est in Deo. Et quantū ad hoc dicit, ꝙ est { eorū quæ simplificantur simplicitas. } Secūdū aūt viā cōpositionis tendūt res a multitudine in vnitatē, dū ex multis fit vnum. Vnitas aūt primo est in Deo. Et
C quantū ad hoc dicit. {Et eorū quæ vniunt vnitas.} Non solum aūt a Deo cōmunicatur rebus ꝙ in se subsistant & meliorentur, sed etiā ꝙ aliis sint principiū, seu causa existentiæ, & meliorationis. Et quātum ad hoc subdit, ꝙ est {supersubstantialiter super principale principiū vniuersi principii. } Non.n. eodē modo est principiū quo alia sed eminētius: sic.n. eminentius habet esse. Et vt vniuersos Dei effectus simul cōprehendat, subdit, ꝙ est {bona traditio occulti.} Manifestū est.n. ꝙ quæcūq; in creaturis sunt, in Deo præexistūt eminentius. Sed creaturæ qdē manifestę sunt nobis, Deus aūt occultus. Sic igitur sm ꝙ rerū perfectiones a Deo p quandā participationē deriuantur in creaturas, fit traditio in manifestū eius quod erat occultū. Et hoc fit {sm ꝙ est cōueniens, } scilicet sm proportionē determinatā vniuscuiusque. Et quia dixerat ꝙ Deus est substantia, & vita omniū, ne aliquis intelligeret ꝙ Deus esset essentia, aut vita formalis veniēs in cōpositionē rerū, hunc peruersum intellectū excludit, cū subdit. {Et vt simpliciter dicā} .i. vniuersaliter dicā, {vita viuentiū & substantia} .i. essentia {existentiū} qui est {primum} agēs, {& causa} formalis {ois vitæ & substantiæ, } nō quidē propter suā
D necessitatē sed {propter bonitatē ipsius, quæ existentia, & deducit ad esse, & cōtinet} .i. conseruat ea in esse. Et sicut exponit de substātia, & vita, ita intelligendū est & de oibus consequentib°, vt .s. Deus intelligatur esse reuocatio, & reformatio rerū, & simplicitas, & vnitas & alia quæ supra dixit, inquantū horū est principiū, & causa. Deinde cū dicit, {Hæc a diuinis eloquiis &c. } manifestū per quedam diuina nomina in scripturis posita, ꝙ ex diuinis noibus prædictam cognitionē de Deo capiamus. Et dicit ꝙ hæc quæ supra dicta sunt, scilicet ꝙ per diuina noia Deus cognoscat vt principiū & causa, nō ex nobis ipsis dicim°, sed a diuinis eloqiis accipiēdo {cōmemoram°. Et vt sic dicā, oē sanctū hymnū} .i. laudē Dei, {theologorū inuenies} si diligēter in scripturis scruteris {diuidentē} .i. distinguentem nominationes Dei ad bonos processus thearchiæ} .i. sm processus perfectionū quæ ex diuina bonitate in creaturis pueniunt. Quòd enim Deus dicatur bonus, viuus sapiens, & multis aliis nominibus noiet, non est ex aliqua multitudine, seu diuersitate in eius natura existente, quia oia hæc in eo vnum sunt, sed ex diuersis perfectioni-
E bus creaturarū accipimus diuersa nomina, quę attribuimus Deo sicut primo principio oium horū processuum. Et hoc {manifestatiue & laudatiue. } Manifestatiue quidē inquantū Deus nobis per suos effectus innotescit, & inquantum per huiusmodi nomina Deo attributa, nobis manifestantur huiusmodi perfectiones esse in rebus a Deo. Laudatiue vero, inquantū hoc totum ad Dei pertinet bonitatem ꝙ rebus perfectiones communicat. Et hoc primo exponit in nomine vnitatis, subdens ꝙ {fere in omni theologico negotio} .i. in omni libro theologię {videmus thearchiā} .i. deitatē {laudatam sicut monadē. & vnitatem. } quæ duo idem significare videntur, cū vnum sit græcum, & aliud latinum. Quod quidem nomen vnitatis Deo videtur maxime attribui ꝓpter duo. Primo quidē propter qđ in ipso est. & hoc tangit cū dicit, {propter simplicitatem, ꝙ vnitatē supernaturalis impartibilitatis. } Ratio enim vnitatis in impartibilitate consistit. Vnum.n. est ens qđ non diuidit. Contingit aūt aliqua nō diuidi in actu quæ diuidunt in potētia, sicut linea, aut domus, quorum vtrūq; pōt dici vnum, sed nō simpliciter. Aliquid ve-

ro est indiuisum non solũ actu, sed etiã potentia, vt vnitas & pun-
ctus, & hæc possunt dici non solum vnũ, sed etiã simplicia. In Deo
aũt vtraq; indiuisibilitas consistit, quia non diuiditur actu, nec po
tentia, & ideo signanter dixit, { ꝓpter simplicitatẽ, & vnitatẽ, }
& addit {supernaturalis impartibilitatis, } quia nulla simplicitas
aut vnitas naturaliũ
rerum diuinæ simpli-
citati, & vnitati com
parari põt. Secũdo ve
ro nomen vnitatis at-
tribuitur Deo ꝓpter
hoc qꝛ rebus vnitatem
cõmunicat. Et hoc est
qđ subdit. {Ex qua,}
scilicet vnitate diuina
{vt vnifica virtute}mi
rifica duo nobis pro-
ueniunt. Quorũ pri-
mũ ẽ, ꝙ nos{vnimur}
idest, quãdam vnitatẽ
habemus, ſm ꝙ dicit
vnus homo, aut vnum
animal Secundum est
ꝙ cũ vnitas nostra nõ
sit ita perfecta ꝙ oẽm
diuersitatẽ excludat,
ipsa etiã quæ sunt di-
uersa in nobis ad quã
dam vnitionẽ reducũ
tur, secundũ ꝙ etiam
ea quæ sunt simplici-
ter diuersa i creaturis
vnum quodã ordine
sũt vt sic saltẽ Dei vni
tatẽ imitentur. Et hoc
est quod dicit, quòd
nos congregamur ad}
quandã {monadẽ}.i.
vnitatẽ {deiformẽ}.i.
Deo similẽ quantũ ad
ea quæ iã facta sunt vnũ. {&}ad quandã{vnitionẽ Dei imitationẽ}
quantũ ad ea quæ fiũt vnũ, & hoc {cõclusis alternis}.i. diuersitatib⁹
{nostris diuisibilibus}.i. quæ ex aliqua diuisione contingunt, {su-
permũdane}.i. supermũdana virtute. Vel hoc qđ dicit vnimur, põt
referri ad hoc ꝙ vnumquodque in se est vnũ. Quod aũt sequiť, {&
diuisibilibus nostris &c.} põt referri ad hoc ꝙ multa licet sint diui
sa & altera, tñ ad aliquã vnitatẽ reducuntur vel perfecte, vel imper-
fecte. Monas .n. idest vnitas ꝑfectiora vnitatis designat, vnitio vero
viã ad vnitatẽ, in quo imperfectio vnitatis ostendiť. Deinde osten-
dit idẽ in noie trinitatis, & dicit ꝙ inuenimus Deũ laudari { sicut
trinitatẽ ad manifestandum supersubstantialẽ fœcunditatẽ triũ per
sonarũ,} quæ non distinguunť nisi ſm originẽ. {Ex qua} quidẽ fecũ
ditate diuina deriuatur {oĩs paternitas}.i. fœcunditas quæ nomine
paternitatis intelligitur, vt apostolus dicit ad Eph. 3. ꝙ ex Deo pa-
tre omnis paternitas in cœlo, & in terra nominatur. Nec solũ nomi
natur, sed ẽt existit siue causať. Tertio aũt manifestat idẽ in nomine
causę. Et dicit ꝙ Deus laudatur { sicut causa existentiũ } ꝑꝑ hoc ꝙ
{oĩa sunt deducta ad esse ex bonitate eius substantificante res, } nõ
aũt ex necessitate naturæ. Quarto aũt manifestat idẽ per nomẽ sa-
pientis, & pulchri. Et dicit ꝙ {laudãt deitatẽ theologi sicut sapien-
tem, & pulchrũ, quia oĩa existentia} in quibus inuenit propria na-
tura saluata absq; corruptione {sunt plena omni armonia diuina}
idest perfecta consonãtia, seu ordine a Deo. {&} sunt iterũ plena{sã
cto decore, vt qđ dicit {armonia} referatur ad sapiẽtiã, cuius est or
dinare, & comensurare res. Quod aũt dicit {decore,} maxime ad
pulchritudinẽ referť. Per hoc aũt ꝙ diminuiť aliquid de armonia,
vel decore accidit corruptio in reb⁹ ſm excessum a propria natura,
sicut egritudo in corporib⁹, & peccatum in aĩa. Quinto manifestat
idẽ de noie benignitatis. Et dicit ꝙ diuina scriptura laudat deitatẽ
sicut benignã, differenter tñ a prædictis nominibus. Nam ſm prædi
cta noĩa laudať Deus inquantũ nõ cõmunicabat sua, benignus aũt
laudať inquantũ in opere incarnationis {in vna personarũ ipsius }
deitatis. s. in persona filii {cõmunicauit nostris}.i. his quæ ad naturã
nostram pertinent, non afferens corpus cœleste, vt Valẽtinus dixit,
{ad veritatẽ}.i. ſm veritatẽ, non fantastice, vt dixit Manicheus, {to
taliter}.i. quantũ ad oẽs partes nostræ naturæ, non assumens cor-
pus absq; anima, aut animam absq; corpore, aut animã & corpus,
absque intellectu, vt Arrius & Appoll. dixerũt. Et vt finẽ incarna
tionis ostendat, subdit {reuocans} a statu peccati, {humanã extre-
mitatẽ}.i. humanã naturã quæ est vltima creaturarũ ſm ordinem
creationis {ad seipsam} secundũ deitatẽ, & nõ solũ reuocans amo-
uendo, sed ẽt {reponens } operando. Et ne aliquis crederet ꝙ ita

archia. Et eorũ quę simplifican-
tur simplicitas. Et eorũ quæ vni
untur vnitas. Principii vniuersi
supersubstantialiter, & superprĩ
cipale principiũ. Et occulti ſm
ꝙ est conueniẽs bona traditio.
Et vt simpliciter dicať, viuentiũ
vita, existentiũ substantia, oĩs vi
tæ & substãtiæ principiũ & cã,
G. propter bonitatẽ ipsius, quæ &
deducit ad esse existentia, & cõ-
tinet. Hæc aũt a diuinis eloquiis
memoramus. Et vt sic dicatur,
oẽm sanctũ theologorũ hymnũ
inuenies ad bonos thearchię ꝓ-
cessus manifestatiue, & laudati-
ue Dei noiationes diuidentem.
Vnde in omni fere theologico
negocio, thearchiã videmus san
cte laudatã, sicut monadẽ quidẽ
& vnitatẽ, propter simplicitatẽ
supernaturalis ĩpartibilitatis.
H Ex qua vt vnifica virtute vni-
mur, & diuisibilib⁹ nostris alter-
nitatibus supermundane con-
clusis, ad deiformẽ monadẽ cõ

gregamur, & Dei imitatiuã vni-
tionẽ. Sicut trinitatem aũt, pro
pter triũ personarũ supersubstã
tialis fęcũditatis manifestatio-
nẽ. Ex qua oĩs paternitas in cæ-
lo, & in terra est, & nominatur.
Sicut causã aũt existentium, qm̃
omnia ad esse deducta sunt pro
pter ipsius substantificã bonita
tẽ. Sapientẽ aũt & pulchrã, quia
existentia omnia propriã natu-
rã incorruptã seruantia, omni
armonia diuina, & sancto deco-
re sunt plena. Benignã aũt diffe
renter, qm̃ ad veritatẽ totaliter
in vna ipsius natura personarũ
cõmunicauit reuocãs ad seipsã,
& reponens humanã extremita
tẽ, ex qua ineffabiliter simplex
Iesus cõpositus est, & præsenta-
tionẽ temporalẽ accepit ætern⁹,
& intra nostrã factus est naturã,
qui omnem ordinem secundum
omnẽ naturam supersubstantia
liter excedit, cum intransmu-
tabili & inconfusa propriorum

F coniuncta sit veritate nostris ſm exhibitionẽ solã, vt Nestorius di-
xit, sed ſm verã vnionẽ in ꝑsona, & hypostasi, vt. s. ipse qui est Deus
vere sit homo, subiungit, {ex qua}. s. deitate opãte, vel {ex qua}.i.
ſm quã humanitatẽ { Iesus} qui est {ineffabiliter siplex} ſm dei
tatẽ, ipse idẽ hypostasi est cõpositus} ſm humanitatẽ, {&} qui est
{æternus} ſm deitatẽ
accepit præsentationẽ
tẽporalẽ}, i. vt sit tẽpo
ralis i hoc præsenti tẽ
pore ſm humanã na-
turã, { & qui ſm dei-
tatẽ, {supersubstantia
liter excedit oẽm ordi
nẽ ſm oẽm naturã, fa-
ctus est intra nostram
naturam } vere homo
sub specie humana cõ
tentus sicut & cæteri
hoies, per quæ oia dať
intelligere ꝙ idem est
suppositum Deus, &
homo. Et ne aliquis ꝑ
uerse intelligeret, ꝙ
Deus factus sit homo
ſm aliquã cõuersionẽ
deitatis in carnẽ, vel i
animã, vel etiã ſm ali
quã cõmensurationẽ,
vt sic esset vna natura
dei & hois, vt Eutices
cõfinxit, subiũgit, {cũ
intransmutabili, & in
cõfusa collocatiõe} .i.
firma saluatione {pro
priorũ}.i. proprietatũ
vtriusq; naturæ, quia
neque diuinitas con-
uersa est in humanita
tẽ, neq; humanitas in
diuinitatẽ. Et quia de
mysterii incarnationis plura dici possent quæ ad præsens omittiť,
quia nõ est de hoc principalis intẽtio, subdit, ꝙ nõ solũ prædicta in
telligũt ꝑ diuinã benignitatẽ, sed { & quacũq; alia deifica lumina}
idest, quascũq; alias diuinas illuminatiões, & veritates, {occulta tra
ditio nostrorũ ducũ, {. s. apostolorũ & aliorũ doctorũ post eos, {no
bis hoc donauit manifestatiue iuxta cõsequẽtiã eloquiorũ diuinorũ}
idest, ſm ꝙ i sacra scriptura tradiť. Deide cũ subdit. } Hęc & nos do
cti sum⁹ &c.} ostedit differẽtiã cognitiõis quã i pñti vita de Deo ꝑ
noia diũa accepim⁹ ad cognitionẽ quã sci i habẽt i vita futura, cũ di
cit ꝙ {hæc} quæ dicta sunt in expositiõe diuinorũ nominũ de Deo,
I {nos sumus edocti nũc}.i. in ꝑsẽti vita {iuxta ꝓportionẽ nostrã ꝑ
sãcta velamina eloquiorũ}.i. sacrę scripturæ, {& hierarchicarũ tra-
ditionũ}.i. aliorũ dogmatũ quæ apostoli & eorũ discipuli tradide-
rũt, quæ nõ cõtinẽtur in sacra scriptura, vtputa quæ ꝑtinẽt ad sacro
rũ mysteriorũ cognitionẽ {Hierarchia.n. idẽ est qđ sacer principa
t⁹. Vnde apostoli, & alii ecclesiæ prælati hierarchę dicunť, quasi sa-
cri principes. Dicit aũt { ꝑ sctã velamina} qa in pręsenti vita non
possum⁹ ꝑ ea quę nobis tradita sunt ipsam dei essentiã prout in se ẽ
videre, sed instruimur de Deo in scripturis per similitudinẽ effectus
ipsi⁹ q. ꝑ quædã velamina, ſm illud. 1. Cor. 13. Videmus nũc per spe
culũ in enigmate. Qualia vero sũt ista velamina exponit, subdẽs ꝙ
{ex bonitate Dei intelligibilia circũuelant per sẽsibilia.} sicut cum
scripturę de Deo & angelis sub similitudine quorundã sensibiliũ lo
quũť, vt patet Esa. 6. Vidi dñm sedẽtẽ sup soliũ excelsũ. Et infra. Se-
raphin stabãt sup illud, sex alę vni, & sex alę alteri, & sĩr velãť {suꝑ
substãtialia}. s. diuina cũ {existẽtibus} sicut cũ Deo attribuũť nõ so
lũ sensibilia, sed ẽt intelligibiles ꝑfectiones creaturarũ, vt cũ attri-
K. buim⁹ Deo vitã, intellectũ & hmõi ꝑfectiones i reb⁹ creatis inuẽtas.
Sĩr ex eadẽ bonitate {circũponunt formę corporeę, & figuræ rebus
icorporeis nõ sic formabilib⁹ vel figurabilib⁹. Et} sĩr {res simpľr suꝑ
naturalis, & infigurabilis multipľr cõponiť ꝑ varietatẽ diuisibiliũ
signorũ} inquãtũ. s. ipse De⁹ q. ẽ supnaturalis, & simplex, ꝑ diuersa
nobis manifestať in scripturis, siue sint diuersæ ꝓcessiões, siue diuer
sæ similitudines. Signãter aũt dixit {benignitate,} ꝙ. n. in scripturis ex
primunť nobis intelligibilia ꝑ sensibilia, & suꝑsubstantialia ꝑ exi-
stẽtia, & icorporalia, & simplicia ꝑ cõposita & diuersa, nõ est ꝑꝑ in
uidiã, vt subtrahať nobis cognitio diuinorũ, sed ꝑꝑ nrãm vtilitatẽ,
qa scriptura nobis cõdescẽdẽs tradidit nobis quæ supra nos sũt ſm
modũ nrm. Et hic quidẽ mod⁹ cognitionis est quo Deũ in præsenti
vita cognoscere possumus. {Tunc autem} scilicet post resurrectio-
nem beatam, { quando incorruptibiles, & immortales erimus}
corruptibili hoc accipiente incorruptionem, & mortali hoc acci-
piente

piente immortalitatem, vt dicitur. 1. Corinth. 15. {&} quando con sequemur finem christiformem, } idest assimulationem ad Christũ, secundũ illud Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, {& beatissimũ} quia non solũ beatificabitur anima, sed etiã suo modo glorificabitur corpus, tũc { sẽper cum dño erimus secũdum eloquiũ{ i. vt dicitur. 1. Thes. 4. nos in quam {adimpleti visibili apparitione}. i. sẽsibili, & corporali {ipsius Dei} quantũ ad humanitatem Christi, & hoc { in castissimis contẽplationibus. } quia ad carnẽ Christi nõ afficiemur carnaliter, sed spũaliter. ẽm illud apost. 2 Cor. 5. Etsi cognouimus ẽm carnẽ Christũ. sed nunc non nouimus. Ipso inquã Christo. {refulgẽte circa nos} per sui corporis claritatẽ { manifestissimis splẽ. sicut} factũ est {circa disc. in illa diuiniss. transformatione}. i. transfiguratiõe, quã vt habet. Mat. 17. facies eius resplẽduit sicut sol. Et nõ solum erimus adimpleti sensibili apparitiõe ipsi[9], sed etiã erimus {participãtes intel. datione lu. ipsius} Christi, quã effundet i nos ẽm virtutem suæ diuinitatis. Et hoc lumẽ participabimus, {in impassibili & imma. mẽte.} Mens enim nostra nũc quidẽ passibilis est per accidẽs ex vniõe ad corpus, {&} materialis efficitur secundum effectionem ad res materiales, & ideo nunc nõ est idonea ad tanti luminis participationem, sicut tunc erit quando in nullo impedietur per corporales passiones, neque subdetur materialibus affectionib[9]. Et per hanc participationẽ luminis erimus{ & participantes vnitionem} quæ est {super mentem} quia, scilicet mens nostra, vt intelligibili ipsi Deo qui est super mentẽ vnietur, & hoc fiat { per ignotas & beatas immissiones superclarorũ radiorum{. i diuinarum illuminationũ quæ nunc sunt nobis occultæ sicut inexpertæ, quibus tunc eadẽ mentes beatificabuntur. Et hoc quidẽ consequentur homines {ẽm imitationẽ supercælestium mentiũ} . i. angelorum, diuiniore modo quàm nunc. Nunc. n. licet in qualibet contẽplatione veritatis mentes humanę ad angelorum vnitionem illustrentur, tamen multum deficimus ab eorum æqualitate, sed tunc{ æquales erimus angelis, vt dicit veritas eloquiorum. &. } erunt { filii Dei existentes filii resurrectionis. } vt habetur Luc. 20. Deinde cum dicit { Nunc aũt sicut nobis est possibile &c.} ostendit ꝙ post omnem cognitionem, quam in præsenti vita de Deo habemus, id quod est Deus remanet nobis occultũ. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositũ ibi { In quo oẽs fines &c. } Dicit ergo primo, quòd{ nunc, } idest in præsenti vita. sicut supra expositũ est { vtimur sicut nobis est possibile propriis signis ad diuina cognoscenda} Quæ quidẽ signa sunt tam perfectiones quæ procedũt a Deo in creaturas, quàm & methaphorę quæ a creaturis per similitudinem transferuntur in Deum. Et huiusmodi quidem signa dicũtur propria cognitioni rerũ diuinarum ex parte nostra, quia nõ est possibile nobis aliter innotescere res diuinas, nisi hoc modo. Non tamen sic vtimur hmõi signis in cognitione diuinorũ ꝙ in eis mẽs nostra remaneat, nihil vltra huiusmodi Deũ existimans, sed { ex istis} signis {rursum extendimur} ẽm nostram proportionem {ad simplicẽ & vnitã veritatem intelligibiliũ miraculorum} . i. ammirabilium contemplationũ, quas de rebus diuinis per hmõi signa accipimus. Dicit aũt {ad simplicẽ, & vnitam veritatem} vt simplicitas correspondeat cõpositioni signorum, vnitas vero eorum multitudi

A

collocatione. & quecunque alia deifica lumina. iuxta cõsequentiã diuinorũ eloquiorũ nostrorũ ducũ occulta traditione manifestatiue nobis donauit. Hæc & nos docti sumus quidem iuxta proportionẽ nostrã, per sancta uelamina eloquiorum & hierarchiarum traditionũ. benignitate sensibilibus intelligibilia existẽtibus supersubstãtialia circũ uelãte. & formas & figuras ĩformabilibus & nõ figurabilib[9] circumponẽte. Et supernaturalem & infigurabilẽ simplicitatẽ narierate diuisibilium signorũ & multiplicãte & cõponente. Tũc aũt qñ ĩcorruptibiles & immortales erimus & christiformẽ & beatissimũ consequemur finẽ, semper cũ dño secundũ eloquiũ erimus, uisibili quidẽ ipsius dei apparitione in castissimis contẽplationibus adimpleti, manifestissimis circa nos splendoribus refulgente, sicut circa discipulos in illa diuinissima trãsformatione. Intelligibili aũt luminis datione ipsius, impassibili & immateriali mẽte participãtes, & super mentẽ unitione, ignotis & beatis immissionibus superclarorum radiorũ in diuiniore imitatione supercęlestiũ mẽtiũ.

B C

Nã æquales angelis erimus, ut ueritas dicit eloquiorũ, & filii dei resurrectionis filii existẽtes. Nũc aũt sicut nobis ẽ possibile, propriis quidẽ ad diuina signis utimur, & ex ipsis rursus ad simplicẽ & unitã intelligibiliũ miraculorum ueritatẽ proportionaliter extẽdimur. Et post oẽm secundũ nos deiformiũ unitionẽ, sedantes nostras intellectuales operationes, ad supersubstãtialẽ radiũ, secũdũ quod fas est, nos immittimus. In quo omnes fines omniũ cognitionũ superinneffabiliter prę extiterũt, quẽ neque cogitare possibile est, neque dicere, neque totaliter aliquo modo cõtemplari. Propter quod ab oĩbus ipse est segregat[9] & supignot[9], & oĩum quidẽ substãtialiũ cognitionũ & uirtutũ terminationes simul & oẽs supsubstãtialiter in seipso paccepit, & sup oẽs cælestes mẽtes incõprehẽsibili uirtute est collocat[9] Si eni cognitiones oĩum existentiũ sũt, & si existẽtia finẽ habẽt, qui est sup oẽm substãtiã, & ab oĩ cognitione est segregatus. Et qdẽ si melior est oĩ sermone & oĩ cognitione, & sup mentẽ uniuersaliter & substãtiã collocat.

D

Quomodo Deus nominari possit.

A ni & diuersitati. Et ne aliquis credat ꝙ per signa prædicta, veritatẽ & intelligentiã diuinorũ perfecte cõprehendere possimus, subiũgit quòd{nos immittimus nos ad supersubstantialẽ radium}. i. ad veritatem de Deo cognoscendã, sed non perfecte, sed { ẽm ꝙ est fas nobis, } {scilicet} sedantes}. i. quietantes, { nostras intellectuales operationes, } ne vltra ferantur quàm nobis sit datũ. & hoc dico, {post oẽm ẽm nos vnitionẽ deiformiũ} q. d. postq̃ ẽm deiformitate vniti fuerimus p cognitionẽ rebus diuinis quãtumcumq; nobis est possibile, adhuc remanet aliquid de reb[9] diuinis nobis occultũ, a cuius inquisitione oportet nos sedare intellectũ nostrũ. Deide cũ dicit { In quo oẽs fines. &c} probat quod dixerat. Et circa hoc tria facit. Primo. n. inducit pbationẽ. Secũdo exponit eã. ibi. { Et oium qdẽ substantialiũ. } Tertio pbat quodda quod in probatione supposuerat. ibi. {Si. n. cognitiones &c.} Ad euidẽtiã aũt primæ partis, considerãdũ est ꝙ nulla virtus finita extẽdit se in infinitũ, sed ad aliquẽ certũ terminũ concluditur. Vnde omnis virtus cognoscitiua creaturæ est aliquis certus termin[9] vltra quẽ nõ tendit. Et huius exemplum accipi põt ex diuersis scientiis. Habet eni geometria aliquẽ terminũ vltra quẽ nõ tendit, & similiter naturalis sciẽtia. Et hoc quidẽ intelligendũ est de re qualibet cõditione creata. Manifestum est aũt ꝙ illũ quod terminũ alicuius cognitionis non attingit. ad tã la cognitione nõ attingit: supersubstãtialis aũt radius. i. ipsa diuina veritas excedit oẽs terminos, & fines quarũcumq; cognitionũ, quia {oẽs fines} quarũcũque {cognitionũ} eminẽtius præexistũt in ipso radio sicut in causa primordiali mõ ineffabili nobis pp suã eminẽtiã. Vnde relinquit ꝙ prędictũ radiũ nõ possum[9] cogitare inquirẽdo, neq; exprimere loquẽdo, neq; pfecte cõtẽplari quocũq; mõ, non pp sui defectũ, sed pp hoc ꝙ est { ab oibus distictus } & pcõsequẽs {ignot[9] oib[9]} quasi sup oĩa existẽs. Deinde cũ dicit. { Et oium qdẽ substantialiũ &c.} exponit quod dixerat. s ꝙ {fines cognitionum} præexistũt in sup substãtiali radio Et dicit ꝙ cũ ille radius sit supsubstantialis, virtutes aũt cognoscitiuæ & cognitiões ipsę sint substantiales. i. substãtiis creatis pportionatæ, & per cõsequens finitæ. manifestũ est ꝙ prædictus radius {præaccepit in seipso} tamquàm causa suprema, {terminationes oium prædictarũ cognitionũ, & virtutũ, non qdẽ successiue, vt nũc habeat hãc, nũc illã, sed simul & vnite. Neq; iterũ particulariter, vt habeat hãc, terminationẽ, & nõ illã, sed vt oẽs. Neq; iterũ habet i se hmõi terminatiões eo mõ quo sũt in substantiis creatis, sed supersubstantialiter. Et quia qđ dixerat, {quẽ neq; cogitare &c.} posset aliquis referre solũ ad cognitionem pręsentis vitæ, vlterius extẽdit hoc ẽt ad angelos. Et dicit ꝙ ille supersubstãtialis radius est { collocatus} nõ solũ super mentes humanas, sed ẽt {super mẽtes cælestes}. i. angelicas, nõ vt nullo mõ attingat ab eis, sed ita ꝙ cõpræhendi nõ possit. Et hoc est quod dicit { incõpræhensibili virtute. Deinde cũ dicit. {Si. n. cognitiões &c.} Probat qđ supposuerat. s. ꝙ in Deo præexistũt terminatiões oium cognitionũ. Et rõ sua talis est. Oẽs cognitiones sũt de reb[9] existentib[9]. Obiectũ. n. cognitiões est ens. Existentia aũt sunt finita. Ens igit finitũ est obiectũ cognitionis finitæ. Deus ergo cũ sit infinitus excedit oẽm substantiã finitã, præhabens in se fines oium, & per consequẽs est separatus ab omni cognitione, inquantum omnem cognitionẽ creaturæ excedit, vt a nulla comprehendi possit.

E

LECTIO. III.

MNIVM quidem exiſtens circumap &c.} Poſtquàm oſtenderat Dionyſius quam cognitionem de Deo per diuina nomina accipere poſſumus, hic oſtendit quomodo Deus nominari poſſit. Et primo mouet dubitationem. Secundo ſoluit eam. ibi. Sed quod diximus quando theologicas &c.} Eſt ergo dubitatio talis. Oſtenſū eſt quòd Deus eſt potior omni noſtra locutione, & omni cognitione, & non ſolum excedit noſtram locutionē, & cognitionē, ſed vniuerſaliter collocatur ſuper omnem mentem, etiam angelicam, & ſuper omnem ſubſtantiam. Et ne aliquis crederet ſic Deū eſſe ſuper omnia remotum, vt non ſolum nō cognoſceretur, ſed quód nec etiā cognoſceret quæ infra ſe ſūt, ſubiungit quòd ipſe ē {omnium circumappræhenſiuus,} inquantum cognoſcit proprietates, & circunſtantias rerum. {Et compræhenſiuus} inquantum perfecte cognoſcit qdditates ſeu eſſentias omnium, {& præappræhenſiuus} inquantum ſcilicet, cognitionem rerum non accipit a rebus ſicut nos, ſed ſcientia eius præexiſtit rebus, vtpote cauſa earum, & tamen ipſe {omnibus rebus eſt incōpræhenſibilis, & neque poteſt compræhendi ſenſu, neq; phātaſia} ſiue imaginatione, neque opinione, in quibus & bruta communicant, neque etiam comprehendi pōt per ea quæ ſunt propria rationalium, quia neque nomen eſt eius vt cōpræhendens ipſum {neque ſermo} aliquis cōplexus {neq; tactus,} ideſt ſimpliciter intuitus intellectus, {neque ſcientia} quæ prouenit ex deductione principiorum in concluſiones. Si ergo ita eſt, {quomodo de diuinis nominibus} poterit aliquis {ſermo tractari a nobis?} cum demonſtratum ſit quòd ſuperſubſtantialis deitas voce ſignificari non poteſt, vtpote ſupra omne nomen exiſtens. Ridiculum enim videtur velle tractare de nominibus rei quæ nominari non poteſt. Deinde cum dicit. {Sed quod diximus &c.} ſoluit prædictam dubitationem. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit qualiter Deus nominari poteſt. Secundo qualiter de diuinis nominibus ſit agendum, ibi. {Nunc autem quæcumque ſunt præſentis negotii &c.} Prima pars diuiditur in tres, ſecundum tres modos dei nominationum quos aſſignat. Secunda pars incipit ibi. {Quoniam autem ſicut bo. &c.} Tertia pars incipit. ibi. {Sed eſt quando a qui. &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit radicem primi modi nominationum. Secundo aſſignat primum modum Dei nominationum. ibi. {Iſtis deiformes.} Dicit ergo primo quòd {ſicut dictum eſt in li. de Theo. ypotipoſibus} ipſum per ſe {vnum} quod Deus eſt, quod eſt {ignotum} & {ſuperſubſtantialem,} ideſt ſuper omnem ſubſtantiam, & quod eſt {ipſum bonum} ideſt ipſa eſſentia bonitatis, & quod eſt ipſum {quod eſt} ideſt ipſum per ſe eſſe, ſcilicet {ipſam tri. vni. dico} in qua non eſt aliquis gradus, ſed omnes tres per ſe ſunt ſimul & æqualiter Deus, & ſimul & æqualiter ipſū

F bonū, nō quòd filius ſit vmbra bonitatis, ſicut Origenes & Arrius dixerunt. Iſtud inquam ſecundum quod in ſe eſt, {neque pi. neque cogi. eſt poſſibile} nobis. Non enim poſſumus ipſam eſſentiam Dei, quæ eſt vnitas in trinitate in præſenti vita videre. Et licet angeli videant eſſentiam, tamen etiam ſunt nobis {ineffabiles} & ignotæ, {ſanctarum virtutum vni.} quæ conueniūt {angelis} quibus ſcilicet vniuntur per cognitionem ad diuinā eſſentiam, ipſam aliqualiter attingendo, ſed non compræhendendo. {quas,} ſcilicet, vnitiones {oportet dicere ſiue immiſſiones, ſiue ſuſceptiones bonitatis} diuinę, {ſuperignotę & ſuperclarę.} Non enim eſt ignota per obſcuritatem, ſed propter abundantiā claritatis. {Immiſſiones} autem dici poſſunt inquantū ipſa diuina bonitas ſe immittit quodammodo ſanctis mentibus. {Suſceptiones} aut inquātum ſanctæ mentes ipſam capiunt ſecundum ſuum modū. Et licet nūc huiuſmodi immiſſiones ſint nobis ineffabiles & ignotæ, {inerūt} tamen aliquibus {hominibus,} ſed aliis {ſolis qui digni habiti ſunt ipſis angelis,} ideſt ſocietate & conſortio angelorum quantum ad cognitionem ſuperangelicam. Viſio enim Dei per eſſentiā eſt ſuper naturam cuiuslibet intellectus creati, nō ſolum humani, ſed angelici. Deinde cū dicit. {Iſtis deiformes &c.} aſſignat primum modum Dei nominationum, qui, ſcilicet, fit per remotionē. Et dicit quòd {mētes Deo conformatæ} ſanctorum ſcilicet prophetarum, & apoſtolorum {vnitæ} ideſt, coniunctę prædictis immiſſionibus & ſuſceptionibus ſecundum imitationem angelorum non quidem æqualiter angelis, ſed {ſicut eſt poſſibile in hac vita, {laudat Deum maxime proprie per remotionem} a cunctis exiſtentibus. Et hoc ideo, quia {vnitio ſanctarum mentium} ad Deum qui eſt ſuper omne lumen {fit talis,} ſcilicet per remotionem a cunctis exi- K ſtentibus, {ſecundum quietem omnis intellectualis operationis,} ideſt in vltimo in quo quieſcit omnis eorum intellectualis operatio. Hoc enim eſt vltimum ad quod pertingere poſſumus circa cognitionem diuinam in hac vita, quòd Deus eſt ſupra omne id quod a nobis cogitari poteſt, & ideo nominatio Dei quæ eſt per remotionem eſt maxime propria, etenim illi qui ſic laudant Deum per remotionem, {per illuminationem} Dei {vere, & ſupernaturaliter ſunt hoc edocti ex beatiſſima coniunctione ad Deum,} quòd Deus cum ſit omnium exiſtentium cauſa, ipſe nihil eſt exiſtentium, non quaſi deficiens ab eſſendo, ſed ſupereminenter {ſegregatus ab omnibus.} Et ideo {diuina ſuperſubſtantialitas} quæ eſt bonitatis eſſentia, ab his qui ſunt diuinæ veritatis amatores {quæ eſt ſupra omnem veritatem} nō poteſt laudari {quomodocumque eſt} ideſt compræhenſiue, {neque vt dicatur ratio aut virtus, neque vt mens aut vita, aut ſubſtantia.} Et eadem ratio eſt de omnibus aliis nominibus quæ proceſſiones Dei in creaturas ſignant, {ſed} laudans eam {ſicut ſuperexcellenter ſegregatam ab omni habitu,}

LECTIO III.

Mnium quidem exiſtens circumappræhenſiuus, & compræhenſiuus, & præappræhenſiuus: omnib' aūt vniuerſaliter eſt incompræhenſibilis, & neque ſenſus eius eſt, neque phātaſia, neque opinio, neque nomen, neque ſermo, neq; tactus, neque ſciētia: quomodo de diuinis nominibus diuinus a nobis tractabitur ſermo inuocabili, & ſupernominabili, ſuperſubſtantiali deitate demonſtrata? Sed quod diximus quando theologicas ypothipoſes expoſuimus. Vnum ignotum ſuperſubſtantiale ipſum bonū quod eſt, trinam vnitatē dico, quæ eſt ſimul Deus, & ſimul bonum, neque dicere, neque poſſibile cogitare eſt. Sed & ſanctarum virtutum angelis conuenientes vnitiones, quas ſiue immiſſiones ſiue ſuſceptiones oportet dicere, ſuperignotæ & ſuperclarę bonitatis & ineffabiles ſūt & ignotę, & ſolum ipſis inerunt, quæ ſuperangelicam cognitionē digni habiti ſūt ipſis angelis. Iſtis deiformes ad angelorum imitationem ſicut eſt poſſibile vnitę mētes, quoniam ſecundum omnis intellectualis operationis quietem talis fit deificatarum mentiū ad ſupremum lumen vnitio, laudāt ipſum proprie, maxime per ablationem a cunctis exiſtētibus. Hoc vere & ſupernaturaliter illuminatiōe edocti ex beatiſſima ad ipſum vnitione, ꝙ omnium quidem exiſtentiū eſt cauſa, Ipſum aūt velut ab omnibus ſubſtantialiter ſegregatum. Igitur ſuperſubſtantialitatem quidem thearchicam quomodocumque eſt ſuperbonitatis ſupereſſentia, neque vt rationem aut virtutem, neque ſicut mētē, G aut vitam, aut ſubſtantiam laudare poſſibile nulli eorum quantumcumque ſunt veritatis amatores, quę eſt ſuper omnem veritatem. Sed ſicut ab omni habitu, motu, vita, phātaſia, opinione, nomine, verbo, deliberatione, & intellectu, ſubſtantia, ſtatione, collocatione, vnitione, fine, infinitate, vniuerſis quæcumque exiſtentia ſunt, excellenter ſegregatam. Quoniam autē ſicut bonitatis eſſentia per ipſum H eſſe omnium eſt, exiſtētium cauſa, boni principem thearchiæ prouidentiam, ex omnibus cauſatis laudare conuenit. Quoniā & circa ipſam omnia, & ipſius cauſa, & ipſa eſt ante omnia, & omnia in ipſa conſtiterūt, & eſſe hanc eſt totorū deductio, & ſubſtantia, & omnia ipſam deſiderant. Intellectualia quidem, & rationalia cognitiue. Iſtis autē ſubiecta ſenſibiliter, & alia ſecūdum viuificum motum aut ſub- I ſtantialem, & habitudinariam aptitudinem. Hoc igitur ſcientes theologi, & ſicut innominabilem ipſam laudant & ex omni nomine. Innominabilem quidē, ſicut quando dicunt thearchiā ipſam in vna myſticarum viſionum Dei apparitionis, ſignificā

quod

tem increpare eum qui dixit, quod est nomen tuũ. Et sicut ab omni cognitione ex Dei nominatione ipsum abigẽtem dicere, quare interrogas nomen meum: & hoc est mirabile. Numquid autẽ non hoc vere est mirabile nomẽ quod est super oẽ nomen, quod est innominabile, quod est collo-B catum super omne nomẽ, quod nominatur siue in sæculo isto, siue in futuro? Multorum autem nominum, sicut quando ipsam rursus inducunt dicentem, Ego sum qui sum, vita, lumen, Deus, veritas, & quãdo ipsi periti deitatis, omniũ causam multis nominibus ex multis causatis laudant, sicut bonum, sicut pulcrũ, sicut sapientem, sicut diligibilem, sicut Deum deorum, siue dominũ dominorum, siue san-C ctum sanctorum, sicut æternum, sicut existentem, & sicut sæculorum causam, sicut vitæ largitorem, sicut sapientiam, sicut mentem, sicut rationem, sicut cognitionem, sicut præhabentem oẽs thesauros vniuersæ cognitiõis, sicut virtutem, sicut potentem, sicut regem regnantium, sicut veterem dierum, sicut sine senectute & inuariabilem, sicut salvationem, sicut iustitiam sicut iustificationem, sicut liberationem, sicut in magnitudine cuncta excedentem, sicut in aura subtili, & quidem & in mentibus ipsum esse dicunt, & in animabus, & in corporibus, & in cælo, & in terra, & simul in eodem eundem, mundanum circa mundanum, supermundanum, supercælestem, supersubstantialẽ, solem, astrum, ignem, aquam, spiritum, rorem, nubem, ipsum lapidem & petram, omnia existentia & nihil existentium. Ita

quod potest referri ad artificialia, vel ad quascumque exteriores circunstantias, etiam {motum} quantum ad naturalia, {vita} quantum ad viuentia, {phantasia opinione} idest, existimatione quantum ad sensitiua, {nomine} incomplexo, {verbo} complexo.} deliberatione, } idest, inquisitiua ratione quantum ad rationalia, vt sunt homines {intellectu} quantum ad intellectualia, vt sunt angeli, & vniuersaliter quãtum ad omnia dicit {substantia} si consideretur esse rerũ } statione, collocatione} quantum ad rerũ permanentiam, vt statio referatur ad firmitatẽ rei secũdum quòd cõsistit in seipsa, collocatio vero secundum quod firmatur in aliis. Et quantum ad perfectionem rerũ subdit, {vnitione, fine, infinitate} & vniuersaliter ab omnibus quocũque modo existant. Hic igitur est primus modus Dei nominationum per abnegationẽ omnium ea ratione quod ipse est super omnia, & quicquid est quocumque nomine significatum, est minus eo quod est Deus, qui excedit nostrã cognitionem quam per nomina a nobis imposita exprimimus. Deinde cum dicit. {Quoniã autem sicut bonitatis eius essentia &c.} tradit secundum modum Dei nominationum quæ scilicet nominant Deum, vt causam. Et circa hoc tria facit. Primo præmittit rationem huiusmodi nominationum. Secundo ponit ipsas nominationes. ibi, {Hoc igitur scientes theologi &c.} Tertio excludit quendam errorem. ibi. {Et vere laudatur &c.} Ad euidentiam autem primæ partis considerandum est, quòd cum effectus procedant per quandam assimilationẽ a suis causis, secundum modum quo aliquid est causa, præhabet in se similitudinem sui effectus. Si enim aliquid est causa alterius secundum suam speciem, vel naturam, effectus in se habet similitudinem secundum suam naturam, sicut homo generat hominem, & equus equum. Si vero sit causa alterius secundum aliquam dispositionem superadditam, secundum hoc etiam habebit similitudinẽ D sui effectus. Aedificator enim est causa domus non secundum suam naturam, sed secundum suam artem. Vnde similitudo domus non est in natura ædificatoris sed in eius arte. Vlterius autem considerandum est, quòd cum bonum habeat rationem finis, quia bonum est quod omnia appetunt, finis autem est prima causarum, bonum est cui primo competit ratio causandi. Secundum hoc igitur quòd aliquid se habet ad bonum, secundum hoc se habet quòd sit causa. Quia igitur Deus est bonus, non quidem bonum quasi bonitatem participans, sed {sicut ipsa essentia bonitatis.} non per aliquam dispositionem participatã est causa rerum, sed {per ipsum esse suũ est causa omnium existentium.} nec per hoc excluditur quin agat per intellectum, & voluntatem, quia intelligere eius, & velle est ipsum esse eius. Sic igitur in ipso sua causa præhabet similitudinem omnium suorum effectuum. Omnis autem causa intantum potest nominari ex nomine sui effectus, inquantum habet in se similitudinem eius. Si enim sit similitudo secundum identitatem rationis, E nomen illud conueniet causæ, & causato, sicut nomen hominis generanti & generato. Si vero non sit similitudo secundum eandem rationem, sed sit supereminentius in causa, non dicetur nomen de vtroque secundum vnam rationem, sed supereminentius de causa, sicut calor de sole, & igne. Sic igitur quia similitudo omnium rerum præexistit in diuina essentia non per eandem rationem, sed eminentius, sequitur quòd prouidentiam deitatis sicut principem totius boni, idest, principaliter in se totum bonum habentem, & aliis diffundentem {conuenit laudare ex omnibus causatis} non tamen vniuoce, sed supereminenter, quod contingit propter conuenientiam creaturarum cum ipsa, quam quidem conuenientiam designat cum subdit. {Quoniam & circa ipsam sunt omnia.} Effectus enim dicuntur circa causam consistere, inquantum accedunt ad similitudinem ipsius, secundum similitudinẽ quam lineæ egredientes e centro circunstant ipsum secundũ

A quandam similitudinem ab ipso deriuatæ. Inueniuntur autem aliqua esse circa aliquid quod tamen est propter ea quæ circunstant, sicut columna est propter domum. Non autẽ Deus est propter creaturas, sed econuerso, & ideo subdit. {& ipsius causa sunt omnia,} eo modo loquendi quo medicina dicitur esse causa sanitatis, idest, propter sanitatẽ. Contingit autẽ apud nos quòd id quod est propter finẽ est causa actiua finis, & prius eo in generatione, sicut se habet medicatio ad sanitatẽ. Et ne sic Deus esse finis credatur, subiungit, {& ipse est ante omnia.} Sunt etiã aliqua propter finem, quæ licet non præcedant id propter quod sunt, tamẽ aliquid ad ipsum conferunt, sicut vestimenta sunt propter hominem. Et ad hoc excludendum a Deo subdit, {& omnia in ipso consistunt} vnde ex nullo aliquid accipere potest, sed oĩa acquirit quicquid habent ab ipsa. Et ne aliquis credat esse Deũ causam rerum solum per modum finis, vt quidam posuerunt, & non per modum factionis, & conseruationis, subiungit {& esse hanc.} scilicet deitatem, vel prouidentiam diuinam {est totorum, idest omnium, vel perfectorum {deductio,} idest productio, {& substantia,} ac si dicat, ipsa deitas per suum esse est causa productionis, & existentiæ rerum. Est autem vlterius considerandum quòd omnis effectus conuertitur ad causam a qua procedit, vt platonici dicunt. Cuius ratio est, quòd vnaquæque res conuertitur ad suum bonum appetendo illud, bonum autem effectus, est ex sua causa, vnde omnis effectus cõuertitur ad suam causam appetendo ipsam. Et ideo postquam dixerat quòd a deitate deducuntur omnia, subiungit quòd omnia conuertuntur ad ipsam per desiderium. Et hoc est quòd dicit, {& omnia ipsam desiderant.} Et ne aliquis credat quòd omnia ipsam cognoscant, ostendit quomodo diuersimode diuersa ipsam desiderant, subdens, {intellectualia quidem,} idest, angeli, {& rationalia,} idest, homines desiderant ipsam {cognitione.} idest cognoscendo ipsam. Non enim cognosci potest nisi intellectu aut ratione, {istis autem subiecta} non cognitione ipsam desiderant, sed alia quidem solum subduntur, vt bruta animalia, {& alia secundum viuificum motum} vt plantæ, {aut secundum aptitudinem substantialem} vt ea que mouentur secundum generationem, & corruptionem, {aut habitudinariam} vt in aliis motibus qui sunt secundum qualitatem, & quantitatem & vbi: omnia enim huiusmodi licet non cognoscant Deum, tamen dicuntur ipsum desiderare inquantum tendunt ad quoddam bonum particulare. In omni autem bono particulari refulget primum bonum, ex quo habet quodlibet bonum quòd sit appetibile. Deinde cum dicit. {Hoc igitur scientes theologi &c.} ponit nominationes diuinas secundum rationem prædictam. Et dicit quòd theologi considerantes prædicta, scilicet quòd Deus est segregatus ab omnibus, & tamen est causa omnium, quandoque quidem dicunt ipsum innominabilem, quandoque autem attribuunt ei omnium rerũ nomina. Innominabilem quidem dicunt ipsum, sicut quando {dicunt ipsam deitatem in quadam mysticarum visionum} quæ fuerunt secundum apparitionem diuinam imaginatiuam. {significantem increpasse eum qui quæsiuit, quod est nomẽ tuum ab angelo} qui apparebat in persona Dei. Et vt excluderet eum ab omni cognitione que posset prouenire ea Dei nomine, dixit, {quare interrogas nomen meum, quod est mirabile?} Et habetur hoc Gen. 32. Et vere hoc {nomen est mirabile quod est super omne nomen} vt dicitur Phil. 2. {quod est innominabile quasi collocatum super oẽ nomen quod nominatur siue in isto sæculo, siue in futuro,} vt habetur. Phil. 2. Et non solum laudatur in scripturis Deus vt innominabilis, {sed} etiam vt multorum nominum sicut quando ipse} Deus inducitur dicens. {Ego sum qui sum.} Exodi. 3. {Et vita, & veritas.} Iohel. 14. {& lumen.} Ioann. 8. {& Deus.} Exodi. 3. Ego sum Deus Abraham. Et non solum ipsum inducunt ipsa nomina

igitur omniũ causæ & super oĩa existenti, & innominabile conueniet & omnium existentiũ nomina, ut diligenter sit totorum regnum & circa ipsam sicut oĩa & ab ipsa sicut a causa, sicut pricipio, sicut fine segregata, & ipsa secundũ eloquiũ sit omnia in omnibus. Et uere laudaẽ oĩum G substantia principalis & perfectiua & contentiua, custodia & cibus, & ad ipsum conuersiua, & hoc unitiue & communicabiliter sagregatæ. Non enim continẽtiæ aut uitæ aut perfectionis solũ causa est, ut a sola hac aut alia prouidẽtia bonitas quæ est sup nomen nominetur, sed oĩa simpliciter & incircumfinite in se ipsa existẽtia præaccepit pfectissimis unius & eiusdẽ & omnium causæ prouidentiæ bonitatibus & existentibus uniuersis, conuenienter laudatur & nominatur. Et quidẽ nõ istas solas theologi dei nominationes cõmendant a perfectis aut particularibus prouidentiis aut prouisis. Sed est quando a quibusdã apparitionibus diuinis in sanctis tẽplis aut alibi, magistros aut prophetas illuminantibus, secundũ alias & alias causas &

uirtutes nominant supersplendentem, & supernominabilem bonitatem, & formas ipsi & figuras humanas, aut igneas, aut electrinas circumponũt, & oculos ipsi⁹, & aures, & cĩcinuos, & uultus, & manus, & spinas, & alas, & brachia, & dorsa, & pe-
G des laudant, & coronas, & thronos, & calices, & crateres ipsi & aliaquædam mistica circumponũt. De quibus in simbolica cõtemplatione secũdum uirtutẽ dicemus. Nunc aũt quæcumque sunt presentis negotii, ex eloquiis congregãtes, & sicut quodam canone dictis utẽtes, & ad ipsa inspicientes ad reserationem intelligibiliũ dei nominationum procedamus. Et quod semper secundũ oẽm theologiã
H hierarchica lex inducit in dei inspectiua deliberatione inspiciamus, ut propriæ dicamus, quib⁹ deus appareat cõtemplationes Et aures sanctas sanctarum dei nominationum reserationibus apponamus, in sanctis sancta secundum diuinam traditionem collocantes, & ipsa ab indoctorum risibus & delusionibus auferentes, magis autem ipsos illos si totaliter sunt tales quidã

de se dicentem, sed etiam ipsi qui erant periti circa deitatem vt apo- F stoli, & prophetę, laudant Deum { vt omnium causam } ex multis causatis, diuersitatem autem horum causatorum quæ hic subiungit, non oportet hic distinguere, quia ista distinguentur in distinctione capitulorum, cum ad certa capitula omnes effectus huiusmodi reducat. Laudat enim eũ {sicut bonũ.} Luce. 18. {sicut pulchrũ.} Cãticorum. 1. sicut sapiẽtem. Iob 9. { sicut diligibilem. } Cantic. 5. {Sicut Deũ deorum.} Ps. 49. { sicut sanctũ sanctorũ.} Dan. 9. {sicut eternũ.} Baruch. 3. {sicut existẽtẽ.} Iob. 14. nonne tu qui solus es? {sicut causam sæculorum.} Ecclesi. 24. { sicut vitæ largitorẽ.} Actu. 17.} sicut sapientiã.} 1. Cor. 1. {sicut mentem.} Isaie. 27. Et alia translatio habet { intellectũ, sicut rationem.} Isaię 53. Ego qui loquor iustitiam, vbi alia trãslatio habet. Ego qui disputo iustitiam. Vel melius potest dici, ꝙ ratio in greco logos dicitur, quod etiam significat verbũ quod pluries in scripturis inuenitur. {sicut cognitorem} 2 Thimo. 3. {sicut præhabentem oẽs thesauros vniuersę cognitionis} Col. 2. {sicut virtutẽ} 1. Cor 1. {sicut potẽtẽ.} psalm. {sicut regem regum.} Apoc. 19. {sicut veterem dierum.} Dan. 7. {sicut sine senectute, & inuariabilem} Iaco. 1. { sicut saluationem} Math. 1. {sicut iustitiam, sicut iustificantem, sicut liberationem vel redemptionem {secundum aliam translationem. 1. Cor. 1. {sicut magnitudinem cuncta excedentem} Iob. 23. {sicut in aura subtili} 3. Regum. 19. Et dicunt ipsum etiam esse in mentibus, siue cordibus} Eph. 3. in animabus} Sap. 7. {& in corporibus. 1. Cor 6. in cælo & in terra.} Hiere. 23. {& simul in eadem ergo } idest quantum ad eandem materiam dicunt eundem esse { mundanum,} idest in mũdo. Iohel. 2. {circa mundanum. Eccl. 44. supermundanum.} Esa. vltimo {& supercælestem} psal. Excelsus super omnes gentes &c. { supersubstantialem} Math. 6. {Solem.} Malach. 4. {astrum,} idest stellam, Apocal. vltimo. {ignem.} Deutero. 4. {aquam.} Iohel. 7. { spiritum.} Iohel. 2. & rorem.} Osee vltimo. {nubem.} Osee. 6. lapidem, psal. {petram. 1. Cor. 10. {& omnia alia existentia} ei attribuuntur sicut causæ. {& nihil existentium est } inquantum omnia superexcedit. Ita igitur Deo quòd est omnium causa, & tamen super omnia existere conuenit, {& esse innominabile } inquantum super omnia existit, & tamen conueniunt ei {omnia nomina existentium} sicut omnium causæ. Et rationem subiungit. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd regimen vniuersi est optimum. Ad bonitatem autem regiminis requiritur quòd ille qui regit, nõ sit omnino ab his qui reguntur alienus, sed cum ei aliquam conuenientiam habeat vt possit esse vtilis, & vt tamen subditos superexcedat ne sit cõtemptibilis vt imperare possit. Et hoc est quod dicit. {vt regnum totorum.} idest, vt regimen vniuersi {sit diligenter,} idest optime procedat {omnia sunt circa primam causam } quasi ab ipsa secundum quandam similitudinem deriuata, {& ab ipsa sunt omnia segregata sicut a causa} propter quã omnia sunt, {sicut a principio} a quo effluunt. {sicut a fine} quem consequuntur, {& ipsa} per hunc modum {sit omnia in omnibus } inquantum omnis perfectio omniũ est ipse Deus causaliter, {secundum eloquium.} Hoc enim scriptũ est, 1. Cor. 15. Deinde cum dicit. { Et vere laudatur &c. } excludit quorumdam errorem. Fuerunt enim quidam Platonici qui processiones perfectionum ad diuersa principia reducebant. Ponẽtes vnũ

F principium esse vitæ, quod appellabãt primam vitam, & aliud principium esse intelligendi, quod appellabant primum ens, & bonum. Et ad hoc excludendum dicit, quòd { Deus vere laudatur vt principalis substantia } inquantum dat omnes perfectiones rebus, & dicitur { causa contentiua custodia & cibus, } quæ tria ad conseruationem rerum pertinere videntur. Quædam enim sunt quæ non indigent nisi vt in suis principiis conseruentur, quia ab exteriori corrumpi non possunt, vt corpora cælestia, & quantum ad hoc dicit ꝙ est { causa contentiua} quia hæc continet in esse. Quędam vero sunt quæ & si non deficiãt ex suis principiis, corrumpi possunt ab exteriori sicut aqua ab igne. Et quantum ad hoc dicit { custodia } quia hæc defenduntur a Deo ne præter ordinẽ suæ rationis ab illis corrumpantur. Quædam enim sunt quæ ad sui conseruationem indigent supplementis, sicut homines & animalia cibis, & quantũ ad hoc dicit {cibus} quia scilicet, omnibus administrat ea quæ sunt necessaria ad suam cõseruationem. Est etiã {& } causa {conuersiua ad ipsum} quia hoc ipsum quòd res conuertuntur in Deum, considerando ipsum sicut finẽ, est eis a Deo. Et hæc omnia conueniunt Deo {vnitiue.} idest, non secundũ diuersas virtutes, sed secundum vnam simpli-
I cem virtutem. & communicabiliter segregate, } quia ita communicat aliis causalitates prædictas, quòd tamen quidam singularis modus causandi separatim remanet apud eum. Ideo autem sic diuersi mode laudatur vt causa. quæ { non solum est causa continentiæ, } idest saluationis rerum, {aut vitæ aut perfectionis} vt {bonitas} diuina { quæ est super omne nomen nominetur, } idest, debeat nominari {a sola hac aut alia prouidentia,} idest causalitate, sed ipsa diuina bonitas {præaccepit in seipsa omnia existentia simpliciter } idest non ita quòd ex omnibus componatur, sed quæ in seipsis sunt multa composita, in Deo sunt vnum { simpliciter & incircumfinite,} quia cum singula nomina determinate aliquid significẽt distinctum ab aliis, venientia in diuinã prædicationem non significant illud finite, sed infinite. Sicut nomẽ sapientiæ prout in rebus creatis accipitur, significat aliquid distinctum a iustitia, vtputa in determinato generę, & specie existens. Sed cum in diuinis accipitur, non significat aliquid determinatum ad genus & ad speciem, seu di-
K stinctionem ab aliis perfectionibus sed aliquid infinitum, & ideo cõuenienter laudatur & nominatur Deus { ex perfectissimis bonitatibus} idest, perfectionibus quæ proueniunt rebus per prouidentiam illius supremæ causæ, quæ cum sit vna & eadem, est tamen diuersorum immo omnium causa, vtpote cum nominatur nomine substantiæ aut vitæ, aut alicuius huiusmodi, { & } etiam nominatur {ex vniuersis existentibus} propter perfectiones in eis participatas, vtpote si nominetur sol propter claritatem, & petra propter firmitatem. & sic de aliis. Deinde cum dicit. {Et quidem non istas solas &c.} ponit tertium modum Dei nominationum. Et dicit ꝙ sancti {theologi non solas istas Dei nominationes } nobis { commendant} quæ sumuntur {a prouidentiis aut prouisis perfectis aut particularibus } vt per prouidentias intelligamus perfectiones rebus communicatas, vt bonitatem & sapientiam, per prouisa autẽ ipsas res participantes huiusmodi perfectiones, vt hominem aut solem, quorum perfecte quidem prouidentiæ dicuntur, quæ sunt vniuersales vt bonum existens, & huiusmodi particulares autẽ quæ

aliqua

homines, ab impugnatione Dei in hoc liberantes. Igitur tibi quidem hoc custodire utile o pulcher Timothæe secundũ sanctissimam memorationem, et neque dicibilia, neque exportabilia diuina facere ad indoctos. mihi autem det Deus ut decet Deũ laudare, inuocabilis, et innominabilis deitatis, deificas multas noiationes, et non auferat uerbũ ueritatis ab ore meo.

CAP. II.

De vnita & discreta Theologia, & quæ est diuina vnitio & discretio.

LECTIO I.

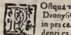

THearchicam totam essentiam, quodcũque est per se bonitas determinans & manifestans ab eloquiis laudatur. Etenim quid aliud dicere est ex sancta Theologia, quãdo dicit Thearchiam ipsam narrantem dicere. Quid me interrogas de bono? nullus bonus nisi sol' Deus. Igitur hoc quidem & in alijs inquisitum, a nobis est demonstratum omnes semper Deo conuenientes Dei nominationes non particulariter, sed in tota & perfecta & integra & prima deitate ab eloquijs laudari, & omnes ipsas simpliciter absolute & inobseruate totaliter vniuersæ totalitati perfecte & omnis deitatis apponi. Et quidem sicut in Theologicis ypotipôsibus memorauimus, si non de tota deitate dicat aliqs hoc dictum esse, & audet abscindere inconuenienter superunitam vnitatem, Dicẽdum igitur ꝙ ip sum bonum natura verbũ
B dixit. Ego sum bonus, & quidam Deo acceptorum prophetarum laudat spiritum bonum, & rursum. Ego sum qui sum. Si nõ de tota dixerint deitate laudari, secundum autem vnam partem, ipsum circũscribere conentur, quomodo audiẽt, hæc dicit qui est, qui erat, qui venturus ẽ omnipotens. Et tu autem ipse es, & spiritus veritatis qui est qui a patre procedit, & si nõ totã Thearchiam dicũt esse vitam, quomo
C do verum quod dixit sanctũ verbum. Sicut pater suscitat mortuos & viuificat, & filius quos vult viuificat, & ꝙ spiritussanctus est qui viuificat. Quoniam autem & denominationem totorum habet tota deitas, de deigena deitate quidem aut filiali, neque dicere est, sicut arbitror, in quot locis Theologiæ in patre & filio frequentatur dominus. Sed & dominus spiritussanctus est, & pulcher & sapiens in
D tota deitate laudatur, & lumen & deificum & causa, & oĩa quæcunque totius Thearchiæ sunt, ad omnẽ reducũt eloquia thearchicam laudationem, comprehensiue quidem, sicut quando

alieni generi rerum conueniunt, vt sapiens & iustum {Sed contingit ꝙ aliquando nominant Dei bonitatem quæ est supernominabilis propter suum supersplendorem, aut quibusdam diuinis apparitionibus.} idest, imaginatiuis visionibus, quibus {illuminati} sunt {prophetæ aut magistri} quod dicit propter eos qui Agiographa conscripserũt vel {in sanctis templis vel in quibuscunque alijs locis.} & hoc secundum diuersas causas & virtutes. Ex diuersis enim rationib' diuersæ apparitiones sunt factæ. Vnde {circumponunt ei formas humanas, aut igneas aut electrinãs, & ad laudem ipsius describunt ei oculos & aures & alia membra, & circũponunt ei coronas} & honores & alia huiusmodi, quæ facile est considerare ex diuersis scripturæ locis. Et de huiusmodi Dei nominibus promittit se dicturũ in libro de Simbolica Theologia, qui nondũ apud nos habetur. Deinde cum dicit. {Nunc autẽ quecunque &c.} ostendit quomodo de Diuinis Nominibus sit agendum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit de quib' Diuinis No. in hoc libro sit agendum. Secundo qs modus doctrinæ seruandus sit, & quãtum ad docentes & quantum ad audientes. ibi. {Et ꝙ semper secundum omnem Theologiam &c.} Tertio exhortatur Thimotheum cui scribit ad hoc obseruandum, ibi. {Igitur tibi quidem &c.} Dicit ergo primo, ꝙ nũc procedendũ est in hoc libro ad manifestationem Diuinorum nominũ intelligibiliũ, idest quæ non sumuntur a rebus sensibilibus simbolice, sed ex intelligibilibus perfectionibus procedentibus ab eo in creaturas, sicut sunt esse, viuere, & huiusmodi, ita ꝙ congregentur quæcunque nomina ad præsens negotium pertinent ex sacris scripturis, & ꝙ his quæ dicta sunt in isto capitulo sit utendum sicut quadam regula, ad quam in toto præsenti opere oportet respicere. Cum enim præmissa sint tria genera Dei nominationum, de primo qui est per remotionem, agitur in mystica Theologia. De secundo qui ẽ per intelligibiles processiones, in hoc libro. De tertio qui est per sensibiles similitudines, in libro de Simbolica theologia. Deinde cum dicit. {Et quòd semper &c.} ostendit modum determinandi de Diuinis nominib' cum dicit ꝙ considerandum est {vt proprie dicantur} in hoc libro {contemplationes quibus Deus apparet.} Et dicit {proprie} contra Metaphoricas apparitiones, & iterum inspiciendum est ꝙ ad manifestationes sanctorum Dei nominum admittantur sanctæ aures, scilicet fidelium, qui pie & reuerenter audiant, non infidelium qui irrideant & blasphement, vt sic {sancta collocemus in sanctis secundum diuinam traditionem} Deo præcipiente. Nolite sanctũ dare canibus. Matth. 7. vt sic auferantur sancta derisionibus indoctorum, immo magis ipsi homines, si qui sunt totaliter diuinis resistentes, liberentur ab impugnatione Dei. Ipsi enim deridendo diuinis, non diuina ledunt, sed seipsos, & hoc unquam in hoc opere prouidendum est. {quia semper secundum omnem doctrinã Theologicã lex hierarchica} idest, quæ per sacros principes traditur {inducit} idest præcipit aut exhortatur hæc esse obseruanda secundũ
A quãdam deliberationẽ quæ nõ ex humana sapientia prouenit, sed ex ipsa Dei circunspectione. Deinde cum dicit. {Igitur tibi quidem, &c.} inducit Thimotheum ad hæc obseruanda. Et dicit quòd vt le est ei prædicta custodire, sed vt ipse hæc sanctissime recordetur, & ꝙ ea quæ sunt diuina neque dicat neque quocunque modo exportet, idest prodat indoctis, scilicet infidelibus vel quibuscunque indoctis, qui propter imperitiam, non capiẽtes irridẽt. Vltimo autem in oratione determinat præsens capitulum, rogans Deum vt det ei cum Dei laude secundum ꝙ decet Deum, tradere diuersas nominationes deitatis, quæ voci exprimi non potest nec nominari, & quòd {non auferatur verbum veritatis ab ore eius.}

SVPER CAP. II.

LECTIO I.

POstquam Dionysius in præcedenti capitulo tradidit modũ procedendi in opere & rationem diuinorum nominum, in hoc. 2. Cap. intendit ostendere, ꝙ Diuina nomina de quibus in hoc libro agitur communia sunt toti trinitati. Et ideo capitulum istud intitulatur {de vnita & discreta Theologia.} quia in hoc capitulo traditur quæ dicãtur communiter de tota trinitate, & quæ de distinctis personis. Et traditur etiam in eodem capitulo, quę sit ratio communitatis & distinctiõis in Diuinis quod ad secunda partem tituli pertinet, cum dicit. {& quę est diuina vnitio & discretio.} Diuiditur autem istud ca. in duas partes. In prima ostendit quę dicantur communiter & quę distinctim in trinitate. In secunda assignat rationem communitatis & distinctionis, ibi. {Oportet autem vt arbitror &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit ꝙ nomina diuina de quibus in hoc libro agẽdum est, in tota trinitate accipiẽda sunt. In secũda remouet obiectionem in contrarium factam, ibi. {Si autem aliquis dicit, &c.} Circa primum tria facit. Primo ponit veritatem intentam. Secun
E do probat eam, ibi. Et {quidem sicut in Theologicis &c.} Tertio excusat se a diligentiori probatione, ibi. {Igitur istis a nobis &c.} Dicit ergo primo, ꝙ per {se bonitas laudatur ab eloquijs} idest sacris scripturis {sicut determinans} idest, distinguens ab alijs. {& manifestans} totam diuinam {essentiam, quodcunque est.} quia cuicunque conuenit diuina essentia, conuenit ei per se bonitatem esse, & econuerso. Et hoc probat per hoc ꝙ in sancta scriptura inducitur ipsa diuinitas in persona filij dicens. {Quid me interrogas de bono? nullus bonus nisi solus Deus.} vt habetur Luc. 15. Quod intelligendum est de bonitate per se. Et quia ita est de nomine bonitatis. {Igitur} & in alijs libris post inquisitionem demonstrandum est a nobis ꝙ omnia nomina Deo conuenientia laudantur in sacris scripturis, non particulariter quasi vni soli perfecte conuenientia, sed {in trinitatis tota & perfecta & integra & prima deitate.} Totum autem hic non accipitur secundum ꝙ ea partibus componitur, sic enim deitati congruere posset, vtpote eius simplicitati repugnans; sed prout secundum Platonicos totalitas quædã dicitur

ante partes, quæ est ante totalitatem quæ est ex partibus, vtpote
si dicamus ꝙ domus quæ est in materia est totum ex partibus, &
præexistit in arte ædificatoris, quæ est totum ante partes. Et in
hunc modum tota rerum vniuersitas, quæ est sicut totum ex par-
tibus, præexistit sicut in primordiali causa in ipsa deitate, vt sic ip
sa deitas patris & filij
& spiritussancti dica-
tur tota quasi præha-
bens in se vniuersa. Si
militer ꝙ dicit perfe-
cta, non est accipien-
dum secundum mo-
dum significatiõis vo-
cabuli, quo perfectum
dicitur quasi comple
te factũ, sicut perambu
lasse nos dicimus quã
do ambulationem cõ-
pleuimus. Vnde quod
non est factum, non
potest secundum hãc
rationem dici perfe-
ctum, sed quia res quę
fiunt, tũc ad finem suæ
perfectionis puenĩũt
quãdo consequuntur
naturam & virtutem
propriæ speciei, inde
est ꝙ hoc nomen per-
fectum assumptum est
ad significandum om-
nem rem quæ attin-
git propriam virtutẽ
& naturã. Et hoc mo-
do diuinitas dicitur
perfecta inquantum
maxime est in sua na-
tura et virtute. Inte-
grum autem & perfe-
ctum idem videntur
esse, differunt tamen
ratione. Nam perfe-
ctum videtur dici ali-
quid in attingẽdo ad
propriam naturam.
Integrum autem per
remotionem diminu-
tionis, sicut dicimus
aliquem hominem nõ esse integrum, si postq̃ attingit propriam
naturam, aliquo membro mutiletur. Et quia a deitate trinitatis ni
hil subtrahi potest, ad hoc significandum addidit{integra.} Prima
autem addit ad significandum ꝙ deitas trium personarum non
est deitas participata. Primum enim dicitur quod est imparticipa
tum, sicut per se deitas & per se bonitas. Et videntur esse posita ad
excludendum errorem Origenis & Arrij, qui posuerũt deitatem
filij esse participatam. Et vt ostendat ꝙ Dei nomina non solum
communiter dicuntur de tribus personis: sed æqualiter & eodem
modo, subiungit, ꝙ &{demonstratum est omnes prædictas nomi-
nationes apponi} idest attribui{ vniuersæ totalitati perfectę, &
omnis}idest, totius{ deitatis,} vt quod dicit {vniuersæ}referatur
ad numerum personarum, alia vero ad perfectionem essentiæ, { &
hoc simpliciter} respondet ei quod dixerat prima. Nam ea quæ
sunt imparticipata, dicuntur simpliciter. Bа vero quæ sunt partici
pata, bona particulariter dicuntur, secundum August. Tolle hoc
& illud, & videbis bonũ omnis boni, absolute.} quod rñdet ei qđ
dixerat{integra.} Nam ea quæ sunt corrupta non possunt absolu
te nominari, sicut homo mortuus non dicitur absolute homo, {in
obseruatim}idest, absque aliqua obseruantia distinctionis, quod re
spondet ei ꝙ dixit{ perfecta }nisi enim esset perfecta deitas in qua
libet personarum, oporteret obseruare qualiter aliquid diceretur
de vna persona & qualiter de alia. Deinde cum dicit. { Et quidem
sicut in theologicis &c.} probat quod supposuerat. Et primo spe-
cialiter dicitur de quibusdam nominibus. Secundo de omnibus,
ibi.{Et vt summatim dicat aliquis &c.} Dicit ergo primo, ꝙ sicut
commemoratum est in libro{ de theologicis ypotiposibus, si aliqs
dicat hoc}quod dictum est, nullus bonus nisi solus Deus, {non esse
dictum de tota deitate}idest, de omnibus personis, & per hoc præ
sumat errorem, {diuidere audet vnitatem vnitatis} diuinæ, dicen-
dum est contra eum, ꝙ & {ipsum verbum } idest Dei filius tanquã
naturaliter bonitatem habens dixit. Ioan. 10. Ego sum pastor bo-
nus. Et in Psalmis dicitur. Spiritus tuus bonus, & similiter, si aliqs
hocquod dicitur Exod. 3. {Ego sum qui sum, non dixerit laudari

F de tota trinitate}idest, de omnibus personis, sed de vna tantum,
quomodo accipiet hoc quod dicitur Apoc. 1. de filio. { Hæc dicit
qui est & qui erat & qui venturus est omnipotens }& quod intro
ducit Apostolus de filio. Heb. 1. { & tu autem idem ipse es. } & de
spiritusancto, Ioan. 16. { & spiritus veritatis, qui est qui a patre pro
cedit.} licet litera no-
stra non habeat qui &.
Et similiter si aliquis
dicat, ꝙ non tota diui
nitas est vita, quomo-
do verum est qđ Dei
filius dixit. Io. 5. Sicut
pr̃ suscitat mortuos,
& viuificat, sic & filius
quos vult viuificat, &
Io. 6. Spiritus est qui
viuificat, & ꝙ tota dei
tas habeat { omnium
dominationem}, non
posset dici{in quot lo
cis } sacræ scripturæ
{frequẽtatur} hoc no
men{dominus}de pa-
tre & filio, & hoc vt
loquamur{ de deigena
deitate}patris, { aut fi
liali}filij. Sed & spiri-
tus dominus est, vt di
citur. 2. Cor. 3. Et si-
militer{pulchrum}&
{ sapiens} in omnibus
personis deitatis lau-
datur, { & lumen &
deificũ & causa & om
nia quæcunque sunt
totius deitatis } sacra
eloquia deducunt ad
omnem laudationem
diuinam, quandoque
quidem simul com-
præhendendo, quod
conuenit omnibus p-
sonis, vt cum dicitur
omnia sunt ex Deo,
quandoque autem di
stinctim de vna perso
na, sicut enim dicitur
de filio. Col. 1. omnia
I per ipsum & in ipso facta sunt, & in ipso consistunt, & in Psalmus.
Emitte spiritum tuum & creabuntur. Deinde cum dicit. { Et vt
summatim dicat aliquis &c.} ostendit propositum communiter de
omnibus Dei nominibus, dicens, ꝙ in summa dicatur de omnibus
Dei nominibus, ipsum Dei verbum dixit. Ioan. 16. } Ego & pater
vnum sumus, per quod ostenditur ꝙ quæcunq; dicuntur de filio,
& de patre dicuntur. Et Ioan. 16. & cuncta quæ habet pater mea
sunt, & similiter { quæcunque sunt patris & filij } sacra scriptura
{attribuit} communiter & vnite diuino spiritui { diuinas opera-
tiones, honorem} diuinum. {fontanam & indeficientem causam
& distributionem benignorum donorum. } Et hæc omnia haben-
tur. 1. Cor. 12. Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus &c.
Et hæc adeo vera sunt, ꝙ nullum astuctum in diuinis eloquiis, qui
non habeat corruptam intentionem in eis, arbitror ad hęc contra
dicere, ꝙ .s. omnia nomina Deo cõuenientia insunt toti deitati se
cundum perfectum modum loquendi de Deo. Deinde cum dicit.
{Igitur istis a nobis &c. } excusat se a diligentiori inquisitione
K prędictorum, & dicit ꝙ ista breuiter & particulariter hic sunt de
determinata ex sacris scripturis, sed in alio libro sufficientius. Vn
de quãcũque Dei nominationem conabimur exponere in pręsen
ti opere, oportet ipsum nomen recipi in tota deitate, idest in om-
nibus personis, & ad hoc inducitur totũm pręsens capitulum. De
inde cum dicit. { Si autem aliquis dicat &c. } excludit obiectio-
nem. Et primo ponit obiectionem. Secũdo modum soluendi, ibi.
{Si enim aliquis quidem est &c.} Posset autem aliquis obiicere, ꝙ
per hoc ꝙ omnia nomina quæ dicuntur de patre attribuuntur fi-
lio & spiritussancto, tollitur omnino distinctio personarum & in
ducitur confusio in diuinis personis, quæ Deo non conuenit. Sed
Ipse dicit ꝙ si quis hoc obiiciat, non est arbitrandum ꝙ sermo ei[us]
sufficiens sit ad persuadendum ꝙ verum dicat, non enim per hoc
tollitur distinctio personarum. Deinde cum dicit. { Si enim ali-
quis &c.} ponit modum soluendi dicens ꝙ si ille qui sic obiicit to
taliter contradicit sacris scripturis, talis omnino elongatus est a
nostra sapientia. Non ad theologum pertinet probare ea quę sunt

dicunt, omnia ex Deo, diffusiue
autem, sicut quando dicũt, Om
nia per ipsũ & in ipso facta sunt:
& omnia in ipso consistunt, &
Emitte spiritũ tuũ & creabunt.
Et vt summatim dicat aliquis,
ipsum thearchicum dixit ver-
bum, Ego & pater vnum sumus,
& cuncta quæcunque habet pa-
ter; mea sunt, & cuncta mea tua
sunt, & tua mea, & rursum, quę-
cunque sunt patris ipsius thear-
chicũ spiritui communicatiue
& vnitiue attribuit diuinas ope
rationes, honorem, fontanam, &
indeficientem causam, & distri-
butionem benignorum dono-
rum, & nullum in diuinis eloqiis
non peruersis intentionibus cõ-
uersatorum arbitror ad hæc cõ-
tradicere, quoniam Deo conue
nientia omnia, toti thearchiæ in
sunt secundum perfectũ in Deo
verbum. Igitur istis a nobis bre-
uiter quidem in his & particula
riter, in aliis autem sufficienter
ex eloquiis demonstratis & de-
terminatis quamcũque Dei no-
minationem totaliter reserare
conemur, in tota deitate ipsam
recipere conuenit. Si autem qs
dicat, confusionem nos induce-
re in isto, cõtra diuisionem Deo
conuenientem, talem sermonẽ,
nos non arbitramur ipsum per-
suadere sufficientem ꝙ est ver[us].
Si enim aliquis quidẽ est q tota-
liter eloquiis resistat, lõge omni
no erit & a nostra philosophia,
& si non ipsi cura est Dei venera
tionis ex eloquiis, quomodo no
G bis cura sit illius manuductiõis
ad Theologicam scientiam. Si
autem ad eloquiorum veritatẽ
respicit, hoc & nos canone & lu
mine vtentes, ad excusationem
sicut possumus indeclinabiliter
vadimus, dicentes ꝙ theologia
quædam tradit vnitiue, quędam
autem discrete, & neque vnita
licet diuidere, neque discreta
confundere. Sed sequentes ipsã
secundum virtutem ad diuinos
splendores conuenit aspicere,
H etenim inde diuinas manifesta-
tiones assumentes sicut quendã
canonem veritatis optimum, ibi
posita sanctorum custodia cu-
stodiri, & ab ipsa ad custodien-
dum custodientes ipsa confirma
ri. Igitur vnita quidem totius
deitatis sunt sicut in theologicis
ypotiposibus per plura ex elo-
quiis demonstrauimus. superbo
num, super Deum, supersubstan
tiale, superuiuens, super sapiens,

fidei ei qui scripturas non recipit, cum fides sit supra rationem. Vnde si ipse non habet curam nec veneretur diuina eloquia, quomodo nobis potest esse cura vt manuducamus eum ad diuinam scientiã? Quia in scientiis philosophicis ita est, q nullus sapiens disputat contra negantem principia suæ artis. Sed si aliquis sic obijciens velit respicere ad veritatem sacrorũ eloquiorum, nos vtentes sacrã scriptura quasi quadã regula & lumine manifestante veritatem procedimus, non declinantes a sacra scriptura ad excusandũ nos a prædicta obiectione, & dicimus q sacra scriptura quædam tradit communiter de tribus personis quædam distinctim, & neque ea q̃ sunt communia licet distinguere, neque ea quæ sunt distincta cõfundere: sed sequendo sacram scripturam secundum nostrum posse, conuenit nos respicere ad diuinas veritates, q a nos a sacra scriptura recipientes manifestationem Dei, ea quæ in sacra scriptura sũt posita oportet nos custodire sicut quandam optimam regulã veritatis, ita q neque multiplicemus addentes, neque minoremus subtrahentes, neque peruertamus, male exponentes, quia dum nos custodimus sancta, ab ipsis custodimur, & ab ipsis confirmamur ad custodiendum eos qui custodiũt sãcta. Oportet enim non solũ conseruare ea quę in sanctis scripturis sunt tradita, sed & ea quæ dicta sunt a sacris doctoribus, quæ sacram scripturam illibatam conseruauerunt. Deinde cum dicit. {Igitur vnita quidem &c.} manifestat positam solutionem quantum ad hoc qđ dixit, q sacra scriptura quædam tradit de trinitate vnite & quædam discrete. Et dicit q {vnita totius deitatis} idest communia toti trinitati, vt dictum est in libro de diuinis ypotiposibus, & probatur per multas autoritates a sacris scripturis acceptas, sunt duo genera rationum. Primo quidem ea quæ dicuntur de Deo remotiue per excellentiam quandam, vt superbonum, supersubstantiale, superuiuum, supersapiens, & quęcunque alia dicuntur de Deo per remotionem propter suũ excessum, {cum quibus} dico connumeranda sunt {omnia} nomina {causalia} idest, quæ designant Deum vt principium processiõis perfectionum quæ emanant ab ipso in creaturas, scilicet bonum, pulchrum, existens, vitæ generatiuum, sapiens, & quæcunque alia per quæ causa omniũ bonorum nominatur ex dono suæ bonitatis. Et ex hoc potest accipi regula magistralis, q omnia nomina designantia effectum in creaturas, pertinent ad diuinam essentiam, {discreta autem nomina.} idest, pertinentia distinctim ad tres personas sunt, vt {nomen patris} supersubstantiale vel ypostasis, idest, personale, & {vsus patris} idest actus eius qui est generatio, & similiter nomen filii, & actus, qui est generari, & nomen {spiritussancti} & actus eius qui est processio: ita q in talibus nulla debet superinduci conuersio, vt si diceretur q pater generat filium & econuerso, aut qualiscunque communicatio [illegible] quòd pater & filius generant aliquam aliam personam [illegible] distinctim a diuina persona pertinet myste-

A rium incarnationis, quia sola persona filii est incarnata. Et hoc est quod dicit, quòd cum prædictis {discretum est} quia perfecta {& inuariabilis essentia Iesu} secundum naturam deitatis. {est secundũ nos} per vnitionem humanitatis, & {quæcunque} alia {substantialia} idest psonalia mysteria pertinẽt ad benignitatẽ incarnationis.

& quæcunque excedentis sunt remotionis, cum quibus & causalia omnia, bonum, pulchrum, existens, vitæ generatiuum, sapiens, & quęcunque ex benignis ipsius donis omnium bonorum causa nominatur, discreta autẽ patris supersubstantiale nomen & vsus & filii, & spiritus, nulla in istis conuersione aut totaliter communione superinducta. Est autem rursus cum hoc discretũ secundum nos Iesu perfecta & inuariabilis essentia, & quæcunque secundum ipsam sunt benignitatis subalia mysteria.

LECTIO II.

Quæ sit vnitio & discretio in diuinis.

Portet autem, vt arbitror, magis resumẽtes nos perfectum diuinę vnitionis & discretionis exponere modum, vt nobis conspicuus omnis fiat sermo, varium quidem omne & non planum respuens. Discrete autem & plane & ordinate propria secundum virtutem terminans. Vocant. n. quod & in aliis dixi, nostræ theologicæ traditionis sancti Magistri, vnitiones quidem diuinas, quæ sunt superineffabilis, & superignotæ singularitatis, occultas & irregressibiles supercollocationes. Discretiones autem bono conuenientes thearchicæ, & processiones & manifestationes, & dicunt, (sancta eloquia sequentes,) & dictæ vnitionis propria, & rursus discretiõis quasdam esse proprias & vnitiones & discretiones. Sicut in vnitione diuina, idest, supersubstãtialitate, vnitũ qdẽ est principali trinitati & commune, supersubstantialis essentia, superdea diuinitas, superbona bonitas, quæ ẽ super omnia idẽ-
B titas totalis proprietatis existentis, super principatum vnitas, ineffabilis, multi luminis, ignorantia perfecte inintelligibile, omnium positio, omnium ablatio, qui est super omnem & positionem & ablationem. Mansio principalium personarum in se inuicem, si ita oportet dicere, & collocatio totaliter supunita. Quẽadmodum lumina luminarium vt sensibilibus & propriis vtar
C exẽplis, existentia in domo vna & tota in se inuicem totis sunt, & diligentem habent ad se inuicem discretionem proprie subsistentem, vnita discretione, & vnitione discreta. Et quidem vidimus, in domo multis existentibus luminaribus, ad vnũ quoddam lumen vnita omnium lumina, & vna claritate in discreta resplendentia, & nullus, vt arbitror, possit huius luminaris lumen ab aliis ex aere omnia lumina continente discernere & vi-
D dere vnum sine altero, totis in totis sine mixtione cõcretis. Sed etiam si vnum aliquis luminarium educat a domo, coegredietur & proprium vniuersum lumen, nihil aliorum luminũ coauellens in seipso, aut suiipsius aliis derelinquens. Erat enim vt

LECTIO II.

Portet autem vt arbitror magis resumentes &c.} Quia in solutione obiectionis supra positæ dixerat, quòd theologia de diuinis personis quædã tradit vnitiue, & quædam discretiue. Intendit hic exponere qualis sit vnitio & discretio in diuinis. Et primo exponit secundũ quòd possibile est. Secundo dicit quòd non potest totaliter & pfecte a nobis exponi, ibi. {Sed harum quidem & vnitionũ &c.} Circa primum duo facit. Primo tradit modum secundum quem exponere intendit. Secundo secundum illũ modum exponit, ibi. {Vocant enim quod & in aliis dixi.} Dicit ergo q ad pleniorem intellectum præmissę solutionis, oportet secundum eius arbitriũ {magis exponere perfectum modum diuinæ vnitionis & discretionis resumentes} solutionem a principio; ita {vt omnis sermo noster circa hoc fiat conspicuus.} idest, manifestus. Ad quod consequẽdum duo ponit vitanda, & tria obseruanda. Vitandum. n. est siue respuendum, {omne varium} confusum & permixtum. Cum enim aliquis diuersa confuse & indistincte dicit, oportet q nunc de hoc, nunc de illo loquatur, & sic in sermone apparet varietas, respuendum est {omne non planum} idest, obscurum. Quod quidem potest contingere si intelligibilia tradantur absque sensibilium exemplorũ manuductione, vel si & per verba inusitata aliqua manifesta traderentur. Contra hæc autem duo, ponit duo obseruanda, vt scilicet
E sermo eius determinet {secundum virtutem} loquentis {propria} idest, connaturalia nobis, {discrete} contra hoc quod dixerat varium, {& plane} contra hoc q dixerat non planum, & addit tertiũ, scilicet {ordinate.} Oportet enim ad hoc q doctrina sit manifesta, vt procedatur secundum ordinem disciplinæ a manifestioribus incipiendo, & ab his per quorum cognitionem alia cognoscuntur. Promittit etiam se expositurum perfectum modum diuinæ vnitionis & discretionis, quia assignabit modos omnes secũdum quos vnitio & discretio possunt accipi in diuinis, non autem ita q ipsũ modum secundum q in Deo perfectus est manifestare possit, hoc enim supra virtutem nostram est, vt infra probabit. Deinde cum dicit. {Vocant enim &c.} prosequitur expositionem vnitionis, & discretionis diuinæ. Et primo quantum pertinet ad deitatem. Secundo quantum pertinet ad humanitatem Christi, ibi {discre. est a benig. &c.} Circa primum duo facit. Primo exponit duos modos vnitionis & discretionis. Secundo subdit vtrumque, ibi. {Et di. seq. elo. sequen. &c.} Circa primum duo facit. Primo exponit communem

nem modum vnitionis. Secundo communem modum discretionis ibi.{ Discretiones autem &c. } Dicit ergo primo ꝙ sicut in aliis suis libris dixerat, scilicet in libro de Diuinis ypotiposibus,{ sancti Ma.no.theo.traditiones } idest Christianæ doctrinæ, scilicet apostoli & eorum discipuli{ vocant vnitiones diuinas quasdam oc.&c.

ipsorum quod dixi totorum ad tota perfecta vnitio, non mixta vniuersaliter, & nulla parte confusa: Et hæc totaliter in corpore aere & ex materiali igne pendẽte lumine. Ibi autem supersubstantialem vnitionem collocari dicimus, non super solas vnitiones quæ sunt in corpore: sed & super illas quæ sunt in animab' ipsis, & in ipsis mentibus quas habent non mixtæ &{ supermundanæ tota per tota deiformia, & supercælestia lumina, secundum participationem vnitionis ab omnibus supersegregatę proportionalem participantibus.

Ad cuius euidentiam considerandum est, ꝙ cum omnia multitudo rerum a principio primo effluat, primũ principium secũdum quod in se consideratur, vnum est, secundũ autem emanationem qua ab eo procedit multitudo, iam inuenitur a qua primum principium distingui possit, quia ratio multitudinis in distinctione consistit. Considerare igitur primũ principium secundum ꝙ in se est, hoc est considerare vnitionem ipsius. Et hanc existentiam primi principij in seipso supercollocationem vocat. Et nominat hanc supercollocationẽ & occultam & inegressibilem.{Occultam}quidem quia inquantum Deus potest a nobis cognosci, inquantum participationes suæ bonitatis cognoscimus, secundum aũt ꝙ in se est nobis occultus. { Inegressibilem}autem dicit, quia secundum ꝙ in seipso est primum principium, nulli communicatur, & sic quasi a seipsu non ægreditur, & propter hoc & ipsam diuinitatem sic consideratam per excellentiam, distinguentem ipsam ab omnibus vocat{ singularitatem.}qꝛ singulare est quod est incommunicabile. Deinde cum dicit,{discretiones autem &c.} exponit per oppositum communem modum discretionum. Et dicit ꝙ prædicti magistri vocant { discretiones proces.& mani.}deitatis, quæ conueniunt ei inquantum ipsum bonum, quia de ratione boni est, ꝙ ab eo procedant effectus per eius communicationem. Et considerandum ꝙ contra id quod supra dixerat{occul.& inegressibiles} satis congrue posuit{proces.& manifestationes} quia per effectus progredientes ab ipso manifestatur, & quodammodo ipsa deitas in effectus procedit, dum sui similitudinem rebus tradit secundum earum proportionem, ita tamen ꝙ sua excellentia & singularitas sibi remanet incommunicata rebus & occulta nobis. Hæ igitur processiones vocantur discretiões, quia nisi a primo principio alia effluerent, non haberet primum principium a quo discerneretur. Deinde cum dicit. { Et di.sancta elo.&c.}subdit vtrũque dictorum modorum. Et primo ponit subdiuisionem. Secundo manifestat eam, ibi.{Sicut in vni.diuina &c.} Dicit ergo primo, ꝙ illi qui sequuntur sacras scripturas, & sequuntur proprias rationes prædictæ vnitionis, & iterum prædictæ discretionis, dicunt ꝙ tam in prædicta vnitione communi sunt quędam propriæ vnitiones & discretiones quàm etiam in prædicta communi discretione. Deinde cum dicit. {Sicut in vni.di.&c. exponit subdiuisionem. Et primo ostẽdit quomodo in prædicto modo vnitionis communi fit quædam vnitio & discretio. Secundo ostendit ꝙ etiam in discretione prædicta est vnitio & discretio. ibi. {Est autem & dis.in &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo in prædicta vnitione sit propria vnitio. Secũdo quomodo in prædicta vnitione sit discretio, ibi. { Mansione personarum &c. Ad intellectum ergo huius partis considerandum est, ꝙ cum supra acceperit rationem vnitionis diuinæ ex eo ꝙ Deus in seipso secundum suam excellentiam consideratur, ista consideratio est duplex. Potest enim considerari ista superexcellens Dei essentia in seipso, vel secundum essentiam, & sic est vnitum & commune toti trinitati, vel secundum ꝙ vna diuinarum personarum est in alia, & sic in vnitione inuenitur discretio. Hoc est ergo qđ dicit, ꝙ{sicut in vnitione diuina } idest supersubstantialitate.q.d: sic accipio modo vnitionem diuinam secundum communem rationem vnitionis supra positã, secundum ꝙ ratio vnitionis consistit in quadam excellentia deitatis. In hac inquam vnitione communi{est vnitum & commune principali trinitati, quicquid ad superexcellentiam essentiæ diuinæ pertinat, & per hoc dat intelligere ꝙ ratio vnitatis propriæ quam nunc exponit, nihil est aliud q̃ esse commune tribus personis. Et exemplificat sicut{essentia supsubstantialis diuinitas superdea}idest super modum deitatis communicatæ rebus, & { bonitas superbona & identitas quæ est super omnia} secundum quam scilicet Deus est idem sibi & { vnitas sup principatum.}vnitas inquam, {totalis proprietatis existentis} sci-

F licet super omnia. Et hoc dicit, quia vnum habet rationem principii, vnum autem est vnum secundum ꝙ in seipso indiuisum est, hoc autem est illud quod retinet proprietatem suæ naturæ.q.d.ꝙ ipse inquantum est vnitas, est principium super omne principium habens in se suam proprietatem qua supra omnia existit.

Est autem & discretio in supersubstantialibus theologiis, non quam dixi tantum, ꝙ secundum ipsam vnitionem immixte & inconfuse collocatur vnaquæque principalium personarum, sed ꝙ & ea quæ sunt supersubstantialiter deiformitatis non con- G uertuntur ad se inuicem. Solus autẽ fons supersubstantialis deitatis est pater, nec filius est pater, nec pater est filius, custodiẽtibus hymnis propria religiosæ vnicuique thearchicarum personarum. Istæ quidem sunt secũdum ineffabilẽ & vnitionẽ & essentiã, & vnitiões discretiones.

Ad hanc etiam excellentiam ẽ & ꝙ a nobis ignoratũ propter excellentiam sui luminis, & ꝙ a nullo intellectu est perfecte{ intelligibilis,}.i. comprahensibilis, & ꝙ de eo oĩa possunt affirmari & omnia negari, secundum modum in præcedenti capitulo expositum, cum tamen ipse sit super omnem affirmationem & negationem. Est enim super omnem intellectum nostrum qui affirmatiões & negationes componit. Deinde cum dicit.{ Mansio principalium personarum &c.}exponit quo modo discretio est in communi modo vnitiõis, quæ est super excellentiæ collocationem. Et circa hoc tria facit. Primo ponit quod intendit. Secundo manifestat propositum per exemplum sensibile, ibi.{Quemadmodum lumina &c.} Tertio ostendit exemplum esse deficiens a tan- H tæ rei repræsentatione, ibi.{Et hæc totaliter &c.} Dicit ergo quòd {mansio principalium personarum in se inuicem } idest, secundũ ꝙ vna diuinarum personarum est in alia,{ & collocatio} vnius in aliam.{ si ita oporteat nominari } cum distinctionem importet, {tamen est totaliter superunita } idest pertinens ad illam vnitionem excellentiæ de qua supra dictum est. Deinde cũ dicit.{Quẽadmodum lumina luminarium &c. } manifestat per exemplum sensibile ꝙ in prædicta vnitione possit esse discretio. In quo quidẽ exemplo tria facit. Primo ponit exemplum sensibile, in quo dicit esse simul vnitionem & discretionem. Secundo ostendit ꝙ in illo exemplo sit vnitio, ibi.{Et quidem videmus &c. } Tertio ꝙ in eo sit discretio, ibi.{Sed & si vnum aliquis &c. } Dicit ergo primo ꝙ {vt vtamur exemplis sensibilibus & propriis nobis, lumina,} plurium{ luminarium existentium in domo vna & tota sunt inuicẽ in se totis, & tamen habent diligentem } idest, optimam & perfectam {discretionem ad se inuicem proprie subsistentem} & sic plura lumina sunt{vnita}cum { discretione, & discreta}cum{vnitione.}Deinde cum dicit.{Et quidem videmus in domo &c.} osten- I dit ꝙ prędicta lumina habeant vnitionem ad inuicem. Et dicit ꝙ {videmus quòd multis luminaribus existentibus in domo vna} omnium luminarium lumina resplendent. Et hoc est quod subdit,{& vna claritate indiscreta}idest indistincta secundum locum vel subiectum resplendentia, { & nullus vt arbitror posset lumen huius luminaris}in aere secundum quòd continet omnia lumina {discernere ab aliis.}& videre alterum eorum sine altero, propter hoc quòd totum vnum lumen est concretum alteri sine mixtione tollente, scilicet discretionem. Deinde cum dicit. { Sed & si vnum aliquis &c. }ostendit quòd maneat ibi discretio, quia si aliquis educat vnum de luminaribus, vtpote vnam candelarum, simul ægreditur cum illo totum proprium lumen quod ex luminari illo in domo erat, quod ex hoc patet, quòd lumen in domo minoratum inuenietur, ita tamen quòd lumen egrediens non simul secũ auellet aliquod aliorum luminum, nec etiam aliquid sui cum aliis luminibus derelinquat, quod esse non posset, si esset facta mixtio luminum, vtpote si aqua cineri aut farinæ misceatur, non potest ex- K trahi tota, quin aliquid remaneat farinæ aut cineri immixtum, & quin etiam de cineribus aut farinæ deperdatur vel simul egrediatur. Sed quòd hoc in luminibus non contingit, hoc ideo est, quia {erat totorum}luminum{ad tota perfecta coniunctio}absque omni mixtione & nulla partium confusione existente. Est autem hic considerandum quòd de lumine duplex fuit opinio Physicorum. Quidam enim dixerunt lumen esse corpus, & secundum hanc opinionem satis plane videtur procedere exemplum inductum. Sic enim loqui uidetur Dionisyus de pluribus luminibus ex diuersis luminaribus in vno aere procedentibus, sicut si loqueretur de pluribus corporibus, & præcipue propter hoc qđ dicit, ꝙ habent discretionem subsistentem. Subsistere enim est substantiarum tantũ, & propter hoc etiam qđ dicit, ꝙ vnum lumen egreditur sine altero, in quo videtur designari quidam motus localis, qui est corporũ tantum. Si vero lumen non sit corpus, sed qualitas, secundũ aliam opinionem

A opinionem, non haberent lumina discretionem subsistentem, qui nimmo ex diuersis luminaribus sicut ex diuersis causis agentibus fiet vnum lumen tantum intentius in aere, & vno luminari subtracto cessaret superadditio intensionis, sicut ex pluribus causis calefacientibus intenditur calor in calefactibili, & vna causa subtracta minuitur calor. Haec autem secūda opinio de lumine verior est. Vnde potest dici, quod Dionysius hic loquitur de subsistenti discretione luminum, & de egressione alicuius eorum per respectum ad luminaria, & non secundum se. Tamen considerandum est quod consueuerūt tā Philosophi, quā etiam sacri Doctores aliquā do ad propositum manifestādum, exemplis aliquibus vti secundū aliquas opiniōes apud aliquos probabiles, licet ipsi eas nō sequuntur. Deinde cum dicit { Et haec totaliter in corpore aere &c. } ostendit quod illud exemplum deficit a tantae rei repraesentatiōe. Et dicit quod haec quae dicta sunt de diuersis luminibus { totaliter } accidunt in rebus corporeis & materialibus, scilicet { in corpore aere. } vt in loco si lumina sint corpora, vel vt in subiecto si lumen est qualitas, { & } iterum { lumine } sensibili { dependente ex materiali igne, } sed in diuinis personis { dicimus collocari supersubstantialem vnitionem non super solas vnitiones quae sunt in corpore: sed & super illas quae sunt in ipsis animabus & in ipsis mentibus } angelicis, { quas quidem { vnitiones habent deiformia vel supercaelestia lumina } idest ipsi angeli. { tote per tota non mixtae supermundanae } dum scilicet vnus angelus toti alteri coniungitur per intellectum & affirmationem. Et huiusmodi inconfusa vnitio in mentibus & animabus fit { secundum proportionalem participationem } illius { vnitionis } quae est in diuinis personis, quae est { supersegregata ab omnibus participantibus, } quia scilicet nullum participantium potest perfecte imitari diuinam vnitionem. Deinde cum dicit. { Est autem discretio &c. } exponit quomodo in communi modo discretionis supra signatę inuenitur & discretio & vnitio, idest aliquid commune toti trinitati, & aliquid distinctum ad personas pertinens, dictum est enim supra quod discretiones diuinae vocantur secundum processiōes deitatis. Vna quidem secundum quòd vna persona procedit ab alia. & per hanc multiplicantur & distinguuntur diuinae personae. Et quantum ad hoc attenditur discretio propria in communi modo discretionis. Alia est processio secundum quam creatura procedit a Deo, secundum quam fit multitudo rerum in discretione creaturarum a Deo, & haec est discretio vnita, idest communis toti trinitati. Primo igitur exponit quomodo aliqua discretio pertineat ad discretionem personarum. Secundo quomodo aliqua discretio pertineat ad essentiae vnitatem, ibi { Si autem & diuina discretio &c. } Dicit ergo primo, quòd { discretio in supersubstantialibus theologiis } ad diuinas personas non solum est illa quam dixi, quòd per ipsam vnitionem communem quae pertinet ad superexcellentiam deitatis vnaquaeque diuinarum personarum immixtim & inconfuse collocatur in altera, sed etiam per hoc ea quae pertinent ad fecunditatem Dei supersubstantialem nunquam conuertuntur ad seinuicem, sicut conuertebantur ea quae pertinent ad collocationem personalem. Mutuo enim pater est in filio & filius in patre, non tamen mutuo pater generat filium & filius patrem. Et hoc ē quod subdit, quod solus pater est fons supersubstātialis deitatis, vt in fonte auctoritas intelligatur siue principium de principio, nec filius est pater nec pater filius, cum diuinae laudes cōseruent secundum fidem christianae religionis suas proprietates vniuscuiusque diuinarum personarū. Vltimo epilogando subdit, quod istae quae dictae sunt, sunt vnitiones & discretiones pertinentes ad ipsam diuinam essentiam ineffabilem & ad ineffabilem eius vnitionem, quia quod sequitur de vnitione & discretione pertinet ad creaturas.

LECTIO III.

Quaedam est propria vnitio sub communi modo discretionis.

SI autem & diuina discretio est processio bono conueniens vnitionis B diuinae & superunitę, seipsam bonitatem in pluralitatem agentis & multiplicantis, vnitae quidem sunt secundum diuinam discretionem incomprehensibiles traditiones, substantificationes, viuificationes sapientificationes, & alia dona bonitatis quae est omnium causa, secundum quae ex participationibus & participantibus laudantur, non participabiliter participata. Et hoc cō C mune & vnitum & vnum est toti deitati, omnem ipsam totam ab vnoquoque participantium participari, & a nullo nulla parte. quemadmodum punctum in medio circulo ab omnibus in circulo circunpositis lineis, & sicut sigilli expressiones multae participant architypo sigillo, & B in vnaquaque expressionum toto & eodem existente & in nulla secundum nullam partem. Excedit autem & hęc omnium causa diuinitatis impartibilitas, eo quod neque tactus eius, neque alia quaedam ad partes commiscendi communio. Quamuis dicat aliquis, non est sigillum in totis expressionibus totum & idem, & huius autem non sigillum est causa, esse enim seipsum illud & C idem vnicuique ingerit, sed participantiū diuersitas, dissimiles facit expressiones vnius & totius

LECTIO III.

SI autem & diuina discretio est &c. } Postquam exposuit Dionysius quomodo sub communi modo discretionis qui est secundum proportionem continetur propria discretio quae est secundum proportionem vnius personae ab alia, nunc intendit exponere quomodomodo sub eodem communi discretionis modo continetur & quaedā propria vnitio, quae est secundum proportionē creaturarū a Deo ad totam trinitatem pertinens. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secūdo manifestat per exempla, ibi. { Quemadmodum punctum } &c. Ad euidētiam autem primae partis cōsiderandum est, quod posset aliquis dicere, quod processio creaturarū non continetur sub diuina discretione, vnde licet processio creaturarum communiter ad totam trinitatem pertineat, non tamen potest dici quod aliqua diuina discretio sit cōmunis vel vnita in trinitate. Et ideo vult ostendere quod processio creaturarum est quodam modo diuina discretio, non tamē eo modo quo processio diuinarum personarum. Nam in processione diuinarum personarum, ipsa eadem diuina essentia communicatur personae procedēti, & sic sunt plures personae habentes diuinā essentiam. Sed in processione creaturarum ipsa et diuina essentia non communicatur creaturis procedentibus: sed remanet incommunicata seu imparticipata, sed similitudo eius per ea quae dat creaturae, in creaturis propagatur & multiplicatur, & sic quodam modo diuinitas per sui similitudinem non per essentiam in creaturas procedit, & in eis quodam modo multiplicatur, vt sic in ipsa, creaturarū processio possit dici diuina discretio, si respectus ad diuinā similitudinem habeatur, non autem si respiciatur diuina essentia. Hoc est ergo quod dicit, si processio possit dici diuina essentia D bonitati conueniens quae est { vnitionis diuinę superunitę } idest, vnitatis essentiae in qua tres personę vniuntur, quę est superumnē vnitatem quę quodam modo seipsam agit siue ducit ex sua bonitate in pluralitatem, & multiplicat seipsam, scilicet secundum suam similitudinem, si inquam talis processio ea ratione quod per eam diuina vnitas quodammodo multiplicetur dici potest diuina discretio, tunc consequenter dicendum est, quod { traditiones } idest donationes diuinorum donorum quę sunt incompręhensę ex parte principii { sunt vnitae } idest cōmunes toti trinitati, { secundum diuinam discretionem } idest secundum communem modum diuinę discretionis qui secundum processionem attenditur. Et quę sint istae traditiones ostendit subdens, { substantificationes } secundum quod dat esse omnibus subsistentibus. { viuificationes } secundum quod dat vitam { sapientificationes } secundum quod dat sapientiam & alia dona diuina { bonitatis } quae est omnium causa secundum quę dona diuina } { participata } per similitudinem { non participabiliter } inquantum essentia manet imparticipata, { laudantur ex participationibus, } E idest, ex donis participabiliter, aut esse communem sapientiam & vitam { cum participantibus } quibus scilicet ista communicantur. Loquitur autem pluraliter de diuinis vel propter pluralitatem personarum, vel propter pluralitatem nominum quę ipsi Deo attribuuntur. { Et hoc est toti diuinitati commune. } Et ne intelligatur communitas rationis tantum, sicut genus est commune speciebus. Et species indiuiduis addidit, { & vnitum } vt ostendat vnum numero esse in tribus. Et ne aliquis intelligat vnitatem ex multis congregatam, sicut domus vnitur ex partibus, addidit, { & vnum } hoc, s. { omnem ipsum diuinitatem }. i. secundum quālibet personam { totam participari ab vnoquoque participātiū per similitudinē, & a nullo participantiū in nulla sui parte participari, quod cōmixtionē sue subae. Dicit autē totam eam participari, non tñ totaliter vel perfecte, quia omnibus incomprehensibilis est, vt supra dictum est. Et quia hoc vltimo dictum difficile videbatur & contradictionem implicans, nominat hic consequenter per exempla, cum dicit. { Quēadmodum punctum &c. } Et circa hoc tria facit. Primo ponit exempla.

eiusdem principalis formæ. Sicut si mollia quidem sint & facile figurabilia, & plana & immaculata, & neque contrariæ figurę, & dura, neque facile fusibilia & instabilia, mundam habebunt & planam figuram permanentem. Si autem aliquid de dicta opportunitate deficiat, & G hæc causa erit imparticipati, & non plani, & aliorum quæcunq; importunitate participationis sunt. Discretum autem est a benigna ad nos diuina operatione, secundum nos ex nobis totaliter & vere substantiam factum esse supersubstantiale verbum, facere & pati & quæcunque humanæ ipsius contemplationis sunt electa & semota. Istis enim pater & spiritus secundum nullam communicauerunt rationem, nisi aliquis dicat secundum bono conuenientem & benignam voluntatem & secundū omnem superpositam & ineffabilem diuinam operationē quā faciebat, & secundum nos fact⁹ inuariabilis secūdū q̄ De⁹ & Dei verbū. Ita & nos diuina & vnire verbo & discernere studemus, si cut ipsa & vnita sunt & discreta.

LECTIO IIII.

Ed harum quidē & vnitionum & discretionū & quascunque in eloquiis Deo conuenientes causas inuenimus, in theologicis ypotiposibus propria de vnoquoq; tractantes, sicut erat possibile, exposuimus. Quædam quidem reuoluentes vero sermone & reserantes, & sanctum & reuelatū intellectum in manifestas eloquiorū visiones adducētes. Quibusdam autem sicut mysticis secundum diuinam traditionem superintellectualem operationem vniri: Omnia enim diuina H & quæcunque nobis sunt manifestata, solis participationibus cognoscuntur. Ipsa autem qualiacunque sunt, secundū proprium principiū & collocationem super mentem sunt & omnem substauriam & cognitionem. Sicut si supersubstantiale occultum Deū, aut vitam, aut

pla. Secundo ostendit ea esse deficientia. ibi. {Excedit autem & hoc &c.} Tertio obiicit contra prædicta & soluit, ibi. {Quamuis dicat aliquis &c.} Dicit ergo, q̄ hoc ita est de participatiōe deitatis sicut punctum quod est in medio circumpositis lineis, quæ, scilicet protrahuntur a centro ad circunferentiam, inquantum quælibet linea sortitur indiuisibilitatem secundum latitudinem ad similitudinem indiuisibilitatis puncti, prout imaginamur punctum suo motu facere lineam, & tamen punctum secundum situm distinctum est a longitudine lineæ. {Et sicut} etiam {multæ expressiones sigilli participant archetypo sigillo.} idest, principali figuræ sigilli. Dicitur enim archetypum ab archos, quod est princeps, & tipum, quod ē figura, {toto & eodē} archetypo {existente in vnaquaque expressionum.} secundum similitudinē, {& in nulla eorum secundū nullam} sui {partem} per substātiæ commixtionem. Deinde cum dicit. {Excedit aūt &c.} ostendit hæc exempla esse deficientia a repręsentatione diuina. Et dicit q̄ {imparticipabilitas diuinitatis} q̄ est {omnium causa, excedit hæc} prædicta exempla, quia imparticipabilior & minus cōmixta est deitas participātibus q̄ punctū & sigillum. Non enim est aliquis tactus deitatis ad creaturas eo modo quo ex sigillo qđ cera fit vnum per contactum, neque etiam est alia quædam communio per quam commisceatur partibus rerum, sicut punctum commiscetur lineæ inquantum est terminus I eius. Deinde cum dicit. {Quamuis dicat aliquis &c.} obiicit contra hoc quod dixerat q̄ sigillum totum existit in vnaquaque expressionum. Potest enim aliquis dicere hoc nō esse verum, propter hoc q̄ aliqua expressio inuenitur, quæ non perfecte recipit formā sigilli. Sed ipse respondet q̄ {huius causa non est ex parte sigilli,} quia sigillum vnum {& idem totum se ingerit vnicuique} expressioni, {sed diuersitas participantium facit dissimiles expressiones} idest repræsentationes, {vnius & eiusdem principalis formæ} quæ totaliter habet formam. Quomodo autem diuersimode recipiatur in diuersis forma vnius sigilli, ostendit subdens. Si enim ea in quibus fit expressio {sint} intantum {mollia} q̄ facile possint recipere figuram, {& plana} idest absque tumorositatibus vt vniformiter in eis fiat impressio, {& immaculata} ne commixtio alienæ materiæ expressionem figuræ impediat, & {neque sit contrariæ figuræ,} vtpote si quis vni⁹ sigilli figuram imprimere velit in ceram iam alio sigillo signatam, & cum ad recipiēdum figuram sint aliqualiter {dura} vt non sint {facile fusibilia} & calefactibilia aut nimis liquefacta K & mollia {& instabilia,} quia sic non remaneret figuræ impressio. Istis conditionibus existentibus, materiæ in quibus fit impressio {habebunt figuram} sigilli quandam absque permixtione alterius figuræ impressam {& planam} idest inturgidam absque deformitate, {& permanentem.} Sed {si aliquid deficiat de dicta oportunitate} figurationis, {hæc erit causa.} q̄ figura non participetur vel q̄ {non plane} idest vniformiter participetur, {& aliorum} defectuū quicunque pertinent ad importunitatem participationis. Deinde cum dicit. {Discretū. est autem &c.} exponit discretionem quę est secundum humanitatem Christi. Et dicit q̄ {discretum est} idest ad vnam tantum personam pertinens {supersubstantiale verbum} idest, Dei filium {esse factum secundum nos} idest hominem similem nobis in naturā, {ex nobis} accepta carne, non de cœlo allata, secundum Valentinum, {totaliter,} idest non subtracta anima vel intellectu, secundum Arrium & Appollinariū, {& vere} non fantastice secundum Manichæum. Et non solum ipsa incarnatione di-

F scretum: sed secundum etiam actiones & passiones Dei filium credimus incarnatum {quæcunque sunt} cum quadam electione & segregatione ab aliis attributa Christo secundum considerationē humanitatis ipsius, vt concipi, nasci, comedere, bibere, dormire, crucifigi. & alia huiusmodi, {istis enim pater & spiritus secundum nullam rationem communicauerunt} quia neuter eorum est incarnatus aut mortuus {nisi} forte {dicat aliquis} q̄ communicauerunt præmissis {secundum volūtatem} bonitatis diuinæ {conuenientē & benignā} quo ad nos, acceptauerūt enim pater & spiritussanctus incarnationem filii & passionem & alia huiusmodi, & similiter communicauerunt {secundū omnem diuinam operationem suppositā} creaturis. {& ineffabilem} nobis, {quam faciebat} Christus, {factus secundum nos} idest factus homo passibilis. {inuariabilis} manens {secundum q̄ Deus & Dei verbū.} Non enim sic factus ē homo q̄ diuinitatem amitteret, vt hō existens habebat operationem diuinam, quæ communis est sibi & patri & spiritui sancto. Et sic destruitur hic error ponentium vnam operationē in Christo, & per hoc q̄ attribuit secundū operationem diuinā communem toti trinitati, & operationem propriam sibi. Vltimo autē epilogat, q̄ sic studemus diuina nostro sermone & vnire & discernere, sicut secundum rei veritatem sunt vnita & discreta.

LECTIO IIII.

Ed harum quidem & vnitionum & discretionū &c.} Postquam Dionysius exposuit modum vnitionis, & discretionis diuinæ, excusat se a perfecta horum manifestatione & diuiditur in partes duas. In prima ostēdit q̄ discretiones diuinæ & vnitiones non possunt sufficienter a nobis manifestari. In secunda prosequitur de discretione quæ est secundum processionem creaturarum, quia hoc maxime pertinet ad intentionē præsentis libri. ibi {Igitur de illis quidem satis est, &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit excusationem a perfecta manifestatione prædictarum. Secundo rationem assignat, ibi. {Omnia enim diuina &c.} Dicit ergo primo, quòd in libro {de Theologicis ypotiposibus} ipse {exposuit sicut erat sibi possibile, causas} idest, rationes prædictarum {vnitionum & discretionum quascunque inuenit in sacris scripturis {Deo conuenientes, tractans} id quod erat proprium vnicuique, ita tamen quòd quædam reuoluit & discussit veridico sermone, {& reserauit,} idest aperuit & vlterius {adduxit in manifestas visiones eloquiorum} idest manifestas authoritates sacræ scripturæ quæ continent visiones & reuelationes factas prophetis & Apostolis ad quod sanctæ intelligi potuit & manifeste post discussionem & reserationem. Non enim sufficit in rebus diuinis humano ingenio veritatem discutere & aperire, nisi veritas quæ post discussionem inuenitur sacræ scripturæ concordet & per eam confirmetur. Et cum quædam sic reserauit, {quibusdam tamen sicut mysticis} idest, occultis {vnitus} fuit super operationem intellectualem, & hoc secundum quòd tradita est a Deo: ordinatum est enim nobis a Deo, vt in his quæ super intellectum nostrum sunt vniamur adhærentes per fidem. Deinde cum dicit. {Omnia enim diuina &c.} assignat rationem quare in rebus diuinis sint quædam mystica quæ intellectum nostrum excedunt. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat hoc ex parte deitatis. Secundu ex parte humanitatis Christi, ibi.

{Sed

substantiam, aut lumen, aut rationem nominemus, nihil aliud intelligimus quàm ad nos ex ipsa productas virtutes deificas, aut substantificas, aut viuificas, aut sapientificas, ipsi autem secundum absolutionem ab om-
B nibus intellectualibus operationibus nos immittimus, nullam videntes deificationem, aut vitam, aut substantiam, quæ diligenter comparabilis sit ab omnibus segregatæ secundum omnem excessum causæ. Rursus, quòd pater quidem est fontana deitas, filius autem & spiritussanctus deigenæ deitatis, si ita oportet dicere pullulationes diuinę naturæ, & sicut flores & su-
C persubstantialia lumina a sanctis eloquiis accepimus. Quomodo autem hæc sunt, neque dicere neque cogitare est possibile, sed vsque ad hoc omnis nostræ intellectualis operationis, virtus est, quòd omnis diuina paternitas & filiatio data est & nobis & supercęlestibus virtutibus. ex Patriarchia ab omnib⁹ segregata, & Filiarchia, ex qua & Dei & Deorum filii, & Deorũ patres deiformes fiunt & nominant̃ mẽtes, spiritualiter videlicet, tali paternitate & filiatione
D perfecta. Hoc est incorporaliter, immaterialiter, intelligibiliter, Thearchico spiritu super omnẽ intelligibilitatem, immateriali tatem, & deificationem supercollocato, & patre & filio ab omni paternitate & filiatione diuina excedendo segregatis. Neque enim est diligens comparatio causatis & causis. Sed habẽt quidem causata causarum contingentes imagines. Ipsæ autem causæ a causatis segregantur, & supercollocantur secundum proprii principii rationem. Et vt nostris vtar exemplis. Delectationes & tristitiæ dicuntur effectiue delectandi & tristandi. Ipsæ autem neque delectantur neque tristantur. Et ignis calefaciens & vrens, non dicitur calefieri aut vri. Et viuere si quis dicat per se vitam, aut illuminari per se lumen, non recte dicit secundum meam rationem, nisi secundum alterum ista dicat modum, quoniam abundanter & substantialiter ea quæ sunt causatorum, præinsunt causis. Sed quòd est omnis theologiæ manifestatiuum, Iesus secundum nos diuina compositio, & ineffabilis est verbo omni, & ignota menti omni, & ipsi primo dignissimo angelorum. & viriliter quidem ipsum substantiam factum esse mystice accepimus. Ignoramus autem quomodo ex virgineis sanguinibus, altera præter naturam lege compositus est, & quomodo siccis pedibus corporale pōdus habentibus & mate-

{Sed quòd est omnis theologiæ manifestatiuum &c.} Circa primum tria facit. Primo assignat rationem præmissorum. Secundo manifestat rationem assignatam per exempla, ibi. {Sicut si supersubstantiale occultum, &c. Tertio probat per similitudinem in aliis causis & causatis, ibi. {Neque est enim diligens &c.} Dicit ergo primo, quòd omnia diuina etiam quæ nobis manifestata sunt, cognoscũtur a nobis solum participationibus. Cuius ratio est, quia nihil cognoscitur, nisi secundum quòd est in cognoscente. Sunt autem quædam cognoscibilia quæ sunt infra intellectum nostrum, quæ quidem habent simplicius esse in intellectu nostro quàm in seipsis, sicut sunt omnes res corporales. Vnde huiusmodi res dicuntur cognosci a nobis per abstractionem. Diuina autem, simplicia & perfectiora sunt i seipsis quàm in intellectu nostro vel in quibuscunque aliis rebus nobis notis. Vnde diuinorum cognitio dicitur fieri non per abstractionẽ sed per participationẽ. Sed hæc participatio est duplex. Vna quidem secundum quod diuina in ipso intellectu participantur, prout scilicet intellectus noster participat intellectualem virtutem & diuinæ sapientiæ lumen. Alia vero secũdum quòd diuina participãtur in rebus quę se intellectui nostro offerunt, inquantum scilicet per participationem diuinæ bonitatis omnia sunt bona & per participationẽ diuini esse seu vitę res dicuntur existentes seu viuentes, & secundum vtramque istarum participationum diuina cognuscimus. Ostensum est aũt supra, quod Deus ita participatur a creaturis per similitudinẽ, quod tamen remanet imparticipatus super omnia per proprietatem suæ substantię. Vnde si diuina non cognoscuntur a nobis nisi solis participationibus, cõsequens est, quod ipsa diuina, qualia sunt, & quod secundũ propriam rationẽ principii, & secundũ quod diuina collocant in seipsis sunt super omnia sicut supra omnẽ mentem & supra omnẽ substantiam & supra omnẽ cognitionẽ. Deinde cum dicit, {Sicut si supersubstantiale &c.} Manifestat rationẽ propositam per exempla. Et primo in processionibus creaturarũ. Secundo in processionibus diuinarum per-
E sonarum, ibi, {Rursus quod pater &c.} Dicit ergo primo, quòd si illud {occultum} diuinæ essentiæ quod est super omnem substantiã {nominemus aut Deum, aut vitam, aut substantiam, aut lumen vel rationem} vel quocunque alio tali nomine, non per hoc intelligimus idipsum quod Deus est, sed nihil aliud intellectus concipit nisi virtutes quæ rebus ex Deo proueniunt, quibus formaliter deificantur vel substantificantur aut viuificantur. Sed cũ Deus sit super omnes huiusmodi processiones, oportet quòd nos immittamus nos in Deũ ad cognoscendum secundum remotionem {ab omnibus operationibus intellectualibus} idest ab omni eo quod cadit in intellectum nostrum, & hoc ideo quia nos non possumus per intellectum videre aliquam deitatem vel {vitam} vel {substantiam quæ} perfecte cõparari possit illi causæ quæ est {segregata ab omnibus rebus secundum totalem excessum.} Non enim cadit in visionem intellectus nostri, nisi ens creatum & finitum, quod omnino deficit ab ente increato & infinito, & ideo oportet quòd Deum intelligamus esse su-
A pra omne id quod intellectu apprehendere possumus. Deinde cum dicit. {Rursus quòd pater &c.} manifestat idem in his quæ pertinent ad processiones diuinarum personarum. Et dicit, quòd ex sacris scripturis {accepimus quòd pater est fontana deitas} idest, quòd pater est fons & principium totius deitatis,} & quòd filius & spiritussanctus, si ita oportet dicere {sunt quædam {pullulationes deigenę deitatis} idest patris qui est Deus generans, pullulationes, inquam, non extra diuinam naturam sicut creare: sed in ipsa diuina natura, {&} sunt etiam {sicut flores, & supersubstantialia lumina.} Nec est mirum si hæc pluraliter dicimus de diuinis personis, quia si in Methaphoricis locutionibus accipiatur ipsum signatum Methaphorarũ, oportet singulariter prædicari de diuinis personis. Si vero accipiantur ipsę Metaphoricę, possunt pluraliter prędicari, per lumẽ enim, Metaphorice intelligitur veritas. Possumus ergo dicere, quòd filius & spiritussanctus sunt vnum lumen, quia sũt vna veritas, possumus etiam dicere quòd sũt duo lumina, vt sit sensus, quòd significatur per duo lumina idest, per duos radios ab vno luminari procedentes, sicut & per duos flores, quia vterque procedit a patre, nec tamen per hoc excluditur quin spiritussanctus procedit a filio. Sed {quomodo hęc sunt, non possumus dicere nec cogitare,} vt scilicet exprimamus, vel cognoscamus qualis sit illa paternitas vel filiatio, {sed vsque ad hoc} cogitandum solũ se extendit {tota virtus nostri intellect⁹}, quòd & nobis & supercælestibus virtutibus, scilicet angelis vt ex principali paternitate diuina quæ est segregata ab omnibus creaturis, & similiter ex principali filiatione data est omnis paternitas & filiatio, quæ est secundum propagationem in rebus diuinis, prout s. angelus purgat, illuminat, & perficit aliũ, & vnus homo alium, {ex qua} s. principali paternitate & filiatione, mentes angelorum Deo conformes & {sunt} per participationem diuinorũ donorũ {& nominantur} in scripturis, & Dii, Deorum filii, & Deorum patres,} per assimilationem ad paternitatẽ principalem & filiationem. Et ne videatur deesse creatio proprietatum spiritussancti, subiungit, quod talis paternitas & filiatio in sanctis angelis perficitur spiritualiter, cum exponit spiritualitatem per tria. Spirituale enim significat aliquid incorporale & immateriale & intelligibile. Et quamuis hæc spiritualitas inueniatur in angelis, diuinus tamen spiritus est supercollocatus super omnem intelligibilem immaterialitatem angelorum, vel animarum, sicut & pater & filius sunt segregati per modum excessus ab omni paternitate & filiatione quæ est in creaturis secundum participationem rerum diuinarum. Deinde cum dicit. {Neque enim est diligẽs &c.} probat quod dixerat per assimilationem in aliis causis & causatis. Et dicit quod inter causas & causata non potest esse {diligens} idest, perfecta {comparatio} quia causę excedũt sua cãta. {Sed est quædã alia cõparatio causatorũ ad cãs, inquantũ {cãta habẽt imagines} i. similitudines cãrũ. Oĩs n. cã præcedit suũ effectũ per aliquẽ modũ similitudinis, nõ tñ cãta cõsequũtur perfectã similitudinẽ cãx, {cõtingentes} idest prout cõtingit ẽm suã proportionẽ. Sed ideo nõ est pfecta cõparatio, quia causæ separantur

a causatis inquantum superponuntur eis { secũdum rationem proprii principii, } idest, in illa ratione in qua sunt principia. Et hoc manifestat per exempla sumpta a rebus quæ sunt apud nos. Et primo quidem ex passionibus, secundum quòd delectationes & tristitiæ faciunt delectari & tristari non per modum causæ efficientis, sed formalis, sicut dicitur quòd albedo facit albũ. Sed ipsæ delectationes & tristitiæ non delectantur neque tristantur. De eo enim quod delectatur vel tristatur, prædicatur delectatio seu tristitia per participationem: sed non de ipsa delectatione vel tristitia per essentiam. & sic causa excedit effectum. Deinde ponit exemplum in causis agentibus, cum dicit. {Ignis} qui calefacit & vrit { non dicitur calefieri aut vri: sed esse calidus, & sic per suam naturã calefacere alia. Postea ponit exemplum in causis formalibus, scilicet de per se vita & per se lumine, vt inde per hoc non intelligatur, aliquod lumen aut vita separata, sed ipsæ formæ participatæ, secundum quem modum nec da vita potest dici quòd viuat, aut de lumine

rię grauitatem ambulauit humida & instabili substantia. Et alia quæcunque sunt Iesu super naturalis luminis apparitionis, aut naturalis rationis. Hæc autẽ & a nobis in aliis sufficienter dicta sunt, & a nobili Duce ĩ theologicis ipsius stoyseosibus laudata sunt valde supernaturaliter, G quę ille siue a sanctis theologis accepit, siue & experta eloquiorum perscrutatione perspexit, ex multa circa ipsa luctatione & contritione, siue etiam ex quadam doctus est diuiniore inspiratione, non solum discens sed & patiens diuina, & ex compassione ad ipsa, si ita oportet dicere, ad indocibilem & mysticam ipsorum, perfectus est vnitionem & fidem. Et vt multas & beatas H visiones potentis illius deliberationis in minimis apponamus. Hæc de Iesu dicit in congregatis ab ipso theologicis stoyseosib⁹.

quòd illuminetur secundũm rationem prędictã, nisi forte æquiuoce, vt intelligatur vitã viuere, quia est causa viuendi. Et assignat rationem istorum exemplorum & similium, per hoc quòd ea quæ sunt causatorum per modum participationis sunt causarum superabundanter & substantialiter, sicut viuere est viuentis participatiue, ipsius vero vitæ est essentialiter. Deinde cum dicit. { Sed quod est omnis &c. } manifestat idem circa humanitatẽ Christi. Et primo per sua verba. Secundũ per verba Ierothei, ibi. { Hæc autem & a nobis &c. } Dicit ergo primo, quòd quamuis in omnibus quæ de Deo dicitur manifestissimum videatur quod ad incarnationem pertinet, tamen compositio qua diuinitus { Iesus } compositus est { secundum nos } idest, secundum quòd habet naturam nostram, non potest sufficienter exprimi quocunque verbo, nec sufficienter cognosci quacunque mente, etiam ipsius supremi angeli, accipiamus quidem secundum scripturas velut quoddam occultum mysterium, quòd ipse Iesus { est factus substãtia materialiter } idest, yppostasis materialis. Sed nescimus sufficienter quomodo corpus eius compactum sit ex virginibus sanguinibus lege quadam præter naturam, factum est enim virtute spiritussancti quæ est omni menti creatæ incompræhensibilis. Et etiam non possumus perfecte scire quomodo ambulauit super aquam maris, quæ est humida & instabilis substantia pedibus siccis, non quidem deposita corporis grauitate per assumptionem dotis agilitatis, vt quidam dixerunt: sed adhuc pedibus habentib⁹ materiæ grauitatem, hoc enim factum est virtute diuina incomprehensibili. Et eadem ratio est in omnibus aliis quæcunque pertinent ad cognitionem Iesu, quæ excedit naturale lumen seu naturalem rationem. { Hæc autem & a nobis &c. } His quæ præmiserat ad incarnationis mysterium necessaria adiungit quędãm verba Ierothei de laude Christi. Et circa hoc duo facit, Primo ostendit vnde Ierotheus accepit hæc verba quæ dixit, quia scilicet vel habuit hæc ex doctrina Apostolorũ, vel ex studio sanctarum scripturarum, vel ex speciali reuelatione ipsi facta. Secundo ponit verba ipsius, ibi. { Omnium causa & adimpletiua est Iesu deitas &c. } Dicit ergo primo, quòd prædicta quæ pertinent ad laudem Christi, sufficienter ipsa dixit in aliis, scilicet in libro de Diuinis ypotiposibus, & sunt etiam valde excellenter supranaturalem modum laudata a quodam Ierotheo, qui fuit { nobilis dux } idest magister, discipulus Apostolorum, & hoc in quodã libro suo quem intitulauit, { de theologicis stoyseosibus } idest diuinis obscuris commentis. Et ponit consequenter tres modos quibus ea quæ sequuntur Ierotheus acquirere potuit. Vnus modus est, quòd accepit ea addiscendo a sanctis theologis, idest ab Apostolis. Alius modus est quòd ipse proprio studio inspexit ea ex sapienF ti & subtili discussione sanctarum scripturarum. Quæ quidem subtilis discussio in duobus consistit. Quorum primum subdit dicens, { ex multa luctatione circa ipsa, } in quo assiduitas studii designatur. Tunc enim aliquis multum luctatur cum scriptura, quando aliquis inspecta difficultate scripturæ, nititur ad videndum difficultatem. Secundum subdit dicẽs, { & contritione, } in quo designatur diligens scripturæ expositio. Quod enim cõuertit, vsque ad minima diuiditur. Tunc ergo aliquis scripturam tãquam conterit, quando subtiles sensus in ea latentes exquirit. Tertius modus habendi est quòd doctus est ista quę dixit { ex quadam inspiratione diuiniore } quàm communiter fit multis, { non solum discens: sed & patiens diuina } idest non solum diuinorum scientiã in intellectu accipiens: sed etiam diligendo, eis vnitur per affectum. Passio enim magis ad appetitum, quàm ad cognitionem pertinere videtur, quia cognita sunt in cognoscente secundum modum cognoscentis, & non secundum modum rerum cognitarum, sed appetitus mouet vires secundum modum quo in seipsis sunt, & sic ad ipsas res quodammodo afficitur. Sicut autem aliquis virtuosus ex habitu virtutis quam habet in effectu perficitur ad directe iudicandum de his quæ ad virtutem illam pertinent, ita qui afficitur ad diuina, accipit diuinitus rectum iudicium de rebus diuinis. Et ideo subdit quòd { ex compassione ad diuina. } idest, ex hoc quòd diligendo diuina coniunctus est eis, si tamen dilectionis vnio compassio dici debet, idest, simul passio, { perfectus est Ierotheus } idest, institutus { ad vnitionem & fidem ipsorum } idest, vt eis quæ dixit vniretur per fidei vnitionem, dico { indocibilem } idest, quæ humanõ magisterio doceri non potest, { & mysticam } I idest occultam quæ excedit naturalem cognitionem, { & vt } in paucis comprehendamus { multas & beatas visiones } idest reuelationes { potentis deliberationis } idest, virtuosæ discussionis { illius } scilicet Ierothei, licet multa alia dixerit: hæc tamen quæ sequuntur, dicit ad laudem Iesu Christi, in libro supra nominato.

LECTIO V.

Verba sanctissimi Ierothei de laude Iesu.

Mnium causa & adimpletiua est Iesu deitas, quæ partes totalitati G consonas saluat, & neque pars ẽ neque totum, & totum & pars, sicut omnium & partem & totũ in seipsa coaccipiens & super habens & præhabens. Perfecta quidem est in imperfectis sicut perfectionis princeps. Imperfecta autem in perfectis, sicut superperfecta & præperfecta. Forma formam faciens in carentib⁹ forma, sicut formæ princeps, sine forma in formis, sicut super formã. Substantia totis substantiis H immaculate superueniens, & substantialiter ab vniuersa substantia segregata, tota principia, & ordines determinans,

LECTIO V.

Einde cum dicit. { Omnium causa & adimpletiua est Iesu deitas &c. { ponit verba Ierothei de Christo. Et primo ponit ea quæ pertinent ad laudem deitatis Christi. Secundo ea quæ pertinent ad laudem incarnationis ipsius, ibi. { Vnde quoniam & vsque &c. } Circa primum duo facit. Primo comprehendit in summa laudem deitatis Christi. Secundo explicat in speciali, ibi. { Quæ partes K totalitati &c. } Dicit ergo primo, quòd { deitas Iesu } Christi est { causa omnium } inquantum per ipsam omnia reducuntur in esse, { & est etiam { adimpletiua omnium } inquantum per ipsam omnia suis perfectionibus replentur. Deinde cum dicit. { Quæ partes totalitati, } exponit per singula causalitatem præmissam. Vbi considerandum est, quòd primo ostendit prædictam deitatem esse causam eorum quæ ad essentiam rerum pertinent. Secundo eorum quæ sunt exemplum essentiarum rerum, ibi. { Et mensura est existentium. } Circa primum considerandum est, quòd in rerum essentiis talia quidem processus & ordo consideratur. Nam primo sunt rerum principia. Secundo substantia rei ex principiis constituta. Tertio, determinatio rei ad propriam speciem, quæ est per formam. Quarto, ex forma consequitur res perfectionem non solum in esse specifico, sed etiam quantum ad propriam operationem & finem. Quinto, res diuersæ quæ singulæ quandam perfectionem habent in seipsis quodam ordine

dine adunate aliquod totum perficiunt. Procedit ergo Ierotheus ad ostendendum causalitatem deitatis Christi, diuinæ retrogirando per viam resolutionis, etiam incipiens a toto. Et dicit quòd {deitas Iesu conseruat partes consonas} idest, proportionatas {totalitati} in quo consistit perfectio totius, {& neque est pars, neque totum, & non est totũ & pars.} Est quidem totum & pars Christi deitas sicut in seipsa non diuisim, sed simul accipiens omnem, & partem & totum, quia quicquid est perfectionis in quocunque toto vel parte, totũ præexistit in Deo. Est autem neque totũ neque pars, quia non eodem modo habet perfectionem toti⁹ & partis, sicut totum & pars & supereminentius & prius. Secundo ostendit causalitatem deitatis Christi quantum ad perfectionem rerum, ibi. {Perfecta quidem est.} Et dicit quòd deitas Christi dicitur perfecta per comparationem ad imperfectionem, inquantum est principalis causa omnis perfectionis. Sed si comparetur ad res perfectas, dicitur non perfecta, non quasi deficiens a perfectione, sed supereminentius & prius perfectionem habens. Tertio ostendit idem circa formas. Et dicit quòd deitas Christi comparata ad ea quæ carent forma, potest dici forma effectiue, inquantum {est forma formam faciens.} comparata vero ad formas potest dici sine forma, non per defectum sed per excessum, quia superat omnem formam. Quarto ostendit idem quantum ad substantias. Et dicit quòd deitas Christi potest dici causaliter {substantia} inquantum peruenit per modum cuiusdam participationis, sed tamen peruenit {immaculate,} quia non participatur per commixtionem substantiæ, sed per modum similitudinis, {& iterum est segregata ab omni substantia,} inquantum {supersubstantialiter} existit. Quinto ostendit idem quantum ad principia. Et dicit quòd deitas Christi determinat omnia principia. Diuersorum enim diuersa sunt principia, & determinat ordinem principiorum ad principiata: sed tamen est supercollocata super omnem principatum. Deinde ostendit idem per comparationem ad ea quæ sunt exemplum rei. Et primo quantum ad mensuram durationis rerum. Et dicit, quòd deitas Christi {est mensura existẽtium,} quasi determinans vnicuique mensuram sui esse, vel quia vnumquodque intantum habet esse, inquantum appropinquat ei. Et etiam {est æuum} quod dicitur mensura essendi, sicut tempus est mensura mutationis, & tamen est super æuum inquantum est mensura superexcedens totum creatum. Secundo ostendit causalitatem eius quantum ad perfectionem superuenientem, qua rerum capacitas impletur, sicut intellectus impletur speciebus intelligibilibus. Et dicit quód deitas Christi comparata ad deficientia, quæ dicuntur minus existentia, dicitur {plena} quasi plenitudinis causa, & comparata ad ea quæ sunt plena, dicitur {supplena,} quasi excedens super omnem plenitudinem. Tertio ostendit eam per comparationem ad intellectum & locutionem quæ sunt extra rem. Et dicit, quòd est {indicibilis & ineffabilis,} quia neque sermone complexo, neque incomplexo sufficienter exprimi potest, & est {super mentẽ & super} omnem {vitam,} quia excedit omnem cognitionem & omnem actum vitæ. Et quia multa supernaturalia attribuerat deitati Christi, consequenter ostendit quòd non habet ea defectiuo modo, sed supereminenter. Et hoc est quod dicit, quòd habet id quod est {naturale supernaturaliter, {& id quod est {supersubstantiale supersubstantialiter.} Absoluere enim a peccatis est sibi supernaturale, sed purus homo non habet hoc supernaturaliter sicut habet filius Dei. Et similiter dicendum est de aliis huiusmodi. Deinde cum dicit. {Vnde quoniam & vsque &c.} laudat humanitatem Christi. Et dicit quòd deitas Christi est tanta & excellens, inde est quòd ipse per suam benignitatem venit vsque ad

& super omnem principatum & ordinem collocata. Et mensura est existentium, & cũ super æuũ, & ante æuũ. Et plena in min⁹ habentibus, supplena in plenis. Indicibilis, ineffabilis, super mentem, super vitam, super substantiam, supernaturaliter habet supernaturale, supersubstantialiter supersubstãtiale. B Vnde qm̃ & vsque ad naturam a benignitate venit, & vere substantia factus ẽ, & vir superdeus extitit. Propitiatione aũt sint a nobis hæc super mentem & rationẽ laudata. Quãuis & in istis habet supernaturale & supersubstantiale, non solũ secundũ quòd inuariabiliter & inconfuse nobis cõmunicauit nihil passus ad superplenum ipsius ab ineffabili exinanitiõe. C Sed qm̃ & qđ est omnibus nouis magis nouum, in naturalib⁹ nostris supernaturaliter erat in substantialibus supersubstãtialiter, omnia nostra super nos habens.

A naturam nostram, {& vere factus est substantia} idest hypostasis nostræ naturę, {& cum superdeus esset, factus est vir} idest homo, hæc quæ dicuntur secundum propitiationem ipsius per quam humanam naturam assumpsit, debent laudari super mentem & super rationem. Quamuis enim accepit propria nostræ naturæ, tamen in ipsis rebus humanis habuit {supernaturale & supersubstantiale} idest vno modo inquantum communicauit nobis assumẽs nostram naturam absque variatione diuinæ naturæ, & absque commixtione ipsius & confusione ad humanam naturam, ita quòd per exinanitionem ineffabilem, de qua Apostolus loquitur Phil. 2. {nihil passus est ad superplenũ ipsius:} idest, nihil diminutum est de plenitudine suæ deitatis. Nõ enim dicitur exinanitus per diminutionem deitatis, sed per assumptionem nostræ naturæ deficientis. Alio modo, quia {quod est inter omnia noua magis nouum} & mirabile, ipse {erat in naturalib⁹ nostris supernaturaliter, & in substantialibus nostris super substantialiter, omnia} humana, quæ ex nobis accepit {supra nos habens,} quia ratio eius maioris virtutis est & dignitatis quàm alterius, & anima eius dignior omni anima, & actus eius & operationis fuerunt vnificæ ex virtute deitatis ad inuicem.

LECTIO VI.

Gitur de istis quidẽ satis est. Ad verbi aũt intentionem, procedamus, communia & vnita discretionis diuina nomina secũdum quòd est nobis possibile reuoluentes. Et vt plane de omnibus consequenter prædeterminnem⁹, discretionem diuinam esse dicimus, sicut dictum est, bono conuenientes thearchicæ processiones. Donans enim omnibus existentibus, & superfundens totorũ bonorum participatiões, vnitiue quidẽ discernitur, & in pluralitatem agitur singulariter, & multiplicatur ex vno inegressibiliter. Postea qm̃ existẽs ẽ De⁹ supsubstãtialiter, dat aũt esse existẽtib⁹ & deducit totas subas, C multiplicari dr̃ vnũ existẽs illud, qa ex ipo multa existẽtia deducũr. Manet aũt nihil minus illud vnum in multiplicatione, & vni-

LECTIO VI.

Gitur de istis quidem satis est, ad verbi autem intentionem procedamus &c.} D Postquàm Dionysius exposuit diuinæ discretionis & vnitionis modum, hic prosequitur de illo modo qui principaliter pertinet ad materiam huius libri, scilicet de discretione diuina, quæ attendit secundum processionem creaturarum, quæ quidem discretio vnita est & communis toti trinitati, vt supra dictum est. Circa hoc ergo duo facit. Primo exponit quomodo ista discretio est cum vnitione. Secundo promittit de istis quæ ad hanc discretionem pertinent, in sequentibus se determinaturum, ibi. {Istis communes & vnitas.} Circa primum tria facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo manifestat propositum, ibi. {Et vt plane.} Tertio assignat rationem dictorum, ibi. {Etenim in diuinis} Dicit ergo primo, quòd de istis quæ pertinent ad laudem Christi sufficiant ad præsens quæ dicta sunt, tam ab ipso quàm a Ierotheo, sed procedendum est vlterius ad ea quæ pertinent ad intentionem verbi, quod intendit in hoc opere, vt scilicet discutiamus secundum nostram possibilitatem no- E mina pertinentia ad illam discretionem diuinam, quæ attenditur secundum processiones creaturarum, quæ quidem nomina communia sunt toti trinitati, & non solum communia, sed etiam vnita. Est enim animal commune homini & equo, non tamen eadem numero animalitas est in vtroque, sed bonitas & essentia & huiusmodi sic sunt communia toti trinitati, quòd vnum sunt in tribus. Deinde cum dicit. Et vt plane, manifestat quomodo possit esse diuina discretio cum vnitione. Et hoc manifestat in quatuor. Primo quidem in ipso bono. Secundo in ente, ibi. {Postea quoniam existens est.} Tertio in vno, ibi. {Et vnum existens.} Quarto in ipso nomine deitatis, ibi. {Deitas ex ipsius deificatione.} Hæc enim quatuor maxime videntur Deo conuenire. Primo quidem tam propter eorum communitatem. {Non enim determinatur, ad genus vel speciem quod infinitati diuinæ naturæ conuenire videtur,} quàm etiam propter vsum nominis, quod omnes suppositores rerum principio attribuunt. Dicit ergo primo, quòd {discretio-

nem diuinam dicimus esse processiones deitatis } quæ conueniũt ei secundum rationem boni. Sicut supra dictum est. Et ideo incipiamus primo a bono, vt consequenter in aliis manifestius ostendamus quod de bono ostensum fuerit. Nam bonum vniuersaliter se habet ad omnes processiones. Quicquid enim Deus creaturæ communicat, ex sua bonitate cõmunicat. Alia vero nomina aliquas processiones speciales designant. Sic ergo quod in vniuersali manifestatum fuerit, planius videri poterit in specialibus. Considerandum est autem, quòd multitudo procedit ea vno tripliciter. Vno quidem modo per diuisionem, sicut vnum totum diuiditur in multas partes. Sed talis multitudo tollit plenitudinẽ & adunationem, quæ erit in toto. Alio modo per modum cõmunitatis, sicut ex vno genere proueniũt multæ species, & ea vna specie multa indiuidua. Sed istud vnum sic multiplicatum nõ est vnum singulare, sed commune. Tertio modo multiplicaẽ apud nos aliquod vnum p effusionẽ, sicut ex vno fonte prouenisit multi riuuli, sed hoc fit cũ quadam egressione in quantum, scilicet aqua a fonte egrediens se in multos riuulos diffundit in existentia omnium bonorum participantes sapientiæ, vitæ, & huiusmodi. { Ipsa quidem } bonitas { discernitur } idest, distinguitur, dum distincta bona ab ea prouenunt, sed hoc fit vnitiue. Nihil enim diminuitur de plenitudine qua omnia bona adunant in ipsa. { Et } iterum { .i. in pluralitatẽ plurificatur in suis effectibus, non sicut aliquod vle. sed singulare in seipsa manens, & iterum multiplicatur per diffusionem { ex vno impressibiliter } quia nihil de substantia eius egreditur. Et hoc ideo est, qa discretio & multiplicatio & diffusio attenditur secundum quasdam similitudines diuinæ bonitatis, ipsa autem diuina bonitate manente secundum suam essentiam indistincta & vna & in sa collocata. Deinde cum dicit. { Postea quoniam existens est Deus &c. } manifestat idem in ente. Et dicit, ꝙ quia { Deus est supersubstantialiter } eos quantum ad suam existentiam, sed tamen { dat esse } omnibus { existentibus, } & producit vniuersaliter substãtias rerum, propter hoc { illud ens vnum } supersubstantiale quod Deus est, dicitur multiplicari in sua, scilicet similitudine, & quantum { ex ipso multa existentia deducuntur, } sed tamen nihilominus huiusmodi ens { manet vnum secundum suam existentiam { in multiplicatione } quæ fit per eius similitudinem, & manet { vnitum } idest, adunatum { in processiõe, } & manet { plenum } & integrum in distinctione. Et hoc ideo quia ipsa in sua substantia est supersubstantialiter, { segregatum } ab omnibus entibus, & quia omnia producuntur ab ipso vnitiue } idest, secundum vnam virtutẽ, quæ producendo diuersa non diuiditur, integrum, & quia { diffusio } donorum eius quæ distribuit rebus & minorari non possunt nec { minorantur. } Non enim est dicendum ꝙ sic vni bona cõmunicet ꝙ non possit amplius communicare, in nullo enim plenitudo bonitatis eius per huiusmodi cõmunicationem diminuitur. Deinde cum dicit. { Sed & vnũ ens, } ostendit idem quantum ad vnum. Et dicit ꝙ Deus cum sit vnum & det vnum esse parti & toti & cõmuni vnitati & multitudini inquantum omnis multitudo aliqualiter participat vnum, ipse inquã sic existens vnum & dans vnitatem supersubstantialiter est vnum simpliciter, sicut bonum & ens, quia non est aliquid eorum quib' dat esse vnum. Non enim est sicut vnum quod est pars multitudinis, cũ nihil ei ex æquo connumerari possit, neque etiam est vnum sicut aliquod totum ex partibus constitutum, & sic non est vnũ eo modo quo alia, neque habet vnũ quasi participãs ipse, sed tamen vnũ est elongatum ab istis, quæ hoc sunt vnum inquantum est su-

tum in processione, & plenum in discretione, & quòd ab omnibus existentibus supersubstãtialiter segregatum est, eo quòd ab ipso vnitiue tota deducãtur, & ꝙ non minoratur effusio non minorabilium ipsius distributionum. G Sed & vnum existens & omni parti & toti, & vni & multitudini vnũ tradens vnũ est simpliciter supersubstantialiter, neq; pars existens multitudinis, neq; partibus totum, & ita neque vnũ est, neque vnum habet. Longe autem ab istis vnum est super vnũ quod est in existentibus, & multitudinem deducens & perficiẽs & continens. Rursus ex ipsi' deificatione deiformi, vniuscuiusque secundum virtutem multis H Dijs factis, videtur quidem esse & dicitur vnius Dei discretio & multiplicatio. Est autem nihilominus princeps Deus & sup De' supersubstantialiter vnus Deus, indiuisibilis, vnitus sibipsi & multis immixtus, & non multiplicatus. Et hoc supnaturaliter intelligens communis noster, & ducis ad diuinam illuminationem manuductor, qui est multus in diuinis, qui est lumẽ mundi. Hæc dicit motus a Deo in sanctis literis eius, etenim si sunt dicti Dei, siue in cęlo siue in terra, sicut quidem sunt Dei multi & domini multi. sed nobis quidem vnus Deus pater, ex quo omnia & nos in ipso, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Etenim in diuinis vnitiones discretiones superant & præprincipantur, & nihil minus sunt vnita, & post vnius inegressibilem & vnitiuam discretionem. Istas communes & vnitas totius deitatis discretiones siue bono conuenientes processiones nos ex Dei nominationibus manifestantibus ipsas in eloquiis laudare secundum ꝙ est possibile tentabimus. Hoc quemadmodum dictum est pcognitio, omnem beatificam Dei nominationem, in quacunque ponitur thearchicarum personarũ in tota ipsam accipi thearchica totalitate inobseruanter.

F per vnũ quod inuenitur in existentibus creatis, & hoc est vnũ quod producit multitudinem rerum in esse, & perficit attribuendo rebus proprias perfectiones, & continet conseruando omnia in suo esse & in suo ordine. Deinde cum dicit. { Rursus ex ipsius &c. ostẽdit idẽ in ipso nomine deitatis. Et dicit ꝙ videtur esse & dicitur vnius Dei discretio & multiplicatio, inquantum multi Dii sunt ex hoc, quòd Deus aliquas creaturas deificat per conformitatem ad Deum secundũ virtutẽ vniuscuiusque deificatorũ, nun ꝙ perfecte ei conformari possint, aut ꝙ per existentiam Dij dicantur, & quàmq; sint & dicantur multi Dij beatificati, nihilominus tamen est vnus principalis Deus qui est super omnem deitatem communicatã, supersubstantialiter existens vnus Deus. Et cũ ipse existat in omnib' indiuisibilis, manet in rebus diuisibilibus existens quibus esse communicat, & est vnitus in seipso & multitudini non admiscetur, & nõ multiplicatur sm quòd in se consideratur. { Et hoc supernaturaliter intelligens } beatus Paulus qui fuit { manuductor } idest instructor ad diuinam illuminationem, tam ipsius Dionysij quàm etiã { Ducis } ei' idest, Ierothei, qui scilicet Paulus multa de diuinis cognouit, { & q est lumen mundi, } sicut ipse in se dicit impletum. Act. 14. quod dicitur Esa. 49. Posui te in lucem gentium, & dicit in suis sanctis Epistolis scilicet. 1. Corinthiorum 8. motus per inspirationem { a Deo, }
I quia & si sunt qui dicantur Dii, siue in cælo siue terra, in nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia & nos in illo, & vnus dominus Iesus Christus, per quẽ omnia & nos per ipsum. Ex hac enim auctoritate patet quòd multitudo deificatorum & in cælestibus, sicut sunt angeli, & in terra sicut sancti homines, non præiudicat vnitati deitatis quæ communis est patri & filio. Deinde cum dicit. { Etenim in diuinis } assignat rationem dictorum. Ideo enim processio prædicta & multiplicatio & discretio vnitatem diuinam non tollit, quia { in diuinis vnitiones superant discretiones & principantur eis, } vnitiones enim attenduntur secundum ipsam diuinam essentiam, discretiones autem secundum similitudines Dei rebus impressas, quæ multum deficiũt a suo principio, & ideo diuina nihilominus remanent vnita postquàm illud vnum quod est Deus, discernitur per diuersas similitudines { discretione ingressibili } quia nihil egreditur de diuina essentia. { & vnitiua } quia talis discretio vnitatem diuinam non tollit. Deinde cũ dicit. } Istas communes & vnitas &c. } promittit se de huiusmodi in sequenti-
K bus acturum. Et dicit quòd tentabit secundum suam possibilitatem cum laude Dei exponere prædictas discretiones quæ sunt vnitæ & communes toti deitati, siue etiam nominentur processiones conuenientes bonitati diuinæ. Intendit autem eas manifestare ex Diuinis nominibus quæ in scriptura traduntur, quæ demonstrant huiusmodi processiones, sicut cum dicimus Deum viuum vel sapientem, demonstratur processio vitæ & sapientiæ a Deo in creaturas. Hoc tamen præcognosci debet, quia vt dictum est, quæcunque Dei nominatio ad eius beneficentiam pertinens de quacunque diuinarum personarũ dicatur, de omnibus personis absque dubitatione accipiendum est.

CAPVT

SVPER CAPVT III. LEC. I.

T primam si videtur perfectam & totarum Dei processionum manifestatiuam boni nominationem inspiciemus.} Postquam Dionysius præmisit quædam necessaria ad sequentem doctrinam, hic incipit prosequi suā intentionem. Et primo præmittit quoddam prohemium ad totum opus sequens. Secundo incipit tradere doctrinam de Diuinis nominibus quā intendit. cap. 4. Circa primū duo facit. Primo ostendit necessarium esse vt ab oratione incipiat. Secundo excusat se quòd post Ierotheum ipse conatus est eadem tractare de quibus ille tractauerat, & quomodo reuerentiam ad magistrum seruat, ibi. { Et hoc forsitā. } Et hæc duo tanguntur in titulo capituli, qui talis est. { Quæ orationis virtus } quantum ad primam partem capituli, { & de beato Ierotheo & de reuerentia & tractatu Theologico, } quantum ad secundam partem. Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum per rationem, ibi { Oportet. n. nos. } Tertio per exempla, ibi. { Sicut si multi. } Dicit ergo primo, quòd si hoc cōueniēs videbitur inter alias diuinas nominationes, tunc debemus cōsiderare ipsam { nominationem boni } idest, secundū quam Deus nominatur bonus. Et ad huiusmodi nominationem accipiendam considerandum est quòd Platonici materiam a priuatione non distinguentes, ponebant eam in ordine non entis, vt dicit Aristoteles in primo Physicorum. Causalitas autem entis non se extendit nisi ad entia. Sic igitur secundum eos causalitas entis non se extendebat ad materiam primam, ad quam tamen se extendit causalitas boni. Cuius signum est, quòd ipsa maxima appetit bonum, proprium autem est effectus vt conuertatur per desiderium in suam causam. Sic igitur bonum est vniuersalior & altior causa quàm ens, quia ad plura se extēdit eius causalitas. Et quamuis Dionysius hoc tangere videatur in sequenti cap. tamen aliam rationē huius ordinis considerasse videtur. Intendit enim in hoc libro agere de Diuinis nominibus manifestantibus processiones creaturarū a Deo, secundū quòd est causa rerum. Id autem quod habet rationē causæ, primo & vniuersaliter est bonum. Quod apparet dupli ratiōe. Primo quidem quia bonum habet rationem finis, finis autem primo habet rationem causæ. Nam forma est causa inquantum facit materiam esse actu, Materia autē fit actu primo quando ab agente incipit. Secundo quia agens agit sibi simile non inquantum est ens quocunque modo, sed inquantum est perfectum. Perfectum enim vt dicitur 8. Metaphy. est quod potest sibi simile facere. Perfectum autem habet rationem boni. Sic igitur quicquid Deus facit creaturis, siue esse siue viuere & quodcunque aliud, totum ex bonitate diuina procedit, & totum ad bonitatem pertinet creaturæ. Et ideo dicit, quòd nominatio est perfecta inquantum omnia compræhendit, & est manifestatiua omnium diuinarū processionū. Ad hoc autē quòd de processione boni tractemus oportet nos orando inuoca-

A re sanctam trinitatem, quæ est principium omnis boni, & est super omnem bonitatē. Sicut. n. ipsa ex sua benignitate dat omnia dona ab ea prouisa, ita ipsa sola sufficiēter manifestare potest, opera enim artis in artifice optime cognoscuntur. Deinde cum dicit. { Oportet enim nos, } Manifestat propositum per rationem dicens, quòd oportet nos ad cognoscendas diuinas processiones diuinæ bonitatis trinitatem orando inuocare. Et circa hoc tria facit. Primo ponit rationem, ad principale propositum. Secundo manifestat quoddam in ratione suppositum, ibi. { Etenim ipsa quidem, } Tertio probat quoddam in hac ratione assumptum, ibi. { Ipsa enim ne. loco. } Dicit ergo, quòd { oportet nos produci } idest, extendi per orationes ad ipsam trinitatem sicut ad principium omnis boni processionis, quia per hoc quòd nos oramus ei appropinquamus, & quanto magis propinquamus ei, tanto magis possumus addiscere dona bonitatis eius, quæ circa ipsam collocatur quasi ab ea per similitudinem bonitatis deriuata. Quāto. n. aliquis magis appropinquat alicui rei, magis cognoscit quæ circa ipsam sunt. Deinde cum dicit. { Etenim ipsa quidem, } quòd dāquòd proposuerat manifestat, scilicet quòd per orationem nos appropinquamus sanctę trinitati. Et dicit quòd { ipsa quidē sancta trinitas omnibus adest, } inquantum omnibus sua dona communicat, { sed non omnia &c. } inquantum deficiunt a participatione eius, sed quando nos inuocamus ipsam, tunc adsumus ei appropinquantes ad ipsam. Sed quòd oratio nos faciat ei propinquos, tria requiruntur. Primo quòd sensualitas sit munda ab omnibus carnalibus & mundanis affectionibus, quibus illecti retrahimur inferius. Et hoc tangit cum dicit { castissimis orationibus. } Secundo, vt intellectus noster non obumbretur caligine fantasmatum, quod accidit illis qui spiritualia non supra corporalia capere volunt, vt qui posuerunt Deum effiguratum figura humani corporis, propter quod etiam impedimur ab ascensu in Deum, & quantum E ad hoc dicitur { reuelata mente. } Tertio vt voluntas nostra per charitatem & deuotionem sit ordinata in Deum. Et hoc est quod subdit, { & apti, ad diuinā vnitionem. } Deinde cum dicit. { Ipsa enim neque loco, } probat quod supposuerat, scilicet quòd deitas vniuersis adest. Quod quidem probat duabus rationibus. Deitas enim non est in loco vt diffinita vel circunscripta loco; omne autem quod alicubi adest alibi non existens, aut quod sic transit ad quædam & alia deserat, est in loco vt circumscriptum, vel diffinitum. Non ergo hoc de deitate dici potest. Manifestum est autem quòd alicui præsens est ad nullum sibiipsi, ergo omnibus adest. Secundam rationem ponit, ibi. { Sed & diuina omnibus. } Omne infinitum quod est supor omnia & compræhendit omnia, adest omnibus: sed trinitas est huiusmodi, ergo relinquitur quòd ipsa adsit omnibus. Et ex hoc potest accipi quòd nulla creatura sit vbique, cū ea infinitate Dei hoc per cōsequentiā relinquat quòd Deus sit in omnibus. Vltimo aūt concludit

CAPVT III.

Quæ orationis virtus, & de beato Ierotheo, & de reuerentia & tractatu theologico.

LECTIO I.

T primam si videt perfectam, B & totarum Dei processionū manifestatiuā boni nominationem inspiciemus, boni principem, & super bonam inuocantes trinitatem, quę est manifestatiua totarum prouidentiarū benigne ab ipsa donatarū. Oportet. n. nos orationibus primum ad ipsū sicut boni principē produci, & magis ipsi propinquantes, in hoc doceri optima bona C circa ipsam collocat. Etenim ipsa quidē vniuersis adest, nō aūt omnia ipsi adsunt. Tunc aūt ipsam inuocamus castissimis quidē orationibus, & reuelata mente, & ad diuinā vnitionem aptitudine, tunc & nos ipsi assumus. Ipsa. n. neque in loco est vt & absit a quodā, aut ex aliis ad alia transeat, sed & dicere in omnibus existentibus ipsam esse relinquitur ab infinitate quæ est sup omnia. Nos igit ipsos orationi- D bus extēdamus ad diuinorū bonorū radiorū altiorē respectū, sicut si multi luminis catena, ex cælesti summitate pendente, ad anteriora aūt descendente, sem per ipsam mutatis manibus ad anterius capiētes, trahere quidē ipsam deorsum videremur, reuera aūt nō deponeremus illā, & sursum & deorsum præsentē, sed nos ipsi sursum ageremur ad altiores multorū luminū radiorū splendores. Aut sicut si na- B nem ascendissemus & teneremus quosdam funes, ex quadam petra ad nos extensos, & sicut nobis ad auxiliū datos, non ad nos petrā, sed nosipsos vere & nanē ad petram adduceremus. Sicut & econuerso, siquis stans in naui, impingat petrā stātem iuxta mare, aget nihil contra petram stantem & immobilem, sed seipsum ab illa separabit, & quanto amplius impinget, amplius ab illa impingetur. Propter quòd & an- C te oē & magis theologiā ab oratione incipere est vtile, nō sicut trahentes vbique præsentem & nusquam virtutē, sed sicut diuinis memorationibus & inuocationibus nosipsos ipsi tradentes & vniētes. Et hoc forsitan excusatione dignū, quòd cū nobilis dux noster Ierotheus theolog' stoychoses supernaturaliter congreget, nos quasi ille non sufficiant & alias & præsentem theologiā conscripsimus. Etenim si ille cō- D sequēter tractare omnia theologica negotia dignatus esset, & particularib' reuolutionib' trāsisset vniuersæ theologiæ capitulū, nō nos ad tm̄ aut furoris aut prauitatis perueniremus, quòd aut

arbitremnr nos immittere theo
logiis perspicacius illo & diui-
nius aut bis eadē dicentes, vana
loquamur. Prætetea & iniuriam
faciam' & magro & amico existē
ti, & nos ex er' eloquiis post di-
uinū Paulum introducti nobilis
simā ipsius cōtemplationem &
manifestationes nobis ipsis arri
piētes. Sed quoniā ille prudēter
renera inducens diuina, cōspica
ces nobis diffinitiōes exposuit,
& in vno multa cōprahēdentes,
præcipiens nobis & quicūq; sūt
secundū nos magistri animarū
nouiter quæ pficiunt, sicut ē pos
sibile reserare & discernere cō-
mensurato nobis sermone con-
spicaces & vniuas intellectua-
lissimæ; virtutis illius viri cōuo-
lutiōes & multotiēs nos ipse ad
hoc hortatus es, & librum ipsū
sicut superexcedentem remisi-
sti. Ideo & nos hunc quidē sicut
perfectarū deliberationū magi-
strū his qui sunt sup multos de-
terminauimus sicut qnædā secū
da eloquia & Christorum Dei
sequentia, his autem qui sunt se
cundum nos iuxta proportio-
nem nostram nos diuina trade
mus. Si.n. perfectorum est fortis
cibus, isto cibare alios quantæ
sit perfectiōis? Recte igitur a no
bis & hoc dictum est, visionem
quidē & intelligibiliū eloquio-
rum per se inspectiuā & conspi-
cacē ipsorum doctrinā prouecta
indigere virtute, scientiā autem
verborum ad hoc ferentium &
disciplinā, subiectis sanctifica-
toribus & sauctificatis conueni

re. Quamuis & hoc a nobis ob
seruatum est valde studiose, q
discretis ab ipso dinino duce se
cundū planā manifestationem,
nec totaliter manū apposuim'
aliquando ad eandem proposi-
ti eiusdē eloquii manifestatio-
G nem. Qm̄ & apud ipsos Deo ac
ceptos nostros hierarchas, qñ &
nos, vt nosti & ipse & multi san
ctorum nostrorū fratrū cōueni-
m' ad visionē corpis, vitæ prin-
cipis & qd Deū suscepetat. Ade
rat aūt & frater dñi Iacobus &
Petrus, summa & prouectissima
theologorū sūmitas. Postea visū
ē post visionē vt vniuersi hierar
chæ laudarēt sicut vnusq́sq; erat
sufficiens infinitę virtutis boni-
tatem thearchicæ infirmitatis,
H oēs alios sanctos magistros post
theologos, vt nosti superabat, to
tus extasim patiēs a seipso & ad
laudata communionem patiēs,
& a cunctis a quibus audiebat,
& videbat & cognoscebatur, &
non cognoscebatur, Deo acce-
ptus esse & diuinus laudator in-
dicatus. Et quid tibi de theolo-
gizatis ibi dicā? etenim si non &
meipsum oblitus sum multoties
noui a te, & partes quasdam au-
diens illorum hymnorū a Deo
motorum, ita tibi fuit studium
I non ociose diuina exequi. Et vt
mystica illa, vt sicut multis non
dicēda, & sicut cognita tibi præ
termittamus, quando multis
oportebat cōmunicare, & quos
est possibile ad sanctorū cogni-
tionē quæ ē scdm nos aducere,
quō excedebat multos mgrorū

principale intentum, q debemus nos per orationem extendere ad altiorem considerationem radiorū diuinæ bonitatis. Deinde cum dicit. {Sicut si mul lu. cathena} manifestat propositum p exempla. Et primo ponit exempla dua ad propositum manifestandū. Secundo concludit principale propositū, ibi. {Propter quod &c.} Primū exemplū est q imaginemur cathenā multi luminis quæ pēdeat a summitate cęli & descendat vsque ad terrā corā facie nostra, si acciperem' illā cathenā, & semp mutarem' manus versus supius, videremur quidē trahere cathenam deorsum, sed s̄m veritatē non deiicerem' eam, cum ipsa esset pñs & sursum & deorsum: sed nosipsi eleuaremur in maiorem splēdorem illius luminosę cathenę. Secūdum exemplum ponit, ibi. {Aut sicut si. na.} Et dicit q si ascenderem' in nauem & teneremus quosdam funes, qui extenderentur ab aliqua petra exterius ad nos, qui essent nobis ad auxilium dati, non traheremus ad nos petram: sed s̄m rei veritatē & nosipsos & nauem duceremus ad petram, & econtrario si aliquis stans in naui impingat ad petram quæ stat iuxta mare, nihil ageret contra petrā quæ est stans & immobilis, sed seipsum separabit ab illa, & tāto magis quanto magis impinget ad eam. Ad hoc aūt q ista exēpla ad propositum adaptentur considerandum q circa orationē secundū quinque opiniones oportet diuersimode iudicare. Quidam enim sustulerūt totaliter Dei prouidentiā, ponentes oia a casu accidere. Et hæc fuit opinio Epycureorum. Quidam vero posuerunt Dei prouidentiam circa res incorporales & vniuersales: sed a rebus humanis diuinam prouidentiam subtraxerunt. Et hęc fuit opinio quorundam Perypatheticorum. Quidam vero extenderunt diuinam prouidentiam vsque ad omnia, sed dixerunt ex diuina prouidentia res oēs necessarios euentus habere, totaliter a rebus contingentiam auferentes. Et hæc fuit opinio Stoycorum ponentium s̄m ineffabilem earum seriem quam factum nominabant, omnia ea necessitate contingere. Quarta fuit opinio quorundam ęgyptiorum, qui dixerunt prouidentiam Dei mutabilem esse. Quinta fuit opinio quorundam Platonicorum dicentium q diuina prouidentia immutabilis est, sed sub ea res aliquæ mutabiliter & contingenter continentur. Primæ igitur tres opiniones totaliter orationis fructum euacuant. Si enim Deo nulla cura est de rebus, vel saltem non est ei cura de rebus humanis, aut si omnia ex necessitate eueniunt, frustra Deo preces funduntur. Quarta autē opinio fructū orationis non tollit: sed ei plus debito tribuit, s. immutare diuinam prouidentiam. Vnde sola quinta opinio vtrūque iudicium de oratione habet, quam Dionysius hic sequitur, vt scilicet per orationem nosipsos trahamus mutabiles existentes ad diuinæ prouidentiæ participationem. Non aūt credamus nos diuinā prouidentiā posse mutare. Cathena ergo luminis ab immobili cæli summitate dependens, vel funes qui ab immobili petra ex-

F tensi sunt, significant ordinē diuinæ prouidentiæ ab immobilitate diuinæ sapientiæ procedentem. Quòd autem dicit cathenam vbique præsentem in cęlo & in terra, & deinde omnibus adesse, significat & prouidentiam eius ad omnia se extendere contra primam opinionē. Quòd aūt dicit de immobilitate lapidis, & q cathena luminis ad nos trahi non potest, significat diuinā prouidentiā immobilem esse, cōtra quartā positionē vel opinionē. Quòd autē dicit q nosipsi sursū ducimur per cathenam immobilem, & petrę appropinquamus per funem, aut ab ea separamur per impulsionē, significant mobilitatē nostrā ad sequendum diuinæ prouidētiæ fructū, contra tertiam positionē. Vltimo concludit propositum q, s. ante omnia maxime aūt theologica negotia vtile ē nos incipere ab oratione, non ita q nos per orationem trahamus diuinam virtutē, quæ vbique præsens est & nusquam concluditur, sed sicut per diuinam commemorationem & inuocationem nosipsos trahentes & ei vnientes. {Et hoc for. excu. dignum.} Præmissa orationis necessitate procedit Dionysi' ad sui excusationem. Et primo ponit vnde accusabilis alicui videri posset. Secundo se excusat, ibi. {Etenim si ille.} Dicit ergo primo q hic videtur excusatione dignus, q cum Ierotheus qui fuit nobilis magister ei' adunauerit subtiliter loquendo quosdam tractatus de rebus diuinis. Dionysius scripsit & alios tractat' de rebus diuinis, & præsentē librū ac si tractatus Ierothei non sufficerēt, quod ad quādā irreuerentiā ptinere videt. Deinde cū dicit. {Etenim si ille,} pcedit ad sui excusationē. Et circa hoc tria facit. Primo excusat se ab irreuerētia. Scđo ostēdit reuerētiā suā ad Ierotheū, ibi, {qm̄ & apud ipsos.} Tertio cōcludit intētionē suā in hoc ope cōscribēdo, ibi. {Igitur istis & nos.} Excusat aūt tripliciter. Prima excusatio est q ea q̄ Ierotheus in vnū dixerat, ipse ex mandato Ierothei, & ad petitionē
K Thimothei p singula tractauit. Et hoc est qđ dicit q si Ierotheus dignatus esset tractare p ordinē oia quæ ptinēt ad theologicā cōsiderationē, & tractatū toti' theologiæ, quē. s. quasi in quodā generę & summa peregit, voluisset pcurrere pscrutādo in particulari, Dionysius nō puenisset ad tantū furorē vel prauitatē q vellet scribere de diuinis. Quòd aūt ad furorē vel prauitatē puenisset ostēdit altero duorum modorū. Quorū vnus ē q Dionysius arbitret se eleuare ad cōsiderationes theologicas pspicacius q̄ Ierotheus & magis diuine. Alius modus est q ipse nō crederet se altiora dicere. Et tūc sequent duo incōuenientia. Quorū vnum est q eadē repetendo quæ Ierotheus dixisset, inutiliter scriberet, & sic incurreret vaniloquiū. Aliud inconueniens est quòd quasi furtiue arripiendo sibi nobilissimam contemplationem & manifestationem diuinorum ipsi' Ierothei, faceret ei iniuriam, cum tamen ipse fuerit magister eius & amicus, & Dionysius fuerit introductus ad theologicam cognitionem maxime ex verbis Ierothei, tamen post doctrinam

sanctorum, & temporis contritione & mentis puritate, & demonstrationum diligētia, & reliquis locutionib' sanctis. Quare nunquam ad ita magnum solem contra inspicere conati sumus. Ita etiim nobisipsis consentimus. Et scimus q̄ neque sufficienter intelligere intelligibilia diuinorum capimus, neque quę sunt dicibilia Dei cognitionis dicere & eloqui. Longe autē existentes deficimus a diuinorum virorum scientia ad theologicā veritatem, quoniam ad hoc omnino propter abundantem reuerentiam venimus, vt neque totaliter audeamus aut dicamus aliquid de diuina philosophia, nisi secundum mentem acceperim', sicut non oportet contingentē diuinorum cognitionē negligere, & hoc nobis persuaserunt nō solum secundum naturam desideria mentium amabiliter semper cupientia, q̄ capere possunt supernaturalium contemplationum, sed ipsa diuinarum legum optima dispositio prohibēs quidem ea quæ sunt super nos multum scrutari, & sicut super dignitatem, & sicut impossibilia, omnia autem quæcunque a nobis desiderantur & data sunt, discere attente præcipiens & aliis tradere benigne. Igitur istis & nos persuasi & ad possibilem diuinorum inuentionem non pigritantes aut formidantes: sed & non valentes nobis meliora cōtēplari sine auxilio relinquere nō patientes, ad conscribendum nos ipsos deposuimus, nouum quidem introducere nihil audētes; sed subtiliorib' & particularib' singulorū inquisitionib', ea q̄ sūt dicta vere a Ierotheo cōspicaciter discernētes & manifestātes.

A na Pauli. Sed Ierotheus exposuit quasdam determinationes {conspicaces} idest ex magna difficultate & intelligētia acceptas, & {cōprehendentes multa in vno} vniuersali, secundum rei veritatem {prudenter} homines ad {diuina inducens,} & præcepit Dionysio & aliis ei similibus qui sunt magistri animarum quæ de nouo instruuntur, quòd secundum eorum possibilitatem manifestarent & distinguerent ab eis, & vniuersales determinationes profundæ contemplationis illius viri, in quibus multam inuoluebat in vno, & hoc facerent sermone eis commensurato, non ita vniuersali sicut vsus fuerat Ierotheus. Ipse etiam Thimotheus multoties exhortatus est Dionysium ad hoc ipsum complendum, & librum Ierothei ei remiserat sicut eius capacitatem excedentem. Quia ergo ista ita sunt, ideo nos determinamus prædictum librum esse magnarum perfectarum considerationum, non aptum quibuscunque, sed his tantum qui sua capacitate multitudinem excedunt, ita quòd ille liber habet quandam secundam authoritatem ab eloquiis scripturæ canonicæ, cui nulla alia authoritas adæquari potest, ita quòd verba illius libri consequenter se habent ad uerba {Christorum Dei} idest ad verba sanctorum apostolorum, qui dicuntur Christi propter plenitudinem spiritualis gratiæ & propter sacerdotii dignitatem. Et sic cum ille liber tam altus communicat tantum perfectis, {nos secundum nostram proportionem tradēmus diuina his qui secundum nos} idest imperfectis nobis similibus. Non enim sufficimus ad perfectam doctrinam perfectis tradendam, quia si solidus cibus, idest perfecta doctrina, perfectorum tantum est, vt dicitur Heb. 5. quia ipsi soli doctrinam perfectam capere possunt, maioris perfectionis est tali cibo alios cibare. Maius enim est perfectam doctrinam alios docere quàm tam ab aliis capere posse. Considerandum est autem, quòd quanto aliquis intellectus est altior & perfectior, tanto plura in vno potest comprehendere. Infirmitas autem intellectus requirit vt singula singulariter explicentur. Et ideo doctrinam Ierothei in paucis multa comprehendentem dixit perfectam. Secundam excusationem ponit ibi. {Recte igitur a nobis,} & dicit, quòd recte dici potest ad suam excusationem, quòd hoc quòd aliquis per se inspiciat intelligentiam eloquiorum diuinorum quæ sunt eloquia sanctæ scripturæ & ipsa perspicua eorum doctrina in se considerata requirit perfectam virtutem. Sed quòd aliquis habeat scientiam & considerationem verborum introducentium ad præmissam considerationem & doctrinam, & quòd ista verba addiscat potest conuenire etiam imperfectioribus & doctoribus, quos vocat sanctificatores, & doctis, quos vocat sanctificatos. Sicut igitur per se inspicere & docere scientiam diuinorum perfectam ad Ierotheum pertinebat, qui perfectus fuit, ita habere scientiam exponendi scientiam exponendi prædictam doctrinam & addiscere huiusmodi expositionem, ad minores pertinet inter quos Dionysius se computat. Tertia excusatio ponitur. ibi. {Quamuis & hoc a nobis.} Et dicit quòd etiam hoc studiose Dionysius obseruauit, quòd ipse totaliter manū non apposuit nec etiam ad manifestandum verba Ierothei in illis quæ Ierotheus distinguere voluit, secundum planam manifestationem. Deinde cum dicit. {Quoniam & apud ipsos,} ostendit reuerentiam quam ad Ierotheum habet. Et primo ostendendo magnitudinem eius. Secundo recognoscendo propriam humilitatem, ibi. {Ita enim nos.} Ex his enim duobus sequitur quòd aliquis alium in reuerentia habeat quòd de illo magna sentit, & de se parua. Commendat autem Ierotheum dupliciter. Primo quidem quantum ad hoc, quia fuit subtilissimus & totus diuinus. Secundo quantum ad hoc quòd paruulis in Christo hæc vtiliter nouerat dare, ibi. {Et vt my. &c.} Dicit ergo primo, q̄ ipse Dionysius similis cum Thimotheo & ipso Ierotheo & multis aliis sanctis fratribus conuenerunt apud apostolos ad videndum corpus eius qui est principium totius vitæ & quod suscepit Deum. Et pōt intelligi de corporali visione Christi, de qua facit mentionem Apostolus 1. Cor. 15. Corpus n. Christi est corpus Dei, qui est vitæ princeps, & illud corpus p̄ vnitionē Deū suscepit, vnde & templū dictū est secundum illud Iob. 1. Hoc autē dicebat de tēplo corporis sui. Potest etiam intelligi q̄ conuenerunt ad videndū corpus beatę virginis Mariæ in eius morte, qđ & suscepit Deū incarnatione. Et in illo cōuentu aderat etiam Iacob' frater dn̄i, & Petrus qui erat summū caput omnium apostolorū. Post visionem autē prædictam visum est omnib' vt vniuersi apostoli & Epi qui ibi aderant, laudarent infinitā bonitatē diuinę {infirmitatis}, i. humanitatis sicut vnicuiq; erat possibile. Et tunc Ierotheus superabat omnes magistros post apostolos, quibus nullus alius cōparari poterat. & illa laude erat totus excedens omnia sensibilia & mūdana, & quasi extra templum positus, his quæ laudabat, per quandam vnitionem coniunctus videbatur, & sic ab omnibus quicunque audiebant & videbāt, siue ante eum cognouissent siue non, iudicatus est Deo acceptus & diuinus laudator. Et quid potest dici de his, quæ ipse ibi theologizauit, quæ tam sublimia fuerunt? quæ vt Dionysius dicit, si ab eius mente non excidit, multoties recognouit quasdam partes illarum diuinarum laudum, quas Ierotheus protulerat Deo inspirante, dum eas a Thimotheo prolatas audiuit. Tantum enim fuit Thimotheus in studio circa diuina, vt ea quæ audiuit etiam, curauit memoria retinere. Deinde cum dicit. {Et vt mystica.} commendat eum de eruditione simplicium. Et dicit quòd vt omittat loqui de illis occultis ibi dictis, cum quia Thimotheo nota erant, hoc dicendum est, quòd quando oportebat diuina communicare multitudini, & reducere quos poterat ad cognoscendum sancta cognitione proportionata imperfectis, excedebat Ierotheus multos sanctorum nostrorum {& temporis contritione} quia plurimum temporis terebat siue expendebat in docendo. {& mentis puritate} quia non obnoluebatur fantasiis aut erroribus quibus impediretur a recto iudicio veritatis, {& demonstrationum diligentia} idest efficacia verborum in demonstrando veritatem, {& reliquis locutionibus sanctis} idest in aliis quæ requiruntur ad sanctas locutiones. Vnde concludit, quòd nunquam fuit suus conatus vt respiceret contra tantum solem, scilicet Ierotheum, se ei præferendo aut æquando. Deinde cum dicit, {Ita enim nos nobis.} ostendit quàm humilia de se sentiat. Et dicit quòd ita est conscius sibi, quòd ipse non est sufficiens ad intelligendum diuina, non solum quæ sunt supra intellectum humanum: sed etiam multa quæ sunt intellecta aliis hominibus. Et similiter reputat se insufficientem ad dicendum & manifestandum ea quæ de diuina cognitione ab aliis dici possunt. E Et multo longe reputat se deficere a scientia theologicæ veritatis quam perfectiores habuerunt. Et hoc ideo introducit, quia ad hoc deductus est, propter perfectam reuerentiam quam habet ad maiores, & ad diuinam philosophiam, quia totaliter non audeat cogitare aut dicere aliquid de diuina sapientia secundum suam mentem capere potest, et illam etiam audet, et dicit quòd non oportet negligere diuinorum cognitionem, quam contingit aliquem posse habere. Et ad hoc dupliciter persuasus est. Primo quidem ex naturali desiderio mentium quæ semper cum quodam amore cupiunt contemplationem rerum supernaturalium, quam capere possunt; quia per hoc maxime perficiuntur. Secundo, quia optima dispositio diuinarum legum, prohibet multum scrutari ea quæ sunt supra nos, tum quia sunt supra dignitatem nostram, tum quia impossibile est nobis adipisci, vt patet in Ecclesiastico Cap. tertio, vbi dicitur Altiora te ne quæsieris. Sed

ea quæ a nobis desiderantur & data sunt nobis ut ea capere possumus, præcipit lex diuina nos attente discere & alijs benigne tradere, s̄m illud Sap. 8. Quam sine fictione didici &c. Et hoc etiam ex pluribus alijs scripturæ locis habetur. Deinde cum dicit. { Igitur istis & nos persuasi } concludit suam intentionem. Et dicit quòd persuasus est ex præmissis, & non reuocatur ab inueniendo veritatem diuinorum secundum scientiæ possibilitatē, neque propter pigritiam, neque propter formidinem pusillanimitatis. Iterum non poterat animus eius pati ut sine auxilio dimitteret eos qui non poterant maiora contemplari, q̄ ipse propter omnia hęc disposuit se ad scribendum hoc opus, ita tñ ꝙ nihil nouum auderet introducere: sed ea quæ conspicaciter a Ierotheo dicta sunt in quadam vniuersali intelligentia vult distinguere & manifestare per quasdam inquisitiones magis particulares & subtiles descendēdo ad singula. Et loquitur per similitudinem corporalium in quibus quanto aliquod totū in plures partes diuiditur, subtiliores partes efficiuntur.

CAPVT IIII.

De bono, lumine, pulchro, amore, extasi & zelo, & quòd malum neque existens, neque ex existente, neque in existentibus est.

LECTIO I.

SI igitur oportet, iā sermone ad ipsam eam* boni nominationem, quam excellenter attribuunt Theologi, superdeæ deitati & ab omnibus determinant, ipsā sicut reor thearchicam essentiam, bonitatem dicentes. Et quoniam eo ꝙ est bonū ut substātiale bonū, ad omnia existentia extendit bonitatem. Etenim sicut noster Sol non ratiocinans, aut præeligēs: sed per ipsum esse illuminat omnia, participare lumine ipsius secundum propriam rationem valentia, ita quidem & bonum super solem sicut super obscuram imaginem segregatæ archetypū per ipsam essentiā omnibus existentibus proportionaliter immittit totius bonitatis radios. Propter ipsos subsisterunt intelligibiles & intellectuales omnes, & substantię & virtutes & operationes. G Propter istos sunt & viuunt, & vitam habent indeficiētem & imminorabilem a corruptione vniuersa, morte & materia & generatione mundæ existentes, & ab instabili & fluxa & aliquādo aliter ferēte variatione eleuatę, & sicut incorporales & immateriales intelliguntur, & sicut mentes supermundanę intelligunt, & existentium proprie illuminant rationib*, & rursus ad cognata propria deferūt. H Et māsionē ex bonitate habēt, & collocatio ipsis inde est, & cōtinentia & custodia, & cibus bonorum, & ipsam desiderantes, & esse & bene esse habēt, & ad ipsā

SVPER CAPVT IIII. LECTIO I.

PRæmisso Prohemio, iam accedit ad prosequēdum principalem intentionem. Et ut sequentium capitulorum intentio, numerus & ordo pateat, considerandum est, ꝙ sicut in primo & 2. ca. dictum est, in hoc libro intendit exponere diuina nomina, quibus manifestantur processiones Dei in creaturas. Principium autem commune omnium harū processionum, bonum est, ut in. 3. c. dictum est, quia quicquid a Deo in creaturas procedit, hoc creaturæ suæ propter suam bonitatem communicat. Et ideo primo agit in hoc quarto capitu. de bono, & etiam de his quæ ad considerationem boni pertinent. Si autem singulæ processiones considerentur quas diuina nomina manifestant, tria videmus ex diuina bonitate esse rebus attributa. Primo quidem ut in se sint & perficiantur. Secundo ut adinuicem cōparentur. Tertio ut ordinentur in finem. Si autem ipsę res in se cōsiderentur, primum & communius quod in eis inuenitur, est esse. Secundo viuere. Tertio cognoscere. Quarto iustum esse vel virtuosum. Et secundum hunc ordinem de Diuinis nominibus prosequitur. Primo quidem post bonum de ente, in quinto capitulo. Secundo de vita, in sexto. Tertio de sapientia, in septimo. Quarto de virtute & iustitia, in octauo. Comparatio autem rerum ad inuicem attenditur secundum duo. Primo secundum aliquid intrinsecum, prout vna res dicitur alteri similis vel æqualis, eadem vel diuersa propter conuenientiam in substantia, quantitate aut qualitate. Et de his agit in nono capitulo. Secundo vero secundum aliquid extrinsecum, siue secundum quòd continentur sub vna parte, siue secundum quòd continentur sub vna mensura. Et de his agitur in decimo, vbi agitur de omnipotente & antiquo dierum. Hanc autem ordinationem rerum sequitur pax & tranquillitas ordinis. Vnde in vndecimo agitur de pace. Sed circa ordinem rerum in finem duo sunt consideranda, scilicet prouidentia gubernantis & ordinantis in finem. Et de hoc agitur in 12. capitulo vbi agitur de Rege regum & domino dominorum, & ipse finis ad quem res per prouidentiam, & gubernationem perueniunt. Et hoc pertinet ad 13. capitulū in quo agitur de perfecto & vno. Ad sciendam vero conuenientiam huius quarti capitu. considerandum est quòd opposita eiusdem sunt considerationis. Malum autē opponitur bono, vnde in cap. de Bono determinat &e de malo. Rursus, quia actus per obiectū cognoscitur, ad eandem considerationem reducitur actus & obiectum. Bonum autem est F proprium obiectum amoris, vnde in hoc capi. boni agit etiam de amore & de extasi, quę est effectus amoris, ut patebit, & de zelo qui quandam amoris intensionem sigñat. Item cum bonum sit qđ omnia appetunt, quæcunq; de se important appetibilis rationē ad rōnē boni pertinere videntur, hmōi autem sunt lumen & pulchrū de quibus etiā in hoc ca. agit. Et hanc intentionem capituli exprimit titulus, qui talis est. { De bono, lumine &c. } Primo igitur in hoc ca. determinat de bono. Et primo ostendit qualiter bonum sit in Deo. Secundo qualiter creaturis communicetur, ibi. { Propter istos subsisterunt &c. Circa primum duo facit. Primo ostēdit quomodo attribuatur Deo. Secundo inducit exēplum, ibi. { Etenim sicut nr̄ &c. } Dicit ergo primo, ꝙ post præmissa, iam oportet sermonē dirigere de hoc nomine bonum, quod in sacra scriptura excellenter attribuitur, supremæ deitati, & in bonitate distinguitur ab omnibus alijs rebus, ut patet per illud Mat. 19. Nemo bonus nisi solus De*. Et hoc propter duo. Primo quidem, quia ipsa diuina essentia est ipsa bonitas, quod in alijs rebus non contingit. Deus enim est bonus per suam essentiam, omnia vero alia per participationem. Vnumquodque enim bonum est secundum quòd est res actu, Deo autem proprium est quòd sit suum esse, vnde ipse solus est sua bonitas. Item res aliæ, & si inquantum sint, bonę sint, tamen perfectam bonitatem consequuntur per aliquod superadditū supra eorū esse, sed Deus in ipso suo esse habet cōplementū suæ bonitatis. Item res aliæ sunt bonę p ordinē ad aliquid aliud, quod est vltimus finis, Deus aūt non ordinat ad aliquē finē extra se. Sic igitur primū quod est propriū diuinę bonitatis, est ꝙ ipsa bonitas est essentia diuina. Secundū propriū eius ē, I ꝙ extendit bonitatem ad omnia quæ per participationem dicuntur deriuari ab eo quod per essentiam dicitur. Deinde cum dicit. { Etenim sicut noster Sol. } manifestat per exemplū quod dixerat de diffusione bonitatis. Et dicit ꝙ sicut noster sol materialis illuminat oīa quæ possunt participare per suā proportionem lumine eius per suum esse naturale, non ratiocinando vel præeligendo vnum alteri, ita & bonum quod est Deus, qđ est { archetypū } .i. principale exemplar vel figura per excellentiam separatum super Solem sicut supra quandam obscurā & deficientem imaginē, per suā essentiam proportionaliter immittit omnibus existentibus radios suæ bonitatis, quantum ad omnia quæ ad bonitatem pertinēt. Cōsiderandum est autem, quòd non replicauit in Deo, non ratiocinans aut præeligens, quod de sole dixerat, sed sicut de sole dixerat quòd per ipsum suum esse illuminat, ita de Deo subdit quòd per suam essentiam omnibus bonitatem tradit. Esse enim solis non est eius intelligere aut velle, etiam si intellectum & voluntatem haK beret, & ideo quod facit per suum esse, non facit per intellectum & voluntatem. Sed diuinum esse est eius intelligere & velle, & ideo quod per suum esse facit, facit per intellectum & voluntatem. Et ideo signanter dicit ꝙ Deus segregatur a sole { sicut archetypum supra obscuram imaginem. } Deinde cum dicit. { Propter istos subsisterunt intelligibiles, } ostendit quomodo bonitas inueniatur in creaturis a Deo diffusa. Et primo quomodo inueniatur in angelis. Secundo quomodo inueniatur in animalibus rationalibus, ibi. { Sed & post illas claras &c. } Tertio quomodo inueniatur in alijs creaturis corruptibilibus, ibi. { Sed & de ipsis irrationalibus &c. } Quarto quomodo inueniatur in materia prima, ibi. { Si autem & super omnia existentia &c. } Quinto quomodo inueniatur in corporibus cælestibus, ibi. { Sed quòd nos in medio prætercurrens &c. } Circa primū duo facit. Primo ostēdit quō inuenit bonū in angelis secundū se. Secundo prout considerantur sub propria

regula

regula, & ordine. ibi. {Inde ipsis supermundani ordines &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit quomodo bonum inuenitur in angelis quantum ad eorum naturam. Secundo quantum ad eorũ conseruationem. ibi. {Et mansionem ex bonitate.} Tertio quantum ad ordinem in finem, ibi. {Et ipsam desiderantes.} Circa primum tria facit. Primo ostendit quomodo ex diuina bonitate habẽt esse. Secundo quomodo viuere. ibi. {Propter istos sũt &c.} Tertio quomodo intelligere. ibi. {Et sicut incorporales.} Dicit ergo primo, ꝙ propter radios, idest, diffusionem diuinæ bonitatis productæ sunt in esse subsistẽti cælestes creaturæ, in quibus inuenitur substantia, virtus, & operatio, vt in 11. ca. Cælestis hierarchiæ dicitur. Et dicuntur intelligibiles inquantũ sunt actu secũdum suam naturam.

sicut est possibile figurare, & boniformes sunt, & sequentibus communicant, sicut diuina lex inducit dona ad ipsos ex bono conuenientia. Inde ipsis supermundani ordines, ad se inuicem vnitiones, ad se inuicem captiones, inconfusę discretiones, subiectorũ ad meliores sursum agẽtes virtutes, circa secundas prouidentiæ prouectiorum propriorum vniuscuiusque virtutis custodiæ, & circa seipsas intransmutabiles conuolutiones, circa desideriũ boni identitates, & summitates, & quæcumque alia dicta sunt a nobis in Tractatu de angelicis proprietatibus, & ordinibus. Sed & quęcumque cælestis hierarchiæ sunt angelis cõuenientes mundationes, supermundanę illuminationes, & perfectiua totius perfectionis angelicæ, ex omnium causa & fontana B sunt bonitate, ex qua & boniforme ipsis donatum est, & manifestare in ipsis occultã bonitatẽ & esse angelos sicut enuntiatiuos diuini silentii, & sicut lumina clara interpretatiua eiᵘ quod est in abditis præpositos & præmissos. Sed & post illas

Et intellectuales inquantum actu intelligunt, quàmuis Platonici in substãtiis separatis distinguerent intelligibilia ab intellectualibus. Nam intellectus per participationem intelligibilis, fit intelligens. Et ideo intelligibile est magis abstractum & altius. Et secundum hoc posset dici quòd intelligibiles substantias, supremos angelos vocat, intellectuales aũt inferiores. Licet melius sit ꝙ intelligãtur intelligibiles, inquantũ intelligũtur, & intellectuales, inquantum intelligunt. Deinde cum dicit. {Propter istos sunt & viuũt,} prosequitur de vita angelorum. Et dicit quòd propter diffusionẽ diuinæ bonitatis angeli non solum habent esse, sed & viuere, eminentiori vita quàm nos. Nõ enim deficit per mortem sicut vita nostra, quando prolongatur. Et hoc enim accidit in viuentibus inferioribus, quia subiacẽt generationi & corruptioni, & varietati, quæ est secundum qualitatem, & quantitatem, per quam res instabiles reddũtur & defluentes & diuersimode se habentes. Et hoc accidit rebus inferioribus quæ habent materiam, sed angeli supra omnia ista sunt eleuati & depurati. Deinde cũ dicit. {Et sicut incorporales &c.} prosequitur de intellectu eorum, & primo quomodo sunt intelligibiles. Et dicit quòd {intelliguntur sicut incorporales & immateriales.} Corpora.n. sunt sensibilia & imaginabilia, non tamen intelligibilia actu. Similiter nulla forma in materia existens est actu intelligibilis, sed potentia tantum. Ideo angeli sunt intelligibiles actu, inquantum sunt incorporei & immateriales. Secundo ostendit quomodo intelligant. Et dicit quòd {intelligunt supermundane}.i. supra modum quo nos intelligimus, sicut quædam mentes & intellectus separati. Forma enim immaterialis ex hoc quidem ꝙ est in mente, intelligitur, sed per hoc ꝙ est mens subsistẽs intelligit. Tertio dicit quid intelligant, & vnde. Et dicit quòd illuminantur a Deo de rationibus intelligibilibus per rationes intelligibiles existentium, quia per rationes intelligibiles eis a Deo inditas rerum cognitionem habent, non colligendo rationes intelligibiles ex rebus sicut nos. Quarto dicit quòd propria intellecta deferunt ad ea quæ sunt proxima sui generis, inquantum superiores manifestant sua intellecta inferioribus. Deinde cum dicit, {Et mansionem,} ponit ea quæ pertinent ad conseruationem. Et ponit quinque per similitudinem corporalium rerum. Res enim corporales habent mansionem in loco secundum quòd substantiæ angeli habent mansionem vel habitationem per operationem intellectus & voluntatis in his quæ intelligunt & amant, secundum illud Apostoli, phil. 3 Nostra conuersatio in cælis est. Habitatio autem corporalis indiget fundamento in quo firmetur, & similiter mansio quæ est secundum intellectũ fundatur in prima veritate intelligibili, & mansio quæ est secundum voluntatem in vltimo fine. Et ideo dicit quòd ex bonitate diuina non solum est eis mansio, sed etiam {collocatio,} vel fundamentum, secundum aliam translationem. Rursus corporalia inferiora continẽtur sub ordine superiorum, ita & angeli continentur sub ordine diuinæ prouidentiæ. Solus autem Deus est qui continet & non continetur, & ideo subdit {& continentia.} Item corporalia inquantum sunt corruptibilia indigent custodia ne corrumpantur, angeli aũt non sunt mutabiles secundũ substantiam, sed secundum voluntatem, & ideo indigent custodiri a Deo, ne eorum voluntas ab ordine diuino auertatur, & hoc est quod subditur, {& custodia.} Item viuentia corporalia indigent refectione per quam sustentantur, & similiter angeli conseruantur in esse per hoc quòd intellectus, & af-

A fectus ipsorum satiatur diuina fruitione, & intelligibilium consideratione, ideo quinto subditur, {& cibus bonorum.} Deinde cum dicit {Et ipsam desiderantes &c.} prosequitur de ordine in finem. Diuina enim bonitas conuertit omnia ad seipsam, vt supra dictũ est. Et ideo sequitur ꝙ propter diuinam bonitatem, angeli ipsam desiderant, non tamquàm carentes eo qđ desiderant, sicut imperfecti, sed sicut habẽtes esse & bene esse quantum ad ipsos, & configurati diuinæ bonitati, & deiformes effecti, inquantũ inferioribus communicant diuina dona, quæ ad eos de summo bono veniũt, & hoc sicut lex diuina inducit. Est enim lege diuina sancitum, vt bona quæ a Deo accipimus, inferioribᵘ communicemus, & sic conformamus bonitati eius ex quo omnia bona profluunt. {Inde ipsis supermũdani ordines &c.} Positis his quæ angeli a diuina bonitate consequuntur ad eorum naturam pertinentia, hic ponit ea quæ pertinẽt ad eos secundum quòd continentur in ordine. Secundo ea quæ pertinẽt ad eos secundum quòd sunt in hierarchia. ibi. {Sed & quæcumq; cælestes.} Tertio ea quæ conueniunt eis secundum quòd communiter angeli nominantur. ibi. {Ex qua & boniforme &c.} Dicit ergo C primo, ꝙ ex diuina bonitate sunt præmissis substantiis ordines supermundani, prout quidam dicuntur esse in ordine Seraphin, quidam in ordine Cherubin, & de aliis similiter. Considerandum est autem quòd ad ordinem tria concurrunt. Primo quidem distinctio cum conuenientia. Secundo cooperatio. Tertio finis. Dico aũt distinctionem cum conuenientia, quia vbi non est distinctio, ordo locum non habet. Si autem quæ distinguuntur in nullo conuenirent, vnius ordinis non essent. Oportet ergo angelos qui sunt vniᵘ ordinis ad inuicem vniri, inquantum sub vno ordine cõtinentur. Et hoc est quod dicit. {ad se inuicem vnitiones} tamen quædam vniuntur in ordine tantum absque continuitate, vel contactu, sicut domus in ciuitate, & ciuitates in regno, sed vnitiones angelorum in ordine sunt cum quodam contactu, siue etiam continuitate. Et ideo subdit, {in se inuicem captiones} quia scilicet vnus angelus alium in se capit per intellectum & affectum, talis tamẽ vnio non tollit distinctionem quæ est secundum proprietatem substanD tię vniuscuiusque. Et ideo subdit, {inconfusę discretiones.} Sicut autem vniuscuiusque substantiæ est propria operatio, sic cuiuslibet ordinis est accipere aliquam cooperationem eorum quæ sub ordine continentur. Ad quam cooperationem tria requiruntur. Primo quidem, vt inferiora se eleuent versus superiora, vt eis subdantur & ab eis iuuentur, & hoc est quod dicit, quòd {ex diuina bonitate sunt eis virtutes subiectorum. idest, inferiorũ substantiarum, {sursum agentes} idest, eleuantes eas {ad meliores}, idest, superiores. Secundo vt superiora inferioribus prouideant. Et hoc est quod subdit, {prouidentiæ prouectiorum, idest superiorum {circa secundas} idest, circa inferiores. Et ne aliquis sic superioribus intendat vel inferioribus quòd sui obliuiscatur, subdit Tertium, vt vnusquisq; sit sollicitus ad custodiam propriam virtutis, & hoc est quod dicit, {custodiæ propriorũ virtutis vniuscuiusque}, idest, eorũ quæ proprie pertinent ad virtutem vniuscuiusque, vt scilicet vnusquisque in suo gradu se custodiat. Sicut enim omnis ordinis E est aliqua operatio, sic & finis. Est autem eorum quæ sunt in ordine duplicem finem accipere. Vnum, scilicet, qui est in ipsis ordinatis, inquantum sunt ordinata ad inuicem, quod consistit in habitudine vnius ad alterum. Et hunc finem tangit cum dicit, {& intransmutabiles conuolutiones} idest, circumitus circa seipsas. Circa quod considerandum est, quòd cum motus circularis sit vniformis per totum, quia in quolibet sui habet principium & finem, & in potentia, non in actu. Motus autem rectus diuersificatur secundum principium & finem & distantiam ad vtrumque. Sic ergo intelligibiles operationes angelorum, rationes vniformes, conclusiones dicuntur, habent tamen intelligibiles operationes angelorum, id qđ perfectionis est, in conclusione, scilicet vniformitatem sine eo quod imperfectionis est, scilicet mutatione, & ideo nominat intransmutabiles conuolutiones circa se, secundum quòd vnus angelus aliũ intelligit & amat. Secundus finis est bonum quod est supra ordinẽ, & secundum hoc sicut dux est finis exercitus, sic Deus est finis angelorum sub ordine contentorum. Et hunc finem tangit cum

dicit

dicit, {circa desidarium boni,} idest Dei {identitates} quia omnes in hoc conueniunt, vel quia super eodem modo circa hoc se habēt, {& summitates} quia omnia eorum desideria ad hoc summum desiderium referuntur, vel {sublimitates} secundum aliam literam, quia sublimius ceteris Deum desiderāt. Et non solum ista sunt eis a bonitate diuina ad rationem ordinis pertinentia, {sed etiam quaecumque alia dicta sunt} in libro angelorū hierarchiae, in quo tractatur de angelicis proprietatibus, & ordinib⁹.} Deinde cum dicit. {Sed & quaecumque caelestis hierarchiae &c.} enumerat ea quae pertinēt ad rationem ierarchiae. Et dicit quòd etiam ex omni causa & bonitate diuina quae est fons omnis bonitatis proueniunt angelis quaecumque actiones caelestis ierarchiae sūt eis conuenientes.

claras & admirabiles mentes animae, & quaecumque sunt bona animarum, sunt propter superbonitatem bonam, intellectuales ipsas esse, substantialem vitā inconsumptibilem, ipsum esse, & posse, extensas ad angelicas vitas, per ipsas sicut bonos duces ad omnium bonorum principatum sursum agi, & inde emanantium illuminationum in participatione fieri secundum illorum proportionem, & deiformi bono secundū virtutem participare, & quaecūq; alia a nobis in sermone de aīa sunt enumerata.

Est aūt considerandum, quòd cum hierarchia sit sacer principatus. Principis autem sit dirigere, actio hierarchica erit dirigere ad sacra. Et secundum hoc sunt triplices hierarchicae actiones, scilicet {mundationes,} idest purgationes, {supermundanae illuminationes} & ea quae sunt {perfectiua totius angelicae perfectionis. Mundat autem siue purgat vnus angelus alium, non quantum macula culpae, quia nulla est in eis, sed a nescientia, vt ipse dicit in 6. Caelestis hierarchiae. Superiores enim angeli clarius Deum vident, quam inferiores, & ampliori ab ipso lumine repleutur ad plura mysteria cognoscenda. Purgatio ergo pertinet ad ablationem nescientiae. Illuminatio ad communicationem luminis. Purgatio ergo pertinet ad ablationem nescientiae. Illuminatio ad communicationem luminis. Perfectio ad cognitionem eorum, quae per lumen cognoscunt. Quia vero licet superiores substantiae distinguantur secundum ordines & hierarchias, conueniunt tamen in hoc quòd angeli dicuntur. Consequenter exponit rationem huius nominis, cum dicit. {Ex qua & boniforme ipsis donatum est &c.} Circa quod considerandum est, quòd sicut lux solis in ipso sole videri non potest a nobis propter excellentiam lucis, videtur autem vel in nubibus, vel in montibus irradiatis a sole, & tunc nubes vel montes manifestant nobis solis claritatem, ita ipsa bonitas prout est in summo termini vertice, a nobis prospici non potest propter excellentia claritatis, sed inquantum eius similitudo in angelis inuenitur magis propinque nobis, manifestatur nobis quodammodo in ipsis claritas diuinae bonitatis. Et hoc est quod dicit, quòd ex diuina bonitate datū est supremis substantiis {boniforme,} idest, conformitas ad diuinā bonitatem, & quod propter hoc manifestatur in ipsis Dei bonitas occulta. Sic igitur vno modo manifestant diuinam bonitatem secundum quod in ipsis relucet similitudo diuinae bonitatis, & secundū hoc possunt dici manifestatores Dei. Sed super hoc dicuntur angeli .i. nuncii, inquantum Deum manifestant per propriam actionem. Et hoc dupliciter. Primo quidem per modum locutionis. Et hoc est quod dicit {sicut enunciatiuos diuini silentii.} Manifestum est enī quòd conceptio cordis, vel intellectus absque voce est cum silētio, sed per sensibiles voces illud silentium cordis enūciatur. Sicut aūt voces exteriores sunt nobis magis manifestae, & minus simplices quàm interiores conceptus cordium; ita quaecumque modi manifestationum sunt nobis magis noti & minus simplices quàm diuini verbi conceptio. Sic ergo dum angeli nobis aliquis de diuina sapientia manifestant siue sensibiliter colloquendo, siue secundum congruam apparitionem, siue secundum intelligibilem locutioné, quia & sibi inuicem colloquuntur, } semper sunt enunciatores diuini silentii. Secundo vero per modum illuminationis. Et hoc est quod subdit quòd angelicae substantiae sunt nobis propositae {sicut lumina clara interpretatiua eius luminis, scilicet diuini, {quod est in abditis,} idest absconsum a nobis. Hoc autem secundum necessarium est postquàm alicui aliquid enunciatur, quod enunciationem intelligat. Ad hoc ergo quod ea quae nobis per angelos enunciantur intellectu capere possimus, ipsi claritate sui luminis intellectum nostrum adiuuant ad capiendum occulta Dei. Deinde cum dicit. {Sed & post illas sacras &c.} Ponit quomodo diuina bonitas relucat in animabus rationabilibus. Et dicit, quòd propter bonitatem Dei quae est super omnem bonitatem, animae & quaecūque ad animam pertinent bonitatem habent, secundo tamen gradu {post illas sanctas, & admirabiles angelorum mentes.} Et po-

F nit primo tria quae pertinent ad eorum naturam, scilicet, quod sunt intelligibiles, & quòd habent {vitam substantialem,} idest vt per se subsistere possint, & quòd esse eorum & posse sit inconsumptibile, inquantum sunt immortales & incorruptibiles. Secundo ponit ordinem earum ad angelos. Et ponit tria, scilicet, quòd extenduntur ad angelicas vitas, inquantum scilicet, de eorum similitudine aliquid participāt, & iterum per illos angelos sicut per quosdā bonos duces eleuantur ad summum principem omnium bonorum. Sic enim subdit & in rebus humanis ad duces imitandos & eis seruiendū subdūt, vt per eos ad summū principem ordinētur, {& inde,} idest ab angelis fiunt animae participes secundum suā {proportionem illuminationum} a Deo {emanantium,} sicut & in rebus humanis directiones & praecepta a Rege ad populum per duces perueniūt. Tertiū tangit ordinem animarum ad Deum. Et dicit quòd participant animae deiformi dono gratiae secundum propriam virtutē, & non solum hoc habent animae ex diuina bonitate, sed etiā quae-

H cumque alia sunt enumerata a nobis in sermone de anima. Fecit enim librum de Anima, quem non habemus.

LECTIO II.

Bonitas diuina in irrationabilibus.

SED & de irrationabilibus animabus aut animalibus, si oportet di-

G cere quaecumque aera secant, & quęcumque in terra vadunt, & quęcumque in terra extenduntur, & in aquis vitam vt ambigue sortita, & quaecumque sub terra cooperta viuunt, & puluere affecta, ac obruta, & similiter quaecumque sensibilem habent animam aut vitā, & haec omnia

LECTIO II.

SEd & de ipsius irrationabilibus animabus &c.} Determinatis hiā quae rationales creaturae de diuina bonitate participant, hic accedit ad irrationabiles creaturas. Et primo prosequitur ea quae pertinent ad animalia irrationabilia. Et dicit. Si oportet loqui non solum de nobilibus creaturis, sed etiam de ignobilibus, vt puta de {irrationabilibus animabus aut animalibus} sciendum est quòd quaedam eorum aera secant volando, vt aues, quaedam vero habent motum in terra. Et hoc dupliciter. Quaedam enim {vadunt,} idest ambulant, vt animalia quadrupedia, quaedam vero {in terra extenduntur,} idest, per sui corporis extensionem mouentur. vt reptilia,

I quaedam sunt {sortita vitam in aquis} vt pisces, {aut ambigue} sicut quaedam animalia quae nunc in aquis nunc in terra viuunt, quaedam vero {viuunt sub terra} vt talpae. {& puluere affecta,} vt quidam vermes qui sub pulueribus inueniuntur, tam ista quam quaecunque alia vniuersaliter habent substantiam, & vitam sensibilem, quòd sunt, & quòd sic viuunt ex diuina bonitate habent. Deinde cum dicit, {Et plantę &c.} prosequitur de plantis. Et dicit quòd omnes plantae ex diuina bonitate habent vitam, non quidem sensibilem, sed quae attenditur secundum nutritionem & motum augmenti, & decrementi. Deinde cum dicit. {Et quaecumq; inanimata &c.} prosequitur de inanimatis. Et dicit quòd omnis {substantia} inanimata {& non viuens, ex diuina bonitate habet esse, & quòd {substantialem obtineat habitum,} idest, quòd se habeat vt subsistens. per quod excedit accidens. Deinde cum dicit. {Si autem & super omnia existentia &c.} persequitur de materia prima. Circa quod considerandum est, quòd Plato correxit errorem antiquorum naturalium qui non distinxerunt inter materiam &

K formā in rebus generabilibus & corruptibilibus, ponentes primā materiam esse aliquod corpus in actu, vt ignem aut aerem aut aliquod huiusmodi. Intellexit enim Plato formae corporali subesse materiam quae in sui essentia non habet aliquam speciem, sed tamen materiam a priuatione non distinxit, vt Aristoteles dicit in primo Phisicorum. Vnde tam ipse quàm sui sectatores materiam appellabant non ens propter priuationem adiunctam. Et hoc modo loquendi, etiam Dionysius vtitur, quàmuis secundum Aristotelem necessarium sit materiam a priuatione distinguere, quia materia quandoque inuenitur sub forma. quandoque sub priuatione, vnde priuatio adiungitur ei per accidens. Item considerandum est secundum Platonicos, quòd quanto aliqua causa est altior, tanto ad plura se extendit eius causalitas. Vnde oportet quòd id quod est primum subiectum in effectibus, idest materia prima, sit effectus solius primae causae, quae est bonum, causalitate secundarum causarum vsque ad hoc non pertingente. Omne aūt causatum conuertit in suam causam per desiderium. Vnde materia prima desiderat bonum, secundum quòd desiderium nihil aliud esse videtur

quàm

propter bonum animata sunt, & viuificata. Et plantæ omnes nutritiuam & motiuam habent vitam ex bono. Et quæcumq; inanimata & non viuens substãtia propter bonum est, & propter ipsum substantialem obtinuit habitum. Si autem & super omnia existentia est, sicut quidem est bonum, & carens forma format, & in ipso solo non existens, substantię excessus, & non uiuens excedens vita, & sine mente existens. excellens sapientia, & quæcumque in bono non formatorum sunt excedentis formationis. Et si fas est dicere, bonum quod est super oĩa existentia, & ipsum non existẽs desiderat, & certat aliquo modo in bono, & ipsum esse quod est vere supersubstantiale secundum ab omnibus ablationem.

Sed quod nos in medio prætercurrens effugit, & cælestium principiorum, & terminationũ causa est bonum, & non augmẽtabilis & non minorabilis, & tamen innariabilis huius substantiæ, & sine sono, si ita oportet dicere, maxime cæli volutiõis motiuum, & stellarum ordinationum, & pulchritudinum, & luminum, & collocationum, & quorundam astrorum trãsitiui multi motus, & duorum luminariũ quæ eloquia vocant magna, ab eisdem ad eadem circularis restitutionis, secundum quæ a nobis dies diffiniti, & noctes, & menses, & anni mensurati, circulares motiones temporis, & eorum quæ sunt in tempore determinant, & numerant, & ordinant, & continent.

LECTIO III.

De nomine luminis.

Vid dicat quidẽ aliquis de ipso secundum se solari radio. Ex bono .n. est illud lumen, & imago bonitatis, propter quod & luminis nominatione laudatur bonum, sicut in imagine archetypum manifestatum. Sicut enĩ super oĩa existentis bonitas diuinitatis a supremis & prouectissimis substantiis vsque ad vltimas transit, & adhuc super omnes est, neque superioribus pertingentibus ad ipsius excessum, neque inferioribus ãbitum trãseuntib⁹. Sed & illuminat illuminari valentia omnia, & creat, & viuificat, & cõtinet, & perficit, & mẽsura est existentium: & æuum, & numerus, & ordo, & ambitus, & causa, & finis. Ita quidem, & diuinæ bonitatis manifesta imago, magnus iste, & totus splendens & superlucens Sol, secundum multam resonantiam boni, & omnia quæcumque parti-

quàm priuatio, & ordo ipsius ad actum. Rursus considerandũ est, quòd sicut materia prima dicitur informis per defectum formæ, sic informitas attribuitur ipsi primo bono, non per defectum, sed per excessum, & sic secundum quandam remotam assimilationem similitudo causæ primæ inuenitur in materia prima. Secundum hoc ergo Dionysius dicit quòd Deus cum sit {super omnia existentia, format} res in quantum {est bonum & carens forma,} per excessum. Et hoc manifestat per singula, {In ipso} enim {solo} Deo inuenitur quòd Deus ẽ {excessus substantiæ} quia inquam excellenter subsistit. Et hoc dicitur {non existens} vt alia similiter cum sit excedens vita {dicitur non viuens,} & cum sit excellens sapientia dicitur {sine mente,} & similiter de omnibus aliis {quæcumque sũt in bono,} scilicet deo de numero non formatorum per negationem dicta, & deinde sunt {excedentis formationis, quia illę formæ in eo sunt per supereacessũ, {& si fas est dicere} illud bonũ quod est super omnia existentia & non existens, vt dictũ est, {desiderat ipsum non existens,} idest materia prima, inquantum desiderat formam, quæ est similitudo diuini esse, & certat aliquo modo in bono,} idest, vt primo bono assimiletur, quæ quidẽ communicatio nihil aliud est quàm inclinatio ipsius ad formam, & communicat vt sit id, scilicet, ens & bonum {quod vere,} idest, essentialiter prædicatur de substantiali bono, quod nominatur {secundum ablationem ab omnibus per} nomina negatiua non propter defectum, vt materia prima, sed propter excessum. Deinde cum dicit {Sed quod nos in medio prætercurrens effugit &c.} prosequitur de corporibus supercælestibus de quibus tractare effugerat, & primo in medio. Requirebat enim consequentia ordinis, vt inter substantias incorporeas incorruptibiles, & substantias corporeas corruptibiles, tractaretur de substantiis corporeis incorruptibilibus, sed propter adiunctionem animarum ad corpora corruptibilia, prædictum ordinem prætermisit. Circa corpora autem cælestia primo ponit quæ pertinent ad ipsas spheras cælestes. Et ponit tria. Primo habitudinem ipsorum ad inferiora. Nam sunt corpora cælestia principia actiua respectu corporum generabilium, & corruptibilium, & terminus discretiuus vniuscuiusque eorum præfigitur secundum corpora cælestia. Et hoc est quod dicit, q {bonum} diuinum {est causa cælestium principiorum & terminationum,} Secundo ponit quod pertinet ad modũ substantiæ eorum. Circa quod sciendum est, quòd quidam antiqui credentes corpora cælestia naturæ igneæ, posuerunt ea cibari, & nutriri vaporibus ea terra & aquis resolutis, & per hunc modum conseruari cælestia corpora sicut conseruatur ignis per appositionem lignorum, Et ad hoc remouendum dicit quòd {bonum} diuinum {est causa} huius, scilicet cælestis corporis, non augmentabilis,} scilicet per aliquam appositionem, {& non minorabilis} per aliquam consumptionem, {& tamen inuariabilis,} quia secundum suam substantiam alterari non possunt. Tertio ponit quod pertinet ad motus ipsorum, ex quibus Pytagorici dicebant sonos quosdam armonicos prouenire, sed hoc ipse excludens dicit, q bonum est causa {maxime reuolutionis motuum cæli} quæ est {sine sono, si ita oportet dicere,} aliqui enim contrarium dixerunt. Deinde ponit ea quæ pertinent ad stellas fixas. In quibus quatuor sunt consideranda. Primo ordinationes earum ad inuicem secundum distantiam, propinquitatem & situm, prout ea eis diuersæ figuræ constituuntur. Secundo pulchritudinem earum, quæ est p claritatem, figuram, & quantitatem. Tertio lumina earum secundum quòd per suos radios effectũ in istis inferioribus habent. Quarto collocatiões earum, secundum q in sphera sua immobiliter figuntur. Deinde ponit quod pertinet ad quinque planetas, scilicet Saturnum, Iouem, Martem, Mercurium, Venerem. Et dicit quòd diuinum bonum est {causa motus multi transitiui horũ astrorum.} Vocat aũt motus horum astrorum transitiuos, quia non seruant eandem figuram secundum situm, neque ad se inuicem, neq; ad alias stellas fixas, sed transeunt de figura in figuram, cum quandoque inueniantur in Ariete, quãdoque in Tauro, aut in aliquo alio signo. Attribuit autem eis multitudinẽ motuũ, quia id quod apparet sensibiliter de motu vniuscuiusque eorũ, oportet q resultet ex multis motibus, cum quandoq; citius, quãdoque tardius sensibiliter moueri videantur, quod inuariabilitas cælestium corporum non patitur. Vltimo prosequitur de luminaribus, idest, de sole, & luna. Et dicit quòd diuinum bonum est causa {circularis motus duorum luminarium,} idest solis & lunæ, quæ vocat sacra scriptura magna. Gen. 1. secundum quòd motus singulares restituuntur ab eisdem signis ad eadem. Et secundum hæc luminaria distinguuntur a nobis dies & noctes, & mensurantur anni, & menses {determinant,} idest distinguunt {& numerant,} idest, mensurant {& ordinant} secundum prius & posterius, {& continent} secundum certam illuminationem, {circulos & motiones tẽporis & omnium quæ mouentur in tempore. Dicit autem circulos temporis, secundũ quòd de mane redeunt ad mane, & de vere ad ver. Manifestum est autem, q per distinctionem annorum & mensium & dierum & motuum distinguimus ea quæ aguntur in vno tempore ab his quæ aguntur in alio, & per eadem etiam scimus quantitatem temporis & actionis, secundum quòd pluribus aut paucioribus diebus, mensibus & annis durat. Scitur etiam quòd prius vel posterius agatur, ex hoc quòd illo die, mense, vel anno est actum. Principium etiam, & terminationem vniuscuiusque durationis & actionis secundum certum diem, & mensem, & annum distinguuntur, & per hoc dicuntur continere omnia quæ agunt in tpe.

LECTIO III,

Vid dicat quidem aliquis de ipso &c.} Postquam prosecutus est ea quæ pertinent ad nomen boni, hic prosequitur ea quæ pertinent ad nomen luminis. Et primo ostendit quomodo nomen luminis solaris metaphorice Deo attribuitur. Secundo quomodo attribuitur ei intelligibile lumen. ibi. {Sed hæc quidem &c.} Circa primum tria facit.

Primo

Primo ostendit quòd nomen solaris luminis Deo attribuitur ratione similitudinis. Secundo manifestat similitudinem. ibi. { Sic enim super omnia ex.&c.} Tertio excludit errorem. ibi. { Et non di. secundum antiquitatis &c. } Dicitur ergo primo, quòd sicut prędicta ex diuina bonitate habent esse, & bene esse, ita & radius solaris per se considera tus est ex bonitate Dei, & est quædam {imago,} idest, expressa similitudo diuinæ bonitatis. Inde est quòd { ipsum bonũ } quod est Deus, {laudatur nominatione } solaris { luminis } eo ꝙ manifestatur bonitas diuina in tali lumine { sicut archetypum, } idest principalis figura, vel principale exẽplar in expræssa imagine. Dicitur enim Malach. 4. Vobis timentibus nomẽ meum orietur sol iustitiæ. Deinde cum dicit. Sicut .n. su. &c.} manifestat præmissã similitudinem. Et primo quantum ad processum rerum in esse a diuina bonitate. Secundo quãtum ad ordinem rerum in ipsã, ibi. {Sicut oĩa &c Primo ergo ponit ea quę ad diuinã bonitatem pertinent secundum quòd res ab ipsa procedunt. Et circa hoc ponit tria. Primo quidem vniuersalem causalitatem ipsius, & dicitur quòd {bonitas} diuinitatis { super omnia existen. trã. } causandu a supræmis, & perfectissimis substantiis vsque ad vltimas. Posset autem aliquis credere quòd transiret per omnia sicut eis permixta & in eis conclusa, & ad hoc excludendum subdit, quòd quamuis per omnia transeat tradendo similitudinem suam rebus, adhuc tamen super omnia est per suæ substantiæ singularitatem. Posset etiã aliquis credere, quòd quãmuis excedat omnes substantias, tamen supremę substantiæ vsque ad eam attingant, per modum quo corpus inferius attingit suum superius. Et ad hoc excludendum subdit, quòd superiores substantiæ non pertingunt ad excessum diuinæ bonitatis. Posset iterum aliquis credere quòd quædam quæ sũt infima in rebus, non sunt a Deo creata propter eorũ imperfectionem, sicut Manichei posuerunt corpora corruptibilia nõ esse creata a Deo, & ad hoc excludendum subdit quòd inferiora non transeunt ambitũ causalitatis eius. Secũdo. ibi. {Sed & illuminat &c.} postquàm posuerat quòd causalitas eius se extendit ad omnes substantias, ostendit quid substantiæ ex diuina bonitate consequuntur. Et dicit quòd diuina bonitas illuminat omnia quæ illuminari possunt, scilicet rationales substantias, vniuersaliter autem omnes substantias creat, dans eis esse, {& viuificat} omnia quæ viuunt, {& continet,} idest, conseruat {& perficit } dans eis suas perfectiones. Tertio. ibi. {Et mensura &c.} ostendit quam habitudinem habeat diuina bonitas ad res iam productas. Et dicit primo, quòd habet habitudinem mensuræ. Est etiam mensura existentium, quod ex hoc potest sciri quantum vnumquodque existentium habeat de nobilitate essendi quod appropinquat ei, vel distat ab eo, sicut si dicamus albedinem esse mensuram omnium colorum, quia vnusquisque color est tanto nobilior, quanto albedini propinquior. Specialiter autem descendit ad quasdam speciales mensuras. Mensura autem durationis motus, & mutabilium rerum est tempus, esse vero immobilium rerum non mensuratur tempore, nisi per accidẽs ratione motus adiuncti, sed propria mensura essendi est æuũ. Duratio autem vniuscuiusque esse præfigitur, & mẽsuratur a Deo, & secundum hoc Deus dicitur omnium existentium æuum. Inuenitur etiam inter species quantitatis aliqua mensura, quæ est numerus, & hæc etiam mensura attribuitur Deo, qui est numerus rerum omnium, & determinatiu multitudinis earum, quod ad rationem numeri pertinet a diuina sapientia procedit. Rationem aũt tam tẽporis quam numeri sequitur ordo, quia vna species numeri naturaliter est alia prior, & tempus est etiam numerus motuum secundum prius & posterius. Vnde consequenter dicit, quòd Deus est ordo omnium inquantum omnia quæ ab ipso sunt, ordinata sunt. Est etiam inter species quantitatis aliqua mensura quæ

cipare ipso possunt, illuminat & superextentum habet lumen, ad omnem extendens visibilẽ mundum, & sursum, & deorsum propriorum radiorum splendores. & si aliquid ipsis nõ participat, hoc non infirmitatis aut paruitatis est illuminatiuæ ipsius distributionis; sed non extentorũ ad luminis participationẽ propter luminis accipiendi importunitatem. Siquidem multa sic se habentia radius transiens, sequentia illuminat. & nihil est visibilium ad quod non pertingat secundum proprii splendoris excedentem magnitudinem. Sed & generationem visibilium corporum confert, & ad vitam ipsa mouet, & nutrit, & auget, & perficit, & mundat, & renouat, & mensurà est, & numerus horarũ dictum, & omnis temporis nostri lumen. Ipsum enim est illud lumen, quàmuis tunc informe erat, quod diuinus dixit Moyses, & quòd ipsam determinauit primam nostrorum dierum trinitatem. Et sic omnia ad seipsam bonitas cõuertit, & princeps congregatrix est dispersorum, sicut principalis, & viuifi-
G ca deitas, & omnia ipsam vt prĩcipium, vt continentiam, vt finem desiderant. Et bonum est, vt eloquia dicunt, ex quo oĩa subsistunt & sunt, sicut ex causa perfecta deducta, & in quo oĩa consistunt sicut in omnipotenti plantatione custodita & contenta, & ad quod omnia conuertuntur, quemadmodum ad proprium singula finẽ, & quòd desiderãt omnia intellectualia quidem, & rationalia cognitiue, sẽ-
H sibilia autem sensibiliter, expertia vero sensus, naturali motu viuifici desiderii, carentia autẽ

F est locus. Locus quidem mensurat ambiendo corpus localiter. Et hunc etiam Deo attribuit qui immediate omnia ambit. Non solum autem habet ad res productas habitudinem mensuræ, sed etiã habitudinẽ causę agẽtis, & finis, & ideo subiungit, {& causa, & finis. } Deinde cum dicit. { Ita quidem, & diuinæ bonitatis manifesta imago &c.} ostẽdit quomodo inueniat similitudo Dei, quantum ad præmissa. Et primo quantũ ad vniuersalitatẽ causandi. Et dicit ꝙ sicut prædicta conueniunt diuinæ bonitati, ita sol iste sẽsibilis, qui ẽ maximus, transcendens omnia corpora cælestia secundũ quãtitatem, {& tot⁹ splẽdens } non habens aliquas nebulas sicut luna, {& superlucẽs} ad differẽtiam lunæ, cuius lumen augetur & minuitur, & quandoque deficit. Et ꝙ aliquãdo eclipsari videt, non est propter defectum luminis in ipso, sed quando lumen eius ad nos non pertingit propter interpositionem lunæ. Iste inquã sol tãquàm manifesta imago diuinæ bonitatis{ secundũ multam resonãtiã ad diuinam bonitatem { illuminat quæcumque possunt participare} lumine eius, & tamen lumen eius, {est superextentum } quia nihil potest pertingere ad æqualitatem luminis eius, & extendit {splẽdores radiorum suorum} ad totum istum corporeum, & visibilem mundum tam sursum quàm deorsum, quia non solum ista inferiora, sed etiam superiora corpora cælestia illuminantur ab ipso, {& si} est {aliquid} quod {non participat} lumine eius,} hoc nõ est} propter debilitatem vel paruitatem illuminãtis {virtutis} in ipsu, sicut est in candela, quæ propter paruitatem, vel debilitatẽ sui lumina vsque ad modicum spacium illuminat. Sed quòd aliqua a sole non illuminantur, est propter defectum eorum quæ nõ possunt extendere se ad participandum lumen solis, propter hoc quòd non sunt oportuna vel apta ad accipiendum lumen. Sed ta-
I men solaris radius multa talia corpora illuminari non valentia prætermittens, illuminat sequentia, sicut prætermittens nubem aliquam, illuminat quæ sub nube sunt. { Et} breuiter {nihil est visibilium ad quod non pertingat,} solis causalitas{ secundum extẽdentem magnitudinem sui proprii splendoris. } Secundo cum dicit. {Sed & generationem visibilium corporum confert,} ostendit similitudinem quantum ad effectus quos Deus facit in omnibus rebus. Dictum est enim, quòd diuina bonitas dat esse omnibus rebus per creationem. Sed in hoc aliquam similitudinem eius habet sol, qui dat esse per generationem. Confert enim ad generationem sensibilium corporum sicut quoddam vniuersale agens & causa nõ viuita. Dictum est etiam quòd Deus viuificat res, & in hoc assimilatur ei sol quòd {mouet} inferiora corpora {ad vitam. } Manifestum est enim, quòd ex radiis solis viuentia generantur nõ solum quæ generantur sine semine, sed etiam in his quæ ex semine generantur, virtus solis operatur. { Auget} etiam quædam quæ ad actũ
K vitæ pertinent, scilicet, nutrimentum & augmentum, quæ ex virtute solaris luminis causantur, sicut & cæteri motus corporales, perficit etiam corpora sensibilia solaris radius, inquantum eius virtute ad statum perfectum perducuntur, & etiam si qua per elongationem solis corruptionem aliquam & vetustatem incurrunt, sole appropinquante purgantur & renouantur; sicut arbores & omnes plantę in vere pullulant & crescunt. Tertio. ibi. { & mensura &c.} quantum ad rationem mensuræ ostendit similitudinem. Et dicit, quòd sol est mensura & numerus horarum, & dierum, totius nostri temporis, quod maxime mensuratur, & numeratur per motum solis. Et ne aliquis ferat instantiam de tribus primis diebus qui legũtur Gen. 1. ante quartum diem quo factus dicitur esse sol; subiungit ꝙ cum Moyses dixit quòd primo die Deus dixit, Fiat lux, & facta est lux, & diuisit lucem a tenebris, & tenebras nocauit noctem & lucem Diem, illa lux fuit lux solis, quæ tamen fuit primo creata, sed postea fuit formata, & perfecta quarto die quando

actus

vita & tantum existentia, aptitudine ad solam substantiæ participationem, secundum eandem manifestę imaginis rationem, & lumen congregat, & cōuertit ad seipsum omnia videntia, quæ mouentur, quæ illuminantur, quæ calefiunt, quæ totaliter a fulgoribus eius continētur, propter quod & ylios appellatur, quoniam omnia indestructibilia facit, & congregat dispersa, & omnia sensibilia ipsū desiderant, aut sicut videre, aut sicut moueri, aut sicut illuminari & calefieri, & totaliter cōtineri a lumine concupiscentia. Et non dico secundum antiquitatis rationem quòd Deus existens sol, & creator huius luminis, proprie procurat vniuersū mundum, sed quòd inuisibilia eius, videlicet Dei, a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, & sempiterna ipsius virtus, & diuinitas.

factus legitur sol. & sic radius solaris determinauit & distinxit, & primos tres dies & nostri temporis dies. Deinde cum dicit. { Et sic omnia ad seipsam &c. } Exponit præmissam similitudinem quantum ad ordinem rerum in diuinam bonitatem. Et primo ponit id quod pertinet ad diuinam bonitatem. Secundo ostendit huius similitudinem in sole. ibi. {Secundum eandem.} Circa primum tria facit. Primo ostēdit ex qua causa contingat quòd omnia ordinentur in Deum sicut in finem. Secundo que sit ratio ordinis. ibi. { sicut ex causa perfecta deducta, & in quo omnia &c. } Tertio modū ordinis ibi. { Et quòd desiderant omnia &c. } Causam autem huius ordinis assignat dicens, q̄ diuina {bonitas omnia conuertit ad seipsam } Hoc enī ipsum quòd res ordinantur in Deum ab ipso habent. Sunt .n. res quasi dispersę. & segregatę secundū q̄ ad diuersos fines proprios ordinantur, sed inquantū communicant in ordine ad vltimum finem sic congregantur. Diuina igitur bonitas inquātum omnia ad seipsā conuertit est principaliter {congregatiua oīum dispersorum} sicut quædam {deitas} principaliter {viuifica.} Deinde cū dicit. {Et oia ipsam &c.} assignat rationem ordinis. Intantum .n. omnia conuertuntur in ipsum, inquantū omnia desiderat} ipsum triplici ratione, scilicet, vt {principium } actiuum, & {vt continentiā.} idest conseruantiam rerum, & {vt finem. Ista est triplex ratio desiderii. Desideramus enim Deum { vt principium, } quia ex eo prouenit nobis bonum, { vt continentiā } quia ex eo conseruatur nobis bonum, {vt finem} quem adipisci intendimus. Et hæc tria manifestat. Quòd enim sit principium patet ex hoc, quòd sicut scriptura dicit, {omnia substant & sunt } ex ipso {deducta} ab eo {sicut ex} quadam {causa perfecta. } Et quòd ipse sit continens {omnia} & conseruans patet per hoc quòd {omnia in ipso consistunt custodita} ab exterioribus nociuis { & contenta } per conseruationem proprię virtutis {sicut in} quadam {omnipotente plantatione. } Sicut enim arbores conseruantur per hoc q̄ sunt in terra plantatæ, ita omnia conseruantur in hoc quòd sunt firmata in omnipotenti Dei virtute. Quod etiam desiderant oia diuinam bonitatem vt finem ostendit, consequenter cum dicit q̄ {ad ipsum conuertuntur omnia sicut singula ad proprios fines. Deinde cum dicit, {Et quòd desiderant omnia &c.} ostendit modum ordinis, & dicit quod bonum diuinum {desiderant intellectualia quidem} vt angeli, {& rationalia} vt homines esse {cognitiue. } Hæc enim solum cognoscere possunt ipsum bonum quod est Deus. Sed sensibilia ipsum desiderant inquantum desiderant aliquod sensibile bonū. quod est similitudo summi boni. Sed plātæ quæ sunt expertes sensus desiderant bonum diuinum naturali motu vitalis desiderii, quia & ipsum bonum est quòd naturali inclinatione tendūt per opera vitæ in similitudinem aliquam summi boni. Ea vero quæ carent vita, vt inanimata corpora quæ sunt tantum existentia, desiderant bonum diuinum per aptitudinem ad participandum a Deo esse subsistens, vt ipsa aptitudo eorum intelligatur esse desiderium. Deinde cum dicit. { Secundum eādē &c.} ostendit quomodo prædictorum similitudo in sole inueniatur. Et dicit quòd sicut prædicta conueniunt diuinæ bonitati ita non principaliter, sed secundum rationem imaginis lumen solare congregat & conuertit ad se omnia. Ea enim quæ vident, desiderant lumen solis ad videndum, & ea quæ mouentur, & quæ illuminantur, & quæ calefiunt, desiderant lumen solis, vt ad hoc necessariū, & similiter quocumque modo aliqua continentur, idest dependeant, vel causentur a fulgoribus Solis, & ideo nominantur in greco ylios, scilicet, quia facit omnia corpora esse indestructibilia, & congregat dispersa, inquantum ea quæ sunt in seipsis separata, cō-

A muniter ipsum desiderant, aut ad hoc quòd videant, aut ad hoc q̄ moueantur, aut ad hoc quòd illuminentur, aut ad hoc quòd calefiant, aut qualitercumque contineri a virtute luminis desiderāt. Deinde cum dicit. {Et non dico secundum antiquitatis rōnē &c.} remouet errorem. Et dicit quòd prædicta non dixit secundum opinionem antiquorum, qui dicebant, quòd Deus erat sol, q̄ sol erat creator totius vniuersi sensibilis, & quod gubernat totū mundum sensibilem secundum quòd inuisibilia Dei manifestantur per ea quæ facta sunt, vt Apostolus dicit.

LECTIO IIII.

De lumine, quomodo lumen intelligibile attribuatur Deo.

B Sed hæc quidem in simbolica theologia, nūc autē intelligibile boni luminis nominationem laudare nos conuenit. Et dicendū quòd lumē intelligibile bonus dicitur, propter hoc quòd oēm quidem supercælestem mentē implet intelligibili lumine, omnem autem ignorantiam, & errorem expellit ab omnibus, quibus ingignitur animabus & omnibus simul sanctum lumen tradit, & intellectuales ipsarum C oculos mundat, a circumposita ipsis fece ex ignorantia, & mouet & aperit multa grauitate tenebrarum conclusos. Et tradit prius quidem mensuratam claritatem, postea illis sicut gustantibus lumen, & magis desi-

LECTIO IIII.

Et hæc quidem i sim. &c. } Postquàm ostēdit quomodo nomen sensibilis luminis in diuinam prædicationem transferatur per quandam similitudinem, nunc ostendit quomodo intelligibila lumen ei attribuatur. Et primo cōtinuat se ad præcedētia Secūdo prosequitur propositum. ibi. Et dicēdum quòd lumen in &c.} Dicit ergo primo, quòd hæc quæ dicta sunt per diuisionem, sensibilis luminis de Deo, & de similitudine eius ad ipsum dicta sunt in libro { de Simbo. theologia.} Sed nunc oportet considerare quomodo laudetur bonum diuinum nomine intelligibilis luminis Non enim est intentio huius libri trattare de nominibus sensibilium translatis in Deum, sed de nominibus intelligibilibus Deinde cum dicit. Et dicendum &c.} prosequitur intentum, scilicet de intelligibili lumine, quod signat in Deo causalitatem intelligibilis luminis. Vnde circa hoc tria facit. Primo tan D git de causalitate luminis. Secundo ostendit quomodo Deus se habeat ad ea in quibus lumen causatur. ibi { Igitur lumen intelligibile &c. } Tertio ostendit quis est finis diffusionis huius luminis. ibi. {Et intellectualia & rationalia &c.} Circa primum duo facit. Primo tangit de causalitate intelligibilis luminis in angelis. Secūdo in animalibus rationalibus. ibi { Omnem autem igno. &c. } Dicit ergo primo quòd Deus qui est per essentiam suam {bonus} nominatur { intelligibile lumen. } Ioan. 8. Ego sum lux mundi, propter hoc quidem quòd im. omnem su. mentem. } idest angelicam { intelligibili lumine quòd nihil est aliud quam cognitio veritatis. In hoc autem quòd dicit {implet} designat perfectam veritatis cognitionem angelis a Deo datam. Deinde cum dicit. {Oēm autem ignorantiam} ostendit causalitatem luminis animabus. Et primo ponit duo quæ faciunt diuinum lumen in animabus. Secundo assignat modum vtriusque. ibi. {Et intel. ipsarum &c.} Duorum autem quæ faciunt diuinū lumen in animabus, primum est q̄ ab omnibus animabus quibus innascitur expellit omnem ignoran E tiam & errorem. Ignorantia pertinet ad remotionem veritatis, sed error ad inhæsionem falsitatis. Dicit autem {ingignitur} vt alludat ei quod dicitur. 2. Pe. 1. Donec dies illucescat & lucifer oriatur in cordibus vestris, vnde patet quòd hoc de angelis non dixit in quibus ignorātia & error locū nō habet. Licet in eis sit aliquorū nescientia a qua purgātur, vt dicit Dionysius 6. c. Cęl. hierarchię. Non enim omnis nescientia purgatur, sed nescientia eorum ad quæ quis natus est & debet scire. Secundum est quòd facit sanctum lumen. Et nota quòd dicit {sanctum lumen,} tum quia a Deo immittitur, tum quia ad Deum cognoscendum nos ordinat. Et notandum quòd non fuit vsus verbo impletionis, sed simplicis traditionis ad ostendendum quòd cognitio veritatis est imperfecta in animabus in comparatione ad illam plenitudinem quam angeli a Deo possident. Deinde cum dicit. {Et intellectuales ipsarum oculos &c.} exponit modum vtriusque. Et primo primi Secundo secundi. ibi. Et tradit prius quidem mensuram &c. } Circa primum considerandum est quòd corporalis tenebra tria facit in corporibus.

bus. Primo enim reddit ea squalida & sordida, ea eo quòd non studiose purgantur quæ in tenebris sunt. Secundo, tenebræ reddūt omnia immobilia. Vnde plerisque animalium naturale est, vt in nocte quiescant, & in die moueantur, quia per lucem diriguntur in motu videntia quo vadunt. Tertio, tenebræ corporales concludūt, vt in tenebris aliquis non præparet se ad aliquid agendū, & naturaliter aliquā pigritiam ingerunt. Et hæc tria facit etiā spiritualis tenebra .i. ignorantia veritatis. Primo enim contrahuntur ea ea sordes, non solum errorū in intellectu, sed etiam prauarum affectionū in affectu, & inordinatio actionum in actu, dum mala quæ ignorat homo, nec vitat, nec purgat. Secundo, tenebra reddit homines ociosos, qui dum habēt ignorātiam boni, qđ est finis, & via quæ ad ipsum peruenitur, non se mouent ad finem consequendum. Tertio, reddit eos cōclusos, quia dū non cognoscunt bonum, non aperitur eorum affectus per desiderium ad capiendū ipsū intra se. Sed hæc etia remouet intelligibile lumē, idest cognitio veritatis. Et quantum ad primum dicit ꝙ intelligibile lumen {mundat intellectuales oculos ipsarū} .s. animarū, {a fece} .i. immunditia {circumposita ipsis}.i. superueniente eis ex ignorantia. Quantum ad secundum dicit, {& mouet,} scilicet, ad bene agendum. Et quantum ad tertium dicit, {& aperit,} idest apertos reddit ad recipiendum per desiderium, {conclusio,} idest qui prius erant conclusi tenebris aggrauantibus, idest tarditatem quandam ad bonum immittentibus. Quia ergo conclusi erant, indigebant operatione, quia aggrauati indigebant motione. Deinde cum dicit. {Et tria, prius &c.} ostendit modum & ordinem quomodo traditur sanctis animabus lumen intellectuale. Et dicit primo, ꝙ quidem traditur in vtraque lumen intelligibile secundum determinatam mensuram, secundum illud Eph. 4. Vnicuique data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et quia spiritualia gustata desideriū excitant, quæ prius ignorata contemnebātur, post primam receptionem luminis, gustata iam cognitione luminis veritatis, magis desideratur, & magis desiderantibus magis immittitur. Effectus enim diuinæ gratiæ multiplicantur secundū multiplicationem desiderii & dilectionis, secundum illud. Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Si enim quædam circulatio attenditur dum ex lumine crescit luminis desiderium, & ex desiderio aucto crescit lumen. Circulatio autem secundum suam naturam perpetua est, {Et} sic {semper} diuinum lumen {extendit animas ad anteriora} per perfectum, non tamē in omnibus æqualiter, sed {secundum proportionem ipsarum ad re. luminis} Quædam enim diligentius respiciunt ad lumen immissum, quæ magis desiderant, & magis proficiunt. Deinde cum dicit. {Igitur lumen intel. &c.} ostendit quomodo Deus se habeat ad ea in quibus lumen intelligibile causat. Et ponit tres habitudines, scilicet, diffusionis & excessus, & excessus & comprehensiōis. Quantum ad primum ergo dicit, ꝙ supersubstantiale bonum licet sit {super omne lumen} & sensibile, & intelligibile, tamen nominatur lumen intelligibile inquantum est quidam {radius & fons} omnis intellectualis luminis. Et ne intelligatur fons in se solo consistēs, subdit ꝙ est {effusio luminis desuper manans.} Et vt sciat in quos manat, subdit quòd ex sua plenitudine illuminat {omnem} mentem {supermundanam} quantum ad angelos assistentes, {&

derantibus, magis seipsum immittit, & abundanter superfulget, quoniam dilexerūt multū. Et semper extendit ipsas ad anteriora secūdum ipsarum ad respectum proportionem. Igitur lumē intelligibile dicitur quod est super omne lumen bonum, sicut radius fontaneus, & supermanās luminis effusio, omnē supermundanam, & circamundanam & mundanam mentem, ex plenitudine ipsius illuminans, & intellectuales ipsarum totas virtutes renouans, & omnes excedens, eo quòd superextendatur, & omnia comprehendens, eo quòd superiaceat, & simpliciter oēm illuminatiuæ virtutis dominationē, sicut pricipaliter lucēs, & suplucēs & i seipsa coassumens, & superhabens, & præhabens, & intellectualia, & rationalia omnia congregans, & indestructibilia faciens Etenim sicut ignorantia diuisiua est eorum qui in errorem inducti sūt, ita intelligibilis luminis præsentia congregatiua, & vnitiua est eorum qui illuminantur, & perfectiua, & adhuc conuersiua ad vere existens, a multis opinionibus conuertens, & varias visiones, aut vt magis proprie dicatur fantasias ad vnam veram, & mundam, & vniformem congregās cognitionem, & vno, & vnitiuo lumine complens.

LECTIO III.

G *De pulchro diuino, & qualiter attribuitur Deo.*

HOc bonum laudatur a cūctis Theologis, & sicut pulchrū & sicut pulchritudo, & sicut dilectio, & sicut diligibile, & quæcūq; aliæ cōuenietes sunt pulchrificæ & gratiosę habitę pulchritudinis noiationes. Pulchrum autem, & pulchritudo non sunt diuidenda in
H causa quæ in vno tota comprehendit. Hæc enim in existentibus in participationes, & participantia diuidentes, pulchrum quidem esse dicimus quod participat pulchritudine, pulchritudinem autem participationē, pulchra facientis tota pulchra causæ. Supersubstantiale vero pulchrorum pulchritudo quidem dicitur, propter traditam ab ipso omnibus existentibus iuxta proprietatē vniuscuiusq;

F circa mundanam} quantū ad ministrantes quorū ministerio mūdus iste gubernatur, {& mundanam,} quantum ad animas. Et nō solum a principio illuminat mentes, naturalem cognitionem eis præbendo, sed etiam renouat omnes {intellectuales vir ipsarum,} nouum lumen superfundendo gratiæ, & gloriæ, & nouarum reuelationum. Secundo ponit id quod pertinet ad excessum. Et dicit quòd lumen diuinum {excedit omnes} mentes, licet in eas diffundatur, quia semper superexcessus est per suam substantiā. Tertio ponit id quod pertinet ad comprehensionem. Et dicit quòd Deus omnia cōprehendit quæ sunt i prædictis metibus, in quantum superiacet eis, sicut causa superior þhabet in se qđ in effectibus inferiori bus inuenitur. Vnde ad hoc exponendum subdit quòd ipse Deꝰ vniuersaliter {omnē dominationem} sui potestate {illuminatiuæ virtutis,} idest, quicquid pertinet ad cuiuscunque cognitionem, vel ad quamcunque virtutem docēdi, Deus {in se coassumens,} idest, simul assumens, non per diuersas virtutes diuersa cognoscēs, sicut nos colores visu, & sonos auditu cognoscimus, sed secundum vnam virtutē cognoscit oia {& superhabet,} quia excellentius vnūquodque cognoscit, quàm ab aliquo cognoscatur. {& præhabet} quia non acquirit cognitionem virtutis, vel
I virture docendi ab aliquo, sed omnes ab ipso. Et hoc competit ei inquantum est principalia lucens, vt principium luminis, & inquantum est super omnia lucens. Deinde cum dicit. {Et intel. & rationalia &c.} ostendit finem, & fructum causalitatis luminis. Et dicit ꝙ per illuminationem {congregat omnia intellectualia} .i. angelos {& rationalia}.i. homines, {& facit} ea {indestructibilia} quia dum vniuntur in veritate, in ea conseruantur. Et hoc consequenter exponit ex opposito. Sicut enim ignorantia est diuisiua eorum qui in errorem inducuntur, ita præsentia intellectualis luminis per quod cognoscitur veritas, congregat eos qui illuminantur ad inuicem, & vnit eos in vna veritate cognita. Manifestum est enim, quòd circa vnum non contingit nisi vno modo verum dicere, sed multipliciter errare a veritate contingit. Et ideo illi qui cognoscunt veritatem conueniunt in vna sententia, sed illi qui ignorant diuiduntur per diuersos errores. Est etiam præsentia lu-
K minis {perfectiua,} inquantum constituit in finem rei cognitæ, quæ est veritas, {&} est etiam {conuersiua}.i. reuocatiua ad veritatem, conuertens homines a multis opinionibus quæ non habent firmitatem veritatis. Et non solum ab opinione ad certam scientiam transfert, sed etiam a veritate ad vniformitatem, & hoc est quod subdit, quòd congregat {varias visiones,} vel vt magis proprie dicatur {fantasias ad vnam veram cognitionem} per oppositum falsitatis. Et non solum conuertit ad lumen veritatis, sed etiā replet ipso lumine veritatis quod in se est vnum & aliorū vnitiuū.

LECTIO V.

HOc bonum laudatur a cunctis Theologis & sicut pulchrum.} Postquā Dionysius tractauit de lumine, nūc agit de pulchro. Ad cuius intellectum præexigitur lumen. Et circa hoc duo facit. Primo præmittit ꝙ pulchrum attribuitur Deo. Secundo ostendit modum quo ei attribuit. ibi. {Pulchrum autē & pulchritudo &c.} Dicit ergo primo, ꝙ hoc

pulchritudinem, & sicut vniuersorum consonantiæ & claritatis causa, & similitudinem luminis cum fulgore immittens vniuersis pulchrificas fontani radii ipsius traditiones, & sicut oīa ad seipsum vocans. Vnde & callos dicitur, & sicut tota in totis congregans. B Pulchrum autem sicut pulcherrimum simul & superpulchrū, & superexistēs secundum eadē & similiter pulchrum, & neq; factum, neq; destructum, neq; auctum, neq; minoratū neq; in aliqua parte quidem pulchrum, in aliqua autem turpe, neq; aliquando quidem, aliquando autem non, neque ad hoc quidem pulchrum, ad aliud autem turpe, neque hic quidē, illic autem non, sicut quibusdā quidem existens pulchrum, quibusdam autem non pulchrū, sed sicut ipsum secundum seipsum, cum seipso vniforme & semper existens pulchrum, & sicut omnis pulchri fontanam & pulchritudinē excedēter in seipso præhabēs. Etenim simplici & supernaturali totorum pulchrorum natura, omnis pulchritudo, & omne pulchrum vniformiter secundum causam præextiterūt, Ex pulchro isto omnibus existētibus est esse secundum propriā rationē singula pulchra, & propter pulchrum omnium cōcordiæ & amicitiæ & cōmuniones, & pulchro omnia vniūtur, & est principiū omnium pulchrorū, sicut in effectiua causa, & mouens tota, & cōtinens amore propriȩ pulchritudinis, & finis omnium sicut finalis causa. Etenim pulchri causa cuncta fiunt. Et exēplaris, quoniam secundū ipsum cūcta determinātur, propter qđ & idem est bono pulchrū, quoniā bonum & pulchrū secundū omnē causam cuncta desiderāt, C & non est aliquid exestentiū qđ nō participet pulchro & bono, Audebit autē & hoc dicere sermo, quòd & nō existens participat pulchro & bono. Tunc enim & ipsum pulchrū & bonū quando in deo sm̄ oīum ablationem supersubstantialiter laudatur.

quòd hoc supersubstantiale {bonum} quod Deus {laudatur a sanctis theologis} in sacra scriptura {sicut pulchrum} Cant. 1. Ecce tu pulcher es dilecte mi. {& sicut pulchritudo.} psal. Confessio, & pulchritudo in conspectu eius, {& sicut dilectio,} 1. Ioannis. 4. Deus charitas est, {& sicut diligibile} vt in auctoritate canticorū inducta, {& quæcumque aliæ sunt conuenientes} Dei nominationes ad pulchritudinem pertinentes, siue per causalitatē pulchritudinis, quod dicit propter pulchrum & pulchritudinem, siue secundum q̄ pulchritudo gratiose habetur, quod dicit propter dilectionem, & diligibile. Deinde cum dicit. {Pulchrū, & pulchritudo &c.} ostendit quomodo Deo attribuitur. Et circa hoc tria facit. Primo præmittit quòd differenter attribuitur Deo, & creaturis pulchrū, & pulchritudo. Secundo quō attribuit̄ creaturis, ibi. {Hæc enim in existentibus &c.} Tertio quomodo attribuitur Deo. ibi. {Supersubstantiale vero pulchrum &c.} Dicit ergo primo q̄ in causa prima, scilicet Deo, non sunt diuidenda pulchrum & pulchritudo quasi aliud sit in eo pulchrum, & pulchritudo. Et hoc ideo, quia causa prima propter sui simplicitatē, & perfectionem sola {cōpræhendit tota} .i. omnia {in vno.} Vnde & si in creaturis differunt pulchrum, & pulchritudo, Deus tamen vtrumque compræhendit in se secundū vnum & idem. Deinde cum dicit. {Hæc enim in existentibus &c.} ostendit qualiter attribuantur creaturis. Et dicit quòd in existentibus pulchrum, & pulchritudo distinguuntur secundum participans & participatum, ita quòd pulchrum dicitur hoc quod participat pulchritudinem, pulchritudo autem participatio primæ causæ quę omnia pulchra facit. Pulchritudo enim creaturæ nihil est aliud quàm similitudo diuinæ pulchritudinis in reb⁹ participata. Deinde cum dicit. {supersubstantiale vero pulchrum &c.} ostendit quomodo prædicta Deo attribuantur. Et primo quomodo attribuatur ei pulchritudo. Secundo quomodo attribuat̄ ei pulchrū ibi. {Pulchrum aūt sicut pulcherrimum &c.} Dicit ergo primo, q̄ Deus qui est {supersubstantiale pulchrum} dicitur pulchritudo propter hoc quòd omnibus entibus creatis dat pulchritudinem secundum proprietatem vniuscuiusque. Alia enim est pulchritudo spiritus, & alia corporis, atque alia huius, & illius corporis. Et in quo consistat pulchritudinis ratio ostendit subdens, quòd sic Deus tradit pulchritudinem, inquantum est causa {consonantiæ, & claritatis} in omnibus. Sic enim hominem pulchrum dicimus propter decentem proportionem membrorum in quantitate, & situ, & propter hoc quòd habet clarum, & nitidum colorem. Vnde proportionaliter est in cæteris accipiēdum quòd vnumquodq; dicitur pulchrum secundum quòd habet claritatem sui generis, vel spiritualem, vel corporalem, & secundum quòd est in debita proportione constitutum. Quomodo aūt Deus sit causa claritatis ostendit subdens, quòd Deus immittit omnibus creaturis cum quodam fulgore traditionem sui radii luminosi, qui est fons omnis luminis, quæ quidem traditiones fulgidę diuini radii secundum participationem similitudinis sunt intelligendæ, & istę traditiōes sunt {pulchrificę.} idest, facientes pulchritudinem in rebus. Rursus exponit aliud membrum, scilicet, quòd deus sit causa consonantiæ in rebus. Est autem duplex consonantia in rebus. Prima quidem secundum ordinem creaturarum ad Deum. Et hanc tangit cum dicit, quòd Deus est causa consonantiæ {sicut vocans omnia ad seipsum,} inquantum conuertit omnia ad seipsum sicut ad finē, vt supra dictum est. Et propter hoc pulchritudo in greco Calloa dicitur, quod est a vocando sumptum. Secunda autem consonan-

A tia est in rebus secundum ordinationem earum ad inuicem. Et hoc tangit cum subdit, quòd congregat omnia in omnibus ad idem. Et potest hoc intelligi secundum sententiam platonicorum quòd superiora sunt in inferioribus secundum participationem. Inferiora vero sunt in superioribus per excellentiam quandam, & sic omnia sunt in omnibus. Et ex hoc quòd omnia in omnibus inueniūtur ordine quodam, sequitur quòd omnia ad idem vltimum ordinentur. Deinde cum dicit. {Pulchrum aūt &c.} ostendit quomodo pulchrū de Deo dicitur. Et primo ostendit quòd dicitur secundum excessum. Secundo quòd dicitur per causam, ibi. {Ex pulchro isto &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit excessum. Secundo exponit. ibi. {Et superexistens &c.} Excessus aūt est duplex. Vnus in genere qui significatur per comparatiuum vel superlatiuū. Alius extra genus qui significat̄ per additionem huius præpositionis super. puta si dicamus quòd ignis excedit in calore excessu in genere, vnde dicit̄ calidissimus, sol aūt excedit excessu extra genus, vnde non dicitur calidissimus, sed supercalidus, quia calor, non est in eo eodē modo, sed excellentiori. Et licet iste duplex excessus in rebus causatis nō simul conueniat, tamen in Deo simul dicitur, & quòd est pulcherrimus, & super pulcher, non quòd sit in genere, sed quòd ei attribuūtur omnia quæ sunt cuiuscumque generis. Deinde cum dicit. {Et superexistens,} exponit quod dixerat. Et primo exponit quare Deus dicatur pulcherrimus. Secundo quare dicatur superpulcher. ibi. {Et sicut omnis pulchri fontanam &c.} Sicut enim aliquid dicitur albius, quia est nigro impermixtius, ita dicit̄ aliquid D pulchrius per remotionem a defectu pulchritudinis. Est autem duplex defectus pulchritudinis in creaturis. Vnus quòd quædam sūt quæ habent pulchritudinem variabilem, sicut de rebus corruptibilibus apparet. Et hunc defectum primo excludit a Deo, dicens q̄ Deus semper est pulcher secundum idem, & eodem modo. Et sic excluditur alteratio pulchritudinis. Et iterum non est in eo generatio, aut corruptio pulchritudinis, neque litura, neque augmentum, neque diminutio sicut in rebus corporalibus apparet. Secundus autem defectus pulchritudinis est quòd omnes creaturæ habēt aliquo modo particulatam pulchritudinem sicut & particulatam naturam. Hunc defectum excludit a Deo quantum ad omnem modum particulationis. Et dicit quòd Deus non est in aliqua parte pulcher & in alia turpis, sicut in rebus particularibus contingit quandoque, neque etiam est in aliquo tempore, & in aliquo non, E sicut contingit in his quorum pulchritudo cadit sub tempore, neque iterum est pulcher quantum ad vnum, & nō quantū ad aliud, sicut contingit in omnibus quæ sunt ordinata ad vnum determinatum vsum vel finem. Si enim applicentur ad aliud, non seruabitur consonantia, vnde nec pulchritudo. Neque iterum est in aliquo loco pulcher, & in alio non pulcher. Quod quidem in aliquibus contingit propter hoc quod quibusdam videntur pulchra, & quibusdam non videntur pulchra. Sed Deus quo ad omnes, & simpliciter pulcher est. Et omnium præmissorum assignat rationem cum subdit, quòd ipse est pulcher {secundum seipsum,} per quod excluditur quòd non est pulcher secūdum vnam partem tantum, neque in aliquo tempore tantum, neque in aliquo loco tantum. Quod enim alicui secundum se & primo conuenit, conuenit & toti & semper & vbique. Iterum: Deus est pulcher in seipso, non per respectum ad aliquod determinatum, & ideo non potest dici quòd ad aliquid sit pulchrum, & ad aliquid non pulchrum, & neque quibusdam pulcher, & quibusdam nō pulcher. Iterum est semper

per & vniformiter pulchrum, per quod excluditur primus defectus pulchritudinis, scilicet variabilitas. Deinde cum dicit. { Et sicut omnis pulchri fontanam &c.} ostendit qua ratione dicatur Deus superpulcher. Et dicit ꝙ dicitur superpulcher inquantum in seipso habet excellenter & ante omnia alia fontem totius pulchritudinis In ipsa enim natura simplici & supernaturali omnium pulchrorum ab ea deriuatorum, præexistūt omnis pulchritudo & oē pulchrum, non quidē diuisim, sed vniformiter p modū quo multiplices effect' in causa præexistunt. Deinde cum dicit. { Ex pulchro isto &c. } ostendit quomodo pulchrū de Deo dicitur secundum causam. Et primo ponit causalitatē pulchri: Secundo exponit, ibi. { Et est principium omnium &c. } Dicit ergo primo, ꝙ ea pulchro isto prouenit esse omnibus existentibus. Claritas enim est de consideratione pulchritudinis, vt dictum est. Oīs aūt forma per quā res habet esse, est participatio quædā diuinę claritatis. Et hoc est quod subdit ꝙ { singula } sunt { pulchra ſm propriam rationem } idest, secundum propriam formam. Vnde patet quòd ex diuina pulchritudine esse omnium deriuat. Similiter etiam dictum est, quòd de ratione pulchritudinis est consonantia, vnde omnia quæ qualitercunque ad consonantiam pertinent, ex diuina pulchritudine procedunt. Et hoc est quod subdit ꝙ propter bonum diuinum sunt omnium rationalium creaturarum { concordiæ, } quantum ad intellectū. Cōcordant enim qui in eandem sententiis conueniunt, { & amicitiæ, } quantū ad affectū, { & cōmuniones } quantum ad actū vel ad quodcunque extrinsecum, & vr oēs creaturæ quantumcunq; vnionē habent, habent ex virtute pulchri. Deinde cū dicit. { Et ē principiū omniū pulchrorū, &c. } exponit quod dixerat de causalitate pulchri. Et primo quantū ad rationem causandi, vel quantum ad diuersitatem causatorum, ibi. { Hoc vnū bonū. } Circa primum duo facit. Primo assignat ſm quā rationē pulchrum dicatur causa. Secundo infert quoddam corollarium ex dictis, ibi. { Propter quod &c. } Dicit ergo primo, ꝙ { pulchrum quidem est principium omnium sicut causa effectiua } dans esse, { & } sicut { causa mouens, & } sicut { causa continens } .i. cōseruās oīa. Hæc. n. tria videntur ad rationem causæ efficiētis pertinere, vt det esse, moueat, & conseruet. Sed causa agens quædam agit ex desiderio finis, quod est agentis imperfecti, nondū habentis quod desiderat. Sed agentis perfecti est vt agat per amorem eius quod habet. Et propter hoc subdit quòd pulchrum quod est Deus, est causa effectiua & motiua & continens { amore propriæ pulchritudinis. } Quia enim propriam pulchritudinem habet, vult eam multiplicare sicut possibile est, scilicet per communicationem suæ similitudinis. Secundo dicit, quòd pulchrum quod est Deus, est { finis omnium, sicut finalis } causa omnium rerum. Omnia enim facta sunt, vt diuinam pulchritudinem qualitercumque imitentur. Tertio est causa exemplaris, quia omnia distinguuntur secundum pulchrum diuinum. Et huius signum est, ꝙ nullus curat effigiare, vel repræsentare nisi ad pulchrum. Deinde cū dicit, { propter qđ &c. } infert quoddam corollarium ex dictis. Et dicit ꝙ quia tot modis pulchrum est causa omniū, inde est ꝙ bonum & pulchrū sunt idē, quia omnia desiderant pulchrum & bonū, sicut causam omnibus modis. Et quia nihil est quod nō participat pulchro, & bono, cum vnumquodq; sit pulchrum, & bonum secundum propriam formā, & vlterius etiam audacter hoc dicere poterimus, { ꝙ non existēs, } idest materia prima participat pulchro & bono i: Vel, cū enim primum non existens habet quandam similitudinem cum pulchro, & bono diuino, quoniam pulchrum & bonum laudatur in Deo per omnium ablationem. Sed in materia prima consideratur ablatio per defectum, in Deo autem per excessum, inquantum supersubstantialiter existit. Quamuis autem pulchrum & bonum sint idē subiecto, quia tàm claritas quàm consonantia sub ratione boni cōtinentur, tamen ratione differunt. Nam pulchrum addit suprà bonum ordinem ad vim cognoscitiuā diiudicatiuam illud esse hmōi.

LECTIO VI.

Oc vnum bonum & pulchrū singulariter est omnium pulchrorum, multorum & bonorum causa. Ex hoc omnes existentium substantiales essentiæ, vnitiones, discretiones, identitates, alteritates, similitudines, dissimilitudines, communiones contrariorū incommixtiōes vnitorum, prouidentiæ superiorum, alternę habitudines coordinatorum, conuersiones minus habentium omnium eorundem conseruatiuæ & intransmutabiles mansiones & collocationes. Et rursus omnium in omnibus iuxta proprie G tatem vniuscuiusque communiones, & adaptationes, & incōfusæ amicitiæ, & armoniæ cunctæ rei, in omni concretiones indissolubiles continentiæ existē-

LECTIO VI.

OC vnum bonum & pulchrum &c.} Postquàm Dionysius exposuit, secundum quam rationem pulchrum sit causa, hic ostendit quorū sit causa. Et circa hoc duo facit. Primo proponit in generali. Secundo prosequitur distinguēdo per singula. ibi. { Ex hoc omnium existentiū &c. }

F Dicit ergo primo ꝙ { bonum & pulchrum } quàmuis sit vnum esse, { est } tamen { causa omnium bonorum & pulchrorū } quæ sūt multa. Deinde cum dicit, { ex hoc omnium &c. } prosequitur per singula de his quorum pulchrum est causa. Et primo quantum ad ipsum ens. Secundo quantū ad vnum. ibi. { Vnitiones & discretiones. Tertiu quantum ad ordinē, ibi. { Prouidentiæ superiorum. } Quarto quantum ad quietem & motum, ibi. { stationēs oēs, &c. } Dicit ergo, ꝙ ex pulchro causant omnes essentiæ substantiales entium. Omnis enim essentia vel est forma simplex vel habet cōplementum per formam. Forma autem est quędam irradiatio proueniens ea prima claritate. Claritas autem est de ratione pulchritudinis, vt dictum est. Deinde cum subdit. { Vnitiones, &c. } ponit ea quæ pertinēt ad rationem vni'. Vbi considerandum est, ꝙ vnum addit supra rationem entis indiuisionem. Est enim vnum ens indiuisum, vnde vnitati distinctio siue discretio opponitur. Et ideo primo ponit { vnitiones & discretiones rerum } a diuina pulchritudine causari. Vnum autem in substantia facit idem, distinctio autem in substantia facit diuersitatem. Et ideo subiungit { alteritates & diuersitates. } Ex vno autem in qualitate causatur simile, ex discretione autem dissimile. & ideo subiungit. H { dissimilitudines. } Similiter autem vnū in quātitate causat ęqualitatem, & discretio inæqualitatem. Sed de his mentionem non facit, quia pertinent ad commensurationem rerum, de qua post aget. Obseruatur autem hoc in rebus ꝙ & dissimilia in aliquo conueniunt, sicut contraria in genere & materia, & quæ vniuntur secundum aliquid, manent distincta sicut partes in toto. Et ideo subdit { communiones contrariorum } quantū ad primum, { & incōmixtiones vnitorum } quantum ad secundum. Hæc autem omnia ad causalitatem pulchri reducuntur, quia pertinent ad consonantiā, quæ est de ratione pulchritudinis, vt supra dictum est. Deinde cum dicit. { Prouidentiæ superiorum, } enumerat ea quæ pertinent ad ordinem rerum. Et primo quantum ad actionem, prout superiora prouident inferioribus, quod tangit cum dicit, { alternæ habitudines coordinatorum, } idest, æqualium, & prout inferiora conuertuntur ad recipiendum a superioribus perfectionem & regimen. Et hoc est quod dicit { conuersiones minus habentium } Secundo I tangit ea quæ pertinent ad existentiam rerum in seipsis. Et hoc est quod subdit, ꝙ ex pulchro sunt { māsiones conseruatiuæ eorundē, } idest, aliquorum in seipsis. Ex hoc enim aliquid conseruatur qđ infra limites naturæ suæ manet, si enim totaliter extra se efflueret, periret, sed addit, { & indissimiles collocationes } idest, fundationes. Sicut enim ex hoc ꝙ aliquid manet in seipso conseruatur, ita ex hoc quòd habet aliquid firmum in seipso super quod fundatur, intransibile est. Tertio ponit ea quæ pertinent ad mansionem vnius rei in alia. Vnde sciendum est, quòd cum ex aliquibus aliquid constitui oportet, primo quidem requiritur quòd partes conueniant, sicut multi lapides conueniunt ad inuicem, ex quibus constituitur domus. Et similiter omnes partes vniuersi conueniunt in ratione existendi. Et hoc ideo dicit, quia non solum ex pulchro sunt māsiones rerum in seipsis, sed etiam { communiones omnium in omnibus secundum proprietatem vniuscuiusque. } Non enim vno modo omnia sunt in omnibus, sed superiora quidem in inferioribus participatione. Inferiora vero in superioribus excellenter, & tamen om- K nia cum omnibus aliquid commune habent. Secundo requiritur in partibus ꝙ in hoc etiam quòd diuersæ sunt, inuicem coaptari possint. Non enim ex cęmento & lapide fieret domus, nisi inuicem coaptarentur, & similiter partes vniuersi coaptantur inquantum possunt cadere sub vno ordine. Et hoc est quod dicit { & adaptationes. } Tertio requiritur quòd vna pars iuuetur ex alia, sicut paries & tectum sustentantur ex fundamēto, & tectum cooperit parietem & fundamentum. Et similiter in vniuerso superiora dant perfectionem inferioribus, & in inferioribus virtus superior manifestatur. Et hoc est quod dicit, { & inconfusæ amicitiæ, } quia mutuum iuuamentum est absque præiudicio distinctionis rerum. Quarto requiritur debita proportio in partibus, vt scilicet tale sit fundamentum quòd congruat aliis partibus. Et hoc est quod dicit, { & armonię cunctæ rei, idest, omnium partium vniuersi. Armonia enim causatur in sonis ex debita proportione numerorū. Partibus ergo sic dispositis, sequiť earum compositio in toto ſm ꝙ ex omnibus partibus vniuersi constituit vna rerū vniuersitas. Et hoc est quod subdit, { in omni } idest in vniuerso } concretiones. }

Hæc

Hæc autē concretio partium in vniuerso attenditur dupliciter. A Primo quidē per modum localis cōtinentiæ, sm ꝙ superiora sunt in entibus aliquo modo loco inferiorū vel spiritualis vel corporalis. Et hoc est qđ subdit, {indissolubiles continentiæ existentiū} secundum. s. ꝙ superiora continent inferiora indissolubili ordine.

tium, indeficientes successiones eorum quæ fiunt, stationes oēs, & motus qui sunt mentium, qui sunt animarū, qui sunt corporū. Statio enim omnibus est & motus, quod est super omnē stationem & omnē motum collocans vnūquodq; in ipsius ratione, & B mouens ad diuinum motum.

LECTIO VII.

Motus angelorum & animarum quales sint.

ET moueri quidē dicunt diuinæ mētes. Circulariter quidē vnite sine principiis & interminabilibus illuminationib⁹ pulchri & boni. In directū autem qn̄ procedunt ad subiectorū prouidentiā, recte oīa transeuntes, oblique aūt qn̄ & prouidentes minus habētibus inegressibiliter manēt in identitate circa idētitatis causam, pulchrū & bonū, indesinēter circūchorū agētes. Animæ aūt mo B tus, circularis quidē ad seipsam introitus ab exterioribus & intellectualiū ipsius virtutū vniformis cōuolutio, sicut ī quodā circulo nō errare ipsi largiens, & a multis exterioribus ipsam conuertēs & congregans, primū ad seipsam, deinde vniformem factam vniens vnitiue vnitis virtutibus, & ita ad pulchrū & bonū manuducēs, qđ est sup oīa existētia & vnū & idē, & sine princi- C

Secundo quantum ad tp̄ia successionem, sed tantū in generabilib⁹ & corruptibilibus in quib⁹ posteriora prioribus succedūt. Et hoc est quod subdit, {indeficientes successiones eorum quæ fiunt.} Dicuntur aūt indeficientes successiones rerū, non quia inperpetuū durent genera, sed qa absq; interpolatione succedunt quædā quibusdam, q̄diu durat iste cursus mūdi. Hæc autem omnia dicit ex pulchritudine causari inquantū pertinēt ad rationē consonantiæ, quæ est de rōne pulchritudinis. Deinde cum dicit. {Stationes omnes &c.} prosequit de quiete & motu, quæ etiā inquantum important aliquā habitudinem vnius ad alterum, pertinent ad rationē consonantiæ & pulchritudinis. Et circa hoc tria facit. Primo proponit causalitatem pulchri respectu quietis & motus. Secundo exponit quosdā motus qui videbantur nō motus, ibi. {Et moueri quidē diuinæ dicuntur mentes, &c.} Tertio cōcludit propositū, ibi. {Igitur istarū insensibilium, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ ex pulchro diuino causantur {cūctæ stationes}. i. quietes, {& motus} siue sint {mentium} siue {animarū} siue {corporū.} Et hoc ideo dicit, ꝙ illud pulchrū quod est super omnē, quietem & motū, est causa omnibus & quietis & motus, inquantū collocat vnumquodq; in propria sua rōne in qua res habet suam stationē. & inquantū mouet omnia ad diuinū motum, quia motus omniū ordinantur ad motū quo mouentur in Deū. Sicut motus qui sunt ad fines secundos ordinantur ad motum, qui est ad finem vltimum. Forma autem a qua dependet propria ratio rei, pertinet ad claritatem, ordo autem ad finem ad consonantiam, & sic motus & quies reducuntur in causalitatem pulchri. D

LECTIO VII. I

ET moueri quidē diuinæ dicuntur mentes, circulariter quidē.} Quia Dionysius fecerat mentionē de motib⁹ mentiū & animarum, quæ videntur immobiles, hic exponit quales sint motus ipsarum. Et primo quales sint motus angelicarū mentium. Secundo quales sint motus animaliū rationaliū. ibi. {Animæ autē motus est, &c.} Considerādum est autem ꝙ sicut dicit Philosophus in 3. de Anima. duplex est motus. Vnus qui est actus imperfecti. i. existentis in potentia, & talis est motus rerum corporalium, quæ sm hoc moueri dicuntur siue sm substantiā, siue sm quantitatem, siue sm qualitatem, siue sm locū, inquantū exeunt de potentia in actū. Alius autem est motus perfecti sm ꝙ ipsa operatio existentis in actu manens in ipso operāte motus dicitur, vt sentire, intelligere & velle. Sic igitur accipiēs motum distinguit angelicarū mentium motū in tria, ad similitudinē motus localis qui est perfectior inter motus corporeos. s. in circularem, rectum, & obliquum. Est autem in motu circulari duo considerare. Vnum. s. ꝙ est vniformis. Aliud vero ꝙ motus circularis est E sine principio & fine. Intellectualis ergo operatio qua mentes angelicæ Deū contemplantur, circulari motui comparatur, quia vniformiter se habent in Dei contemplatione, & ipse Deus est sine principio & fine. Et ideo dicit ꝙ mētes angelicæ quæ sunt diuinæ, participatione vniformes dicuntur moueri circulariter intelligendo Deum, inquantum mouentur {vnite}. i. vniformiter per illuminationes ex pulchro procedentes & bono, quæ sunt sine principio & sine termino. De proprietate autem motus recti est, ꝙ inuenitur in eo principium & finis & ꝙ sit in eo ordo & vniformitas sm propinquitatem ad principiū & finem. Vnde motus rectus in eis dicitur sm ꝙ intendunt ad prouidendum inferioribus. Cuius quidē prouidentiæ principium fit ab ipso angelo prouidente, terminus autē est in eo ad quod vltimo prouidentia pertingit. Et in hoc motus non inuenitur vniformis, quia propinquioribus perfectiua prius

prouident. Et hoc est quod dicit, ꝙ in directum mouentur per hoc ꝙ procedunt ad prouidendum inferioribus. Eorum enim prouidentia transit per omnia inferiora ad modum cuiusdam rectæ lineæ. De proprietate autem motus obliqui est ꝙ sit medius inter circularem & rectum, habens aliquid de vtroque. Et hic motus cōuenit angelis inquantum regulariter mouentur ad prouidendum inferioribus, quēadmodum rectū pertinet es ipsa contemplatione Dei qđ pertinet ad motum circularē. Et hoc est quod dicit, ꝙ oblique mouentur angelicæ mentes, per hoc ꝙ dum prouidēt inferioribus, non egrediuntur ab vniformitate sui motus, quæ quidē vniformitas vel identitas eis conuenit ex hoc ꝙ indesinēter circumeunt quasi chorizātes per vniformē contemplationē circa causam totius identitatis, quæ est pulchrū & bonum diuinum. Deinde cū dicit. {Animæ autē motus &c.} exponit motum animæ. Et primo circularē eius motum. Secundo motū obliquum. ibi. {Oblique autē} Tertio motū rectum, ibi. {In directū autem &c.} Est autē considerandū ꝙ oportet aliter motū circularem animæ q̄ angeli exponere. Cum enim motus angeli & animæ sint operatio eius, circularitas autē motus rationem vniformitatis exprimat, necesse est eo modo circularē motum angelo & animæ attribuēre, inquantū competit eis vniformitas intellectualis operationis. Angelus autē intelligit, non quidē accipiendo a rebus, sed accipiendo lumen a primo vno simplici. s. Deo. vnde maxime in operatione intellectuali angeli attendendum est sm ꝙ ab ipso Deo illuminatur. Et ideo supra dixit, ꝙ diuinæ mentes mouent circulariter illuminationibus pulchri & boni. Animæ autē connaturale est ꝙ intelligat accipiendo a rebus exterioribus, quæ sunt multiformes & diuisæ. Vnde in hac receptione potest attendi circularitas motus eius, sed magis in hoc ꝙ a rebus exterioribus reuocatur. Primo quidem in seipsam conuersa. Secundo eleuata in cōsiderationem angelicarū virtutum. Tertio autē vsq; ad ipsum Deū. D Hoc est ergo quod dicit, ꝙ motus circularis animæ sm ꝙ ab exterioribus intrat ad seipsam, & ibi vniformiter conuoluitur sicut in I quodam circulo sm suas intellectuales virtutes, quæ quidem conuolutio animæ dirigitur vt non erret. Manifestum est enim ꝙ anima discurrendo de vno ad aliud, sicut de effectu in causam, vel de vno simili ad aliud, vel de contrario in contrariū ratiocinatur multipliciter. Sed omnis ista ratiocinatio diiudicatur per resolutionē in prima principia, in quibus non contingit errare ex quibus anima contra errorem defenditur, ipsa prima principia simplici intellectu absq; discursu cognoscuntur. Et ideo eorum consideratio ꝓpter sui vniformitatē circularis conuolutio nominatur. Per hanc ergo conuolutionē primo congregatur ad sapientiam, considerans id quod in natura sua habet vt cognoscat. Deinde sic vniformis facta vnitur per hmōi conuolutionem vnitis virtutibus. s. angelicis, inquantum per similitudinē huius vniformis apprehensionis vniformitatē angelorum aliquo modo considerat. & vlterius per istā conuolutionem manuducitur {ad pulchrum & bonum}. i. Deum, E {quod est super omnia existentia} & est maxime {vnum & idem,} & est {sine principio & interminabile,} quæ pertinent ad rationē circuli, vt dictū est. Et ideo circularitas motus animæ cōpletur in hoc ꝙ ad Deum manuducit. Deinde cū dicit. {Oblique aūt &c.} describit motū obliquum animarum qui etiam aliter accipitur in anima & in angelis. In angeli enim operatione nulla est difformitas sm ꝙ ipse intelligit, sed sm ꝙ prouidet inferioribus, eius prouisio per diuersa variatur. Et ideo motus obliquus qui compositus est ex recto & circulari habens in se aliquid vniformitatis & difformitatis in angelis attenditur: vnus sm ꝙ sic prouident inferiorib⁹ ꝙ tamen manent in vniformi consideratione Dei, quam habent inquantum nati sunt non cognoscere discurrendo per diuersa. Vniformitas autē in ipsa est sm ꝙ subditur vniformi principio a quo accipit. Sic ergo motus obliquus ex vniformitate & difformitate compositus in anima attenditur, sm ꝙ vniformes Dei illuminationes recipit, non vniformiter sed differenter sm suū modum. Hoc est ergo quod dicit, ꝙ anima mouet oblique inquantū illumi-

natur diuinis cognitionibus ſm ſuam proprietatem, nõ quidem in telle ctualiter & ſingulariter}.i.ſimpliciter ſicut angeli, {ſed rõnabiliter & diffuſe} ideſt, diſcurrendo & diffundendo ſe per diuerſa. Et hoc exponit ſubdens, {ſicut operationibus cõmixtis, } quodam enim mõ ſe cõmiſcet rebus, inquantũ ſe ad diuerſa cognoſcẽda diffundit, {& trãſitiuis,}

plo & interminabile. Oblique aũt aĩa moueť inquantũ ſecũdũ proprietatẽ ſuã diuinis illuminaĩ cognitionib⁹, nõ intellectualiter & ſingulariter, ſed rõnabiliter & diffuſe, & ſicut cõmixtis & trãſitiuis oparionibus. In directũ aũt qñ nõ ad ſeipſam ingreſſa, & ſingulari intellectualitate mota, hoc.n. eſt ſicut dixi, ſecundũ circulũ, ſed ad ea q̃ ſunt circa ſeipſam progrediť, & ab exterioribus ſicut a quibuſdã ſignis variatis & multiplicatis, ad ſimplices & vnitas ſurſum agitur contemplationes.

G

LECTIO VIII.

Concluſio cauſalitatis, & pulchri & boni.

IGitur iſtatũ & ſenſibiliũ triũ motionum in hoc oĩ & multo pri⁹ vniuſcuiuſq; manſionũ & ſtationum & collocationũ cauſa eſt, & contentiua, & finis, pulchrũ & bonum quod eſt ſup omnẽ ſtationem & motũ. Propter quod oĩs ſtatio & motus, & ex quo, & in quo, & ad quod, & cuius gratia. Etenim ex ipſo & p ipſum & ſub

quod refertur ad hoc φ dixit rõnabiliter. Eſt enim proprium rationis tranſire ſiue diſcurrere ab vno in aliud. Deinde cũ dicit, {In directũ aũt &c.} exponit rectum motũ aĩæ, qui de ſui ratione habet difformitatem, difformitas aũt in operatione angeli attendebatur ſm prouiſionem inferiorum, ſed in anima ſm apprehenſionẽ variã & multiformẽ diuerſorum ex qbus cognitiones ſimplicium & vniformiũ capit. Dicit ergo φ indirectũ mouet aĩa qñ non ingreditur ad ſeipſam, ita φ quadã {ſingulari} ideſt, ſimplici} intellectualitate} operetur, quia hoc pertinet ad circularẽ motũ ipſius, vt dictũ eſt, ſed quãdo progreditur ad res exteriores quæ ſunt circa ipſã, a quibus ſicut a quibuſdam ſignis variis, & multiplicibus eleuatur ad contemplandum res ſimplices & vnitas. Patet aũt hæc ſufficientia & diſtinctio horum motuum aiæ, quia anima vel a ſui vniformitate progreditur in ſuperiora magis vniformia, & hic eſt motus circularis ipſius totus vniformis, vel ex influentia vniformis illuminationis accipit cognitionem variam & multiformem, & ſic eſt motus obliquus eius, vel ecõuerſo ex multiformibus & varus in ſimplicem cognitionem proficit, & ſic eſt mot⁹ eius rectus. I

LECTIO VIII.

IGitur iſtarum & ſenſibilium triũm motionum in hoc omni & multo prius vniuſcuiuſq; &c.} Expoſitis motibus angeli & animæ, hic concludit cauſalitatem pulchri & boni reſpectu tam horum q̃ omnium aliorum motuum & quietum. Et primo manifeſtat cauſalitatem pulchri & boni circa differentias motuum & quietum. Secundo circa differentias omnium rerum, ibi. {Etenim ex ipſo & per ipſum &c.}. Dicit ergo primo, quòd pulchrum & bonum eſt cauſa ipſorum motuũ mẽtiũ & animarum de quibus iam dictum eſt, & etiam triũ motionum ſenſibilium quæ ſunt in hoc vniuerſo, quia etiam in rebus ſenſibilibus inuenitur motus circularis, vt in corporibus cæleſtibus, & motus rectus, vt in grauibus & leuibus, & motus obliquus, vt in animalibus, & cũ immobilia & quieta ſunt priora ſecũdum naturam his quæ mouentur, cũ primũ cuiuslibet motus ſit ab aliquo immobili, pulchrũ & bonum {multo prius} eſt cauſa {manſionũ vniuſcuiuſque,} quæ quidem attenditur ſm φ vna res dicitur eſſe in alia {& ſtationũ} ſm φ vna res quieſcit in alia, {& collocationum,} ſm quòd vna res per aliam conſeruatur & firmatur. Horum aũt {pulchrum & bonum} diuinum {quod eſt ſuper omnem ſtationem & motum} creaturarum cauſa eſt, non ſolum productiua, ſed {etiam contentiua} ideſt, cõſeruatiua & cauſa finalis, {& ad quod & cuius gratia} ſicut in cauſa finali, ad finem enim conſequẽdum mouemur & ei⁹ gratia operamur. Vñ quod dicit, {ad quod,} pertinet ad ipſam nominationem finis. Quòd autem dicitur, {cuius gratia} reſpicit intentionem ſm φ volentes vnum tendimus in illud quaſi in finem. Deinde cũ dicit. {Etenim ex ipſo, &c.} colligit vniuerſam cauſalitatem pulchri & boni circa oẽs rerũ differẽtias. Et primo ponit differẽtias rerũ quæ cauſant ex pulchro &

F bono ſm diuerſos modos cauſandi qui attribuunť pulchro & bono, ibi. {& ſimiliter oẽ exiſtens, &c.} Circa primũ primo ponit ſubſtantiales dĩas: dicens, Iõ oportet φ oĩs ſtatio & motus cauſetur ex pulchro & bono, qa ex ipſo cauſant oẽs rerũ dĩæ. {Ex ipſo} enim ſicut ex cã actiua {& p ipſum} ſicut per cãm exẽplarẽ. ſecũdario eſt

ſtantia & vita oĩs & mẽtis & animæ, & oĩs naturæ & paruitates & æqualitates, magnitudines, menſuræ oẽs, exiſtentiũ proportiones, & armoniæ & cõcretiones, totalitates, partes, oẽ, vnũ, & multitudo, cõiunctiones partiũ, omnis multitudinis vnitiones, pfectiones totalitatũ, quale, quantũ, quotũ, infinitũ, comparationes, diſcretiones, oĩs infinitas, omnis finis, diffinitiones oẽs, ordines, exceſſus, elemẽta, formæ, oĩs ſubſtãtia, oĩs virtus, omnis opatio, oĩs habitus, oĩs ſenſus, oẽ verbũ, oẽ factũ, omnis tactus, omnis ſcia, oĩs vnitio, & ſimpliciter omne exiſtẽs, & pulchro & bono, & i pulchro & bono eſt, & ad pulchrũ & bonũ cõuertitur. H Et oĩa quęcũq; ſunt & fiunt, pp pulchrũ & bonũ ſunt & fiũt, & ad ipſum omnia inſpiciunt, & ab ipſo mouẽtur & cõtinentur, & ipſius gratia, & pp ipſum, & in ipſo exẽplare principiũ oẽ finale, efficiẽs, formale, elementariũ. Et ſimpliciter oẽ principiũ, omnis continentia, omnis finis, aut vt cõprehendẽs dicã, omnia exiſtẽtia ex pulchro

oĩs {ſubſtãtia} cuiuſcunque ſit ſpeciei, {& oĩs vita,} ſiue ſit mentis angelicæ quæ ſic viuit φ nõ viuificat corp⁹, ſiue animæ quæ viuificat corpus. Deinde deſcẽdit ad res corporales, in quibus primo conſiderať differentiæ ad quantitatẽ continuã pertinẽtes. Et dicit φ ab ipſo cauſanť {oẽs paruitates, æqualitates, magnitudines} rerũ {oĩs naturæ corporalis.} Differẽtiæ aũt quãtitatis ſũt magnũ & paruũ, quorũ mediũ eſt æquale, vt dicit in 10. Meth. Hæc aũt ſignãt quantitatẽ indeterminatã, ſed q̃dã aliæ ſũt quæ ſignificãt quantitatem determinatam, vt bicubitũ, tricubitum. Et ad huiuſmodi exprimenda ſubdit, {mẽſuræ oẽs} Ex determinatiõne aũt quãtitatũ cõſurgit pportio quæ eſt habitudo vnius quãtitatis ad aliã. Et iõ ſubdit, {exiſtẽtiũ proportiões.} Proportiones aũt quædã ſunt cõuenientes ſm naturã & conditionẽ rerũ, & quędã nõ conueniẽtes. Proportiões aũt in ſonis vocantur armoniæ, & per quandã ſimilitudinẽ proportiões cõuenientes quarũcũque rerũ, armoniæ dicunť. Vñ ſubdit {& armoniæ.} Eſt aũt in quãtitate continua cõſiderare ipſam cõtinuitatis rõnẽ, ad quam pertinet qđ ſubdit, {& concretiones.} De rõne aũt cõtinui ẽ φ diuidať, diuiſio aũt cõſtituit rõnẽ toti⁹ & partis, qa pars ẽ in qua diuidit totũ. Et iõ ſubdit, {totalitatis partes.} Deinde accedit ad quantitatẽ diſcretã, quæ ẽ numer⁹, cuiu⁹ principiũ eſt vnũ. Vñ ſubdit, {oẽ vnũ & multitudo.} Eſt aũt in ipſa multitudine quandã vnitatẽ cõſiderare, ſm φ ex multis vnum conſtituitur vel ſm continuationẽ aut contactũ partiũ, ad quod pertinet quod ſubdit & coniunctiones partiũ, aut quocunq; mõ ad quod ptinet, {oĩs multitudo vnitiones.} Ex vnitiõe aũt partiũ reſultat forma quæ eſt perfectio totius, vñ ſubdit, {perfectiones totalitatis.} Deinde accedit ad differẽtias diuerſorũ generũ, vñ ſubdit, {quale,} quantum ad genus qualitatis, {quantum} ſm genus quantitatis, {quotum} prout dicit ordinem ſm genus ſitus, vel {quotum} quantũ ad quantitatem diſcretam ſm φ importat numerum. Et ſubdit, {infinitũ} quod conuenit quantitati, continuæ quidem ſm diuiſionẽ, diſcretę vero ſm appoſitionẽ. Et ſubdit {comparationes,} quantum ad genus relationis, K & diſcretionis, ideſt, differentiæ: quantum ad idem ergo cõparatio pertinet ad relationẽ conuenientiæ, vt idẽ, æquale, ſimile, diſcretio vero ad relationem differẽtiæ, vt diuerſum, inæquale, diſſimile. Et quia poſuit infinitũ & relationẽ quaſi conſequentia quantitatẽ & qualitatem, circa vtcunque differẽtias quaſdam cõſiderat. Et primo quidem circa infinitum cõſiderat ipſam infinitatẽ, cũ dicit, {omnis infinitas, omnis finis,} & effectiuum finis, cum dicit, {diffinitiones omnes & cætera.} Dicit enim aliquid infinitum ſecundum quòd eſt indeterminatum. Deinde ponit diuerſitates comparationum. Comparatur autem aliquid alteri ſm prius & poſterius. Et quantum ad hoc dicit {ordines,} & ſecundum magis & minus, & quantum ad hoc dicit {exceſſus.} & quantum ad cãm & cãtũ, ſic dicit {elementa} pp cauſas materiales, {& formę} propter cauſas formales. Vlterius procedit ad actiones. Et primo ponit diuiſionem ſecundum ſubſtantiam & virtutem & operationem. Deinde dicit, proceſſum operationis in homine, in quo primo eſt habitus animæ. Secundo ſenſus, ideſt, cognitio vel apprehenſio. Tertio verbũ.

Quarto

Quarto exterius factū. Iterū sic factionē distinguit. In corporibus enim est actio p contactū, & quantū ad hoc dicit {omnis tactus,} in intellectu autē per scientiā, quæ est quidā contactus intellis: in voluntate vero p vnitionē quæ est etiā quidā tactus voluntatis. vnde subdit. {omnis vnitio.} Deinde cū dicit. {& simplr omne exns} ostendit diuersos modos causandi q conueniunt pulchro & bono. Et circa hoc tria facit. Primo ostēdit quō pulchrū & bonū est diuersimode causa rerū. Secūdo q omnis causalitas rerū in ipso p existit. ibi. {& in ipso &c.} Tertio ostendit quō ab ipso ois causalitas deriuatur. ibi. {& simplr omne principium. &c.} Dicit ergo primo vlr loquendo, oē quod est, {ē ex pulchro & bono} qd est Deus, sicut ex principio effectiuo, {& in pulchro & bono} est sicut in principio contentiuo vel cōseruatiuo, & ad pulchrum & bonū cōuertit {ipsum desiderās} sicut ad finē. Et nō solū est finis vt desideratus, sed etiā inquantum oēs subæ & actiones ordināturin ipsum sicut in finē. Et hoc est qđ subdit, {& oīa quæ sunt & fiunt pp pulchrū & bonum sunt & fiunt, & ad ipsum oia inspiciunt} sicut ad cām exēplarē, quā habēt vt regulam suæ opationis, & ab ipso mouent} sicut a causa mouente, {& continent} & cōseruant in suo motu & actione. Nō aūt mouet res pp aliquē finē extraneū, sed {gr̄a} sui {ipsius,} quantū ad suā intentionem, & pp ipsum attingendū a rebus. Deinde cū dicit. {Et in ipso &c.} ostēdit q omnis causalitas aliarū causarū in ipso præexistit. Et dicit, q {in ipso} est {oē principiū} tam exēplare} q̄ finale, efficiens, formale, & elementale}. i. materiale, sicut effectus sunt in virtute suæ causæ. Deinde cū dicit., {& simplr esse principiū, ostendit quō ab ipso deriuatur. {Omnis} & dicit, q vlr oē principiū rerū productiuum, & oē principiū cōseruatiuum {& oīs continētia, & ois finis,} vt breuiter dicā {oia existētia sunt ex pulchro & bono supsubstantialiter, quia, s. negationes omnium rerū conueniunt Deo p suū excessum. Quòd autem dr̄ Deus esse omniū principiū & finis, est supra modū aliorū principiorū, & pfectio huius est sup perfectionē aliorū. Hanc autē vlem causalitatē pulchri & boni cōfirmat p autoritatē scripturæ subdens. {Oīa ex ipso} vt ex principio effectiuo, {& p ipsum} sicut p principiū exēplare. {& in ipso} sicut in principio cōtentiuo, & ad ipsū {sicut ad finē} sunt oia sicut dicit sanctus sermo} Apl̄. Ro. 11. Quō aūt ois causalitas attribuaē pulchro & bono, ex supra dictis haberi pōt.

& bono, & omnia nō existentia supersubstantialiter in pulchro & bono, & omniū principiū & finis, superprincipale & superperfectum, quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso & ad ipsum oia, sicut dicit sanctus sermo.

LECTIO IX.

De ipso amore.

Mnibus igitur est pulchrum & bonū desiderabile & amabile & diligibile & pp ipsum & ipsius gratia, & minora meliora, conuertendo se ad ea amant, & cōmunicatiue ordinata, coordinata, & meliora minora prouisiue, & ipsa singula seipsa contētiue, & omnia pulchrū & bonū desiderantia faciunt & volunt omnia quæcumque faciunt & volunt. Confidit autē & hic sermo dicere verus, q & ipse omniū causa, propter bonitatis excessum cuncta amat, cūcta facit, cūcta perficit, cuncta continet, cuncta conuertit, & est diuinus amor bonꝰ boni propter bonum. Ipse enim bonū operans existentiū amor in bono secundū excessum præexistens, non dimisit ipsum sine germine in seipso manere. Mouit autē ipsum ad operandum secundū omnium generatiuum excessum. Et ne aliquis nos opinetur præter eloquia amoris nominationem commendare. Est enim irrationabile quidē & prauum, vt arbitror, non virtuti in B tentionis intendere, sed dictionibus, & hoc nō est diuini intelligere volentiū propriū, sed sonos lenes suscipientium, & istos vsq; ad aures intransibiles extra continentiū & non volentiū videre quid quidē hæc talis dicto significat. Quomodo aūt ipsam oporter & per alias & alias æquipolētes & manifestiores dictiones explanare, sed & cōpatientiū elementis & lineis nō intelligibilibus & sillabis & dictionibus ignotis, nō trāseuntibus ad C animæ ipsorū intellectuale, sed extra circa labia & auditus ipsorū resultantibus, sicut non sit possibile quatuor numerū per bis duo significare, & rectilineū per habens rectas lineas, aut maternum solum per patriam, aut aliquid aliud significātium idē multis orationis partibꝰ. Oporter videre secundum rectam rationem q elementis & dictio-

LECTIO IX.

Mnibꝰ igit̄ est pulchrū & bonū desiderabile. &c.} Postq̄ Dionysius determinauit de pulchro & bono quæ incitant ad amandū hic determinat de ipso amore. Et primo p verba ꝓpria, Secūdo p verba Ierothei. ibi. Hæc & nobilis noster, &c. Circa primum duo facit. Primo determinat de amore diuino. Secūdo ostēdit quō Deus & amor & amabilis dicat. ibi. {Quid aūt totaliter, &c.} Circa primū tria facit. Primo determinat de ipso amore. Secundo de extasi, quæ est effectus amoris. ibi. {Est aūt & extasim faciēs, &c.} Tertio de zelo q est quædā amoris spēs. ibi. {Propter qđ qui fortes sunt, &c.} Circa primū duo facit. Primo determinat de amore. Secūdo excludit quandā obiectionē. ibi {Et ne aliqs nos opinetur, &c.} Circa primū duo facit. Primo ostēdit quō Deus est obiectū amoris. Secūdo quō Deus amat. ibi. Cōfidit aūt & hic sermo, &c} Circa primū tria facit. Primo enim A ostēdit qd sit obiectū amoris. Secūdo quō singulis inest amor respectu singulorū. ibi. Et pp ipsum &c.} Tertiu qd facit amor in amantibꝰ. ibi. {Et oia pulchrū &c.} Dicit ergo primo, q ex quo pulchrū & bonū est finis omniū, consequēs est q pulchrū & bonū sit amabile ab oībꝰ, desiderabile & diligibile, qa obiectū desiderij & amoris est pulchrū & bonū. Ad euidentiā aūt eorum quæ hic dicunt, cōsiderādū est q amor ad appetitū pertinet. Est autē amor prima & cōis radix omnium appetitiuarū operationum. Quod patet inspiciēti p singula. Nihil enim desideraē nisi qđ est amatū. Neque aliqs gaudet de re habita, nisi qa amat eā. Nec aliqs tristatur de aliquo, nisi qa est contrariū amato. Et ideo oportet q rō amoris accipiaē ex eo qđ est cōe obiectū appetitꝰ, hoc autē est bonū. Et hoc igit̄ aliqd dr̄ amari, q appetitus amātis se hēt ad illud sicut ad suū bonū. Ipsa igit̄ habitudo vel coaptatio appetitus ad aliqd velut ad suū bonū, amor vocaē. Omne autē qđ ordinaē ad aliqd sicut ad suū bonū. hēt quodammō illud sibi pn̄s & vnitū sm̄ quandam similitudinē saltē proportionis, sicut forma quodā modo est in materia, inquantū habet aptitudinē & ordinē ad ipsam. Sed tn̄ cōtingit q bonū amatū totaliter ē absens amāti, & sic causaē in amāte desideriū amati, cūq; aūt est totaliter præsens ei, & sic causatur in eo delectatio vel gaudiū D de amato. Et p contrariū defectus absentia causaē timor & tristitia de ipso & p consequēs aliæ affectiones, quæ ab his deriuant. Sic igitur patet in quo differt q dicit desiderabile & amabile. Nā desideriū est quidā affectus amoris. Quòd aūt dicit diligibile, determinat quendā modū amoris. Cū enim amor ad appetitū pertineat, sm̄ ordinē appetituū est ordo amorū. Est aūt imperfectissimus appetituū naturalis appetitꝰ absq; cognitione, q nihil aliud importat q̄ inclinatione naturalē. Supra hunc aūt est appetitus sensibilis, q sequit̄ cognitionē, sed est absq; libera electione, supremus aūt appetitus est, qui est cū cognitione & libera electione. Hic enim appetitus quodā mō mouet seipsum. vnde & amor ad hunc pertinēs est perfectissimus & vocaē dilectio, inquantū libera electione discernit quid sit amandū. Deinde cū dicit. {Et pp ipsum &c.} ostēdit quō amor cōueniat singulis respectu singulorum. Vnde cōsiderandū est, q cū amor importet habitudinem appetitus ad bonum amantis, tot modis contingit aliquid amari, quot modis contingit E aliquid esse bonū alterius. Quod quidem primo cōtingit dupl̄r. Nam bonū dupliciter dr̄, sicut & ens. Dicitur enim vno modo ens proprie & vere, quod subsistit, vt lapis & homo. Alio modo quòd non subsistit, sed eo aliquid est, sicut albedo non subsistit, sed ea aliquid albū est. Sic igitur bonū dupliciter dicitur. Vno modo quasi aliquid in bonitate subsistens. Alio modo quasi bonitas alterius, quo scilicet alicui bene sit. Sic igitur dupliciter aliquid amatur. Vno modo sub ratione subsistētis boni, & hoc vere & proprie amatur, cum scilicet volumus bonum esse ei. Et hic amor a multis vocatur amor beniuolētiæ vel amicitiæ. Alio modo per modū bonitatis inhærentis, sm̄ q aliquid dr̄ amari, non inquantū volumus q ei bene sit, sed inquantū volumus q eo alicui bonū sit. Sicut dicimur amare scientiam vel sanitatem. Nec est inconueniens si hoc etiā modo amemus aliqua quæ p se subsistunt, non quidē rōne substantiæ eorū: sed rōne alicuius perfectionis quā ex eo cōsequimur. Sicut dicimur amare vinum, non pp substantiam vini vt bene sit ei, sed vt vinū bene sit nobis: vel inquātum delectamur eius sapore

nibus & syllabis & lineis & orationibus vtimur propter sensus, sicut quando nostra anima intellectualibus operationibus ad intelligibilia mouetur, superflui quidem sunt sensibilium sensus, sicut & intellectuales virtutes quando anima deiformis facta per vnitionem ignoti inaccessibilis lucis lumini se immittit, non oculorum immissionibus. Quando autem mens per sensibilia moueri studet ad cõtemplatiuos intellectus, praeciosiores omnino sunt manifestiores sensuũ partitiones, sicut planiores orationes planiora visibiliũ, sicut quando non plana sunt apposita sensibus, neque ipsi praesentare mẽti sensibilia bene poterunt. Sed vt non ista dicere videamur sicut diuina eloquia, peruertentes, audiant illa quę amoris nominationẽ accusant, Ama eam, dicit, & seruabit te, complexare ipsã, & exaltabit te Honora ipsam vt te comprehẽdat, & quaecũq; alia in amatiuis theologiis laudantur. Quamuis visum fuit quibusdam nostrorum sanctos sermones dicentium, diuinius esse amoris nomen nomine dilectionis. Scribit autem & diuinus Ignatius, meus amor crucifixus est. Et in introductio-

G nibus eloquiorũ inuenies quẽndam dicentem de diuina sapientia. Amator factus sum pulchritudinis eius. Quare hoc quidem amoris nomen ne timeamus, neque aliquis nos turbet sermo de hoc dubitans. Mihi enim videntur Theologi cõmune quidem ducere dilectiõis & amoris nomẽ. Propter hoc autem diuinis magis apponi verum amorem, propter inconuenientem talium virorum acceptionem. Nam vt de-

H cet, vero amore nõ a nobis solũ, sed ab eloquiis ipsis laudato multitudines nõ capiẽtes vniforme amatiuae Dei nominationis, iuxta familiaritatem suam; ad diuisibilem & corporis conuenientem & diuisũ prolapsae sunt qui nõ est verus amor, sed ydolũ;

vel inquantum sustentamur eius humore. Omne autem quod est per accidens, reducitur ad id quod est per se. Sic igit hoc ipsum ꝙ aliqd amamus, vt eo alicui bene sit, includitur in amore illius quod amamus vt ei bene sit. Non est enim alicui aliquid diuidendum per id quod est per accidens, sed per id quod ẽ per se. Et ideo oportet quidem diuersitatẽ amorum accipere ẽm ea quae sic amamus, vt eis velimus bonũ. Et quia vnumquodque amamus inquantum ẽ bonum nostrũ, oportet tot modis variare amorẽ, quot modis contingit aliquid esse bonũ alicuius. Quod quidẽ contingit quadrupliciter. Vno modo ẽm ꝙ aliquid est bonum suipsius, & sic aliquid amat seipsum. Alio modo ẽm ꝙ aliquid per quandam similitudinem est quasi vnum alicui, & sic aliqd. amat id, qđ ẽ sibi aequaliter coordinatum in aliquo ordine, sicut homo amat hominem alium eiusdẽ speciei, & sicut ciuis amat conciuem, & sicut consanguineus cõsanguineũ. Alio modo aliquid ẽ bonum alterius quia ẽ aliquid eius, sicut manus est aliquid hominis, & vniuersaliter pars est aliquid totius. Alio vero modo ẽm ꝙ econuerso totum est bonũ partis. Nõ enim ẽ pars perfecta nisi in toto. Vnde naturaliter pars amat totũ, & exponitur pars sponte pro salute totius. Quod.n. est superius in entibus, comparatur ad inferius sicut totum ad partẽ, inquantum superius perfecte & totaliter habet quod ab inferiori imperfecte & particulariter habetur, & inquantũ supremũ continet in se inferiora multa. Vñ & Dionysius hic quatuor modos amoris ponit. Et primus est secundũ ꝙ inferius amat suũ superius. Et hoc ẽ quod dicit, ꝙ propter bonũ & pulchrũ & ipsius gratia {minora} idest, inferiora amant {meliora} idest, superiora {conuertendo se ad ea,} quia in eis habẽt suã perfectionẽ. Secũdo ponit modũ quo aequalia amãt ęqualia, & dicit ꝙ ea quae sunt vni⁹ ordinis coordinata, i. aequalia {cõmunicatiue}. i. inquantũ cõmunicant cũ eis vel in specie vel in quocũque ordine. Tertio ponit modũ quo superiora amant inferiora, & dicit ꝙ {meliora} idest, superiora amant {minora} idest, inferiora {prouisiue} idest, inquantũ prouidet eis vt sub se cõtentis. Quarto ponit modum quo aliqua amant seipsa, & dicit, {ꝙ ipsa singula} amant {seipsa contentiue} idest, inquantum vnumquodque in seipso continetur. Deinde cum dicit. {Et omnia pulchri &c.} ostendit quid facit amor in amante, quia enim amor est communis radix appetitus, oportet ꝙ omnis operatio appetitus ex amore causetur vt dictum est. Et quia omnis operatio vniuscuiusque rei ex appetitu causatur, sequitur ꝙ omnis actio cuiuscunque rei ex amore causetur. Et hoc est quod dicit, quòd omnia ex desiderio pulchri & boni faciunt & volunt quaecunque faciunt & volunt. Et sumit hic desiderium pro amore, quia est effectus eius, vt dictum est. Deinde cum dicit. {Confidit autem & hoc &c.} ostendit quomodo Deus amat. Et dicit ꝙ confidenter dicere possumus quòd Deus qui ẽ {omnium causa,} propter {excessum} suae bonitatis omnia {amat &} ex amore {facit} omnia dans eis esse, & omnia {perficit} implendo singula propriis perfectionibus & omnia {continet} conseruando ea in esse, & {cuncta conuertit} idest, in se ordinat sicut in finem, & sic dicimus, {amor diuinus est bonus} & est {boni} idest, Dei qui est amantis, & est {propter bonum} sicut propter obiectum. Deus.n. nihil amat nisi propter suam bonitatem. Et ad exponendum hoc quod dixerat, subdit, quòd amor quo Deus amat existentia, est operatiuus bonitatis in ipsis. Et propter hoc dicit ipsum bonum quia causaliter praeexistit in bono, idest, Deo secundum excessum, sicut omnia ad perfectionem pertinentia quae sunt in creaturis, excellentius sunt in Deo. Et ideo dixerat diuinũ amorẽ esse boni. Hic inquã amor diuinus, nõ permisit manere ipsũ in seipso sine germine, i. sine

F productione creaturarũ, sed amor mouit ipsum ad operãdũ ẽm excellentissimũ modũ operatiõis inquantũ produxit oĩa in esse. Ex amore.n. bonitatis suae processit, quia bonitatẽ suã voluit diffundere & cõicare aliis, ẽm ꝙ fuit possibile. s. per modũ similitudinis, & ꝙ eius bonitas nõ tm̃ in ipso maneret, sed ad alia efflueret. {Et non aliqu. nos opinetur, &c.} Hic excludit quandã obiectionem. Posset.n. alicui videri ꝙ nomẽ amoris semper naturalem passionem significaret, & ideo nõ esset eo vtendum in diuinis. Hanc autem obiectionẽ primo quidem excludit per rationem. Secundo per authoritates, ibi. {Sed non vt ista di. videatur &c.} Circa primũ duo facit. Primo dicit obiectionem esse irrationabilem. Secundo assignat rationẽ, ibi. {Oportet videre rectã rationẽ, &c.} Dicit ergo primo, ꝙ nullus debet opinari ꝙ nos conuenientem in Deo nomen amoris praeter consuetudinẽ & conuenientiam sacrarum scripturarum. {Irrationabile.n. est & prauum sicut ab errore} ꝙ hõ non attendat ad virtutẽ {intentionis} i. ad id qđ aliqua intẽdit significare per nomẽ: sed ad ipsas dictiones, & hoc nõ pertinet ad eos q. volunt intelligere diuina, sed ad eos qui respiciũt ad ipsas dictiones vel ipsos sonos leuiter, nõ ponderãdo significationes eorũ, & qui et continent sonos extra tantum, scilicet vsque ad aures, ita quòd non transeant vltra vsque ad intellectum, qui non volunt videre quid talis dictio significet, & quomodo contingit vnam dictionem exponere per

I alias dictiones manifestiores idem significantes. Sed tales patiuntur aliquid ab ipsis elementis, idest, literis, syllabis, & lineis, idest figuris scriptis sensibilibus & non intelligibilibus, quia ipsi soni dictionum non transeunt vsque ad intelligibilem partem animae sed morantur circa labia loquentium, & circa auditus audientium, sicut non sit possibile quòd quaternarius numerus significetur per his duo, aut hoc quod dico rectilineũ significet per habẽs rectas lineas, aut maternũ solum significet per patria. Et simile ẽ de quibuscunque aliis, in quibus contingit vnã intẽtionẽ significari diuersis partibus orationis. Illi aũt dicunt compati literis & dictionibus vocalibus & nõ intellectualibus, qui accipiũt aliquas dictiones, quia afficiunt ad ipsas voces, & nõ ascendũt ad sensus eorũ. Deinde cũ dicit. {Oportet videre ẽm rectã rõnẽ,} assignat rationẽ praemissorũ. Et primo ꝙ nõ oportet ascendere ad voces qñ constat de sensibus. Secũdo ꝙ vtendũ sit vocibus planioribus, ibi. {Qñ aũt mens &c.} Dicit ergo primo ꝙ oportet videre ẽm rectã rationẽ ꝙ elementis: scilicet vocibus & syllabis & dictionib⁹ & lineis & scripturis orationi-

K bus scriptis vel dictis vtimur ꝑ sensus ipsos, ꝑ auditũ & visũ. Sed qñ aĩa nostra mouet intelligibili operatione ad intelligibilia participanda, tũc sensus exteriorũ sensibiliũ superfluunt, quia sensibilia sunt praeambula ad intelligibilia, quando autem peruenimus ad terminum, recedimus a via, & ita quando iam constat de intentione intellecta per voces, cessat officium vocum quibus significatur. Et ideo de hoc non est disceptandum. Et ponit exemplum de hoc quòd intelligibiles virtutes nostrae naturalis rationis etiam superfluunt, quando anima nostra Deo conformata immittit se rebus diuinis, non immissione oculorum corporalium, sed immissione fidei, scilicet per hoc quòd diuinum lumen ignotum & inaccessibile seipsum nobis vnit & communicat. Dum enim consideramus ea quae fidei sunt, non diiudicamus ea per rationẽ naturale, & similiter cum volumus aliquid intelligere, non oportet hoc diiudicare per voces. Deinde cum dicit. {Quando autem mens &c.} ostendit quòd vocibus manifestioribus est magis vtendum. Et dicit quòd quando mens nostra studet moueri ad contemplationem intellectualem per sensibilia, tunc sunt praeciosiores, idest, vtiliores

res

res, & sensibiles species manifestius portant vel deferunt intellectuales inferiores vt planiores orationes manifestiora visibilia. Sed quia ea quę non sunt manifesta in sensibus repraesentantur sensibus, tunc nec ipsi sensus possunt bene repraesentare sensibilia menti, ita. s. ꝙ ex ipsis sensibilibus intelligibilia capiantur. Et ideo quia nomen dilectionis, est & communius est q̄ nomē amoris planius magis to vtendum ad intellectualem intentionē significandam. Deinde cū dicit. {Sed vt non ista, &c.} manifestat idē per autoritates scripturæ. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quō nomine amoris sacra scriptura vtitur in diuinis rebus. Secundo quō quidam reputant, conuenientius vti nomine amoris q̄ nomine dilectionis. ibi. {Quamuis visum fuit, &c.} Tertio ostendit ꝙ indifferenter vtroq; est vtendum. ibi {Ab audientibus autē, &c.} Dicit ergo primo ꝙ vt non videatur prædictas rōnes inducere tanq̄ volens peruertere sacras scripturas, cōtra istos qui nomē amoris in diuinis accusant, inducit has autoritates. Ama eā & seruabit te, sm aliam translationē. Nostra autē translatio habet Prouer. 4. Dilige illā, idest, sapientiā, & seruabit te. Arripe illā & exaltabit te, & glorificaberis ab ea cum eā fueris amplexatus. Et multa alia dicuntur ad laudē amoris in scripturis, vt patet in amatoriis Theologus. i. in Canticis canticorū. Deinde cū dicit. {Quāuis visum fuit &c.} ostendit ꝙ quidā magis vtendū hoc nomine amoris in diuinis censebant. Et circa hoc tria facit. Primo ponit sententiā aliorum. Secundo ostendit quid sibi super hoc vr. ibi. {Mihi enim videtur, &c.} Tertio assignat rationē sententiæ aliorū. ibi. {Propter hoc autem &c.} Dicit ergo primo. ꝙ quibusdam doctorū qui sanctos sermones tractauerunt, licet Canonicas scripturas non conderent, visum est ꝙ nomē amoris conuenientius esset rebus diuinis q̄ nomen dilectionis. Vnde Ignatius martyr scribit de Christo dicens. Meus amor, idest, Christus, in quo totus meus amor est. crucifixus est. Philo dicit in libro quem fecit introducentem ad sacra eloquia, de diuina sapientia. Amator factus sum pulchritudinis eius. Sapientiæ 8. cap. Ex quo patet ꝙ liber sapientiæ non dum habebatur inter Canonicas scripturas. Vnde concluditur ꝙ nō debemus timere vti nomine amoris, nec ab hoc debet nos reuocare aliqua obiectio super hoc dubitationē inferere intendens. Deinde cum dicit. {Mihi enim videtur, &c.} ostendit quid sibi super hoc videatur. Et dicit ꝙ sibi vr ꝙ conditores sacræ scripturæ cōiter & indifferēter vtuntur nomine dilectionis & amoris. Deinde cū dicit. {Propter hoc autē, &c.} assignat rationē quare quidā in diuinis magis dicunt vtendū nomine amoris. Et dicit ꝙ propter hoc vr ꝙ nomen amoris appunatur rebus diuinis, vt excludatur acceptio illorū qui inconuenienter nomine amoris vtuntur, quia cū in Deo, vt ipsum decet, laudetur verus amor non solū a nobis qui sacras scripturas exponimus, sed ab his scripturis, multitudines hominum insipientium qui non possunt capere vniformitatē quam signat nomen amoris diuini, prolapsę sunt sm suam consuetudinem ad amorē qui inuenitur in rebus corporalibus, qui est dissimilis & diuisus, quia talis amor non inuenit in vno totū quod ei sufficiat, & ideo diuiditur p diuersa, & si per aliquod tēpus sibi satisfiat in vno, tamē in hoc non durat, sed natus est quærere in diuersis quod sibi placet. Et hoc contingit rebus corporalibus, quia sunt dissimilia & diuisa. Hic autē amor non est verus amor, sicut nec bonum diuisum, cum diuisibile non sit verum & perfectū bonum, sed bonum indiuisibile, quod est maxime vnum, bonum enim & vnū in idem concurrunt, vt Boetius probat in libro de Consolatione. Hic autē amor corporalis {est} quoddam {ydolum}. i. similitudo veri amoris, vel {magis} quidam defectus siue {casus a vero amore.} Ideo autē prolabuntur multi-

A tudines ad hunc amorem, quia non possunt capere vniformitatē diuini amoris, & ideo hoc nomen dispositum {est in diuina sapientia sicut apparens multis molestius}. i. inconuenientius ad hoc ꝙ {sursum} eleuentur & excitemur quasi in inferioribus recumbentes {ad cognitionem veri amoris} & vt etiam liberentur a difficultate quam patiuntur circa hoc nomen, sicut etiā & in aliis Dei nominationibus frequēter attribuuntur corporalia magis infima, vt mens cogat in eis non remanere, sed super omnia Deum intelligere, vt in 2. cap. Angelicæ Hierarchiæ dictum est. Et ideo nomine amoris vtitur scriptura in diuinis, quia hoc nomine magis vtimur pro infimo, & carnali amore. Rursus in quam {inconueniens esset} ꝙ a nobis {opinaretur} esse {terrenos zelos}. i. amores in rebus diuinis, qui videntur exprimi p nomen dilectionis sm ꝙ apparet ex plano modo scripturæ. Dicit enim quidā, scilicet Dauid 2. Reg. 1. secundū aliā translationem. {Cecidit dilectio tua super me sicut dilectio mulierum.} Nostra vero translatio habet. Doleo super te frater mi Ionatha decore nimis & amabilis super amorē mulierū. Deinde cū dicit. {Ab audientibus aūt recte &c.} ostēdit quō accipitur sm scripturas nomē dilectionis & amoris. Et dicit ꝙ ab illis qui recte audiunt diuina hoc sancitur, ꝙ in eadem virtute & significatione accipitur a sanctis Theologis, qui Canonicas scripturas ediderūt nomen dilectionis & amoris: sm ea quæ eis a Deo manifestata sunt, vel quæ ipsi de Deo manifestauerunt. Vtrumq; enim nomē est significatiuum cuiusdam virtutis vnitiuæ, inquantum vnit amantem amato, prout vtrūq; idem desiderant, & coniunctiuæ prout vtrumq; coniungitur conuenientiæ alterius sm inclinationem sm quam duo amantia se habent ad inuicē, & differunt concretiue sm ꝙ in tali coniunctione saluatur differentia vtriusq; amantiū, quorum quoq; vnum est superius, aliud inferius, & hæc quidem virtus præexistit in pulchro & bono. s. in Deo qui amat & se & alia propter suam pulchritudinem & bonitatē. Et iterum hæc virtus attribuitur rebus creatis a Deo qui est pulcher & bonus pp pulchrum & bonum, quod est propriū obiectum amoris. Nihil enim amatur nisi sm ꝙ habet rationē pulchri & boni. Et hæc quidē virtus cōtinet {coordinata, idest, æqualia sm ꝙ sic se habent ad inuicē ꝙ alternatim sibi inuicem communicant sua}. Mouet etiam virtus amoris superiora ad prouidendum inferioribus, & collocat minus habentia. i. inferiora in superioribus, inquantum conuertit hæc ad illa, sicut ad propriū bonum quod habent in illis. Et hæc supra exposita sunt.

aut magis casus a vero amore. Non enim valet capi a multitudine vnitiuum diuini & vnius amoris, ppter quod ei sicut molestius nomen multis apparens in diuina sapientia ordinatum est ad sursum actionē ipsorū; & susceptionē ad veri amoris cognitionē, & vt a molestia absoluantur, quę in ipso est. In nobis autē versus hoc & conueniens aliquid multoties esse opinari terrenos zelos secundū ꝙ videtur famosius. Cecidit dixit quidā, dilectio tua super me, sicut dilectio mulierum. Ab audientibus autē recte diuina in eadem virtute, recte ordinatur a sanctis Theologis dilectionis & amoris nomen secundū diuinas manifestationes. Et est hoc virtutis vnitiuę & coniunctiuę & indifferenter cōcretiuæ, in pulchro & bono, pp pulchrū & bonū præexistens, & ex pulchro & bono pp pulchrū & bonū tributæ, & contentis cnordinata, secundū cōmunicatiuā alternā habitudinem, mouentis autem prima ad subiectorū prouidentiā, & collocantis minus habentia in superioribus conuersionem.

LECTIO X.

De extasi.

St autem faciens & extasim dininus amor, non dimittēs suiipsorū esse amatores: sed amatorū. Et monstrant quidem superiora prouidentiæ facta minus habenrium, & coordinata sui inuicem continētiæ, & subiecta diuinioris cōuersionis ad prima. Propter qd & Paulus magnus in continētia diuini factus amoris, & virtute ipsius extasim faciente participans, diuino ore, Viuo ego, dicit, iam non ego, in me autem viuit Christus, sicut verus amator & extasim passus, sicut

LECTIO X.

St autem extasim faciens diuinus amor &c.} Postquam Dionysius determinauit de amore, hic determinat de extasi, quæ est effectus amoris. Et circa hoc tria facit. Primo proponit extasim esse amoris effectum. Secundo manifestat hoc in creaturis. ibi. {Et monstrant quidem superiora. &c.} Tertio manifestat hoc idem. ibi. {Audiendum autem & hoc. &c.} Circa primum considerandum est. ꝙ hæc est differentia inter vim cognitiuā & appetitiuam, quia actus virtutis cognoscitiuę est sm ꝙ cognita sunt in cognoscente, actus autē virtutis appetitiuę est sm inclinationem quā habet appetens ad rem quæ appetitur. Prima autē operatio appetitus est amor, vt supra dictū est. Vnde amor importat primā inclinationē appetitus in rem sm ꝙ habet rationē boni, quod est obiectū appetitus. Sicut autē ens dupliciter dicitur. s. de eo quod per se subsistit, & de eo quod alteri inest, ita & bonum vno modo dr de re subsistente, quę habet bonitatem, sicut homo dr bonus. Alio modo de eo qd inest alicui faciens ipsum bonū, sicut virtus dr bonum hominis, quia ea hō est bonus.

Similiter enim albedo dicitur ens, non quia ipsa sit subsistens in F suo esse, sed quia ea aliquid est album. Tendit ergo amor dupliciter in aliquid. Vno modo vt in bonum substantiale, quod quidem fit dum sic amamus aliquid vt ei velimus bonum, sicut amamus hominem volentes bonum eius. Alio modo amor tendit in aliquid tamquam in bonū accidentale: sicut amam⁹ virtutem, nō quidem ea ratione quòd volumus eam esse bonam: sed ratione vt per eā simus boni. Primum autem amoris modū, quidā nominant amorem amicitiæ, secundū autem, amorem concupiscentiæ. Contingit autem quandoq;, quòd etiam aliqua bona subsistentia amam⁹ hoc secundo mō amoris, quia non amamus ipsa secundum se, sed secundum aliquod eorum accidēs: sicut amamus vinum volentes potiri dulcedine eius, & similiter cum homo propter delectationem vel vtilitatem amatur, non ipse secundum se amatur, sed per accidens.

ipse dicit, Deo, & non suiipsius viuens: sed amati vita, sicut valde diligibili. Audendum autem & hoc pro veritate dicere, quòd & ipse omniū causa, pulchro & bono, omnium amore per abundantiam amatiuæ bonitatis extra seipsum fit, ad omnia existētia prouidentis, G & sicut bonitate & dilectione & amore trahit, & ex eo quòd est super omnia & ab omnibus segregatum, ad id quod est in omnib⁹ deponitur, secūdum extasim facientem supersubstantialem virtutem, a se ipso inegressibilem.

In vtroq; igitur modo amoris, affectus amātis per quādam inclinationem trahitur ad rem amatam, sed diuersimode. Nam in secundo modo amoris, affectus amoris trahitur ad rem amatam per actum voluntatis: sed H per intensionem affectus recurrit in seipsum. Dum enim appeto iustitiam vel vinum, affectus quidem mens inclinatur in alterum horum: sed tamē recurrit in seipsum, quia sic fertur in prædicta vt per ea bonum sit ei. Vnde talis amor non ponit amantem extra se, quantum ad finem intentionis. Sed cū aliquid amatur primo modo amoris, sic affectus fertur in rem amatam q non recurrit in seipsum, quia ipsi rei amatę vult bonū, non ex ea ratione quia ei exinde aliquid accidat. Sic igitur talis amor extasim facit, quia ponit amantem extra seipsum. Sed hoc contingit tripliciter. Potest enim illud substantiale bonum in quod affectus fertur, tripliciter se habere. Vno modo sic, q illud bonum sit perfectius quam ipse amās, & per hoc amans comparetur ad ipsum vt pars ad totum, quia cū totaliter sunt in perfectis, partialiter sunt in imperfectis. Vnde secundum hoc, amans est aliquid amati. Alio modo sic, q bonū amatum sit eiusdem ordinis cum amāte. Tertio modo q amans sit perfectius in amata. & sic amor amantis fertur in amatum sicut in aliquid suum. Sic igitur cum affectus amantis fertur in amatum supe I rius, cuius aliquid est ipse amans, ipsum suum bonum amans ordinat in amatum: sicut si manus amaret hominē, hoc ipsum quod ipsa est, in totum ordinaret. vnde totaliter extra se poneretur q nullo modo aliquid sui sibi relinqueretur: sed totum in amatum ordinaret. Non autem ita est cum aliquid amat sibi æquale vel id quod infra se est. Non enim vna manus si aliam amaret, totam se in aliū ordinaret, neque homo amans suam manum, totum bonum suum in bonum manus ordinat. Sic ergo aliquis debet Deum amare q nihil sui sibi relinquat quin in Deum ordinetur. Cum autē æqualia vel inferiora amat, sufficit q sit extra se exiens in illa, ita dumtaxat q non sibi soli intendat: sed aliis, nec oportet q totaliter se in illa ordinet. Sic igitur amor diuinus dupliciter potest hic accipi. Vno modo amor quo Deus amatur. Et sic exponenda est hæc littera q{amor diuinus facit extasim.} idest, ponit amantem extra se, idest ordinat ipsum in Deum, ita q non permittit ipsos amatores esse sui ipsorum, sed rerum diuinarum quæ amātur, quia nihil K sui sibi relinquunt quin in Deum ordinent. Alio modo potest intelligi amor diuinus qui est a Deo deriuatus non solum in Deum: sed etiam in alia, scilicet æqualia vel inferiora. Et sic intelligendum est, {non dimittens amatores esse sui ipsorum} tantum, {sed amatorum} idest, eorum quę amantur, quia amor facit quòd nō solum sibi intendant, sed etiam aliis. Deinde cum dicit. {sic monstrant quidem &c.} manifestat quod dixerat in creaturis. Et primo per inductionem. Secundo per authoritatē. ibi. {Propter quod & Paulus &c.} Dicit ergo primo, q prædictum effectum amoris {demonstrant superiora} per prouidentiam quam faciunt de inferioribus. In hoc enim quodammodo extra se ponuntur quòd aliis intendunt, & similiter {monstrant coordinata} idest, æqualia, per continentiam qua se inuicem continent, prout scilicet vnum ab altero iuuatur & fouetur, & monstrant etiam inferiora per hoc quòd diuinius conuertuntur in sua superiora, vt in quibus eorum bonum existit. In omnibus enim his apparet q aliquid extra se exit, dum ad alterum conuertitur. Vtitur autem hic genitiuus pro ablatiuo,

F quia græci ablatiuis carent. Deinde cum dicit. {propter quod & Paulus &c.} ostendit idem per authoritatem. Et dicit, q propter hoc q amor non permittit amatorem esse suiipsius, sed amati, magnus Paulus constitutus in diuino amore sicut in quodam continente & virtute diuini amoris, faciente ipsum totaliter extra se exire, quasi diuino ore loquens dicit. Gal. 2. Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me Chrs. s. qui a se exiēs, totū se in Deū præcerat, non quæiēs qđ sui est, sed quod Dei, sicut ver⁹ amator & passus extasim, Deo viuens, & non viuens vita sui ipsius, sed vita Christi vt amati, quæ vita erat sibi valde diligibilis. Deinde cum dicit. {Audēdum aūt &c.} dicit q prędicta operatio amoris, etiā in Deo inuenitur, dicēs, q hoc audacter dicendū est {pro veritate,} idest, veritatem hanc audacter faciente, vel {pro veritate} idest, pro vero hoc asserendo, q ipse qui est omnium causa per suum pulchrū & bonum amorē quo omnia amat secundum abundantiam suæ bonitatis qua amat res, fit extra seipsum, inquantum prouidet omnibus existentibus H per suam bonitatem & amorem vel dilectionem, & quodammodo trahitur, & deponitur quodammodo a sua excellentia, secundum q supra omnia existit, & ab omnibus segregatur, ad hoc q sit in omnibus per effectus suæ bonitatis secundum quandam extasim, quæ tamen sic ipsum facit in omnibus inferioribus esse, vt supersubstantialis eius virtus non egrediatur ab ipso. Sic enim implet omnia quod ipse in nullo euacuatur sua virtute. Quod quidem addit, vt per hoc quod dixerat, {deponitur,} non intelligatur aliqua eius minoratio sed hoc solum quòd se inferioribus ingerit propter suæ bonitatis participationem.

De zelo.

PRopter quod, qui fortes sunt in diuinis, ipsum zelotem appellant, sicut multum in bono amore ad existentia, & sicut excitatiuum ad zelum desiderij ipsius amatiui & sicut zelotem ip- G sum demonstrantes, per quem & desiderata sunt zelabilia, & sicut prouisis ipsis existentibus zelabilibus, & totaliter pulchri & boni est amabile, & amor, & in pulchro & in bono præcollocatur, & propter pulchrum & bonum est & gignitur.

DEinde cum dicit. {Propter qđ qui fortes sunt in diuinis, &c.} determinat de zelo, qui importat quandam intensionē amoris. Et dicit, quòd quia operatio amoris excellentissime in Deo inuenitur, propter hoc illi qui sunt excellentes in cognitione diuinorum, nominant Deum zelantem, vt patet Exod. 20. ca. Ego domin⁹ Deus tuus zelotes, quia habet multum de amore bono ad existen- I tiam creaturarum. Zelus autem importat intensionem amoris, quę quidem intensio contingit quandoque in hominibus, quòd homo volens singulariter possidere quod amat, non patitur illud ab alio amari. Et secundum hoc quidam diffiniunt zelum dicentes. Zelus est amor intensus non patiens consortium in amato. Sed hoc excludit a diuino zelo cum subdit, quòd {excitat omnia ad zelum sui desiderij amatiui.} facit enim quòd illud quidem quod amat ipse etiā ab aliis ametur. Inuenitur enim in zelo & amore humano alia cōditio per quam differt a diuino. Amor enim in nobis causatur & similiter zelus a pulchritudine & bonitate. Non enim ideo aliquid est pulchrum quia nos illud amamus, sed quia est pulchrum & bonum ideo amatur a nobis. Voluntas enim nostra non est causa rerum, sed a rebus mouetur, voluntas autem Dei est causa rerum, & ideo amor suus facit bona ea quæ amat, & non econuerso, quia sua bonitas mouet seipsum in seipso, quod non facit nostra. Et hoc est quod dicit, quòd Deus dicitur zelotes sicut per quem fiunt zelabi- K lia, idest, intense amabilia ea quę sunt volita vel desiderata ab ipso vel a quibuscunque aliis. Contingit autem quandoque quod etiam nos facimus quædam amabilia quæ sunt ex opere nostro, sed tamē non omnia quæ operamur amabilia sunt. Facimus enim interdum mala & defectiua opera: Deus autem omnia quæ facit ex hoc ipso sunt bona & amabilia. Et hoc est quod subdit, quòd Deus dicitur zelotes sicut omnibus quæ per eius prouidentiam proueniunt {existentibus in zelabilibus} idest, in amabilibus intēse. Sic igitur finito eo quod dicere intendebat de bono & pulchro & amore, subiungit quasi ex præmissis colligendo, quòd amabile & amor totaliter est pulchri & boni. Sic amor & præexistit in pulchro & bono, sicut in subiecto, quàmuis non proprie dici possit primum pulchrum & bonum, scilicet Deus subiectum alicuius. Et iterum propter pulchrum & bonum fit & præexistit amor & amabilitas in rebus, sicut propter causam.

LECTIO. XI.

Quare Deus dicitur amor & dilectio.

Vid autẽ totaliter Theologi volentes, aliquãdo quidem amorem & dilectionem ipsum dicũt, aliquando autem amabilem & diligibilem. Huius enim est quidem causa, & sicut emissor, & sicut progenitor. Hæc autem ipse est, & hęc quidem mouetur, illud autem mouet, aut quoniam ipse suiipsius & sibiipsi est adductiuus & motiuus. Ita quidem diligibilem & amabilem ipsum vocant sicut pulchrum & bonum. Amorem autem rursus & dilectionem, sicut mouentem simul, sicut quòd est virtus sursum agens ad seipsum, quod solum ipsũ propter seipsum pulchru & bonum est, & sicut quòd est manifestatio suiipsius per seipsum, & segregatæ vnitionis bonus processus & amatiuus motus, simpliciter per se mobilis, per se operans, præexistẽs in bono & ex bono existentibus emanans, & rursus ad bonum conuersus. In quo & interminabile suiipsius, & nõ habens principium diuinus amor monstrat differenter, sicut quidam æternus circulus, propter bonum, ex bono, in bono, & ad bonum, in non errante cõuolutione circumambulans, & in eodẽ & secundũ idẽ, & procedẽs, & manẽs semp, & restituit'.

LECTIO XII.

Verba sancti Ierothei.

Aec & nobilis noster sãctitatis pfector, a Deo motus recitauit in amatiuis hymnis, quos non inconueniens est memorare, & sicut sanctum quoddam caput imponere sermoni de amore. Amorem siue diuinum, siue angelicum, siue intellectualem siue animalẽ, siue naturalem dicamus, vniti-

LECTIO XI.

Vid autem totaliter Theologi volẽtes, &c.} Postquàm Dionysius de amore & de his quæ consequuntur ad amorem determinauit, hic soluit quandam dubitationem. Et primo ponitur quæstio. Secundo solutio, ibi. {Huius enim est quidem &c.} Tertio ponitur manifestatio solutionis, ibi. {Ita quidem diligibile, &c.} Quærit ergo primo, quid voluerint significare æditores sacræ scripturæ quos Theologos vocat, quod Deum aliquando quidem nominauerunt dilectionem & amorem, sicut patet Primæ Ioan. 4. Deus charitas est: aliquando vero nominant ipsum amabilẽ & diligibilem Cantic. 1. Adolescentulæ dilexerunt te nimis. Deinde cũ dicit. {Huius enim, &c.} ponit duas solutiões ad præmissam quæstionem. Quarum prima est, quod Deus dicitur amor & dilectio causaliter, quia scilicet est causa amoris, inquantum immittit amorẽ aliis & quodam modo in eis amorem generat secundum quandam similitudinem. Dicitur autem amabilis & diligibilis essentialiter, quia ipse est hoc quod est amabile & diligibile. Et assignat huius solutionis rationem, quia amor signat aliquem motum quo aliquis amans mouetur, sed diligibile est illud quod mouet tali motu. Ad Deum autem pertinet quod moueat & causet motum in aliis. Et ideo ad eum pertinere videtur quod sit amabilis, in aliis amorem creans. Secunda solutio est, quod Deus dicitur amor & amabilis, quia ipse amat motu sui ipsius & adducit se ad seipsum. Velle enim est quidam motus. Vult e.n. Deus D bonum suum, & secundum hoc prout ipse est sua bonitas quæ voluntatem ipsius quodammodo mouet, dicitur etiam esse diligibilis & amabilis a seipso. Inquantum vero ipsum suum velle bonum suum, vult esse suum esse & sua substantia, Deus est suus amor. Sic ergo prima solutio accepta fuit secundum amorem quo omnia amant Deum, hæc autem secundum amorem quo Deus seipsum amat. Deinde cum dicit. {Ita quidem diligibile &c.} manifestat positam solutionem. Et primo quantum ad hoc quod Deus dicitur amabilis. Secundo inquantum Deus dicitur amor, ibi. {Amorem autem &c.} Dicit ergo primo quod Deus est diligibilis & amabilis, inquantum est ipsum pulchrum & bonum, in hoc enim importatur obiectum amoris. Deinde cum dicit. {Amorẽ autem &c.} manifestat quomodo Deus dicatur amor. Et circa hoc tria facit. Primo ponit effectus amoris qui Deo attribuuntur. Secundo proprietates amoris ibi. {Et segregatæ vnitionis &c.} Tertio processum amoris, ibi. {præexistens in bono &c.} Est autem triplex effectus amoris. Primus quidem est quod mouet amantem ad aliquam operationem. E Secundus effectus est quod cõuertit opera amantis per intentionem in amatum. Tertius effectus est quòd omnis amor est manifestatiuus sui ipsius per signa & effectus amoris, & per hoc quærit amans vt non solum amet: sed etiam ametur. Et hæc tria Deo attribuit. Vnde dicit, quòd Deus dicitur amor & dilectio, inquantum mouet & se & alia per amorem ad aliquid operandum, quantum ad primum, & simul cum hoc dicitur Deus amor eleuans alia ad seipsum, qui solus secũdum seipsum est pulchrum & bonum, quasi essentia quædam pulchritudinis & bonitatis & hoc quãtum ad secundum, & dicitur etiam Deus amor secundum quod est manifestatiuus {sui ipsius per seipsum} idest, sua propria virtute. Deinde cum dicit. {Et segregatę &c.} ponit quinque proprietates amoris. Quarum prima capitur secundum eius causam, quæ quidem est aliqua vnitio amantis & amati, inquantũ est ens, quod naturaliter amat seipsum inquantum vnumquodque naturaliter appetit suum bonum, & ex hoc quod aliquid est vnum secum, sequitur quod amat ipsũ.

A Et ideo ea quæ sunt nobis magis coniuncta, magis amamus. Et hoc est quod dicit, quod amor attribuitur Deo sicut quidam {bonus processus} cuiusdam {segregatę} idest, excellentis {vnitiõis} quia quanto amor est perfectior, tanto & vnitio ex qua procedit est maior. Secunda proprietas sumitur ex parte obiecti. Est enim obiectum proprium amoris, vt faciat amantem tendere in amatum, per quod amor distinguitur a cognitione, quæ non trahit cognoscẽtem ad rem cognitã, sed econuerso. Et hoc est qđ dicit {& amoris motus.} Tertia proprietas est, quod dicit simplex. Primum enim in quolibet genere oportet esse simplex. Vnde cũ primus motus appetit' sit amor, oportet quod simplex sit & per hoc differt amor ab ira quæ é motus compositus ex tristitia prouocãte & desiderio vindictæ. Quarta conditio eius est, quod est {p se mobilis,} quæ competit ei inquantum est primus motus appetitus, quia in quolibet genere, prius est quod per se est quàm quod per aliud. Et per hoc differt amor a timore. Nam timor est sicut motus violetus ab extrinseco perueniens, amor autem est sicut mot' naturalis simul ab intimo procedens. Quinta proprietas est, quod est {per se operãs,} quod etiã conuenit ei rõne suæ prioritatis. Et in hoc a spe differt. Nam qui pp spem alterius operatur, pp aliud operat. Qui aũt ex amore operat aliquid per seipsum operat illud tanq̃ sibi placitũ. Deinde cum dicit. {præexistens in bono &c.} ostendit processum amoris. Et dicit quod iste amor primo est in ipso bono, quod est De', & ex isto bono emanauit in existentia, & iterum in existentibus participatus conuertit se ad suum principium quod est bonum, & quantum ad hoc quod est diuinus amor demonstrat differenter præ aliis suam interminabilitatem & carentiam principii, quæ pertinent ad rationem circuli. Quædã enim circulatio apparet in amore sm quod est ex bono & ad bonum & ista circulatio conuenit æternitati diuini amoris quia solus motus circularis potest esse perpetuus. Et hoc est qđ dicit, quod amor est {sicut quidã circulus ætern'.} inquantum est {propter bonum,} sicut obiectum, {& ex bono} sicut ex causa, {& in bono} perseuerans {& ad bonum} consequendum tendens, & sic circuit bonum quadam conuolutione non existente propter vniformitatẽ. Viæ enim tortuosæ & difformes, sũt causa erroris sed vniformitas viæ præseruat ab errore. Et hanc vniformitatem in via amoris dicit cum subdit, quod amor est {in eodem & secundum idem} idest in bono, & secundum bonum præcedit sicut in causa, & manet semper, inquantum retinet formam boni, vt proprii obiecti, & restituitur in idem sicut in finem.

LECTIO XII.

Aec & nobilis noster sanctitatis perfector.} Postquàm Dionysius tractauit de amore, hic ad confirmationem prædictorum introducit verba Ierothei de amore. Et primo dicit quid intendat. Secundo ponit ipsa verba, ibi. {Amorem siue diuinum &c.} Dicit ergo primo, quod hæc quæ infra ponentur & sunt conuenientia præmissis, quæ noster recitauit Ierotheus qui fuit {perfector} idest, magister in his quæ ad sanctitatem pertinent, in quibusdam diuinis laudibus quas de amore fecit, inspiratus a Deo quos quidem hymnos hic commemorare non est inconueniens ad hoc quòd imponantur tractatui nostro {de amore, sicut quoddam sanctum caput} idest, sicut quædam regula & quoddam principium ad confirmandum quæ supra dicta sunt de amore. Deinde cum dicit. {Amorem siue diuinum &c.} ponit verba Ierothei de amore. Et circa hoc tria facit. Primo ponunt

uam quandam & concretiuam intelligemus virtutem, superiora quidem mouentem ad prouidentiam minus habentium, coordinata autem rursus ad cõmunicatiuam alternam habitudinem in extremis, subiecta ad meliorum, & superpositorum conuersionem.

Eiusdem ex eisdem amatiuis hymnis.

QVoniam ex vno multos amores ordinauimus, cõsequenter dicemus quales quidem sunt mundanorum & supmundanorum amorum cognitiones & virtutes, ex quibus excedunt secundum assignatã intentionem intellectualium & intelligibilium amorum & ordines ornatus. Post quos per se intelligibiles & diuini, existentibus ibi vere pulchris amoribus præeminent, & a nobis proprie laudati sunt. Nunc rursus resumentes vniuersos ad vnum & conclusum amorem, & omniũ ipsorum patrem conuoluamus simul & congregemus a multis, primum ad duas colligentes ipsum amatiuas vniuersaliter virtutes, ex quibus superat & principatur omnino incompræhen-
G sibilis causa omnis amoris, ex eo qui est super omnia, & ad quam intenditur secundum naturã vniuscuiusq; existẽtibus vniuersis totalis amor.

Eiusdem ex eisdem.

AGe igitur & istas ad vnum rursus congregantes, dicimus ꝙ vna quædam est simplex virtus, per se motiua ad vnitiuã quandam concretionem ex bono vsque ad extremum existen-
H tium, & ab illo rursus consequẽter per omnia ad bonum ex eadem & per eadem & in eadem seipsam reflectẽs, & ad eandem semper eodem modo reuoluta.

verba continentia diuisionem & diffinitionem amoris. Secundo verba demonstrantia ordinem amorũ ex vno amore procedentiũ, ibi. {Quoniam ex vno multos, &c.} Tertio verba demonstrantia reductionem omnium amorum ad vnum amorem, ibi. {Nunc rursus resumentes &c.} Distinguuntur autem primo quinque amores. Quorum primus est amor diuinus. Secundus amor angelicus. Tertius amor intellectualis, quo scilicet homines amãt secũdum intellectiuam partem. Quartus est amor animalis, qui ꝑtinet ad sensitiuã partem, siue in hominibꝰ siue in animalibus. Quintus est naturalis qui pertinet ad appetitum naturalem siue in animalibus quantum ad nutritiuã partem, siue in plantis siue etiã in rebus inanimatis. Cum enim dictum sit, ꝙ amor importet primum motũ voluntatis & appetitus, in quibuscunque contingit esse voluntatem & appetitum, contingit esse amorẽ, communis autẽ quædam notificatio amoris omnibꝰ prædictis amoribus conueniens est quod subiungit, ꝙ quemcunque prædictorum amorum nominemus, intelligimꝰ per nomen amoris { quandam virtutem vnitiuam & concretiuam,} sed virtus hic non accipitur nec pro passione nec pro habitu, cum amor non sit passio vel actus, sed accipitur communiter prout omne illud quod habet efficaciam ad aliquid producendum, potest dici virtus vel virtuosum, vnde planius esset si diceretur vnitio & concretio virtuosa, sed maluit dicere virtutẽ, emphatice loquens, ad ostendendum efficaciam amoris. Vnitio autem a concretione differt. Est enim amor vnitio secundum quòd amans & amatum conueniunt in aliquo vno, siue illud sit substantia vtrinsque, sicut cum aliquis amat seipsum, siue sit species, sicut animalia quæ sunt eiusdem speciei se inuicem diligunt, siue sit patria, sicut compatriotę se diligunt, siue sit quodcunque aliud. Concretio autem ad amorem pertinet, secundum ꝙ ea quæ sic vniuntur quantum ad aliquid distincta remanent, scilicet quantum ad diuisionem amantis & amati. Hæc autem vnitio vel concretio diuersimode in diuersis amoribus inuenitur. Nam in cognoscentibus hæc vnitio vel concretio est ex appræhensione amantis, qui æstimat amatum aliquo modo esse vnum sibi, & ex hoc mouetur in illud per affectum amando, sicut etiam in seipsum. Et propter hoc secundum diuersas rationes appræhensibilium distinguuntur diuersi amores. Alia enim est ratio cognitionis diuinæ, & cognitionis angelicæ, & humanæ secundum intellectum, & omnium animalium secundum sensum. Sed vnitio & concretio in amore naturali est ex quadam conuenientia naturali, ex qua prouenit vt aliquid inclinetur in alterum sicut in sibi conueniens. Et talis inclinatio amoris naturalis dicitur. Ad quid autem se extendat virtus amoris, ostendit, subdens, quòd mouet superiora ad prouidendum inferioribus, æqualia ad alternatim sibi conuenientia communicandum inuicẽ, & inferiora vt conuertantur ad sua superiora, subiiciendo se eis, & attendendo ad ea sicut ad suas causas, & desiderando ea sicut ex quibus dependent eorum bona.

DEinde cum dicit. { Quoniam ex vno &c. } ponit verba Ierothei ostendentia ordinem multorum amorum deriuatorum ab amore diuino. Et videntur esse verba quasi recapitulantia aliqua supradicta. Dicit ergo Ierotheus. {Quoniam ordinauimꝰ multos amores ex vno,} idest, ostendimus ꝙ ex vno diuino amore multi amores ordinati proueniunt, etiam consequenter dicemus {quales sunt cognitiones & virtutes mundanorum & supermundanorũ amorum} idest, qualiter mundani & supermundani amores cognosci possint, & quæ sit efficacia vtrorumque amorum. Ex quo datur intelligi, ꝙ amores oẽs diuiserat in mundanos & supermundanos, mũdanos amores nominans quibus bona sensibilia mundi amãtur
F quocunque amore, maxime autem animali & naturali. Amores autem supermundanos, quibus intelligibilia & vera bona amantur. Et inter istos amores assignat ordinem quem consequenter tangit, {ex quibus,} scilicet mundanis & supermundanis amoribus {excedunt secundum assignatam} rationem supermundani amores, qui in duos ordines diuiduntur, quorum inferior & propinquior mundano amori, {est ordo & ornatus amorum intellectualium} idest, humanorum {& intelligibiliũ,} idest, supermundanorum. Intelligibilẽ enim supra vocauit humanũ. Dicit autem intellectualiũ ex parte amantium. Intelligibilium autem ex parte eorũ quæ amantur, quòd autẽ super ordines addit ornatus, ostẽdit in intellectualibus amoribus non solum ordinem: sed etiam conuenientiam ordinis esse quæ ordinem ornat & pulchrum facit. Sed ascendentibus a mundanis amoribus post intellectuales amores humanos supeminẽt, & a Ierotheo laudati fuerunt amores angelici, quos vocat per se intelligibiles, qa intelligibilia amant absq; cõmotione affectꝰ terreni. Et vocat eos diuinos, qa maxime assimilant diuino amori, qa in angelis vere existunt pulchri amores absque alicuius turpitudinis admixtione. Deinde cum dicit. {Nunc rursus resumentes &c.} præmisso ordine multorum amorum, nunc reducit omnes ad vnum amorem. Et primo reducit omnes in duos. Secundo illos duos reducit vlterius in vnum amorem. Ibi. {Age igitur &c.} Est autem considerandum ꝙ superior constructio pendet vsque huc, quasi diceret, quoniam præmissa diximus. { Nunc rursus resumentes omnes amores,} conuoluamus eos {& congregemus,} idest, quadam reuolutione adunemus, & reducamus ad amorem diuinum, qui in se est vnus & conclusus, quia omnes rationes amorum in eo concludun-
I tur, & est sicut pater, idest, principium profundens per quandam similitudinem omnes amores. Et in hoc reductio est, vt primo colligamus amorem omnem {ad duas} vniuersales {amatiuas virtutes,} quia omne quod amatur, vel amatur propter bonum creatum, vel propter bonum increatum. Ratio enim amoris est bonum, quod vel est vltimus finis, vel proximus. Inter has autem amatiuas virtutes excedit {incompræhensibilis causa omnis amoris} quæ est bonum increatum. Et hoc est quod subdit, quæ quidem causa amoris est ex eo quòd est super omnia, & ad quam causam extendit se omnis amor ab omnibus entibus, diuersimode tamen secundum naturam vniuscuiusque, quia omnia conuertuntur in ipsum Deum sicut dictum est. Nec solum dicit quòd excedat amor habens Deum pro causa, sed etiam quòd principatur, quia amor qui dependet ex bono creato regulatur ab amore qui dependet a bono increato.

K DEinde cum dicit. {Age igitur &c.} Reducit vlterius prædictos duos modos amorum in vnum primum. Et dicit, quòd rursus congregat prædictas duas virtutes amoris in vnum primum amorem, scilicet diuinum, quo Deus quidem {vna quædam simplex virtus,} scilicet Deus amor diuinus quo Deus amat quæ per se mouet,} ad quandam vnitiuam concretionem {omnia quæ amat, procedens a primo bono quod est Deus, & euenit per modum cuiusdã deriuationis vsque ad infimum de numero existẽtium, & per quandam conuersionem in finem rursus ab illo rediens, scilicet ab vltimo existentium. {consequenter per omnia {attendens, redit ad primum bonum per modum circulationis cuiusdam {reflectens seipsam, & semper eodem modo reuoluta } ex ea prima virtute procedendo & per eandem, quia omnes secundæ virtutes a prima per quandam similitudinem deriuantur, & in eandem redeunt causa eadem, quia non solum per causas, sed etiam per effectus similitudo primæ virtuti inuenitur, & sic amor semper manet, in illa virtute, & vlterius semper reuoluitur ad eandem sicut ad finem.

LECTIO

LECTIO XIII.

Quòd malum neque existens, neque ex existente, neque in existentibus.

ET quidem dicat aliquis. Si omnibus est bonum & pulchrum & amabile & desiderabile & diligibile, desiderat enim ipsum, & quod non est, vt dictum est, & certat aliquo modo in ipso esse, & ipsum est quod format informia, & in ipso & non existens supersubstantialiter dicitur & est, quomodo dæmonum multitudo non desiderat pulchrum & bonum inclinata autem ad materiam & ab angelica identitate circa desiderium boni prolapsa, malorum vniuersorum causa & sibiipsi & aliis efficitur, quæcunque mala fieri dicuntur? Quomodo autem totaliter ex bono deducta dæmonum tribus non est boniformis? Aut quomodo bonum, ex bono factum variatum est? Et quid est quod malum fecit illud? Et totaliter quid est malum & ex quo principio constitit, & in quo, existentium est? Et quomodo bonus ipsum producere voluit, quomodo autem volens potuit. Et si ex alia causa est malum, quæ alia est existentibus præter bonum causa? Quomodo autem & prouidentia existente est malum aut factum totaliter aut nõ destructum? Et quomodo aliquid existentium desiderat ipsum præter bonum?

LECTIO XIII.

ET quidem dicat aliquis. Si omnibus est bonum & pulcrum, &c. } Postquàm Dionysius determinauit de bono & de his quæ ad bonũ pertinent, hic determinat de malo. Et primo mouet dubitationes. Secundo determinat veritatẽ, ibi. { Igitur hæc quidem fortitam, &c. } Circa primum duo facit. Primo repetit de bono quæ dicta sunt dubitationis occasione. Secundo dubitationem mouet, ibi. { Quomodo dæmonum multitudo &c. } De his autem quæ supra dicta sunt, resumit quod pulchrum & bonum est amabile & desiderabile & diligibile omnibus, & quod non solũ ea quæ sunt desiderãt bonum, sed etiam id quod non est, scilicet materia prima, sicut supra dictum est, desiderat bonum, & suo modo certat ad hoc quod sit in bono, inquantum scilicet habet inclinationem ad ipsum secundum quod est in potentia ad illud, & bonum quod format ea quæ non sunt formata, & quod dicitur non existens, dicitur de summo bono, & est etiam in eo, non quidem per defectum sicut dicitur de materia prima & de pura negatiõe vel priuatione, sed super substantialiter. Deus enim dicitur non existens, non quia deficiat ab existendo, sed quia est super omnia existentia. Deinde cũ dicit. { Quomodo dæmonum multitudo, &c. } mouet dubitationes de malo. Et primo quantum ad dæmones. Secundo communiter ad omnia, ibi. { Et totaliter quid est malum &c. } Mouet autem circa malum dæmonum quatuor quæstiones. Quarum prima est. Cum omnia bonum desiderent, vt dictum est, quomodo multitudo dæmonum nõ desiderat pulchrum & bonum, sed inclinantur ad desiderandum res materiales, sicut honores ab hominibus exhibitos, & nidores sacrificiorũ & alia huiusmodi materialia, & per hoc quod ipsi lapsi sunt ab vnitate identitatis, quod angeli habent circa summum bonum, efficiuntur { causa omnium malorum } non solum sibi ipsis, sed { aliis quæcunque mala fieri dicuntur } quantum ad homines, quia inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, vt dicitur Sapien. 2. Secunda quæstio ẽ. Quomodo multitudo dæmonum cum sit producta a bono Deo, non fuit conformis ei in bonitate, cum vnumquodque natum sit sibi similia facere. Et quia posset aliquis dicere quod dæmones facti sunt boni: sed versi sunt in malitiam, facit tertiam quæstionem. Quomodo illud quod fuit naturaliter bonum, vtpote a bono causatum, potuit variari. Ea enim quæ sunt naturalia semper manent. Et quia omne quod fit, fit ab aliquo, mouet quartam quæstionem. Quid fuit illud quod fecit dæmonem malum. Deinde cum dicit. { Et totaliter quid est malum &c. } mouet dubitationes in communi de malo, & mouet quatuor quæstiones. Quarum prima est. Quid est malum vniuersaliter. Secunda quæstio est. Ex quo principio processit malum. Et apparet ordo quæstionum. Prius enim quærendum est quid est malum, & postea vnde malum ortum sit, vt Aug. dicit. Tertia quæstio est. In quo existentium inueniatur malum. His aũt tribus quæstionibus propositis, secundam multiplicat dupliciter. Primo quid sit, quia aut causa mali est ipse Deus, vel aliquid aliud. Si detur, quod ipse Deus, duæ dubitationes consurgunt. Quarum prima est. Quomodo Deus cum sit bonus, voluit producere malum. A Non enim boni est quod velit malum facere. Secunda quæstio est. Si voluit malum facere, quomodo potuit. Non enim calidum potest infrigidare, & similiter nec bonũ potest malum facere. Si vero malum sit ex alia causa quàm ex Deo, hoc videtur impossibile, quia nulla est alia causa essendi nisi summum bonum, quod est Deus. Secunda deductio est, quod cũ prouidentiæ sit malũ impedire vel excludere, dubium videtur cũ Deus habeat de omnibus prouidentiam, quomodo malum potuit fieri in mũdo, aut factum non statim destruitur. Quarta quæstio est. Quomodo aliquid potuit desiderare malum, prætermissa in desiderio boni.

LECTIO XIIII.

B *Solutiones quæstionum dictarum.*

IGitur hæc quidem forsitan dicet talis dubitans sermo. Nos autẽ rogabimus ipsum ad rerum veritatem conspicere. Et primum quidem hoc dicere cõfidemus. Malum non est ex bono. Et si ex bono est, non est malum. Neque enim ignis est infrigidare, neque boni non bona producere. Et si C existentia omnia ex bono, natura enim est bono, producere & saluare, malo autem corrumpere & destruere. Nihil enim ẽ existentium ex malo. Et neque ipsũ erit quod malum est, si & per seipsum malum sit. Et si non hoc, nõ omnino malum est quod est malum: sed habet quandam boni partem, secundum quam totaliter est. Et si existentia pulchrũ & bonum desiderant, & omnia quæcunque faciunt, propter hoc quod videtur bonum faciunt. Et omnium existentium D intentio, principium habet & finem bonum. Nihil enim ad

LECTIO XIIII.

IGitur hæc quidem forsitam di. &c. } Præmissis quæstionibus de malo, hic incipit soluere. Et primo quæstiones quæ pertinent ad malũ simpliciter. Secundo quæstiones quæ pertinent ad malum secundum quod in dæmonibus inuenit, ibi. { Non igitur existens est &c. } Prima autẽ pars diuiditur in duas. In prima soluit tres principales quæstiones, quas fecerat de malo in communi. In secunda procedit ad soluendum alias secũdarias quæstiões quæ positæ sunt ad magis explicandum quæstionẽ de causa mali, ibi. { Est autem colligentem dicere &c. } Prima pars adhuc diuiditur in tres. In prima soluit primam quæstionem qua quærebatur, quid est malum. In secunda soluit secundam qua quærebatur, ex quo principio malum constitit, ibi. { Vnde igitur est malum, dicat aliquis, &c. } In tertia soluit tertiam quæstionem qua quærebatur, in quo existentium esset malum, ibi. { Sed neque in existentibus &c. } Circa primum duo facit. Primo continuat se ad præcedentia. Secundo ostendit propositum, ibi. { Et primũ quidem &c. } Dicit ergo primo, quod ea quæ prædicta sunt, forte poterit aliquis dicere dubitando: sed nos rogamus eũ vt respiciat ad rerum veritatem, & sic quæstionum solutionem inuenire poterit, in quo & attentum & beniuolum auditorem reddit. Deinde cum dicit. { Et primum quidem &c. ostendit propositum, scilicet quòd malum non est aliquod subsistens, quod per suam naturam sit malum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod malũ non est aliquod existens secundum suam naturam. Secundo, quòd E malum per seipsum non est aliquod existens, ibi. { Et si existentia omnia &c. } Primum ostendit duabus rationibus. Quarum prima talis est. Omne existens, aut habet causam aut ipsum est causa alteriꝰ, ergo malum non est aliquid existens. Veritas autem primæ propositionis per se manifesta est, quia omne existens secundum existentiam suam est in actu. Vnumquodque autem secundum hoc agit, secundum quod actu est. Si ergo essentia alicuius sit actus purus, & erit causa tantum. Si autem habeat permixtum aliquid potentia, poterit esse & causa & causatum. Quòd autem malum non habeat causam, sic probat. Malum non potest esse ex bono, & si esset ex bono, non esset malum. Vnum enim contrariorum non est causa alteriꝰ. Non enim ad ignem pertinet infrigidare, neque ad bonum pertinet producere ea quæ non sunt bona, sed vnumquodque producit sibi simile. Similiter etiam non potest dici quod malum sit causa productiua alicuius. Quod enim est de ratione boni, non potest conuenire malo, sed producere & saluare naturale est bono, & de eius ratione

mali naturam respiciens facit, quomodo erit malū in existentibus, aut totaliter existens a tali bono appetitu segregatum. Et si existentia omnia ex bono, & bonum supra existentia, est quidem in bono & non existēs, malum autem nonexistens ē. Alioquin non omnino malum, neq; non existens. Nihil enim est vniuersaliter non existēs nisi in bono secundum supersubstantiale dicatur. Igitur bonum erit quidem & supersimpliciter existēs, & non existens multo prius collocatum. Malum autem neq; in existentibus, neque in non existentibus, sed & ab ipso non existente magis absistens quàm a bono, & alienum, & magis non substantia.

tione ꝙ generatio & salus bona sunt. Similiter corrumpere & destruere pertinent ad rationem mali. Ex quo sequitur quòd solum bonum sit causa existentium, & ꝙ malum nullius existentis sit causa. Vnde sequitur, si malum non est ex bono sicut ex causa, ꝙ non habeat causam, & ꝙ non sit causatum. Sed est attendendum ꝙ ratio qua probauit, ꝙ bonum non est causa mali, probat ꝙ bonū nō sit causa mali per se, non autem ꝙ non sit causa mali per accidens, quia sic & calidū per accidens potest esse causa frigidi, sicut maior flamma consumendo materiam minoris per accidens inducit frigus, sed hoc non est contra intentionem Diony. oportet enim ꝙ omne qđ habet essentiam, natū sit habere causam per se & non per accidēs, vnde si malum non habet causam per se, sed solum per accidens, solum sequitur ꝙ malum non habet essentiā, & hoc est qđ quasi cōcludēs subdit, ꝙ neq; ipsum malum est aliquid, si accipiat malum secundū se, sicut aliquod subsistens in natura mali, omne autem quod est totaliter aliquale, est essentialiter tale, sicut si aliquid est totaliter bonum, est essentia bonitatis. Si enim participat bono, oportet ꝙ diuidatur in participans & participatum. Si ergo nihil est malum essentialiter, illud quod est malum non est totaliter malum, sed habet aliquam partem boni, & secundum illam est totum esse illius quod dicitur malum. Sic igitur per hoc manifestauit qd est malum. Non enim malū potest esse aliqua essentia subsistens, sicut bonum est ipsa essentia bonitatis, sed quælibet res mala per suā essentiam est bona, mala autem est secundum ꝙ deficit ab aliquo bono quod debet habere & non habet. Secundam ponit rationem, ibi. {Et si existentia &c.} quæ talis est. Omnia existentia desiderant pulchrū & bonum, vt ex supra dictis patet, similiter & omnia quæcunque faciunt, propter hoc ꝙ est bonum vel saltem propter hoc quòd videtur bonum faciunt. Et sic omnis intentio quorumcumq; existentium, habet bonum pro principio & fine, quod desiderium boni mouet sicut principium quoddam ad volendum ea quæ sunt propter finem, & iterum ipsam voluntatem eorum quæ sunt ad finem referimus in bonum sicut in finem. Et hoc manifestat per hoc ꝙ nullus facit illa quæ facit, respiciens ad rationem mali, & si aliquando id ad quod respicit sit malum, sicut aliquis facit aliquid vt fornicetur, non respiciendo ad fornicationem inquantum est mala, sed inquantum est delectabilis. Ex quo patet ꝙ nullum existens desiderat malum nisi per accidens, & ꝙ omne existens desiderat bonum. Sed si aliquid esset per suam essentiam malum, non posset desiderare bonum, cum contrarium non desideret suum contrarium, quia est eius destructiuum, sed desideraret per se malum sicut sibi simile & conforme. Vnde relinquitur ꝙ malum essentialiter acceptum, neque est aliqua pars alicuius existentis, neque est vniuersaliter existens. Deinde cum dicit. {Et si existentia omnia &c.} ostendit ꝙ non potest aliquid esse ꝑ seipsum malū, ita ꝙ sit non existens. Et ad hoc probandum inducit {ꝙ si omnia existentia,} relinquitur ꝙ in ipso summo bono inuenitur hoc quod est non existēs. Quod enim est super omnia existentia, oportet esse non existens, sicut qđ est supra omnia corpora, est non corporeum. Sed hoc non potest dici de malo, ꝙ hoc ipsum quod dicitur malum, dicitur non existens. Non enim est existens quia non est totaliter malum, cum hoc qđ est existens sit quoddam bonum. Neque iterum est non existens totaliter, quia nihil est totaliter non existens, nisi secundum ꝙ non existens dicitur de summo bono secundum suam supersubstantialitatem. Sed sic non potest dici de malo, quia excedens omnem substantiam est optimum. Vnde relinquitur ꝙ bonum est multo altius collocatum & supersubstantialiter existens & supra non existens secundum quòd inuenitur in rebus. Sed malum neque est in existentibus, quasi sit de numero existentium, aut aliqua pars, aut proprietas existentis alicuius, neque iterum est de numero non existentium, sed magis est {absistēs} idest, recedens vel distans a nō existente quàm a bono & magis alienum ab eo, quia malum in bono saltem est sicut in subiecto, sed non est ens simpliciter, neque ē ma-

F lum. Et iterum malum magis est sine subiecto q̃ non ens, quia nō ens potest intelligi esse non in aliquo, sed malum oportet ꝙ intelligatur in bono. Sed contra hoc quod hic dicitur, obiicitur dupliciter: primo quidem, quia malum est priuatio boni, priuatio autē est non ens, secūdo quia cū existens & non existens opponantur cōtradictorie, non potest inter ea esse aliquod medium. Vnde si malum non est existens, sequitur ꝙ sit non existens. Sed dicendum ꝙ loquitur hic de malo secundum ꝙ malū dicitur res mala. Malum autem non ē res quædam existens, quę scilicet per suam essentiam sit mala, neq; iterum malum est res totaliter nō existens, sed malum est res quę partim est bona, & ex illa parte existit, & dicitur mala quia deficit ab aliquo esse.

LECTIO XV.

Vnde proueniat malum in rebus.

Nde igitur est malum dicat aliquis? Si enim non est malum, virtus
G & malitia idem: & omnis toti & particularis proportionali, aut neque repugnans virtuti erit malum. Et quidem contrariæ sunt castitas & impudicitia, & iustitia & iniustitia, & non dico secundum iustum & iniustum, & eum qui est pudicus, & qui est impudicus Sed & ante apparentem extra distantiam habentis virtutem ad oppositum, in ipsa anima prius uniuersaliter desisterunt a virtutibus malitiæ, &
H ad rationem passiones pugnāt,

LECTIO XV.

Nde igitur est mali dicat aliqs? &c. Postquam Diony. ostēdit ꝙ malum non habet essentiam & ꝙ neque est causa neque causatum, nūc inquirit, vnde malum proueniat in rebus. Et primo mouet dubitationem, secundo soluit, ibi. {Dicit autem &c.} Mouet autem duplicem dubitationem, & primo quidem ex repugnantia siue contrarietate quæ inuenitur in rebus, Secundo ex concomitantia generationis & corruptionis, ibi {Et si cor. &c.} Circa primum duo facit. Primo mouet dubitationem ex illis in quibus apparet manifeste contrarietas boni & mali: secundo ex illis in quibus nō sic manifeste apparet, ibi. {Et ad rationem passiones pugnant &c.} Dicit ergo primo, quòd si malum non habet existentiam nec est causa neque causatum, vt supra ostensum est, aliquis obiiciendo dicet, vnde igitur malum inuenitur in rebus? Si enim respondeas ꝙ in rebus non est malum, sequuntur duo inconuenientia. Quorum primum est, ꝙ {virtus & malitia} sunt {idem, & omnis toti} idest, virtus in gene
I rali, malitiæ in generali, & particularis proportionali, } idest, specialis speciali virtus malitiæ sibi proportionaliter contrariorum respondenti, vt iustitia iniustitiæ, quia & malitia in generali virtuti contrariatur, & specialis malitia speciali virtuti. Virtus huius deductionis in hoc consistit, ꝙ remotis differentiis quibus aliqua ad inuicem differunt, sequitur ea idem dicere, differentiæ autem quibus virtus & malitia differunt sunt bonum & malum. Nam virtus est bona qualitas mentis, malitia autem mala qualitas mentis. Remota igitur differentia boni & mali, si malum non sit in rebus, sequitur ꝙ virtus & malitia sunt idem in vniuersali & in speciali. Secundum inconueniens est, quòd etiam si virtus & malitia differunt, sequitur quòd malum non contrariatur nec repugnat virtuti, quia quod non est, non potest contrariari aut impugnare. Vtrunque.n. contrariorum oportet esse aliquid & natura manifesta. Est autem contrarietas virtutis ad malū, per hoc ꝙ { castitas & impudicitia } contrarientur, & iustitia & iniustitia.} Et quia posset aliquis dicere, quòd ista contrarietas non est nisi secundum ꝙ homines sibi in-
K uicem contrariantur, quorum vnus habet virtutem & alter nō habet, hoc excludit, {& non dico} inquit quòd { castitas & impudicitia, & iustitia & iniustitia } sunt contraria solum secundum quòd homo iustus & homo iniustus, & pudicus & impudicus sibi contrariantur inuicem, sed per prius naturæ ordine ante distantiam & contrarietatem quæ exterius apparet inter eum qui habet virtutē & eum qui habet vitium oppositum, ipsa vitia siue malitiæ vniuersaliter differunt a virtutibus in ipsa anima. Non enim castitas & impudicitia sunt contraria propter contrarietatem casti & impudici, sed potius econuerso. Primo ergo dubitationem mouit de cōtrarietate virtutis & malitiæ, quia de ratione eius quod est cōtrarium virtuti est malum, nec inuenitur in aliquo genere, ꝙ aliquæ species distinguantur per differentiam boni & mali nisi in habentibus animæ vitiosis & virtuosis. Huius ratio est, quia virtutes & vitia pertinent ad voluntatem, cuius obiectum est bonum & malum. Deinde cum dicit. {Et ad rationem passiones pugnant &c.} mouet dubitationem de illis quæ non habent de sua ratiōe ꝙ contrarietur bono, sicut passiones quæ pugnant contra rationem. Dicuntur aūt

passiones

passiones motus appetitus sensitiui, qui diniditur per irascibilem & concupiscibilem potentiam. De ratione autem harum passionū non est ꝙ contrarientur virtuti, quia contingit etiam secundum virtutem concupiscere, & gaudere, & irasci, & alias huiusmodi passiones habere, sed contrariantur virtuti secundum quòd inordinatæ sunt. Omne autem inordinatum non est de ratione earum. Huiusmodi igitur passiones contra rationē pugnant, quia sicut appræhensio sensitiua est eius quod est hic & nunc, ita appetitus sensitiuus huiusmodi appræhensionem consequens est eius quod est bonum hic & nūc. Et secūdum hoc bonum nō simpliciter ē quod ratio attendit. Cū igitur contingit id quod est bonum hic & nunc & nō esse bonum simpliciter: sequitur quòd passio pugnet contra rationē, & ex istis passionibus contra rationem pugnantibus necesse est dare aliquod malum esse contrariū bono, quàmuis de ratione passionum non sit malum, sicut erat de ratione malitiarū. Et ideo necesse fuit vt probaret ꝙ ex huiusmodi pugna sequatur cōtrarietas mali ad bonum. Manifestum est enim, quòd bonum nō est contrarium sibi ipsi, sed omne bonum sicut ab vno principio procedēs, & sicut genitum ab vna causa gaudet mutua communione & amicitia & vnitate. Nec etiam potest dici quòd minus bonū sit contrarium maiori bono, sicut nec minus calidum aut frigidum est contrarium magis calido & frigido. Quod quidem intelligendū est ex ea parte, qua vtrumque est calidum aut frigidum, sed inquantum minus calidum habet aliquid pmixtū de frigido, vel magis appropinquat ei, sicut quod minus est calidum est contrarium magis calido, vt dicit Philosophus 5. phisi. sed hoc est secundum quid, non simpliciter. Dionysius autem hic loquitur de contrariis & simpliciter. Habito ergo quòd bonum nullo modo contrarietur bono, relinquitur quòd id quod contrariatur bono & pugnat contra ipsum, sit malum. Sic igitur non solum ex passionibus quæ pugnant contra rationem, sed ex quibuscunque aliis contrariis & cōtra pugnantibus, videtur sequi ꝙ malum sit in numero existentiū, & sit aliquid existens, & quòd contrarietur bono. Deinde cum dicit. {Et si corruptio est existentium &c.} procedit alia via ad idem ostendendum, s. ex concomitantia generationis & corruptionis, & dicit ꝙ si malū est corruptio existentiū, istud nō excludit ipsum ab hoc ꝙ habeat essentiā, sed magis p hoc probat ꝙ sit exñs, & ꝙ sit generatiuū exñtium. Corruptio. n. vnius est gñatio alterius, vñ qđ corruptiuū existentiū est, est ēt exñtiū gñatiuū. Oē aūt qđ est gñatiuū exñtiū cōfert ad pfectionē vniuersi, sequit ꝙ malū sit cōferēs ad cōplectionē oīa. i. vniuersi, & ꝙ largiat toti. i. vniuerso ꝙ nō sit īperfectū & hoc p seipsū, qđ est incōueniēs, qa ꝙ malū p accñs cōfert ad pulchritudinē & pfectionē vniuersi nō ē icōueniēs inqtū ex mal̄ p accñs cōsequūt bona, vt Aug. dicit in Enchiridion.

A & ex istis necesse est dare quoddam malum, bono contrarium. Non enim sibiipsi bonum contrarium, sed sicut ab vno principio, & genitum ab vna causa, cōmunione & vnitate & amicitia gaudet, & neque minus bonum maiori est contrarium. Neque enim aut minus calidum aut frigidum, amplius existenti est cōtrarium. Est igitur in existentibus & existens est, & aduersatur bono malum. Et si corruptio est existentium, non excludit istud ab essentia malum, sed erit & ipsum existens, & existentium generatiuum. Aut, nunquid multoties cuiusdam corruptio alterius fit generatio? Et erit malum ad omnis complectionem conferens, & toti non imperfectum esse per seipsum largiens.

LECTIO XVI.

Solutiones dubitationum.

Dicit autem ad hæc vetus sermo, quòd malum secundum quòd est malum, nullam substantiam aut generationem facit, solum autem malum facit & corrumpit existentium substantiam quantum in ipso est. Si autem generationis operatiuū ipsum aliquis esse dicat, & huius corruptione alii dare generationem, respondendum est vere, nō corruptio dat generationem, sed & corruptio quidem & malum corrumpit & malum facit solum. Generatio autem & substantia propter bonum fit, & erit malū corruptio

LECTIO XVI.

Dicit autem ad hæc verus sermo ꝙ malum secundum ꝙ est malum &c.} Propositis dubitationibus de existentia & causa mali, hic incipit soluere. Et primo soluit particulariter id quod obiectum est de concomitantia generationis & corruptionis. Secundo vniuersaliter omnia quę supra opposita sūt, inuestigans veritatis radicē. Dicit ergo primo, ꝙ ad præmissa verus sermo respondet ꝙ malum secundum ꝙ est malum, nullam substantiam facit neque generationē, sed per se loquendo causat solummodo malū & corruptionem existentium. Et si aliquis obiiciat, ꝙ malum est operatiuum generationis, per hoc ꝙ corruptione vnius datur generatio alterius: respondendum est secūdum veritatem, quòd corruptio non dat generationem, sed corruptio solum corrumpit, & malum solū malē facit per se loquendo. Sed generatio & substantia fit propter bonum. Quod quidē patet tam in naturalibus q̄ in moralib'. Manifestum est enim, ꝙ ignis generat ignem & corrumpit aerem, coniungitur enim in igne forma ignis quæ pertinet ad bonum, & priuatio formæ aeris quæ pertinet ad malum. Quòd autem ignis generat ignem, non est ex hoc ꝙ caret forma aeris, sed ex hoc quòd habet formam ignis. Alioquin, quod caret forma aeris facit ignem, quod est forma, sed corrumpit aerem, inquantum ex necessitate formæ ignis adiungitur priuatio formæ aeris. Similiter in moralibus, adulterium corrūpit virtutem, inquantum caret ordine debito, quod pertinet ad rationem mali, sed secundū ꝙ est delectabile, quod pertinet ad rationem boni, delectat & multa alia bona facit. Sic igitur apparet ꝙ malum secundum seipsum est corruptiuum, sed generatiuum non nisi per accidēs, scilicet propter bonum. Et vlterius sequitur, quòd secundum quòd est malum neque est existens, neque effectiuum existentium, sed per accidens scilicet propter bonum adiunctum est existens & bonorum effectiuum. Deinde cum dicit. {Magis autem &c.} Hic Dionysius manifestat prædictam solutionem, & virtutem totius dubitationis profundius inuestigat. Et circa hoc tria facit. Primo enim ostēdit differentiam mali & boni. Secundo vniuersalem virtutem boni in essendo. ibi. {Magis autem vt apprahendens dicam &c.} Tertio vniuersalem virtutem boni in hoc ꝙ est facere magis vel minus bona, & magis & minus existentia, ibi. {Magis autem existentia omnia.} Circa primum tria facit. Primo distinguit malum a bono. Secundo ostendit quid conueniat malo, ibi. {Igitur ipsum malum.} Tertio quid conueniat bono, ibi. {Bonum autem in quibus perfecte &c. Dixerat autem supra, quòd malum non generat inquantum ē malum, sed inquantum est bonum. Ne autem aliquis crederet ꝙ idē secundum idem esset malum & bonū, subiungit quòd non est idē secundum

quidem propter seipsum, generatiuum autem propter bonū. Et secundum quòd quidem est malum, neque existens est, neq; existētium effectiuum, propter bonum autem existens & bonorum effectiuum. Magis autem, neque enim erit idem secundū

B idem, & bonū & malum, neq; eiusdē corruptio & generatio eadē secundum idē virtus, neq; p se virtus neq; p se corruptio. Igitur ipsum malum quidē neq; existens est, neque bonum: neq; generationis operatiuum, neque existentium, neque bonorū effectiuum. Bonum autē in quibus pfecte quidem ingignitur, perfecta facit & immixta & integra bona. Quę autem minus ipso participant, & imperfecta sunt bona & mixta propter defe

C ctum boni. Et non est vniuersaliter malum, neque bonum, neque faciens bonū, sed quod magis & min' bono appropinquat, proportionaliter erit bonum. Quoniam per vniuersa vadens perfecta bonitas, non vsque ad solas quæ circa ipsam sunt: proficiscit sanctissimas substantias sed extenditur vsq; ad vltimas, his quidem totaliter præsens, illis autem subiectæ, aliis autem extremę, sicut vnumquodq; exi

D stentium ipsa participare potest. Et hæc omnino bono participant, illa autem magis & minus priuantur. Alia autem habent boni obscuriorem participationem, & aliis secundum vltimam resonantiam adest bonū. Si enim non proportionaliter vnicuique bonum adesset, essent

secundum idem & bonum & malum. Vnde cum dicitur quód malum non generat inquantum malum sed inquantum bonum, non est distinctio secundum rationem tantum, scilicet quasi eadem res secundum vnam rationem sit bona & secūdum aliam mala, sed aliqualiter secundum rem scilicet quod vna & eadem res inquantum habet de esse, est bona, quātum vero ad hoc quod priuatur perfectione debita, est mala. Et similiter generatio & corruptio non est eadem virtus eiusdem & secundum idē. Nō enim idem secundum idem malum generatur & corrumpitur. Et quia dixerat quód non est idem bonum & malum, nec generatio & corruptio, & posset aliquis credere quod malum seorsum inueniretur a bono per se existens, & corruptio seorsum a generatione, hoc consequenter remouet dicens, quod non est aliqua virtus per se existens, sed est in bono sicut in subiecto, ita quod idē subiectum ē bonum & malum, secundum aliud & aliud. Et similiter neque corruptio est per se existens absque generatione, sed simul est & generatio & corruptio in subiecto: sed non secūdum idem, quia generatio vnius est cum corruptione alteri⁹. Quod autem dicit. {Magis autem,} idem est qđ in libris Aristoteles transfertur, amplius autem, & signat additionem rationis supra rationem. Deinde cum dicit {Ipsum igitur malū quidē &c.} concludit ex præmissis quid pertineat ad malum. Si enim malum non est per se virtus, sequitur quod {ipsū malum} ita quod ly ipsū ponatur loco articuli, & malum accipiatur pro essentia mali, sic inquā malum acceptū {neq; exñs, neque bonū,} neque operatur generationē, neq; est effectiuum existentiū & bonorū, sed res quæ est mala inquantum habet aliquid de bono est existens & operatiuum generationis, & effectiuum existentium & bonorum. Deinde cum dicit. {Bonum autem in quibus perfecte, &c.} ostendit quid pertineat ad bonum. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit quod bonum est vniuersalis causa rerum omnium bonarum. Secundo ostendit quomodo causalitas boni extendit se etiam ad mala, ibi. {Nunc autem hæc est boni &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quod per bonum fiunt quædam bona perfecta & quædam imperfecta. Secundo assignat modum per quem hoc fiat, ibi. {Quoniam per vniuersa vadens &c.} Tertio probat, rationem assignando præmissorum, ibi. {Si enim non proportionaliter &c.} Dicit primo quod cum malum non sit operatiuum bonorum, {bonum} est quod quidem ea in quibus interius generatur {perfecte} ab eo quod est per suam essentiam bonum {facit,} formaliter loquendo {bona perfecta quidem,} secundum participationem bonitatis, {immixta} secundum remotionem mali, {& integra} secundum remotionē corruptionis. Sed illa {quæ minus participant} bono {sunt imperfecta bona,} & habent aliquā permixtionem mali propter defectum boni quod non perfecte in eis participatur. Et sic vniuersaliter malū nō

quidem diuinissima & prouectissima extremorum habentia ordinem. Quomodo autem esset possibile vniformiter omnia participare bono, cum non omnia existentia eodem modo ad totalem ipsius participationem sint opportuna. Nunc autem hæc est boni virtutis excellens magnitudo, quód & priuata & suiipsius priuationem firmat secundum totalem ipsius participationem. Et si oportet confidenter dicere vera, & aduersantia ipsi, ipsius virtute & sunt & aduersari possunt. Magis autem vt comprehendens dicam. Omnia existentia inquantum sunt, & bona sunt, & ex bono. Inquantum autem priuata sunt bono, neque bona, neque existentia sunt. Nam in aliis habitibus quidē, sicut caliditate aut frigiditate sunt calefactiua, & derelinquente ipsa caliditate, & vitæ & mentis multa existentium sunt experta, & a substantia Deus segregatur, & est super substantialis, & simpliciter in vniuersis quidem aliis, & abeunte & non ingenito omnino habitu sunt existētia, & subsistere possunt. Qđ autem secundum omnem modum bono priuatum est, nusquam nullo modo, neque erat, neque est, neque erit, neque esse potest. Sicut impudicus quamuis priuatus est bono secundum irrationabilem concupiscentiam, in hoc quidem neque est, neq; existentia concupiscit, participat autem bono secundum ipsam vnitionis & amicitiæ obscu-

ram resonantiam. Et furor quidem participat bono secundū ipsum moueri & desiderare apparentia mala ad apparens pulchrum redigere & conuertere, & ipse pessimam vitam desiderans & optimam ipsi apparen-
G tem secundum ipsum desiderare, & ad optimam vitam respicere participat bono. Et si omnino bonum auferas, neque substātia erit, neque vita, neque desiderium, neque motus, neque aliud nihil. Quare & si fieri ex corruptione generationem, nō est mali virtus: sed minoris boni præsentia, inquantum & morbus est & defectus ordinis, non omnis: Si enim hoc fiat, neque morbus ipse subsistet. Manet au-
H tem & est morbus substantiam habens minimum ordinem, & in ipso subsistens. Quod est enim omnino expers boni, neque existens est, neque in existentibus. Quod autem est mixtum propter bonum est in existentibus, & secundum hoc in existentib⁹ existens secundum quód ipso participat. Magis autem existētia omnia intantum erunt magis & minus, inquantum bono participant. Etenim in ipso esse, quod nusquam, nullo modo existit, hoc non potest esse neque
I erit. Quod autem secundum aliquam partem quidem est, secundum aliquam autem non ē. Inquantum quidem cecidit a semper existente, non est, inquantū autem esse participat intantum est, & totaliter esse; & non existentis ipsius tenetur & saluatur.

F est existens neque est bonum neque facit bonum, sed & quod magis & minus appropinquat ei quod est per essentiam bonum, scilicet Deo est bonum secundum eam proportionem boni propter distantiam a primo bono, hoc dicitur malum, non quasi sit vniuersaliter priuatum a bono, sed inquantum est in eo aliquis defectus boni: Deinde cum dicit. {Quoniam per vniuersa vadens &c.} assignat modum prædictorum, scilicet quomodo magis & min⁹, bonum inueniatur in rebus. Et dicit quod hoc ideo est, {quia perfecta bonitas} scilicet diuina {vadens per vniuersa} inquantum scilicet cōmunicat se omnibus per similitudinē suæ bonitatis {non proficiscitur vsque ad solas sanctissimas substantias} angelorum, quæ propinquæ deo sunt, sed se extendit diffundendo per bonitatem vsque ad infimas substantias. Illis enim sanctissimis substantiis angelorum diuina bonitas est totaliter præsens, sicut perfecte participata ab eis secundum modū possibilem creaturæ, aliis autem subiectæ, idest, inferiori modo præsens est, a quibus scilicet participatur, sed non ita perfecte sicut ab angelis, quod potest referri ad animas humanas, aliis vero extreme, idest, infimo modo pñs est, sicut irrationalib⁹ creaturis. Et hoc quidem contingit secundum possibilitatem vniuscuiusque ad participandam diuinam bonitatem. Quædam.n. omnino perfecte secundum modum possibilem creaturæ participant diuinam bonitatem, propter qđ dicit, quod eis diuina bonitas totaliter præsens esset. Alia vero priuantur ista perfecta participatione, recedendo ab eo secundum magis & minus, vt patet in diuersis gradibus entium, & maxime in creaturis viuentibus. Alia vero habent obscuriorem participationem boni, sicut creaturæ corporales, & præcipue non viuentes, in quibus obscuratur quodam-
K modo diuinæ bonitatis claritas, propter eorum materialitatem & corruptionem, vnde eorum obscuritas in hoc attenditur, quod nō sint intelligibilia actu: sed secundum potentiam tantum. Quibusdam vero {adest bonum secundum vltimam resonantiam,} quæ scilicet tenent vltimum gradum in bonitate, vt sunt corrupta & ea quæ dicuntur mala. Et loquitur ad similitudinem eius quod in sonis accidit. Qui enim propinqui sunt, audiunt totum sonum & secundū quod magis distant, minus audiunt de sono, ita quód in fine non audiunt ipsum sonum, sed solum quandam resonantiam aut reboationem. Deinde cum dicit. {Si enim non proportionaliter &c.} assignat duas rationes prædictæ diuersitatis. Ad quarum euidentiam considerandum est, quod aliter assignatur ratio diuersitatis in effectib⁹ causæ per necessitatem naturæ agentis, & aliter in effectibus causæ agentis per voluntatem. In his enim quæ per necessitatem naturæ agunt, tota diuersitatis ratio est ex diuersa proportione materiæ. Non enim potest assignari ratio quare ignis ceram liquefaciat & lutum induret, nisi propter diuersam materiæ recipientis dispositionem

Et malum quod quidem omnino a bono cecidit, neque in magis, neque in minus bonis erit. Quod autem secundum aliquã partem quidem est bonum, secundum aliam autem non bonum, aduersatur quidem bono cuidam, non toti autem bono, tenetur autẽ & ipsum boni participatione, & substanctificat ipsius priuationẽ boni totaliter ipsius participatione. Omnino enim abeunte bono, neque vniuersaliter aliquid erit bonum, neque mixtum, neque ipsũ malum. Si enim malum imperfectũ est bonum, absentia perfecta boni, & imperfectum & perfectum bonum aberit, & tũc solum erit & videbitur malum, quãdo illis quidem est malum quibus aduersatur, ab illis autem sicut bonis segregatur. Aduersari enim sibi inuicem eadem secundum eadem in omnibus, est impossibile, non igitur existens ẽ malũ.

nem, quia agens naturale quantum est de se, semper natum est vnũ facere. Sed in his quæ agunt per voluntatem, duplex ratio assignatur diuersitatis effectuum. Primo quidem ex parte finis. Secundo ex diuersa dispositiõe materiæ. Sicut ædificator alio modo facit fundamenta & alio modo parietes, & alio modo tectum propter quendam finẽ, scilicet propter complementum domus, quod recipit hanc diuersitatem. Secundo ad hoc ꝙ ista diuersitas possit esse in partibus, quærit materiam diuersimode dispositam: vel ipse etiam eam diuersimode disponit ad diuersitatem partium constituendam. Et similiter duplicem rationem assignat diuersitatis effectuum diuinorum. Primam quidem, quantum est ex parte finis, qui est cõplementum vniuersi, quod non esset si esset vnus tantum gradus bonitatis in entibus omnibus æqualibus. Et hoc est quod dicit. {Et si bonum non adesset vnicuique} secundam proportionem suam diuersimode, sed omnia essent æqualia, sequeretur quòd illa quæ sunt Deo propinquissima in rebus & perfectissima, essent in gradu & ordine {extremorum} idest inferiorum, & sic non esset vniuersum completum. Secundam rationem assignat ex diuersa capacitate rerum, quæ tamen diuersitas est a Deo prouisa propter finem. Vnde dicit. {Quomodo autem esset possibile} ꝙ omnia vniformiter participarent bono, cum non omnia existentia sunt eodem modo disposita ad perfectam ipsius participationem. His autem rationibus assignatis vlterius protendit virtutem boni vsque ad malum. Et dicit, quòd in hoc apparet excellens virtus boni, ꝙ non solum bona producit, sed etiam firmat & statuit ea quæ priuantur bono, & etiam sui ipsius priuationem, & hoc fit {secundum totalem ipsius participationem,} idest, secundum rationem suæ vniuersalis participationis, quia necesse est, quocunque modo est, participet bono, & sic oportet quòd subiectum priuationis participet bono, cum sit quoddam ens, & per consequens ipsa priuatio per bonum firmatur, inquantum non posset esse nisi in subiecto. Et non solum per virtutem boni & priuata & priuatio firmantur, sed etiam {si oportet confidenter dicere} veritatem, ea quæ aduersantur bono, virtute ipsius boni, & sunt, & aduersari possunt, quia hoc ipsum quod agunt aduersando est ex virtute boni. Deinde cũ dicit. {Magis autem vt comprehendens dicam &c.} ostendit vniuersalitatem boni in essendo, quod valet ad manifestationem eius quod dixerat, quòd priuata & priuatio firmantur per bonum. Et circa hoc tria facit. Primo ꝓponit propositũ. Secundo manifestat propositum per exempla, ibi. sicut impudicus. Tertio adaptat ad solutionem more disputationis ibi: quare fieri ex corruptione &c. Dicit ergo primo, quòd non solum bonum inuenitur in singulis gradibus existentium, sed vt vniuersaliter comprahendendo dicam, quòd omnia entia inquantum sunt, & sunt bona, & ex bono. Sed inquantum sunt priuata bono, non solum non sunt bona, sed neque existentia, non enim ita est de bono sicut de aliis particularibus habitibus & priuationibus. Patet enim in caliditate & frigiditate, ꝙ substantia quæ fuerit calida, remanet existentia postquàm totaliter deseruntur a caliditate, & multa quæ sunt in entibus quæ carẽt vita et mente, idest, intellectu: & etiã Deus est absque substantia, quasi super omnem substantiam existens. & vniuersaliter in omnibus aliis formis & perfectionibus inuenitur hoc, ꝙ aliqua & sũt & subsistere etiam possunt recedente perfectione & non habendo talem perfectionem. Sed illud, quod omnino priuatum est bono in nullo loco, nullo modo, nullo tempore aut est, aut esse potest. Deinde cum dicit. {Sicut impudicus &c.} manifestat eorum quomodo ea quæ dicuntur mala in moribus habent aliquid de bono. Et primo manifestat hoc in malo impudicitiæ, quæ est secundum corruptionem concupiscibilis. Impudicus enim priuatus est bono, inquantum eius concupiscentia priuatur ordine rationis, & non ponit aliquid esse, sed non esse. & sic etiam quantum ad hoc non concupiscit existentia sed concupiscit inordinata, quæ inquantum sũt inordinata, sunt non existentia, sed tamen {impudicus participat bono secundum quandam resonantiam obscuram} & defectiuam {vnitionis & amicitiæ,} quam supra diximus bono conuenire. Secundo ostendit idem in malo iracundiæ, quod est secundum inordinationem irascibilis. Et dicit quòd {furor} idest, ira inordinata {participat bono} secundum hoc ipsum quòd mouetur in quiddã quod ei apparet bonũ & iustum, scilicet vindicare offensam, & inquantum desiderat illa quæ secundum se videntur mala, sicut læ-

A siones proximi, reducere & conuertere in aliquid apparens bonum & pulchrum. Est enim proprium iracundi. semper ad hoc intẽdere ꝙ videatur iuste vindictam inferre. Vnde & Philo. dicit in. 7. Ethico. quòd iracundus assimilatur ei qui audit quasdam leges quantum ad hoc quod est vindicare peccata, sed statim mouetur antequàm totum audiat, scilicet a quo, & qualiter, & quantum offensam illatam debeat vindicare. Tertio ostendit idẽ in eo qui ex malitia peccat, non per passionem: sed per electionem malum agens. Et dicit quòd ille qui pessimam vitam desiderat, quæ tamen sibi optima vª, vt dicitur participat bono, quàntum ad ipsum motum desiderii, & quantum ad hoc quòd respicit optimam vitam, quia malam vitam eligit inquantum sibi apparet bona. Et vniuersaliter cõprehendit, quòd {si omnino bonum auferatur, neque erit substantia neque vita neque aliquod desiderium neque motus neq; aliud nihil.} Deinde cum dicit. {Quare & si fieri &c.} applicat prædictã veritatem ad solutionem dubitationis motæ. Et dicit. Dum ita sit, quòd tum nihil quodcunque videatur malum, est totaliter priuatum bono, hoc ipsum quòd per corruptionem vnius, quæ appro-
C priatur malo, fit generatio alterius, non est ex parte mali, sed ex præsent. a boni imperfecti. Sicut morbus qui corrumpit naturam est quidam defectus alicuius ordinis, scilicet proportionis humorum in qua consistit sanitas, non tamen est defectus cuiuslibet ordinis, quia si omnis ordo tollatur, neque ipse morbus remanebit ab inuicem totaliter recedẽtibus, sed manet ordo & ipsa ægritudo habet pro substantia vel essentia, quòd sit quidam ordo minimus, idest, imperfectus. Et quantum ad hunc ordinem ægritudo aliquid est & corrumpere potest, sicut per calorem excedentem vel aliquid huiusmodi. Illud enim {quod omnino est expers boni, neque est existens, neque est in existentibus,} sed illud quod est {mixtum} idest, partem habens de bono. & partem de malo, & secundum hoc quòd habet de bono, connumeratur inter existentia & est aliquo modo existens. Deinde cum dicit. {Magis autem existentia omnia &c.} ostendit quòd ex bono est diuersitas graduum in entibus, & hoc ad solutionem applicat. Dicit ergo, quòd omnia existentia intantum magis & minus de esse participant inquantum magis & mis participant bono, quia ens inquantum ens est bonum. Idem est de
D bono sicut & de ente, quia in ipso esse si aliquid nullo modo existit participans. sequitur quòd nullo modo erit. Illud autem quod secundum aliquam partem est & secundum aliquam partem nõ est, sicut homo cæcus, qui est quidam homo, sed non est videns. Inquantum quidem deficit ab eo quod est semper & perfecte existens, non est. Inquantum autem participat esse intantum est. Et vt vniuersaliter loquamur, ipsum non existens per ipsum esse tenetur & saluatur. Tam diu enim remanet cæcitas quamdiu remanet homo. Ita & similiter est de malo, quia si aliquid sit malum quod totaliter recedat a bono, illud nullo modo potest esse neque inter ea, quæ sunt magis vel minus bona. Sed illud quod est secundum aliquam partem bonum secundum vero aliam partem non bonum contrariatur quidem bono non vniuersali, quia non deficit vniuersaliter a bono, sed alicui bono a quo deficit, sicut malum cæcitatis opponitur bono visionis. Sed ipsum malum quod opponit particulari bono, retinet per participationẽ boni. inquantum scilicet subiectum priuationis participat aliquo bono, & ipsum bonum dat su-
E biectum alicuius boni, inquantum bonum vniuersaliter participatur in omnibus entibus. Nec est inconueniens ꝙ bonum vniuersaliter loquendo, sit subiectum priuationis alicuius particularis boni, sicut quod est subiectũ alicuius particularis entis continet sub ente cõmuni. Omnino aũt recedente bono, neque aliquid erit totaliter bonũ, neque erit aliquod bonum mixtum cũ malo, neq; erit ipsum malum, quia subiecto subtracto & priuatio subtrahitur. Si enim malũ est in aliquo bono imperfecto, manifestum est ꝙ si totaliter subtrahatur bonũ, tollet totaliter & bonũ imperfectum & bonũ perfectũ, & ꝑ consequens tolletur malũ. Tunc igitur solũ potest esse malũ quãdo respectu quorundam bonorum est malũ quibª opponitur, sed ab aliis bonis distinguitur sicut bonum a bono. Non enim est possibile ꝙ aliqua opponant sibi ſm omnia, quia saltem oportet ꝙ in esse cõueniant. Sic ig. ẽ cũ malũ non sit totaliter priuatum bono, sed aliquo particulari bono, relinquitur ꝙ hoc ipsum quod est malum, non est aliqua res per se existens.

LECTIO XVII.

Ed neque in existentibus est malum &c. } Postquàm Dionysius ostendit quòd malum non est aliquid existens per seipsum, hic incipit ostendere quod malum non est aliquid in existentibus, vt pars vel accidens, vt color in corpore. Et primo ostédit hoc in generali. Secundo in speciali, ibi. { Et quidé neque duo existentium, &c. } Quòd aũt in existentibus nó sit malum tanquàm aliquid inhærens, sic probat communi ratiõe. Omnia existétia causantur ex bono, vt ex præmissis patet, sed effectus assimilatur causæ, argo bonum inuenitur in quolibet existente. Omne autem illud quod in aliquo inuenitur bonum, cótinetur sub illu, sicut omne in quo inuenitur animal, continetur sub animali. Omne ergo subsistens cótinetur sub bono tanquàm bonum existés. Aut ergo oportet ꝙ malum non sit aliqd in aliquo existente, aut oportet quòd sit in bono. Sed hoc é impossibile, ergo impossibile est ꝙ malum sit in existéte. Quòd autem malum non sit in bono probat dupliciter. Primo sic. Nullũ contrariorum est in suo contrario, sicut frigidum nó est in igne. Sed si malum est aliquid quod sit contrarium bono, malũ non potest conuenire bono, cum bonum etiá de malo faciat bonũ. Secundo probat sic. Si malum est aliquid in bono sicut in subiecto, cum omne accidens causetur vel ex subiecto vel ex aliquo alio extrinseco, oportebit quòd malum causetur ex ipso bono vel ex aliqua causa alia. Sed inconueniens & impossibile est quòd malum causetur ex bono ex naturali effluxu, sicut accidétia naturalia causantur a suis subiectis, quia vt dominus dicit. { Non potest arbor bona, fructus malos facere, nec econuerso. } Si dicatur quòd malum quod ponitur accidens boni, non causatur ex ipso bono, manifestũ est quòd oportet ipsum causari ex aliquo alio principio & causa: omne enim accidens cum nó sit de esse subiecti, ex aliqua causa in subiectu causatur. Similiter autem bonum quod ponitur subiectũ mali oportet esse causatum, cum sit bonum per participationem, non autem per essentiam. Oportet ergo alterum duorum ponere. Quorum vnum est, ꝙ malum sit ex bono. Secundum est, quòd bonum sit ex malo. Aut si ista duo sunt impossibilia, vt patet per authoritatem inductam, oportet ponere tertium, scilicet quod & bonum & malum causentur ex quodá principio & causa boni. Quartum enim poni nó potest, scilicet quòd neq; bonum sit causatum, neque malum, quia binarius non potest esse principium, sed omnis binarii principium est vnitas, & sic oportet quòd cótraria duo vel ita se habeant quòd vnum sit causa alterius, vel ab vna causa causentur. Sicut autem duo prima sunt impossibilia, ita & tertium. Inconueniens enim est, quòd ex vno & eodem principio procedant, & sint aliqua quæ totaliter sunt contraria, sicut bonum & malum. Et quia posset aliquis dicere, quòd idem secundum diuersa facit cótraria, ad hoc excludendum subiungit, quòd impossibile est dicere ꝙ ipsum primum principium non sit { simplex & singulare } idest, vniforme { sed diuisibile, biforme & contrarium sibi ipsi & variatum } a seipso. Oportet enim si aliquid idem causet contraria se-

F cundum aliud & aliud, ꝙ ex contrariis componatur, & sic non erit primum principium, quod oportet esse simplex. Patet ergo ꝙ malum non est in existente. Deinde cũ dicit. { Et quidé neq; duo &c. } ostendit per singula quòd malum non est aliquid in existentibus. Et primo quòd non potest esse in Deo. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quòd malum non est aliquod primum principium contrarium Deo. { Secundo quòd malum non est in Deo, ibi. { Et quidem de amicitia. } Tertio ꝙ malum non est ex Deo, ibi. { Sed neque ex Deo, &c. } Primum ostédit duabus rationibus. Quarum prima talis est. Si malum esset aliquod primum principium contrariũ Deo, quod est ponere duo principia existétium contraria, & sibi inuicem totaliter aduersantia, cum omne illud cui potest suum contrarium aduersari, possit ab eo lędi & molestari, sequeretur ꝙ De⁹ qui est ipsum bonum, non esset absque lęsione & molestia, sed hoc est impossibile. Non enim esset summum bonum, nec summe beatus si læderetur & molestaretur. Non ergo sunt duo prima principia contraria bonum & malum. Secunda ratio talis est. Effectus sequit conditionem causarum & principiorum. Si ergo prima principia sunt contraria & sibi inuicem aduersantia, sequeretur quòd omnia in effectib⁹ cótra se inuicem pugnarét, & vnum ad aliud non ordinaretur, qđ est impossibile & contra hoc quod apparet de ordine vniuersi. Non igitur sunt duo prima principia contraria. Deinde cum dicit. { Et quidem de amicicia &c. } ostendit quòd malum non est in Deo. Et quidem hoc euidenter apparet ex hoc quòd Deus est ipsum bonum, & malum non potest esse in ipso bono, sicut nec frigidum in igne. Sed quia hæc ratio supra tacta est, ostendit alia ratione sumpta ab effectu. Ipsum enim bonum quod est Deus laudatur vt pax. Ephes. 2. Ipse est pax nostra. & vt pacis dator, secundum illud. 1. Cor. 14. Non enim dissensionis est Deus, sed pacis, inquantum dat de amicitia omnibus entibus, & ex hoc consequitur quòd omnia bona sunt amica sibi

K inuicem & conueniunt, vtpote generata ex vno primo viuéte principio. Et iterum, sicut sunt ab vno primo principio procedentia, ita ad vnum bonum vltimum ordinantur. Et quàmuis quantum ad aliqua propria dissideant, tamen in ordine ad illud vnum bonũ omnia mansuete & sine impedimento se habent ad inuicem, & omnia in hoc similantur & iuuant se inuicem. Non autem ista pax & conueniencia esset in reb⁹ a Deo & per comparationem ad Deum, si in Deo esset aliqua contrarietas boni & mali. Vnde manifestum est ꝙ in Deo non est aliquod malum, & vlterius etiam ꝙ malũ nó est aliqua res quæ subdatur diuinæ motioni, quia omnia quæ mouentur a Deo, concordát in vno fine saltem vltimo, vt dictum est. Deinde cum dicit. { Sed neque ex Deo &c. } ostendit ꝙ malum non est ex Deo. Et primo ꝙ non est ab eo simpliciter. Secundo, ꝙ nó est ab eo secundum aliquod tempus, ibi. { Et non aliqñ quidem, &c. } Primum ostendit hoc modo. Bonum non est productiuum mali, vt ex dictis patet. Aut igitur oportet dicere ꝙ Deus non sit bonus, aut ꝙ facit & producit bona & non mala. Deinde cum dicit. Et nó { aliquando quidem &c. } ostendit ꝙ Deus non producit malum secundum

LECTIO XVII.

Ed neque in existentibus est malum. Si enim omnia existentia ex bono, & in omnibus é existentib⁹, & omnia continet bonum, aut non erit malum in existentibus, aut in bono erit. Et quidé in bono non erit. Etenim neq; in igne frigidum, neque malum in eo fieri, quod & malum bonum facit. Si autem erit in bono malũ, videtur hic deficere quomodo erit. Si quidem ex ipso inconueniens & impossibile. Non enim potest (sicut eloquiorum veritas dicit) arbor bona fructus malos facere, neque quidem econuerso. Si autem non ex ipso, manifestum quòd ex alio principio & causa. Etenim aut malum ex bono erit, aut bonum ex malo, aut si non hoc est possibile, ex alio principio & causa erit bonum & malum. Omnis enim binarius nó principium. Vnitas autem erit omnis binarii principium. Etenim inconueniens ex vno & eodem duo perfecte contraria procedere & esse, & ipsũ principiũ nó simplex & singulare esse, sed diuisibile & biforme & contrarium sibiipsi & variatum. Et quidem neque duo existentium contraria principia possibile est esse, & ista in se inuicem & in omnibus aduersantia. Si enim hoc datum sit, erit & Deus non sine lesione, neque extra molestiam, si sit aliquid ipsi aduersans. Postea erunt omnia inordinata & semper pugnantia. Et quidé de amicitia omnibus existentibus bonum tribuit, & per se pax &

G pacis donator laudatur a sanctis theologis. Propter quod & amica bona & conuenientia omnia & vnius vitæ germina, & ad vnũ bonum ordinata & mansueta & similia & se inuicem adiuuátia: quare non in Deo est malum, & malum non est res mota a Deo. Sed neque ex Deo est malum, aut enim non est bonus, aut bona facit & bona producit. Et nó aliquando quidem, & quædam,

H aliquando autem non, & non omnia. Trásmutationem enim in hoc patietur, & variationem circa seipsum, quod omnium diuinissimum est secundum causam. Si enim in Deo bonum essentia est, erit transiens ex bono Deus, aliquando quidem existens, aliquando non existens. Si autem participatione bonum habet, & ex altero habebit, & aliquando quidem habebit, aliquando autem non habebit. Nó igitur ex Deo malum, neque in

I Deo, neque simpliciter, neque secundum tempus.

cundum aliquod tempus. Et dicit ꝙ non potest dici ꝙ Deus quandoque quaedam mala producat, quandoque autem non, & non omnia, quia cum malum non possit produci a bono, si Deus quandoque produceret malum, sequeretur ꝙ transmutaretur a sua bonitate & variaretur secundū seipsum. Quod patet esse impossibile dupliciter. Primo quidem, quia illud quod {est diuinissimum}, i. optimū & causa omnis bonitatis, non potest mutari a bonitate, sicut nec ignis a caliditate. Secundo ꝙ Deus aut est bonus per essentiam suam aut per participationem. Si autem per essentiam, idem erit Deo recedere a bonitate & recedere ab essentia & fieri totaliter non existēs. Si autem sit bonū participatiue, oportet ꝙ habeat causā suae bonitatis, & hoc modo poterit aliquando bonus, aliquando nō bonus esse, sed hoc est cōtra hoc quod intelligimus per hoc nomē Deus aliquod primū bonum & causam omnis bonitatis. Sic igitur patet ꝙ malū nec simpliciter in Deo vel a Deo est, nec secundum aliquod tempus, sed neque in angelis.

LECTIO XVIII.

Quòd in creaturis malum non sit aliquid.

Sed neque in angelis est malum. Si enim enunciat bonitatem diuinā boniformis angelus, illud existens secundum participationē secundario, quod est secundum causam enunciatum, Primo, B imago Dei est angelus, manifestatio occulti luminis, speculū purum, clarissimum, incontaminatum, incoinquinatum, immaculatum, suscipiens totam, si est conueniens dicere, pulchritudinem boniformis deiformitatis, & munde resplendere faciens in seipso, quemadmodum possibile est, bonitatem silentii C quod est in abditis. Non igitur neque in angelis est malum. Sed est malum. Sed eo quòd puniūt peccantes sunt mali. Hac igitur ratione vt castigatores peccantium sūt mali & sacerdotes qui immundum a diuinis abigunt mysteriis. Et quidem neque puniri est malum, sed fieri pœna dignum. Neque secundum dignitatem abigi a sanctis, sed inquinatum & non sanctum fieri, & ad incontaminata nō idoneū.

LECTIO XVIII.

Sed neque in angelis est malum. Si n. enunciat bonitatem diuinam &c.} Postquàm Dionysius ostendit ꝙ in Deo non est malum, incipit ostendere quòd in creaturis malum non sit aliquid. Et primo ostendit de angelis bonis quòd in eis nullo modo sit malum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit D veritatem. Secundo excludit obiectionem, ibi. {Sed eo quòd puniunt &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit expositionem angelici nominis. Secundo ex illa expositione accipit diffinitionē angeli, ibi. Speculum purum &c.} Circa primum sciendū est, quòd angelus nuncius interpretatur. Dicitur ergo diuinae bonitati conformis annunciare diuinam bonitatem, inquantum in angelis secundario per participationem existit quod primo enunciatur de Deo non secundum participationem, sed secundum causam, sicut si dicerem ꝙ aer illuminatus annunciat claritatem Solis, inquantū secundario & participatiue est in aere, & primo & causaliter est in sole. Et quia illud quod participatiue & secundario habet aliquid est imago eius quod primo & causaliter habet illud, & actus imaginis est vt manifestet illud cuius est imago, consequenter concludit notificationem quandam boni angeli, manifestationem diuini luminis quod est nobis occultum propter sui excellentiam & simplicitatem. Hanc autem notificationem manifestat consequenter. E Et primo manifestat quomodo angelus sit imago Dei. Secūdo quomodo sit manifestatio occulti luminis, ibi. {& mūde resplendere facit &c.} Quòd autem angel⁹ sit imago Dei manifestat per quoddam sensibile exemplum. Videmus enim sensibiliter ꝙ in speculo repraesentatur imago videntis. Est autem in speculo duo considerare. Primo quidem substantiam ipsius speculi. Vnde per quandam similitudinem angelum secundum suam naturam vocat speculum. Requiritur autem in speculo quaedam oportunitas ad recipiendā imaginem alicuius rei, quae quidem oportunitas inuenitur in angelo qui quidem dicitur {speculum purum} propter simplicitatem & immaterialitatem suae naturae, {clarissimum} autem propter perfectissimam participationem intellectualis luminis {incontaminatum} autem inquantum nihil est in angelo repugnans rectitudini eius quae ad sanctitatem pertinet. Nam propter sancta contaminata dicuntur. Dicitur autem incoinquinatum} inquantum nihil est in angelo repugnans puritati naturae, {& immaculatum} inquantum nihil est in eo repugnans claritati intellectus. Sic autem descri-

A pta oportunitate istius speculi, exponit receptionem similitudinis secundum quam imago dicitur. Et dicit ꝙ suscipit {totam pulchritudinem boniformis deitatis,} idest, similitudinis ad Dei bonitatē comparatam, quia si optime disposita est natura angeli, oportet ꝙ perfecte suscipiat dictam similitudinem. Sed considerandum est ꝙ non dicit ꝙ suscipiat totam pulchritudinē deitatis, sed deiformitatis, quia impossibile est ꝙ in aliquo creato speculo recipiatur tota pulchritudo Dei, sed in aliquo creato speculo pp sui puritatem & claritatem recipitur pfecte tota pulchritudo quae est possibilis esse in creatura per assimilationem ad Deum. Et quia deiformitas creaturae semp est ex parte & non tota, propter hoc temperauit, addens, {si est cōuenies dicere.} Ostenso igitur quomodo angelus sit imago, ostendit consequenter quo modo manifestat diuinum bonum. Et dicit ꝙ ex hoc ipso ꝙ perfecte recipit diuinae pulchritudinis similitudinem, sit hoc cōsequenter ꝙ in ipso resplendet quodammodo, sicut est possibile creaturae, bonitas {silētii quod est in abditis} idest, occultis Dei qui exprimi nō potest propter hoc ꝙ occultus est intellectui creato. Dicit autem {faciens,} non actiue, sed dispositiue, sicut si dicerem ꝙ speculum facit in seipso resplendere imaginem alicuius corporis, ex hoc ipso ꝙ est dispositum ad recipiendum ei⁹ similitudinem. Quia igitur angelus est tam perfecta imago diuinae I bonitatis, diuina autem bonitas, nullum malum compatitur, sequi D tur ꝙ neque in angelis sit malum. Deinde cum dicit. {Sed eo ꝙ puniunt &c.} excludit obiectionem. Et primo ponit eam. Posset enim aliquis dicere ꝙ eo ipso quòd angeli puniunt peccatores, sunt mali. Et quòd puniunt peccatores expresse habetur. Matth. 13. ꝙ eijcient de regno omnia scandala. Est ergo quaestio, an eo ꝙ puniunt sint mali. Secundo ostendit quòd non propter hoc possunt dici mali, quia secundum eandem rationem etiam illi qui castigant malos, puniendo eos, essent mali, sicut iudices & magistri. Et similiter sequeretur quòd aliqui sacerdotum qui excludunt immundū, idest, peccatorem a diuinis mysteriis excommunicando eū, essent mali. Quod est contra Apostolum qui hoc praecipit. 1. Cor. 5. Sed quia multiplicare inconueniens non est soluere, ideo tertio soluit omnia praemissa. Et dicit ꝙ punire non est malum simpliciter & secundum se sed est secundum se bonum, cum sit iustum. Sed est malum secundum quid, inquantum priuat aliquod bonum alicuius. Sed fieri peccatorē hoc est simpliciter malum, & ideo ille qui pu- E nit peccatorem non est malus, sed est malus ille qui peccat. Eadem ratione non est secundum se malum excludi a sanctis secundum iustitiam, sed secundum se malum est ꝙ inquinetur aliquis per peccatum & discedat a sanctitate, & per hoc fiat non ydoneus ad diuina, quae sunt ſm se incontaminata. Et nō peccat ille qui excōmunicat, sed ille peccat qui facit aliquid, vñ sit excōmunicatiōe dignus.

LECTIO XIX.

Neqꝫ daemones sunt natura mali.

Sed neque daemones sunt natura mali. Etenim si natura mali, neque ex bono, neque in existentibus, neque quidem ex bono transmutati essent, natura & semper mali existentes, postea igitur sibiipsis sunt mali & aliis. Si sibiipsis quidem, & corrūpunt seipsos. Si autem aliis, quomodo corrumpentes, aut quid corrumpentes C substantiam, aut virtutem aut operationem? Si substantiā quidem, prius quidem, non praeter naturam. Nam natura incorruptibilia non corrumpunt: sed susceptibilia corruptionis. Postea neque hoc omni & omnino malum. Sed neqꝫ corrumpitur aliquid existentium secundum ꝙ

LECTIO XIX.

Sed neque daemones sunt natura mali &c.} Postquàm Dionysius ostendit ꝙ malum non est in angelis, hic ostendit ꝙ non sit in daemonibus. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit ꝙ daemones non sunt naturaliter mali. Secundo qualiter mali sunt, ibi. {Quomodo a Deo facit &c.} Circa primum ponit quatuor rationes. Quarum prima talis est. Ex bono non causatur aliquid naturaliter malum, sed omnia quae sunt in mūdo sunt causata a Deo qui est ipsum primum bonum,

inter

Inter quæ sunt dæmones, ergo dæmones non sunt naturaliter mali. Secunda ratio talis est. Ostensum est ꝙ malum neque est existẽs, neq; est in existẽtibus. Si igitur dæmones essent naturaliter mali: non essent de numero existentium. Tertia ratio talis est. Illud quod naturaliter conuenit alicui, semper ei conuenit. Si igitur dæmones essent naturaliter mali, semper fuissent mali, & non fuissent transmutati de bono in malum, vt fides catholica confitetur. Quarta ratio talis est, ꝙ si dæmones sunt naturaliter mali, aut sunt naturaliter mali sibiipsis, aut aliis. Si sibi ipsis, cum de ratione mali sit ꝙ noceat & corrumpat, sequitur quòd corrumpant seipsos, quod est impossibile. Nihil enim est corruptiuũ suiipsius secũdum naturam. Si autem sunt naturaliter mali aliis, ergo naturaliter corrumpunt alia. Quæritur ergo, quid naturaliter corrumpant; vel quomodo corrumpant, vtrum substantiam, aut virtutem, aut operationem, quę tria inueniũtur in rebus omnibus. Si detur ꝙ sũt naturaliter mali, quia corrumpunt substantiam alicuius. Contra hoc obiicit tribus rationibus. Quarum prima talis ẽ. Nihil quod est corruptiuum alterius secundũ ordinem naturæ, est malum naturaliter, quia hoc ipsum quod est conseruare naturæ ordinem est bonum naturæ. Sed si malum corrumpat substantiam, nõ facit hoc prætet naturę ordinem. Non enim corrumpit incorruptibilia, sed ea quæ sunt corruptionis susceptiua. Non ergo erit secundum naturam malum. Secunda ratio talis est. Illud quod est naturaliter tale, simpliciter & respectu cuiuscunque est tale, sicut illud quod est naturaliter calidum, simpliciter & respectu cuiuscunque est calidum sicut ignis. Si igitur aliquid naturaliter est malum, erit simpliciter malum & respectu cuiuscunque & respectu sui ipsius, quod est impossibile, vt dictum est. Tertia ratio talis est. Nullum existentium corrumpitur per malum quantum ad ipsam substantiam vel naturam rei quæ dicitur mala, sicut in homine malo manet substantia & natura hominis. Sed dicitur aliquid malum per hoc ꝙ {ratio} idest, proportio {armoniæ & commensurationis} quæ est secundũ naturam, debilitatur per aliquem defectum ordinis, ita tamen ꝙ non totaliter tollitur, sed aliquantulum manet. Ista autem infirmitas qua debilitatur talis proportio non est perfecta, quia si esset perfecta destrueret ipsum subiectum, & per consequens corruptionem quæ est in subiecto, & sic talis corruptio corrumpit seipsam, hoc ergo quod est infirmum, non simpliciter sed secundum quid, non est naturaliter malum, sed bonum cum defectu, quia illud quod omnino expers est boni, non potest inueniri inter existentia. Eadem ratio est de corruptione virtutis naturalis; quia si semper remaneret in re quæ dicitur mala vel corrupta per malum, corrumperetur per malum. Relinquetur ergo ꝙ nihil est malum secundum naturam. Deinde cum dicit. {Quomodo a Deo facti &c.} ostendit quomodo sit malum in dæmonibus. Et primo quæstionem mouet. Secundo soluit, ibi. {Et quidem &c.} Quærit ergo primo, quomodo dæmones cum sint facti a Deo, sint mali. Boni enim est bona producere & cõseruare. Deinde cum dicit. {Et quidem mali dicunt &c.} soluit propositam quæstionem. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit ꝙ dæmones dicuntur mali, non secundum aliquam naturam, sed secundum defectum boni. Secundo ostendit ꝙ iste defectus in eis non est ex variatione ipsius boni, sed ex eorum voluntate, ibi. {Et non variatum est &c.} Quòd autem dæmones non sint mali naturaliter, sed secundum ꝙ carent aliquo bono tripliciter ostendit. Primo quidem per authoritatem sacræ scripturæ, Et dicit quòd

est substantia & natura, sed defectu ordinationis, quæ est secundum naturam armonię & commensurationis ratio, infirmatur, manere similiter habens. Infirmitas autem non perfecta est. Etenim perfecta & corruptionẽ & subiectum destrueret, & erit talis corruptio, & suimet corruptio, quare tale non malum, sed deficiens bonum. Quod enim est expers omnino boni, neque in existentibus est. Et de corruptione virtutis & operationis eadem ratio ẽ. Deinde quomodo a Deo facti sunt mali dæmones. Etenim bonum bona producit & subsistere facit. Et quidem mali dicuntur, dicat aliqs sed non secundum quòd sunt, ex bono enim sunt, & bonam obtinuerunt substantiam, sed secundum quòd non sunt, infirmi existentes, vel eloquia dicunt, seruare suiipsius principium. In quo enim (dic mihi) malos fieri dicimus dæmones, nisi in carentia habitus & operationis diuinorum bonorum? Et aliter. Si natura mali dæmonis, semper mali, & quidem malum instabile ẽ. Igitur si semper eodem modo se habent, nõ mali. Quod enim semper idem, boni est propriũ. Si autem non semper mali, non natura mali, sed defectu angelicorum bonorum. Et non omnino expertes boni, secundum

G quòd sunt, & viuunt, & intelligũt, & totaliter quidem est in ipsis desiderii motus. Mali autẽ esse dicuntur propter hoc quòd infirmantur circa operationem secundum naturam. Auersio est igitur ipsis malum & conueniẽtium ipsis excessus, & non consecutio, & imperfectio, & impotentia; & saluantis ipsius perfectionem virtutis infirmitas, & fuga & casus. Et aliter. Quod ẽ

H in dæmonibus malum. Furor irrationabilis, demens concupiscentia, phantasia proterua. Sed ista & si sint in dæmonibus non omnino, neque in omnibus, neque ipsa secundum seipsa mala. Etenim in aliis animalibus; non habitus eorum, sed ablatio & corruptio animali malum. Habitus autem saluat, & esse facit

F sic debet aliquis dicere, ꝙ dæmones dicuntur mali non inquantum sunt, quia ex bono, scilicet Deo causatur eorum esse, & ab eodem bonam essentiam obtinuerunt, sed dicuntur mali, inquantum non sunt, prout scilicet sunt infirmi seruare principium sui ipsorum, vt dicũt eloquia sacræ scripturæ. Et sumitur hoc de Canonica Iudæ, vbi dicitur. Angelos vero qui non seruauerunt suum principatum &c. Dicuntur autem non seruasse suũ principatum, vel quia non seruauerunt suã innocentiam in qua a principio cõditi sũt, vel quia a Deo qui est eorum principiũ sunt auersi. Et huic expositioni consonat quod subdit. Non enim dicimus dæmones fieri malos, nisi in hoc ꝙ carent habitu & operatione per quam ordinari deberent in bona diuina. Secundo cũ subdit. {Et aliter. Si natura ma &c.} subdit idem per secundã rationem & circa hoc tria facit. Primo ostendit ꝙ dæmones non sunt naturaliter mali, sed per defectũ alicuius boni. Secundo ꝙ non totaliter bono carent, ibi. {Et nõ omnino &c.} Tertio ostẽdit cuius boni in eis defectus sit, ibi. {Mali autẽ esse dicunt &c.} Circa primum ponit talem rationem. Si dæmones essent naturaliter mali, semper essent mali, quia quod naturaliter inest alicui, semper inest ei. Sed si semper sunt mali, nõ naturaliter sunt mali. Quod sic probat, quia omne instabile ẽ quod

I dat malum, & esse semper idem, est proprium boni. Vnde videmus ꝙ omnia sempiternitatem desiderant quantum possibile est. Et sic apparet ꝙ si semper se habent eodem modo quòd non sunt naturaliter mali, ergo de primo ad vltimum, si sunt naturaliter mali, nõ sunt naturaliter mali, quod est impossibile. Sic igitur patet ꝙ si nõ semper sunt mali; quia hoc est proprium boni, non erunt naturaliter mali: sed per defectum aliquorum bonorum quæ debentur angelis. Deinde cum dicit. {Et non omnino &c.} ostendit ꝙ non totaliter bono priuantur. Et dicit ꝙ non sunt omnino expertes boni: participant enim bono, inquantum sunt & viuunt & intelligũt, & inquantum est in eis aliquis motus desiderii qui non tendit nisi in bonum verum vel apparens. Deinde cum dicit. {Mali autem esse dicuntur.} ostendit secundum cuius boni defectum dicantur mali, propter hoc ꝙ defectiue se habent in operatione quæ competit naturæ eorum. Et quo ordine hoc eueniat, consequenter ostendit dicens. {Auersio igitur est ipsis malum.} Vbi considerandum est ꝙ omne illud quod est naturaliter subiectum alicui, bonum suum ha-

K bet in hoc ꝙ ei subdatur, sicut bonum appetitus sensibilium in homine est ꝙ reguletur ratione. Omnis autem voluntas & angeli & hominis est Deo naturaliter subdita, bonum igitur voluntatis angelicæ & humanæ est vt a diuina voluntate reguletur. Auersio igitur a regula diuinæ voluntatis est malum in dæmonibus. Omnis autem appetitus deficiens a sua regula tendit in suum obiectum vltra quàm rectum sit, sicut concupiscibilis in delectabile secundũ sensum plus debito tendit quando ratione non regulatur. Sic igitur voluntas dæmonum auersa a regula diuinæ voluntatis, magis debito in appetitum sui boni tendit. Et hoc est quod subdit, {& cõuenientium ip. &c.} quia scilicet appetiuerũt sibi aliquid quod excedebat conditionem eorum. Omne autem quod natum est consequi aliquem finem per determinatum modum, si recedat ab illo modo, finem consequi non potest. Modus autem quo angeli nati sunt consequi vltimum finem suæ voluntatis est per voluntatem moderatam secundum diuinam regulam. Si igitur excedant illum modum, non consequentur finem. Et hoc est quod subdit, {& non consecutio.} Omne autem quod non consequitur suam perfectionem,

remanet

remanet imperfectum, unde subditur. {imperfectio. Omne autem imperfectum inquantum huiusmodi, est impotens, unde subditur, {& impotentia.} Et quia uirtus est perfectio potentiæ, sequitur circa uirtutem quæ saluare perfectionem ipsorum poterat. {Infirmitas & fuga & casus.} Et ponit hic tria secundum ea quæ accidunt

ista habentis animalis naturam. Non igitur mala est dæmonum tribus, secundum quòd est secundum naturam, sed secundum ꝙ non est. Et non uariatum est datum ipsis totum bonum, sed ipsi deciderunt a dato toto bono, & data ipsis angelica dona, nequaquam ipsa mutata esse dicimus, sed sunt & integra & splendidissima, quamuis ipsi non uident, B claudentes ipsorum boni inspectiuas uirtutes. Quare, ꝙ sunt & ex bono sunt & boni, & pulchrũ & bonum desiderant esse, & uiuere & intelligere quæ sunt existentia desiderantes. Et priuatione, & recessione, & casu, a conuenientibus ipsis bonis, dicũtur mali, & sunt mali, secundum ꝙ non sunt & non existunt desiderantes, malum desiderant.

apud homines. Si.n. aliquis sit infirmus ad resistendum alicui uel ad consequendum aliquid, fugit ab illo, & fugiens propter infirmitatem cadit. Et similiter dæmones infirmati circa consecutionem diuini finis fugiũt ab eo, & cadũt præcipitati in peccatum. Deinde cum dicit. {Et aliter quod ẽ in dæmonibus &c.} ostendit tertio modo quòd dæmones non dicuntur mali secundum naturam, sed secundum defectum alicuius boni, & hoc secundum opinionem aliorum. Quidam.n. posuerunt dæmones esse animalia corpore aerea, mente rationalia, animo passiua, tempore æterna, ut Apuleius dicit & Aug. introducit ix. de ciuitate dei. Secundum ergo horum opinionem in C dæmonibus est uis sensibilis & appetitus passiuus qui est sensitiu^{9}, & diuiditur per irascibilem & concupiscibilem. Hæc autem opinio non fuit Dionysii, quod patet ex eo quod supra dixit, angelos immateriales & incorruptibiles. Hic autem dicit dæmones esse malos per defectum angelorum bonorum. Vnde manifestum est, quòd nõ est opinatus dæmones esse corporales, & per consequens sensitiuos aut animo passiuos. Sed quia ipse intendit ostendere quòd dæmones non sunt naturaliter mali, postquam hoc ostenderat secundũ opinionem propriam, scilicet si dæmones sint de natura angelica, ostendit consequenter quòd idem sequitur, si ponatur quòd sit eis natura sensitiua, tunc enim idem iudicium erit de malo dæmonum & de malo hominis. In nobis autem malum est per hoc quòd pars sensitiua non regulatur ratione. Et hoc quantũ ad tria, scilicet quã tum ad irascibilem quæ dum non regulatur ratione, irrationabiliter furit uel irascitur, & quantum ad concupiscibilem, quæ dũ non regulatur ratione, stulte concupiscit, & quantum ad phantasiã siue D imaginatiuã, quæ dũ non regulatur ratione, contra ueritatẽ proteruit. Secundo ergo prædictam opinionem malum in dæmonibus non est. Ait namque. {furor irrationabilis, & demens concupiscẽtia, & phantasia proterua.} Dicit autem demens concupiscentia, furor irrationabilis, quia concupiscentia nihil attendit ad rationem, furor autem attendit, sed imperfecte, ut supra dictum est. Si ergo ista tria sunt in dæmonibus secundum opinionem aliorum, non tamen omnino, quia non contra quamlibet ueritatem proteruiunt, neq; quælibet eorum concupiscentia est demens. Naturaliter enim bonum & optimum concupiscunt, neq; est etiam in omnibus dæmonibus eodem modo, neq; etiã ista tria. s. furor & concupiscẽtia. & phantasia, sm seipsa sunt mala, sed sm ꝙ carent ordine rationis, & debito obiecto. Vnde uidemus ꝙ in animalibus irrationabilibus habere ista non est malum, sed oblatio horũ est corruptio animalis & malum, sed habere ista cõseruat & facit ꝙ habeatur animalis natura. Si uero Dionysius loquitur hic sm propriam opinionem, di- E cendum est ꝙ loquitur metaphorice, sic.n. huiusmodi animæ passiones, angelis attribuuntur in scripturis, ut Aug. dicit in ix. de ciuitate dei. Sic ergo concludit ꝙ genus dæmonum non est malum, secundum quòd est in sua natura, sed secundum quòd non est i. sm ꝙ priuatur aliquo bono. Deinde cum dicit. {Et non uariatum est, &c.} Ostendit unde prouenit defectus boni in dæmonibus. Posset enim aliquis credere, ꝙ sicut defectus uel infirmitas naturalis operationis prouenit in hominibus ex ipsa uariatione naturæ, quæ senescens deterioratur, & sic operationes naturales debilitantur, ita etiam ex transmutatione alicuius boni, defectus bonæ operationis in dæmonibus prouenit. Sed hoc ipse excludit & quantum ad bonum uniuersale quod deus est, a quo auersi sunt, & quantum ad bona participata, quæ sunt naturalia bona angelis data. Dicit ergo quòd uniuersale bonum. s. diuinitas quod datum est eis, inquãtum aliqualiter facti sunt eius participes, non est uariatum aliquo mo- A do. Vnde non sunt facti mali propter boni uariationem, sed quia ipsi deciderunt ab uniuersali bono dato eis. {Et} similiter {dona angelica.} ad angelicam naturam pertinentia quæ in principio sunt data eis, {nequaquam dicimus esse mutata.} ut ex eorum mutatione mali effecti sint, sed permanent adhuc {integra,} id est, absq; corruptione naturæ, {& splendidissima,} id est, absque diminutione naturalis luminis intellectualis. Sed quòd ipsi non uident, hoc prouenit ex hoc quòd ipsi per liberum arbitrium {clauserũt suas uirtutes inspectiuas boni,} id est, auerterunt uoluntate suũ intellectum, non a cõsideratione ueri, sed ab inspectione boni, inquantum est boni, quia scilicet nolunt illud seq. Vnde patet, quòd inquantũ sunt & bonam causam habent, & boni sunt secundum suam naturã & bonum desiderant, scilicet esse, uiuere, & intelligere, sed inquãtum priuantur hoc p uoluntarium recessu, quo quidem recessu infirmati deciderunt a bonis quæ eis conueniebant secundum ordinem suæ naturæ, {dicuntur & sunt mali inquantum non sunt,} id est, inquantum aliquod bonum eis deest. Et similiter cum desiderant malum, desiderant non existens. Dicuntur enim malum desiderare, inquantum desiderant aliquod bonum cum defectu debiti modi & ordinis.

L E C. X X.

Quomodo sit malum in animabus.

SED animas aliquis dicat esse malas. Si ideo quidem quòd coassistunt malis prouisiue & saluatiue. Hoc autem non malum, sed B bonum & ex bono, quòd & malũ bonum facit. Si autem malas fieri animas dicimus, in quo malæ fiunt nisi in bonorum habituum & operationum defectu, & propter propriam infirmitatem non consecutione & prolapsu? Etenim & aerẽ qui est super nos dicimus obtenebrari defectu & absentia luminis. Ipsum autem lumen est, quod & tenebras illuminat. Non igi-

L E C. X X.

SED animas aliquis dicat esse, &c.} Postquam Dionysi^{9} ostendit quomodo malum sit in dæmonibus, hic ostendit quomodo sit in animabus. Et primo excludit modũ falsum. Secundo ponit modum uerum, ibi. {Si autẽ malas fieri &c.} Tertio concludit propositum, ibi. {Non igitur neque in dæmonibus &c.} Dicit ergo primo, ꝙ forte aliquis dicit animas humanas esse malas, quod quidẽ uerũ est de aliquibus. Sed inquirendũ est quõ malę dicantur. Si aũt aliquis dicatur ꝙ ideo dicũtur ma- D læ, quia assistunt malis quibus prouident, & quos saluare intendũt. Sicut aliquis bonus homo cohabitat malis ut eos saluet, uel sicut ẽt ipsa anima cõicat & coassistit corruptioni corporis & passionibus animæ inordinatis, & huiusmodi ad ordinẽ reducere intendẽt, hoc non est malũ, sed est bonũ, & ex primo bono deriuatur, cuius uirtute etiam & mala fiunt bona, uel inquantum mala, transmotantur & fiunt bona, uel inquantum ex malis diuina ordinatione eliciuntur bona. Deinde cum dicit. {Si autem malas &c.} ponit uerũ modum. Et dicit quòd si nos dicimus animas fieri malas, hoc non possumus nisi inquantum deficiunt a bono, & quantum ad habitum & quantum ad actum, & sic infirmatæ ex defectu boni non possunt consequi debitum finem, sed prolabuntur ad aliquid contrarium fini, sicut & aerem qui est super nos dicimus obtenebrari per defectum & absentiam luminis. Sed {lumen est quod & tenebras illuminat,} id est. quæ prius tenebrosa erant facit luminosa, & sic bonum de malo facit bonum. Deinde cum dicit. Non igitur ne- E que in dæmonibus &c.} Concludit propositum, quòd scilicet neque in dæmonibus neque in hominibus sit malum, quasi aliquid existens positiue, sed sicut defectus & quasi quoddam desertũ perfectionis propriorum bonorum. Sic igitur intendit ostendere quòd in existentibus non est malum, quia in quibusdam quidem nullo modo est malum, sicut in deo uel in angelis, in quibusdam uero est malum, sed sicut priuatio non sicut aliquid existens. Deinde cum dicit. {Sed neque in animalibus &c.} ostendit quòd non est naturaliter in animalibus irrationalibus. Et excludit duo secundum quæ posset uideri, quòd in eis esset naturaliter malum. s. passiones & passionis defectum. Posset.n. aliquis uidens in brutis animalibus naturaliter furorem & concupiscentiam, quæ in hominibus dicũtur mala, æstimare huiusmodi animalia naturaliter esse mala, sed hoc excludit dicens, ꝙ si auferas ab huiusmodi animalibus furorẽ & cõcupiscẽtiã & alias huiusmodi passiones quę ab aliquibus dicũt mala, & tñ nõ sũt mala simpliciter eorũ naturæ, sed inquãtũ ista auferũt, natura eorũ iã interimitur.

Nam cum leo perdiderit animositatem & superbiam iam non erit leo, & similiter canis cum perdiderit furorem, omnibus factus mansuetus, non erit canis. Et hoc apparet in utilitate quā facit in rebus humanis, in quibus officiū canis est custodire domū uel alia huiusmodi. Et hoc facit attendendo ad familiarem & abiiciendo alienū.

Manifestum est autē quòd ea per quæ seruatur natura ne corrūpatur non sunt mala sed corruptio ipsius naturæ est infirmitas & quicunq; defectus alius naturalium habituum & uirtutū & operationum, & hoc est malum ut supradictum est. Vnde patet quòd prædictæ passiones quibus interēptis & interimitur natura brutorum animaliū, non sunt in eis mala sed bona. Posset autē aliquis dicer, quòd ex hoc quòd sunt imperfecta, ratione carentia secundum suam naturam huiusmodi animalia, sunt naturaliter mala. Sed hoc ipse excludit dicens. Quæcumque enim generātur non perueniūt ad suam perfectionē nisi post determinatū tēpus. Ex quo patet, q esse imperfectum ante illud tempus est naturale & secundū naturam, ex quo patet q non omnis imperfectio est præter naturā sed solum illa imperfectio per quam tollitur pfectio debita secūdum illud tempus est mala.

rur neque in dæmonibus, neque in nobis est malum ut existens: sed est sicut defectus, & desertū perfectionis propriorum bonorum. Sed neque in animalibus irrationalibus est malum. Si.n. auferas furorem & concupiscentiam & alia quæcumque dicuntur, & non sunt simpliciter eorū naturæ mala. Etenim animosum & superbum leo cum perdiderit, neque leo erit. Mansuetus autem omnibus factus canis, non erit canis. Si quidem canis est custodire, & accedere quidem ad familiarem, abiicere aūt alienum. Quare quod non corrumpit naturam, non malum. Corruptio autem naturę est defectus & infirmitas naturalium habitudinum, & uirtutū & operationum, & si omnia per generationem in tempore habēt perfectū neque imperfectū omnino pręter omnem naturam.

L E C. XXI.

Malum non est in rebus naturalibus.

SED neque in tota natura malum. Si.n. omnes naturales rationes sūt ab uniuersali natura, nihil est ipsi contrarium. Particulari autem hoc quidem secundum naturam erit, illud autem

L E C. X X I.

SED neque in tota natura malum.} Post quam ostendit Dionysius quòd in his quæ per cognitionem agunt non est malum aliquid existens, ostendit idem in rebus naturalib⁹. Et primo in ipsa natura. Secūdo in corpore naturali, ibi. Sed neque in corpore &c.} Tertio q neq; in materia, ibi. {Sed neq; multū vulgatū.} Quarto ostendit quomō priuatio se habet ad malū, ibi. {Sed neq; hoc quod dicimus &c.} Circa primū duo facit. Primo ostēdit q nō est malū in natura uniuersali. Secundo quō sit malū in natura particulari, ibi.} Particulari aūt &c.} Circa primū sciendū est, q natura uniuersalis dr causa uniuersalis omniū eorū quæ naturaliter fiunt. Est aūt deus uniuersalis cā omniū quæ naturaliter fiūt. Vnde & quidā ipsū nomināt naturā naturantem. sed melius est ut natura uniuersalis intelligatur cā uniuersalis eorū quæ naturaliter fiūt in gñre rerū naturaliū. Quidā ergo posuerūt naturā uniuersalē cē aliquid separatū i cōiter se hñs ad omnia naturalia, sicut homo separat⁹ secundum Platonicos cōiter se habēs ad homines singulares. Sed q species rerū non sunt separatæ. sed ipse formæ in materia existentes sunt principia actionum. ut probat in vii. metaphysicæ, melius est dicendū q natura uniuersal' dr uis actiua primi corporis, quod est primū in genere causarū naturaliū. In hac igr̄ natura uniuersali nō pōt esse malū, malū. n. in qualibet natura est recessus ab ordine illi⁹ naturæ, sicut oculus est æger qn̄ nō est in sua dispositione naturali, licet aliquid possit esse præter ordinē alicuius particularis naturæ. Nihil tñ pōt contrariari naturæ uniuersali. Nō. n. discedetur ab ordine alicuius naturæ. nisi aliquo in contrariū agēte puta ab ordine sanitatis quod est naturale bonū corporis humani, discedit p actionē calidi aut frigidi. Oēs aūt naturales actiones quæ sunt uirtutes actiuæ in natura dependēt ab uli natura, & sic nihil pōt agere in cōtrariū uniuersali naturæ. Vnde patet q in natura uli nō pōt cē ma-

F lū. Deinde cū dicit. {Particulari aūt, &c.} Ostendit quomō sit malū in particulari natura. Et dr particularis natura principiū mot⁹ alicuius rei determinatę. Dicit ergo q alicui particulari naturæ aliqd est s̄m natura, & aliquid nō secundū natura, sicut igni secundū naturā est moueri sursum, moueri aūt deorsum nō secundū naturam.

non secundum naturam. Alii. n. aliquid est præter naturā, & hoc huic secundum naturam, illi autem præter naturam. Naturæ autem malitia est hoc quod est præter naturam, scilicet priuatio ordinis naturalium, quare non est mala natura, sed hoc est naturæ malum, impotentem esse ea quę sunt proprie naturæ perficere.

G Sed neque in corpore est malū. Turpitudo enim, & infirmitas ē defectus formę & priuatio ordinis. Hoc autem omnino malum, sed minus bonum. Si enim perfecta fiat solutio pulchritudinis & formę & ordinis, peribit & ipsum corpus. Quoniam autē neque malitię causa est animæ corpus, manifestum est ex eo quòd potest & sine corpore malitia esse, sicut in dęmonib⁹.

H Hoc enim est & mentibus, & animabus & corporibus malum, habitus pro priorū bonorū infirmitas & casus. Sed neque multum uulgatum in materia est malū sicut dicunt, secundum est quòd est materia. Etenim ipsa ornatus & pulchritudinis & formę habet participationem. Si autē extra hoc materia existens secundū seipsā sine qualitate est & sine forma, quomodo facit aliquid materia

I quæ neque pati posse secundum seipsam habet? Et aliter. Quomodo ē materia malū? Si. n. nusq̄ quidē nullo modo ē, neq; bonū

Hoc ei aūt omnibus pter naturā, sed oīa et idē pōt esse alicui secūdū naturā & alicui pter naturā. sicut moueri deorsum est præter naturā igni, & s̄m naturā terræ. Nihil ē aūt malū aliquod naturæ quàm præter naturā esse, hoc est priuari aliquo naturali. Ex quo patet q ipsa natura nō est mala, sed hoc est malū naturæ non posse pertingere ad ea q ptinēt ad pfectionem propriæ naturæ. Deinde cū dicit. {Sed neq; in corpore, &c.} Ostēdit qualiter in corpore ē malū. Et circa hoc tria facit. Primo ostēdit quod dicat malum corporis. Secundo excludit quādā obiectionē, ibi. {Qm̄ aūt neq; malitiæ &c.} Tertio ulē colligit qd sit malū in oībus quæ dicūt mala, ibi. {Hoc. n. est &c.} Dicit ergo primo q sicut dictū ē, q in dæmonibus & i animabus nō est malum quasi aliquid existēs, ita & neq; in corpore est malū quasi aliquid existēs. Malū. n. corporis dr̄ cē ut turpitudo uel infirmitas, & utrūque horū est defectus alicui⁹ formæ, aut priuatio alicui⁹ ordinis. Requiritur. n. ad pulchritudinē & claritaté uniforma & cōmensuratio quę ad ordinē ptinet. Vt ubi est aūt

priuatio, sequitur turpitudo. Nec tamen ita est malū in corpore q omnino priuetur forma & ordine, quia si totaliter tolleretur omnis forma & oīs ordo, & p cōsequēs totū id quod est in pulchritudine, nec ipsū corpus remanere posset & p cōsequēs neq; turpitudo corporis. Vnde patet q hoc quod dr̄ turpe, non est totaliter malū nihil retinēs de bono. sed est bonū minoratū a debita pfectione. Deinde cū dicit. {Qm̄ autē &c.} excludit quandā obiectionē. Posset. n. aliquis dicere, hoc corpus ex hoc ipso est malū q animæ malitiæ causa est. sed hoc ipse excludit dicēs. q causa malitiæ animæ non est corpus. Remota. n. causa per se, remouetur effectus. Remoto autem corpore nō remouetur malitia in natura spirituali, ut patet in dæ-

K monibus qui sunt incorporei, & tamen mali. Relinquitur ergo q causa malitiæ ani^{m}æ non sit corpus. Sed in peccato actuali manifestū est quòd malitia animæ ē ex libero arbitrio, in hoc quòd male utitur corporalibus rebus. In peccato autem originali hanc maculam attraxit in originali peccato ipsa infectio corporis secundum quam inficit animam sibi unitam ex primo, ca anima primi parentis. Deinde cum dicit. {Hoc enim est & mentibus &c.} colligit uniuersaliter quid sit malū in omnibus quæ dicuntur mala. Et dicit, q tam in mentibus dæmonum quàm in animabus quam ēt in corporibus, malum non est aliquid existens, sed infirme & debiliter habere propria bona quæ in eis conueniunt uel totaliter cadendo ab habendo hoc dicitur malum in singulis. Deinde cum dicit. {Sed neque multum uulgatum, &c.} Ostendit quomodo materiæ attribuitur malum. Et primo ostendit ueritatem, secundo excludit obiectionem, ibi. {Si autem dicant ipsam quidem &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit ueritatem, secundo probat eam, ibi. {Etenim ipsa ornatus &c.} Circa primum

neq; malũ est. Si autem existẽs, existẽtia aũt oĩa ex bono sunt, & ipsa ex bono fit. Et aut bonũ mali est effectiuum, aut malum sicut ex bono existens est bonũ, aut malum boni est effectiuum aut bonum sicut ex malo existens est malum, aut duo rursus principia, & ipsa ab alio vno vertice segregata. B Si autem necessariam dicunt materiam ad completionem omnis mundi, quomodo materia est malum? Aliud enim est malum, & aliud necessarium. Quomodo autem bonus ex malo deducit quędam ad generationem? Aut quomodo est malum quod est necessarium bono? Fugit.n. boni natura malum. C Quomodo autem gignit & nutrit naturam materia existens mala? Etenim malum secundum ꝙ malum, est nullius generatiuum, aut nutritiuum, aut totaliter effectiuum aut saluatiuum. Si autem dicant ipsam quidem non facere malitiam in animabus, attrahere autem ipsas, quomodo erit hoc verum? Multæ enim ipsarum ad bonum aspiciunt. Et quidẽ quomodo factum est hoc, materia omnino ipsas ad malum attrahente? Quare nõ ex materia in animab⁹ malũ est, sed ex inordinato & peccante motu. Si autẽ & hoc dicunt materiam esse omnino consequens, & necessaria ẽ instabilis materia his quæ in seipsis collocari non possunt, quõ malũ est necessariũ, aut necessariũ malũ? Sed neq; hoc quod dicim⁹ priuationẽ, secũdũ virtutẽ propriã aduersat bono. Etenim perfecta priuatio vniuersaliter impotens, particularis aũt non secundum ꝙ priuatio est, habet virtutem, sed secundũ hoc ꝙ nõ perfecta ẽ priuatio. Priuatiõe.n. boni particulari existente, non dum est malum, & recedente & mali natura abiit.

A primum sciendum est, ꝙ apud multos antiquorum vulgariter dicebatur ꝙ materia est secundum se mala. Et hoc ideo, quia non distinguebant inter priuationem & materiam. Priuatio autem est non ens & malum. Vnde sicut Plato dicebat materiam esse nõ ens, & ita quidem materiam esse secundum se malam. Sed Aristoteles in primo Physicorũ dicit, quòd materia non est non ens nec malum nisi per accidens, id est, ratiõe priuationis quæ ei accidit. Et hoc est etiam qđ hic Dionysi⁹ dicit ꝙ materia non ẽ malum secundum quòd est materia. Et hoc probat tribus rationibus. Quarum prima sumitur per comparationem ad formam, quæ talis est: Materia potest dupliciter considerari. Vno modo vt sub forma existens & sic habet participationem formæ quantum ad esse substantiale, & pulchritudinis quantum ad commensurationem & decorem, ad quem operantur etiam accidentia intrinseca, & etiã ornatus quantum ad exteriora quæ ipsum circumstant. Alio modo potest accipi materia prout intelligitur ſm se ipsam, præter prædicta, quasi carens qualitate & omni forma; Et si aliqs dicat ꝙ materia sic accepta sit primũ malum, hoc non põt esse, quia primum malũ dicit quod facit omnia mala; Materia aũt ſm seipsam existens sine qualitate & forma, non põt aliquid facere, quia principiũ agendi est forma per quã aliquid est actu, vnũquodque aũt agit ſm ꝙ actu ẽ. Similiter etiã neque põt ſm se pati. Nã ꝙ pati est in abiiciendo aliquid a substantia, prout pati dicit contrariũ a contrario. Sed ſm ꝙ pati dicit recipere sic materiæ conuenit pati ſm seipsam: manifestũ est n. quod materia nõ est secundũ seipsam mala tanquã primum malũ. D Secundã rationẽ ponit, ibi: {Et aliter. Quomodo est &c.} quæ sumitur, ex cõparatione ad cãm, quæ talis est. Aut materia nullo modo est, aut est. Si non est, neque in aliquo loco, neque per aliquẽ modum. Quod aũt non est, neque bonũ neque malũ est, sequitur ꝙ materia neque sit bonũ neque sit malũ. Si vero materia sit, cũ õia existentia sint ex bono, sequitur ꝙ materia sit ex bono. Quod autem est, ex bono, non est ſm se malum ergo materia non est ſm se malum. Ad hoc aũt ostendendum inducit diuisionẽ quinq; membrorũ. Circa causalitatẽ.n. alterũ oportet alterũ istorum quinque dicere. Quorũ primũ est, ꝙ bonum sit cã mali permanentis mali. Secundũ membrũ est ꝙ malum ex hoc ipso ꝙ procedit ex bono sit bonum. Tertiũ membrũ est, ꝙ e conuerso malũ sit effectiuũ boni permanentis boni. Quartũ membrũ est, ꝙ bonum eo ipso ꝙ procedit ex malo sit malũ. Et hæc quatuor sunt impossibilia, quia dicere ꝙ bonum sit effectiuũ mali, vel malũ boni, est ponere ꝙ vnũ oppositorũ sit cã alterius, dicere verò ꝙ malũ sit bonũ aut e conuerso; est dicere ꝙ opposita sint simul. E Quintũ membrũ est, ꝙ si sint duo principia bonũ & malũ, sic oportet dicere ꝙ illa duo quæ in se sunt distincta procedant ab vno primo principio, quia ante omnẽ multitudinẽ quę est vnitas. Illud aũt primũ principiũ oportet esse bonum vel malum & sic redibunt iterum quatuor prima inconuenientia. Si dicatur ꝙ bonum sit aliquid & malũ sit aliquid, oportet ergo dicere ꝙ primũ bonũ, & omne quod est aliquid existens est bonum tanquam a bono principio causatum & sic materia prima si sit existens, est secundum se bona tanquã a bono causata. Tertiã rationẽ ponit, ibi: {Si autem necessariam &c.} quæ sumitur ex vtilitate materiæ. Et hæc ratio habet quasi tria media secũdum tres vtilitates materiæ. Quarum prima est, ꝙ materia est complementũ vniuersi. Non.n. esset vniuersitas entium completa si tolleretur ens in potentia. Et hoc medium tangit dicens, ꝙ si aliqui hoc concedant ꝙ materia sit necessaria ad completionem totius mundi, quomodo potest esse ꝙ materia sit secundum se malum: necessarium enim est diuersum a malo; Ex hoc.n. dicitur aliquid necessariũ ꝙ habet ordinẽ ad bonũ & ex hoc ipso habet rationem boni. Secunda vtilitas materiæ est respectu particularium entium, quæ ex materia generantur. Et hoc medium tangit dicens. Quomodo bonus.s. Deus quædam entia deducit ad generationem ex malo, quod videtur inconueniens, sicut calidum non facit aliquid ex ipsa frigiditate, ita nec bonum faceret aliqd ex ipso malo, & tamen hoc sequeretur si materia esset secundum se mala. Aut iterum. quomodo potest esse malum quod est necessarium ad generationẽ boni, & non inducat ad ipsam? Dicit autẽ quædam ad generationem deduci ex materia propter substantias immateriales quę non habent materiã. Tertia vtilitas materiæ est, ꝙ nutrit sustentando formam. Vnde Plato cõparauit materiã nutrici. Et hoc tangit cum dicit. Quomodo materia cũ sit mala ſm seipsam põt gignere & nutrire naturã rei generatę, suscipiẽdo & retinendo formam eius. Malum enim inquantum huiusmodi, non est generatiuum aut nutritiuum alicuius, aut vt vniuersali⁹ loquamur, nõ est effectiuum aut saluatiuum alicuius. Effectiuum enim continet sub se generatiuum sicut minus cõmune, & sic saluatiuũ continet sub se nutritiuũ. Efficere aũt & saluare pertinet ad rationem boni, vnde non possunt conuenire malo inquantũ huiusmodi. Deinde cũ dicit, {Si autem dicant &c.} remouet quandã obiectionẽ. Dixerat.n. supra ꝙ corpus nõ põt dici malũ, quia sit cã malitiæ ipsius animæ; posset aũt aliquis dicere ꝙ licet corpus non faciat malitiã in animabus, tñ materia corporalis attrahit animas ad malitiam alliciendo eas. Sed ipse dicit hoc nõ esse verum. Si.n. materia esset cã attrahens animas ad malitiam, sequeretur ꝙ hoc ex necessitate faceret. Posita.n. cã, ex necessitate sequitur effectus nisi aliquis impediat. Sed hoc videmus esse falsum. Multæ.n. animarum respiciũt ad bonũ, quod non posset esse, si materia totaliter attraheret eas ad malũ. Vnde manifestũ est, ꝙ malũ in animabus non ẽ ex materia; sed ex inordinato motu liberi arbitrii, qui est ipsum peccatum. Si autẽ aliquis imputat materiæ corporali, inquantum exterius eas allicit aliquo mõ, & coniuncta animo inclinat, licet nõ ex necessitate, non p hoc remouet quin materia sit ſm se bona, quia aliqd põt esse occasio mali alicuius, quod tamẽ ſm se est bonum. Hoc est ergo qđ dicit, ꝙ si aliqui hoc ipsum dicũt esse ex materia ꝙ anima mouet ad malũ, oportet nihilominus dicere ꝙ materia licet sit instabilis, tamen omnino consequens est.i. consequentiã & ordinem habens in vniuerso, & necessaria est formis quæ non possent in seipsis firmari, quomodo aũt malum põt esse necessarium, aut id qđ necessariũ est põt esse ſm se malũ. Et notãdũ est ꝙ signanter dicit, instabilis materia, quia inclinari ad materiã intantũ videt esse malũ, inquantũ deserto incõmutabili bono, adheret cõmutabilibus bonis. Principiũ aũt mutabilitatis est materia inquantũ est in potentia ad diuersa nec tñ hoc ipsum ꝙ est in potentia ad diuersa ostendit eã malã, quinimmo p hoc ipsum habet ordinẽ ad diuersa bona id est, ad diuersas formas quę in ipsa firmant. Deinde cũ dicit. {Sed neque hoc quod dicimus.} ostendit quõ se habeat priuatio ad rationem mali. Et dicit, quòd nec ipsa priuatio aduersatur bono agẽdo contra ipsum ſm propriã virtutẽ, sed ſm virtutẽ boni, quia si sit perfecta priuatio.i. quę totum remoueat omnino excludet omnem potentiam. & ita erit non potens ad agendũ contra bonũ. Si autem sit particularis priuatio excludens vnam formam & non aliam, habet virtutem agendi, non ex hoc ꝙ est priuatio, sed ex hoc ꝙ non est perfecta priuatio, id est, ex forma coniuncta quæ non priuatur. Sed si bonum particulariter priuetur, non dum est totaliter malum, & si recedat priuatio particularis, vel quia non sit aliquid priuatum, vel quia sit totaliter ablatum, sequitur quòd natura mali pereat.

LECTIO XXII.

Est autem colligentem dicere Bonum ex una & tota causa est &c. Pertractatis principalibus quæstionibus quas supra mouerat de malo, scilicet an malū sit aliquid & unde sit malū, & in quibus sit malum, hic prosequitur alias quæstiones adiunctas. Et primo illam qua quærebatur, Vtrum malum causetur ex bono, aut ex aliqua alia causa. Secundo qua quærebatur, quomodo prouidentia compatitur malū, ibi {Quomodo totaliter mala sunt prouidentia existente. &c.} Tertio quæstionē qua quærebatur, quomodo aliquid existentiū desiderat malum, ibi: {Non igitur existens malū &c.} Circa primum duo facit. Primo præmittit quasdā cōsiderationes de causa mali, per quas soluitur prædicta quæstio. Secundo manifestat eas ibi. {Omne quod est secūdum naturam &c.} Ponit ergo primo tres considerationes. Quarū prima est, quòd ex omnibus colligi potest ꝙ bonum procedit ex vna & perfecta causa, malum autem procedit ex multis particularibus defectibus. Et hoc apparet tam in naturalibus quàm in moralibus Sanitas enim & pulchritudo causantur partim, quòd corpus quātum ad omnes partes est bene proportionatum, Sed ad hoc quòd sit turpitudo uel ægritudo, sufficit quòd desit debita proportio in quacunque parte. Et ideo multipliciter contingit esse ægrum & turpe, sed uno modo esse sanum & pulchrū. Similiter ad actum requiritur quòd sit commensuratus secundum omnes debitas circunstantias, quarum quæcunque tollatur, efficitur actus uiciosus. Et ideo Philosophus dicit in 2. Eth. ꝙ bonum contingit uno modo, malum uero multipliciter. Deinde cum dicit {Vidit deus &c.} ponit secundam consideratione, quæ talis est. Quicquid est in mundo siue bonum siue malum, sic est uisum a deo, omne autem uisum inquantum est uisum, est in uidente, & quia deo conuenit nobilissimus modus uidendi, qui est uidere aliquid per causam, manifestū est ꝙ in deo qui uidet bona & mala, sunt causæ & bonorum & malorum. Causæ malorum quæ apud deum sunt, sunt ipsæ uirtutes quæ faciunt bonum. Eadem enim uirtus est quæ facit bonum inquantum est perfecta, & quæ facit malum inquantum est deficiens. Sicut patet de libero arbitrio quod est causa boni & mali, & uniuersaliter omne quod est causa mali est etiā causa alicuius boni. Deinde cū dicit {Si autem malum &c. ponit tertiam considerationem quæ est contra hoc quòd malum non sit primum principium, quia si malum sit ab æterno non causatum, sed potius alia causans, & habeat potestatem aliqua faciendi & habeat existentiam, & habeat causalitatem dum aliqua facit, quærendum remanet, unde hoc habeat. quandocunque enim aliquod unum conuenit multis, oportet quòd illius unius sit una aliqua causa, non est enim causa multiplicior quàm effectus, ut scilicet effectus sit unus & causæ sint multæ. Si igitur æternitas & creatio & potentia & esse & facere communiter conueniant bono & malo, oportet quòd hoc procedat ab una causa. Aut igitur malum hoc habet a bono, aut bonū a malo, aut ambo ea aliqua causa priori. Et quod horum uerius sit, posterius ostendetur. Deinde cum dicit {Omne quod est secundum naturam &c.} manifestat tres præmissas considerationes. Et primo primā. Secundo secundam, ibi. Omnium & malorum &c. {Tertio ibi. Sicut totaliter potest &c.} ponit primam considerationem. scilicet quòd malum non sit ex aliqua

F causa determinata probat tribus rationibus. Quarum prima talis est. Videmus enim quòd omne quod habet causam determinatam aut est a natura aut est ab arte. Omnino enim quod est secundum naturam generatur ex aliqua causa determinata. Et similiter quod est secundum artem. Sed malum non est secundum naturā neque secundum artem, quia omne quod est secundum naturā, est aliquo modo in natura, sicut effectus sūt in suis causis, neque est secundum artē, quia omne quod est secundum artem habet aliquam rōnem in arte. Malū autem in rebus naturalibus est cōtra naturā esse, & in rebus artificialibus malum est etiam inartificiatū esse. Non autē potest dici ꝙ id quod est cōtra naturam sit in natura, neque ꝙ id eius quod est inartificiatū, sit in arte. Ergo malū non est a natura neque ab arte. Ex quo sequitur ꝙ malum sit sine causa, & sic indeterminatum, sicut non proueniens ex aliqua determinata causa. Secundam autem rationem ponit ibi. {Vtrū anima malorum est causa &c.} Maxime enim uidetur ꝙ anima per liberum arbitrium sit causa mali. Vnde si anima nō sit per se causa mali, uidetur ꝙ nihil aliud sit per se cā mali. Quærit ergo, utrum anima sit per se causa malorum, ita quòd omnia quibus adiungitur impleat malicia, sicut ignis omnia quibus appropinquat calefacit, quia est per se causa calefaciendi. Et ad huius

F quæstionis solutionem proponit duo. Quorum primum est, quòd natura animæ est bona. Secūdum est, ꝙ anima secundū suas operationes aliquando est bona, aliquando mala. Primum horum sic probat Si enim detur quòd natura animæ sit mala, & esse eius sit malum, hoc uidetur impossibile, quia anima nō habet suū esse nisi ea causa creatiua omniū, quam oportet esse bonum, quia producere pertinet ad rationem boni. Quæcunque autem sunt creata, ex bona causa, sunt bona. Nullo modo igitur potest esse ꝙ anima secundum suam substantiam & naturam sit mala. Si autem detur secundum membrum. scilicet ꝙ anima sit mala propter suam operationem, hoc non est quasi operatio mala ea necessitate & intransmutabiliter ab anima per se sit causa malæ operationis. Non enim possent in anima esse uirtutes & uirtuosi actus, nisi ipsa bono conformaretur. Sic igitur anima non est per se causa mali determinata. Vnde relinquitur, ꝙ malum sit magis ex quadam debilitate causæ, & defectu boni. Tertiam rationem ponit ibi. {Bonorū causa &c.}

K quæ talis est. Causa bonorum est una, sed sicut bono malum est oppositum, ita & uni multitudo, ergo causæ mali sunt multæ & indeterminatæ. Non quidem ꝙ mala efficiantur per aliquas rationes & uirtutes. Et dicit rationes & uirtutes quantum ad ea quæ fiunt per naturam, sed causa malorum est totalis defectus, ratione qua dicitur impotentia uel debilitas potentiæ quę dicitur infirmitas, uel etiam hoc quòd aliquid dissimile adiungitur alteri absque debita commensuratione, sicut si calidum adiungitur frigido absque debita commēsuratione, sequitur ægritudo Quòd autem aliqua immobiliter & eodem modo perseuerent, contingit ex fortitudine causæ imprimentis & cōseruantis. Quia igitur mala proueniunt ea subtractione potentiæ & debilitate ipsius, sequitur quòd non sint immobilia, neque semper eodem modo se habentia, sed quòd habeant infinitas uarietates & quòd sint interminata, quia quod ex debilitate causæ prouenit, aliquando accidit sic, aliquando aliter, propter hoc quòd causa debilis non potest cōseruare eundem ordinem in causando. Et quia sunt quędam debilitata,

LECTIO XXII.

Vtrum malum ex bono causetur.

Est autem colligentem dicere. Bonum ex una & tota est causa. malū autem ex multis & particularibus defectibus. Vidit deus malum aut bonum, & apud ipsum causæ malorū, uirtutes sunt bonum facientes. Si autem malum æternum est, & creat. & potest, & est, & facit, unde ipsi hoc? Aut ex bono, aut bono ex malo, aut ambob' ex alia cā. Omne qđ est secundū naturā, ex causa determinata generatur. Sed malū est sine causa, & indiffinitū non est secundum naturam, neque enim in natura omnia, neq; contra naturā, neq; in artificiis aut in arte ratio. Vtrū anima malorum est causa, quemadmodū ignis calefaciendi, & omnia quibus appropinquat malicia implet. Bona quidē est animæ natura, operationibus autem aliquā do quidem habet ita, aliquādo autem non ita. Si natura quidē & esse ipsius est malum, & unde ipse est esse nisi ex creatiua totorum bona causa? Sed si existat, quomodo secundum substantiā est malum? Bona enim cuncta sunt ex hac genita. Si autem operationibus, neque hoc est intrāsmutabile. Alioquin unde sunt uirtutes & boni firmiter ipsa facta? Relinquitur igitur malum,

G infirmitatem & defectum boni esse. Bonorum causa est una. Si bono malum est contrariū, mali causæ sunt multæ. Non quidē quæ efficiūt mala sunt, rationes & uirtutes, sed impotentia & infirmitas, & mixtio dissimilium non commensurabilis Neq; immobilia sunt, & semper eodem modo habentia mala, sed infinita & interminata & in aliis portata, & istis infinitis.

H Omniū & malorum principiū & finis erit bonū. Etenim boni gratia sunt omnia, quæcūq; bona, & quæcūque contraria. Etenim ista facimus, bonū desiderantes. Nullus enim ad malum respiciens facit quæ facit, propter quod neque subsistentiam habet malū, sed priuationem substantiæ, boni gratia & nō sui ipsius factū. Malo esse ponēdū est secundū accidens, & propter aliud, & non ex

debilitates, oportet ꝙ portentur in alijs. i. sustententur, sicut priuationes in subiectis, & ꝙ habeant subiecta determinata, sicut habent causas determinatas. Deinde cum dicit. {Omnium & malorum &c.} manifestat secundam considerationem. s. quòd causæ malorum sint uirtutes bonum facientes. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit ꝙ bonũ sit principiũ mali. Secundo ostendit ꝑ quẽ modum ibi. {Malo esse ponendũ est secundum accidens, & propter aliud, & non ex principio &c.} Quòd autem bonũ sit principium mali sic ostendit. Semper finis respõdet principio actiuo. Ad hoc enim operatur unũquodq; quod est conueniens suæ naturæ, sicut ignis agit ad generationẽ ignis, sed finis omnium malorũ est bonũ, ergo & principium omnium malorũ est bonũ. Quòd autem finis malorum sit bonum, sic probat. Illud enim finis alicuius est propter quod illud fit. Sed quodcũq; facit aliquid siue bonum siue malum, facit illud propter bonum. Et hoc manifestat in his quæ faciunt mala de quibus minus uidetur. Non enim facimus mala nisi ex desiderio alicuius boni. Nullus enim facit ea quæ facit respiciens per intentionem ad malum, sicut ille qui committit adulterium, non allicitur ex inordinatione propter quam adulterium est malum, sed ex delectatione, quæ est aliquod bonum, ergo finis malorum est bonum, & ita sequitur ꝙ bonum sit omnium malorum principium. Omne autem quod habet aliquam substantiã habet principium & finem suæ substantiæ conuenientem; quod nõ potest dici de malo, vt ostensum est, ergo relinquitur ꝙ malum nõ habet substantiam, sed quòd sit priuatio substantiæ cum sit factũ boni gratia & non gratia sui ipsius, sicut ostensum est. Sed si ille qui facit malum intendit ad bonum, vt hic dicit, videtur quòd non peccet, quia peccatum præcipue ex intentione dependet. Sed dicendũ est, ꝙ si illud malum coniunctum bono esset ignoratum, vt potè adiunctum ei, raro & vt in paucioribus intentio, quæ fertur in bonum esset mala. Sed quando malum adiunctum non latet, vtpote semper adiunctum huic bono in quod intentio fertur, aliquo etiã modo fertur in malum, licet non principaliter. Ex quo enim non recusat illud bonum propter malum adiunctum, sequitur ꝙ magis velit illud malum quàm carere bono, & ꝙ minus velit malum bonum quo priuatur per illud malum, quàm minus bonum cui cõiungitur malum. Deinde cũ dicit: {Malo esse ponẽdum est &c.} ostendit qualiter bonum sit principium mali. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo infert conclusionem ex dictis, ibi. {Igitur priuatio est malum &c.} Quia ergo supra ostenderat ꝙ bonum est principium mali, ne aliquis crederet ꝙ sit per se principium eius, ad hoc excludendum dicit ꝙ malo assignandum est esse per accidens & propter aliud & non quasi ex proprio & per se principio. Quod sic probat. Quandocunq; enim aliud factũ & aliud desideratum, illud quod fit habet causam per accidens. Sicut si aliquis fodiens sepulchrum inueniat aurum, dicimus inuentionem auri per accidens prouenisse. Sed quando aliquis facit malum, aliud est quod fit, & aliud quod desideratur siue intenditur, quia illud quod fit apparet esse bonum. quod omnino necesse est quia fit boni gratia omne quod fit, vt ostẽsum est, sed secundũ rei veritatem non est bonum, quia contingit ꝙ aliquis opinatur esse bonum quod non est bonum, ergo relinquitur ꝙ malum non habeat principium nisi per accidens, & inde vlterius concludit ꝙ malum est præter viam, quia motus qui est via ad bonum ans, non per se terminatur ad malum. Et iterum est præter intentionem mouentis, quia omnis intentio agentis fertur in bonum. Et iterũ est præter naturam, quia non progreditur ab agente secundum conuenientiam suæ naturæ, cum omne agens agat virtute boni. Et vlterius est etiam præter causam, quia non habet causam per se, sed solum per accidens, siue per causam intelligatur principium effectiuum siue causa finalis. Et sicut est præter naturam, ita est etiam præter artem. Est etiam præter diffinitionem rationis, quæ dirigit in operibus artis, & præter voluntatẽ, quæ manet in eis. Et similiter est præter substantiam subsistentem, quia non habet formam per quã

A

principio proprio. Quare quod fit rectum quidem esse apparere, quoniam boni gratia fit. Re uera autem non rectũ esse idcirco, ꝙ nõ bonum, bonum opinantur Demonstratum est aliud esse desideratũ & aliud factum. Igitur malum est præter uiã, & præter intentionem, & præter naturam, & præter causam, & præter principium, & præter finẽ, & præter diffinitionem, & præter uoluntatem, & præter substantiam Igitur priuatio est malum, & defectus, & infirmitas, & incommensuratio, & peccatũ & sine intentione, & sine pulchritudine, & sine uita, & sine mẽte, & sine ratione, & imperfectum, & non collocatum, & sine causa, & indefinitiũ, & sine germine, & uacuum, & non operãs, & inordinatũ, & dissimile, & infinitũ, & obscurũ, & sine substantia, & ipsum nullo modo vsquã nihil existẽs. Sicut totaliter potest aliquid malũ ad bonũ mixtione. Quod enim omnino boni expers, neq; est aliquid, neq; potest Etenim si bonum & existens est, & uoluntate appetitũ, & potẽs, & actiuum, quomodo poterit aliquid quod est bono contrarium, quod est substãtia & uoluntate & operatione priuatum? Non omnia omnibus & omnino eadẽ secundũ idẽ mala. Demoni est malũ ꝑter boniformẽ intellectũ esse, animæ præter rationẽ, corpori præter naturã.

B

subsistat, sed est priuatio formæ. Si quis obiiciat, ꝙ si alicui peccãti apparet bonũ illud quod facit, & sic videtur ex ignorantia peccare omnis peccans, & ita a peccato excusari. Dicendum est, ꝙ huiusmodi error propter quẽ opinatur esse bonum quod nõ est bonum, est ſm ignorantiam electionis, qua ignoratur in particulari quod scit in vniuersali. Ille enim qui in vli scit adulteriũ esse malum, in particulari iudicat bonũ esse nunc adulterare, inquãtum præponderat in sua volũtate bonum delectabile bono honesto, cui opponitẽ malũ delectationi adiunctum. Vnde huius ignorantia magis est ex inordinatione voluntatis quam ꝙ sit causa inordinatæ voluntatis. Et ꝓpter hoc dicit Philosophus in 3. Ethic. ꝙ peccat quidem ignorans, sed nõ ex ignorãtia, vnde nõ excusatur nec in toto nec in parte. Deinde cum dicit. {Igitur priuatio est malum &c.} infert cõclusionem ex dictis, in qua multiplicat rationes mali. Cũ igitur malum sit priuatio boni, dupliciter potest variari malum, aut ex parte priuationis, quia contingit multipliciter aliquid priuari, aut ex parte boni, quia multipliciter bonum contingit priuari. Concludit ergo, ꝙ quia malum non habet subsistẽtiam, ꝙ sit priuatio priuans totaliter aliquod particulare bonum, sicut cæcitas est malum quia priuat totaliter visum. Et iterũ {malum est defectus} quando s. non totaliter aliquid tollitur, sed deficienter habetur vt patet in eo qui obscure videt, {et} est etiã {infirmitas,} quã scilicet non firmiter habetur bonũ, etiam si intense habeatur, sicut si quis acute videat, & tamen non habeat firmum visum, sed facile visus eius destituitur. Tria hæc ergo accipiuntur ex parte priuationis. s. ex parte eius quod priuatur per malũ. Primo accipienda est ratio boni in cõi. Ad quam tria pertinent. s. commensuratio aliquorum ex quibus aliquid cõponitur, vt sanitas est cõmensuratio humorũ, & pulchritudo commensuratio membrorũ. Et per oppositum, malũ est {incommensuratio,} sicut ægritudo & turpitudo. Secundũ quod pertinet ad rõnem boni est, ꝙ actus pertingat ad debitũ finẽ. Et per oppositũ dicit ꝙ malũ est {peccatũ.} Nã peccatũ dicitur in natura & in arte & in volũtate, qñ actus non pertingit ad debitũ finẽ, sicut cũ natura producit partum monstruosum, & cum scriptor non facit bonã scripturã, & cũ voluntas non facit actum virtuosum. Est & de ratione boni ꝙ sit intentum, quia bonum est quod omnia appetunt. Et per oppositũ dicit ꝙ malum est sine intentione. Et hæc tria possunt reduci ad modum, speciem & ordinem, quem ponit August. Nam incommensuratio est per priuationem modi, peccatum per priuationem speciei hoc autem quod dicit, {sine intentione} per priuationem ordinis. Deinde ponit ea quæ cõsequuntur communẽ rõnẽ boni. Et primo dicit, {sine pulchritudine,} quia pulchrũ conuertitur cum bono, vt supra dictum est. Et postea ponit quædam particularia bona quæ priuantur per malũ. Et dicit quòd malum est {sine vita, & sine mente} id est intellectu, {& sine ratione.} & est imperfectum, perfectio enim ad rationem boni pertinet. {&} est {non collocatum} id est. non firmatum in aliquo, firmari enim in aliquo est de rõne boni. {&} est {sine cã,} ordo enim ad causam est quoddam bonũ, {&} est {indefinitum,} sicut nõ ex propria cã procedens, {&} ẽ {sine germine.} quasi nõ habẽs proprium & per se effectũ, {&} est {vacuum,} idest, absque plenitudine {&} est non operans, quia & ipsa operatio est quoddam bonum & perfectio operantis, {&} est {inordinatum} quia etiam ordo ad rõnem boni pertinet {&} est {dissimile,} quia etiam similitudo quidam ordo est & ad rationem boni pertinens. {&} est {infinitum,} quia finis est bonum & perfectio vniuscuiusque {&} est {obscurũ,} idest sine claritate, & breuiter {sine} omni {substantia.} & nõ ẽ existens aliquo modo, nec in aliquo tempore, nec aliquid est malũ in quantum est malũ. Deinde cũ dicit. {Sicut totaliter põt &c.} procedit ad manifestandum tertiã considerationem supra positam, scilicet quòd malum non est æternũ & causatiuum quodã primũ principium. Et hoc probat dupliciter. Primo sic. Malum enim eo modo quo aliquid potest facere, potest hoc per bonum sibi adiunctum, quia illud {quod omnino est expers boni, neque est al-

C

D

E

quid neque potest} aliquid. Et hoc sic probat. Si enim ita est q existere & appeti per uoluntatem & esse potens & esse effectiuum pertineat ad rationem boni, quomodo illud quod est bono contrariū scilicet malum quod est absque substantia & operatione & uoluntate, vt supra dictum est, poterit aliquid propria virtute? quasi diceret, nullo modo. Si igitur malum nihil potest per seipsum, sed solum virtute boni, manifestum est q malum non est primū principiū causatiuū. Secundo ibi. {Non omnia omnibus &c.} probat idem sic. Nos videmus, quòd non omnia sunt omnibus mala secūdum idem. Malum enim vniuscuiusque opponitur proprio bono eius. Malum enim dæmonis est esse intellectū non conformem diuinæ bonitati, & malū animæ est esse præter rationem, & malum corporis ē esse præter naturalem dispositionem. Non ergo est aliquod malum qđ idē sit malum omnibus. Hoc autem oporteret si esset aliquod primū malum causatiuū omnium malorum, sicut primum causatiuum omnium bonorum est omnibus bonum. Patet igitur, q malum non est primū principium causatiuum.

LECTIO XXIII.

Quomodo mala possint esse, diuina prouidentia existente.

QVomodo totaliter mala sunt & prouidentia existente, non est malū G secundum quod est malum, neque existens, neque in existentibus. Et nihil existentium est improuisum, neque enim est malū conspicuum subsistens bono. Et si nullum existentium non particeps boni, malū autē defectus boni. Nihil aūt existentium priuatur vniuersaliter bono, in omnibus existentibus diuina prouidentia, & nihil existentium non prouisum. Sed & factis malis benigne prouidentia vtitur, aut ipsorū aut aliorū, aut propriā aut cōmunē vtilitatem. Et proprie vnuinquodque existentium prouidet. Propter quod & vanā multorum non recipiemus rationē, qui oportere dicunt prouidentiam, & inuitos nos ad uirtutem agere. Etenim corrumpere naturam, non prouidentiæ. Vnde sicut prouidentia uniuscuiusque naturæ est saluatiua, per se mobilia prouidet ut per se mobilia: & tota particularia iuxta proprietatē totius: & uniuscuiusque inquantum prouisorū natura suscipit totius largissimæ prouidentiæ proportionaliter attributas unicuique prouisiuas bonitates. Non igitur existens & malum, neque in existentibus ē malum. Nusquam.n.est malum secundum q est malum, & fieri G malum non est secundum uirtutem: sed propter infirmitatem. Et dæmonibus quòd quidem sunt, & ex bono est, & bonum. Malum autem est ex ipsis ex casu a propriis bonis, & variatio quæ est circa idemptitatem & habitum, infirmitas conuenientis ipsis, angelos decentis perfectionis. Et desiderant bonum inquantum esse & viuere & intelligere desiderant. Nō existens bonū desiderant, & nō H est hoc desiderium, sed peccatū desiderii existētis. In cognitiōe autem peccantes uocant eloqa circa cognitionem boni non obliuiscibilē, aut actionē infirmos existentes, & scientes uoluntatē & non facientes, qui audierunt quidem, infirmantur autem circa fidem aut operationem boni, & quòd uolunt quidem intelligere ut bene agāt, secundū auersionē aut infirmitatē uolūtatis. Et totaliter malum, ut multo- I ties diximus, est infirmitas & impotentia, & defectus: aut cognitionis aut fidei aut desi-

LECTIO XXIII.

QVomodo totaliter mala sūt, & prouidentia existente, &c.} Soluta prima quęstione de causa mali, hic soluit secundam de prouidentia, quomodo scilicet mala possint esse, diuina prouidentia existente. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit q malum non cadit sub prouidentia quasi ex prouidentia causatum. Secundo ostendit q malum cadit sub prouidentia, quia a prouidentia ordinatum, ibi. {Sed & factis malis &c.} Tertiu quòd malum non debet esse totaliter per prouidentiam impeditum, ibi. {Et proprie vnumquodque &c.} Dicit ergo primo q malum inquantum est malum non est existens neque in existentibus, vt supra probatum est, & cum {nihil} sit {existentium improuisum,} idest, ex diuina prouidentia non causatum, malum autem nō est intentum seu causatum ex diuina prouidentia. Quòd autem omnia existentia causantur ex diuina prouidentia, & nullum malum, sic probat. Nullum enim est existentium quin aliquo mo- K do participet bono, sed de ratione mali est q sit defectus boni, nullum autem vniuersaliter existentium priuatur seu deficit a bono, proprius autem effectus prouidentiæ videtur esse bonum. Hoc.n. quilibet prouidens intendit vt sua prouidentia ea quibus prouidet, in bono statu constituat. Relinquitur ergo, q diuina prouidentia ad omnia existentia se extendit, & nihil existentium est non prouisum a Deo, sed malum intantum non causatum est per prouidentiam diuinam, inquantum non est existens. Deinde cum dicit. {Sed & factis malis &c.} ostendit quomodo mala cadūt sub prouidentia, vt a prouidentia ordinata. Et dicit q diuina prouidentia bene vtitur malis, quandoque quidem ad ipsorum vtilitatem in quibus sunt mala, sicut cum infirmitates corporales vel etiam spirituales Deo id agente cedunt in vtilitatem eorum qui eas patiuntur, quandoque vero ad vtilitatem aliorū. Et hoc dupliciter, quandoque quidem ad propriam vtilitatē alicuius, sicut est cum ex pœna vnius alius emendatur, quandoque vero ad vtilitatem communem, sicut cum pœna malefactorum ordinatur ad pacem ciuitatis.

F Deinde cum dicit. {Et proprie vnumquodque &c.} ostendit q malum non debet esse totaliter per diuinam prouidentiam impeditū. Et dicit q diuina prouidentia {prouidet vnicuique existentium proprie,} idest, secundum proprietatem & conditionem suæ naturæ. Et ideo non sunt recipienda vana obiecta multorum qui dicūt quòd diuina prouidētia debet & nos inuitos inducere ad uirtutem. Non enim pertinet ad prouidentiā q corrumpat naturam rerum, sed quòd seruet, unde eo modo prouidentia est cōseruatiua naturæ uniuscuiusque rei {sed prouidet} ea quę per suā naturā sunt {mobilia, quasi per se mobilia} idest, non auferens ab eis quin per se moueri possint. Et similiter ea quæ sunt tota & uniuersalia & perfecta & ea quæ sunt particularia prouidet iuxta proprietatem naturalem totius & uniuscuiusque particularis. Et hoc inquantum natura eorum quibus deus prouidet, suscipit proportionaliter sibi bonitates datas ex largissima & uniuersali dei prouidentia. Et quia rationalis creatura secundum suam naturam defectibilis est, & per liberum arbitrium potest deficere, non pertinet ad diuinam prouidentiā ut eius mobilitatem impediat. Et similiter non pertinet ad dei prouidentiam ut tantam bonitatem attribuat uni particulari enti sicut toti uniuerso, uel rei quæ est inferiori gradu, sicut rei quæ est in superiori. {Non igitur existens est malum neque in existentibus est malum.} Hic soluit tertiam quæstionem de desiderio mali. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo malum contingit esse in desiderio. Secundo quomodo contingit in cognitione peccare, ibi. {In cognitione autem peccantes, &c.} Circa primum primo resumit quædam quæ sunt in malo in communi, concludens ex dictis quòd malum neque est per se existens, neque in existentibus. Ostensum est enim, quòd malum secundum quòd est malum, nusquam est, } idest, non est aliquid existens in aliquo. Et iterum ostensum est quòd hoc quòd aliquid dicitur fieri malum, non contingit ex aliqua virtute actiua, sed propter infirmitatem & defectum virtutis. Secundo ibi. {Et dæmoni K &c.} resumit quod dictum est specialiter de malo dæmonum. Et dicit quòd in dæmonibus hoc ipsum quòd sunt est bonum & esse est ex bono, scilicet Deo, sed malum inuenitur in ipsis ex hoc quòd ceciderūt {a bonis propriis} idest, ad quæ erant ordinati secundum ordinem suæ naturæ, & iterum variatio qua decesserūt ab illa identitate in qua sunt boni angeli, & ab habendo ea quæ illi habent, quod nihil est aliud quàm infirmitas quædam perfectionis eis naturaliter conuenientis prout decet angelos. Tertio ibi. {Et de.bo.} ostēdit quomodo desiderium se habet ad bonum & malum. Et dicit q dæmones desiderant bonum inquantum desiderant bonum naturale, quod est esse, viuere, & intelligere, sed inquantum non desiderant bonum, sed malum, desiderant non existens, quia malum inquantum malum, est non existens, & hoc ipsum desiderare sicut nō existens, non est ex perfectione desiderii, sed est quædam infirmitas & peccatum circa desiderium. Sic enim opinari falsum est ex infirmitate intellectus, ita desiderare malum, est ex defectu virtutis desideratiuæ. Deide cū dicit. {In cognitiōe, &c.} ostendit quō peccatū cōtingat esse i cognitiōe. Et circa hoc tria facit. Primo ostēdit ppositum,

sicut in. Secundo excludit obiectionem. ibi. {Et qui. &c.} Tertio epilogat quæ in hoc cap. dicta sunt. ibi. {Nunc. &c.} Dicit ergo primo, quod sicut peccare in desiderio est quædã infirmitas desiderij, ita peccare in cognitione secundum sacra eloquia, dicitur esse infirmum circa duo. Primo quidem circa cognitionẽ boni quam scire tenetur & quam obliuiscitur. Si enim aliquis infirmetur in cognitione ei° quod scire non tenetur, nõ est peccatum. Secundo circa actionem boni quod quis cognoscit, & quantum ad hunc secundum modum vituperantur scien tes voluntatem domini sui & nõ facientes, vt habetur Luc. 12. ca. Et hi sunt qui audiũt quidẽ & non possunt se excusare de ignorantia, sed sunt infirmi ad credendum aut ad bonum operandũ. Quantum ad primũ vero vituperantur in Psalmo illi qui noluũt intelligere vt bene agant. Quod quidem fit secundum quod auertitur voluntas aut infirme se habet ad cognitionẽ boni. Et vt vniuersaliter dicam°. Malũ, (sicut multoties dictum est,) est quędam infirmitas, id est, debilitas potentiæ vel totaliter impotentia, & quęcunq; potentiæ defect° aut circa cognitionem, aut circa finem, aut circa desiderium, aut circa operationẽ boni. Et loquitur hic de malo culpæ, quod circa aliquod horum quatuor necesse est cõsistere. Deinde cum dicit. {Et quidem dicas aliquis &c.} mouet quandam obiectionẽ. Posset enim aliquis obiiciendo dicere quod infirmitas non est imputanda, sed condonanda. Parcendum enim est, vt videtur infirmitati. Si igitur peccatum est infirmitas circa aliquod prædictorum, videtur quod peccatum non sit puniendum. Sed ad hoc respondet aliquis, quod talis obiectio bene procederet, si omnino peccanti deesset posse ad bonum. Sed quia vnusquisque habet posse bene facere ex bono, id est, ex auxilio Dei, qui dat omnibus conuenientia ipsis affluenter, vt dicitur Iac. 1. non est laudabile, i. excusabile peccatũ quod est auersio & fuga & casus ab habitu propriorum bonorum quæ proueniunt ex bono, scilicet Deo. Homo enim se auertit ab auxilio Dei sibi parato, & ei imputatur ad culpam quidem peccati, sicut si aliquis infirmus caderet dum nollet vti auxilio manum porrigentis. Sed dicit, quod hæc sufficienter secundum suam virtutem dixit in quodam libro, quem fecit de iustitia & obseruantia diuinæ iustitiæ, qui ad nos non peruenit. In quo quidem secundum veritatem Sacræ scripturæ, reprobauit sophisticas rationes eorum qui contra diuinam iustitiam iniuste & mendaciter loquuntur. Deinde cum dicit. {Nunc autem sufficienter &c.} epilogat ea, quæ dicta sunt in hoc cap. Et dicit quòd nunc in isto capitulo sufficienter laudauit secundum suum posse bonum sicut vere amabile, vbi tractauit de amore, & sicut principium & finis omnium, in principio, vbi dicit de effectu boni, in quo manifestatur quasi quidam circulus in existentibus, dum habent idem principium & finem, scilicet bonum. Et ostensum est etiam ibi, quòd Deus informat non existentia in actu, sed in potentia & quòd Deus omnium bonorum est causa & quòd non est causa malorum, & quòd sua prouidentia est perfecta, datrix omnis boni, & quòd supergreditur tam existentia quam non existentia, & quod mala quæ dicuntur secundum priuationem ordinat in bonum quod est desiderabile omnibus & diligibile, & quæcunque alia demonstrata sunt secundum veritatem in præcedentibus, sunt vera.

derij, aut operationis boni. Et quidem dicat aliquis, nõ est puniendam infirmitas, sed econtra condonanda. Si non quidem esset posse, bene quidem se habet sermo. Si autem ex bono posse, quod dat secũdum eloquia omnibus simpliciter conuenientia, B non est laudabile peccatũ habitus propriorũ bonorũ ex bono, & auersio, & fuga, & casus. Sed hæc quidem a nobis in his quæ sunt de iustitia, & diuinæ iustitiæ obseruãtia secundũ virtutẽ sufficiẽter sunt dicta. In quo sancto negocio eloquiorũ veritas, sophisticas & iniustitiã & mendacium cõtra Deũ loquentes cõtriuit, sicut insipiẽtes rõnes. Nunc autẽ sufficienter sicut secũdum nos laudatũ est bonũ, sicut vere amabile, sicut principiũ & finis omniũ, sicut circũitus existẽtiũ, sicut informãs nõ existẽtia, sicut omniũ bonorũ causa, sicut malorũ nõ causa, sicut prouidentia & donatrix boni perfecta, & supergrediens existẽtia & non existentia, & mala, secundũ ipsius priuationẽ ad bonũ redigens, omnibus desiderabile & amabile, & diligibile; & quæcũq; alia in priorib° verus sermo demõstrauit.

A SVPER CAPVT V. LEC. I.

TRansceundum est autem nunc ad vere existentem vere existentis Dei Theologicam laudationem &c.} Postquam Dionysius tractauit de bono in quarto cap. Hic in quinto determinat de ente, de quo determinat primum bonum post bonum, quia bonũ quodammodo ad plura se extendit, vt Platonici dixerunt. Nam etiam non existens actu quod est ens in potentia, ex hoc ipso quòd habet ordinem ad bonum, habet rationem boni, sed causalitatem entis participat quando fit ens actu. Et quia quidam ponebant res sic et in actu secundũ aliquod exemplum alicuius formæ præexistentis, ideo in capitulo de ente determinat etiam & de exemplis ad quæ sunt entia, vt ex titulo patet. Diuiditur autem hoc cap. in duas partes. In prima præmittit quędam quæ sunt necessaria ad propositã intentionem. In secunda prosequitur de causalitate primi entis. ibi. {Quoniã autẽ & duelias diximus &c.} Circa primum tria facit. Primo manifestat suam intentionem. Secundo excludit errorem. ibi. {Non autem aliud &c.} Tertio respondet cuidam obiectioni. ibi. {Et quidẽ dicat aliquis, &c.} Dicit ergo primo, quod a cõsideratione boni transeundum est nunc ad veram laudem Dei, secundum quod a sanctis D Theologis nominatur vt vere existens. Sed hoc præscire oportet quod non est in præsenti sermone intentio, quod ipsa supersubstantialis substantia Dei secundum quod in seipsa supersubstantialiter existit, manifestetur, id est, vt cognoscatur Dei essentia, hoc enim sermone explicari non potest, nec nostra cognitione capi. Quicquid enim intellectus noster apprehendit, minus est quam Dei essentia & quicquid lingua nostra loquitur, minus est quam esse diuinum, nec potest diuina essentia manifestari perfecte vnicuique intellectui creato, ita quòd eam apprehendat; sed excedit ipsam vnitionem intellectus beatorum, qui essentiam Dei vident per vnitionem sui intellectus ad ipsam Dei essentiam. Quamuis enim videant hoc ipsum quod Deus est, tamen est tanta perfectio visionis quanta est perfectio ipsius esse diuini, & quanta est perfectio visionis qua Deus se videt. Non est ergo præsentis intentionis vt manifestetur ipsa Dei essentia per quam omnia substantificantur. Quolibet enim diuino nomine manifestatur aliquis pro- E cessus alicuius perfectionis a Deo in existentia, & secundum quòd de Deo dicitur est supra omnia entia. Sicut nomen boni manifestat omnes processus vniuersalis essentię rerum, & extendit se tam ad existentia quàm ad non existentia, inquantum non existentia habent aliquid boni prout sunt in potentia ad esse. Nomen vero entis designat processum essendi a Deo in omnia entia, & secundum quòd de Deo dicitur esse super omnia existentia. Nomen vero vitæ extenditur ad omnia viuentia, & secundum quòd de Deo dicitur, est super omnia viuentia. Nomen vero sapientiæ significat processũ qui extẽditur ad omnia intellectualia & rationalia & sensibilia, quia etiam ipse sensus inquantum est cognitio quædam, est quędam participatio diuinæ sapientiæ cum tamen diuina sapientia sit super omnia ista. Ad hoc ergo tendit iste sermo, vt exponat Dei nomina secundum quòd sunt manifestatiua diuinæ prouidentiæ, per quam perfectiones rebus attribuit. Non enim promittit sermo iste quod narret ipsam Dei supersubstantialem bonitatem & substantiã, & vitã & sapien-

CAPVT V.

De existente, in quo & de exemplis.

LECTIO PRIMA.

TRansceundum aũt est nunc ad vere existentem, vere existẽtis Dei theologicã laudationem. Tantum autem memorabimus, quòd sermonis intentio est, non supersubstantialem substantiam, secundum quod supersubstantialis est manifestare. Ineffabile enim hoc & ignotum est, & perfecte non manifestabile, & ipsam excedens vnitionem, sed substantificam thearchicæ substantiæ principatus processum ad omnia existentia laudare. C Etenim boni Dei nominatio, totos esse omnium processus manifestans, & ad existentia & ad non existentia extenditur, & super existentia est, vitæ autem ad omnia viuentia extenditur, & super viuentia est, sapientiæ vero ad omnia intellectualia, rationalia & sensibilia extẽditur, & super omnia ista est. Istas igitur prouidentiæ manifestatiuas Dei nominationes, sermo lau-

dare desiderat. Non enim promittit enarrare per se substantialem bonitatem & deitatem, & substantiam, & vitam, & sapientiam per se substantialis diuinitatis, quæ est super omnem bonitatem & deitatem & substantiam & vitam & sapientiam in absconditis, sicut eloquia dicunt, supercollocatam, sed manifestatam bonitatem, & excedenter beneficam prouidentiã, & omnium bonorum causam, laudat & existententem & vitã & sapientiam quæ facit substantiam & viuificat, & est sapientia donatrix causa his quæ substantia & vita & ratione & sensu participant. Non autem aliud esse bonum dicit, & aliud existens, & aliud vitam ant sapientiam, neque multas causas & aliorum alias productiuas deitatis, excedentes & subiectas, sed vnius esse omnes bonos processus, & a nobis laudatas Dei nominationes. Et hanc qnidem esse perfectæ vnius Dei prouidentiæ manifestatiuã, quasdam autem vniuersaliorum eiusdem, & magis particularium. Et qnidem dicat aliquis. Quare existente excedente vitam, & vita sapientiam, existentibus quidem viuentia, viuentibus autem sensibilia, istis autem rationabilia, & rationabilibus mentes excellnnt, & circa Deum sunt, & magis ipsi appropinquant. Et quidem oportet ea quæ maioribus donis ex
G Deo participant, & meliora esse & teliqnis excellere. Sed si non subsistentia quidem, & non viuentia aliquis supponeret esse ea quæ sunt intellectualia, bene quidem se habet sermo. Si antẽ & sunt diuinæ mentes super reliqua existeutia, & viunnt super reliqna viuentia, & intelligunt & cognoscunt super sensum, & tationem, & plusquàm omnia existentia pulchrum & bonum desiderant, & eo participant, ip-
H sę magis sunt circa bonum abũdanter ipso participãtes, & plura & maiora ex ipso dona possidentes, sicut & rationabilia sensibilibus excellunt, abundantia rationis plus illis possidentia, & quędam sensu, & alia vita. Et est sicut arbitror, hoc verum, quòd magis vno & infiniti doni Deo participantia, magis ipsi sunt propinqua & diuiniora dereli-

tiam sm ꝙ in seipsa supersubstantialiter existit super{omnia quæ in creaturis inueniuntur. Vnde de sapientia Dei dicitur Iob 28. ꝙ abscondita est ab oculis omnium viuentium. Intentio ergo præsentis sermonis est, laudare Deum nomine boni, secundum quòd est causa omnium bonorum. Et nomine existentis secundum ꝙ facit omnem substantiam. Et nomine vitæ, secundum quòd viuificat omnia. Et nomine sapientiæ, sm quòd dat sapientiam. Deinde cum dicit. {Non autem aliud, &c.} excludit errorem quorumdam Platonicorũ, qui vniuersales effectus in intelligibiliores causas reducebãt. Et quia videbant effectum boni vilissimum esse, dicebant suam causam esse ipsum bonum quod effundit bonitatem in omnia. Et sub ea ponebant aliã causam quæ dat vitã, & sic de aliis & huiusmodi principia dicebant Deos. Hoc ergo excludit ipse Dionysius dicẽs, ꝙ præsens sermo non dicit aliud principiũ esse ipsum bonũ, & aliud ipsum existẽs, & aliud vitam, & aliud sapientiam. Neq; dicit præsens sermo esse multas causas & diuersas deitates productiuas diuersorum, quarũ quędam sunt excedẽtes & quædam inferiora secundũ omnes processus perfectionũ in creaturis. Et omnia nomina quæ hoc exponuntur, dicit præsens sermo esse vnius principij & aliqnod nomen esse quod manifestat totam prouidentiam Dei vniuersaliter, scilicet nomen boni, quædũ vero manifestant diuinam prouidentiam quantum ad aliquos determinatos effectus, vel magis vniuersales, vel magis particulares, sicut ens, viuens, & sapiens, & huiusmodi. Deinde cum dicit. {Et quidem dicat aliquis &c} Soluit quandam obiectionem. Et primo ponit eam quæ talis est. Cum ipsum esse excedat vitam, & vita excedat sapientiam, vnde est ꝙ viuentia supereminent existentibus, & sentientia viuentibus, & rationabilia sentientibus, & mentes} idest, intellectus angelici {rationabilibus} creaturis, idest hominibus, {& magis sunt circa Deum.} & quasi magis assimilatæ ei, {& magis ei appropinquant} secundum dignitatem naturæ, cum tamen oporteat ea quæ maiora dona participant a Deo, esse meliora & supereminere aliis quæ minora dona participant. Secundo. ibi. {Sed si non subsistentia quidem &c.} soluit præmissam obiectionem. Et dicit quòd sermo prædictæ obiectionis recte se haberet si ea quæ sunt intelligibilia supponeret esse aliquis non existentia, vel non esse viuentia tunc enim sicut esse præemineret vitæ, & vita sapientiæ, ita existentia præeminerent viuentibus, & viuentia sapientibus. Sed diuinæ mentes angelorum non carẽt esse, quinimo habent excellentius super alia existentia creata, & habent uitã super alia uiuentia. & intelligunt & cognoscunt super cognitionẽ sensus animalium & rationis humanæ, & quantum ad ordinem ad bonum, super omnia existentia desiderant pulchrum & bonum, & non solum magis desiderant quasi perfectius ordinatæ in ipsum, sed eo magis participant, perfectiorem bonitatem actu habentes. Vix enim duobus modis bonum in creaturis inuenitur aut secundum participationem actualem boni, aut secundum ordinẽ ad bonum, sicut supra dictum est in. 4. c. ꝙ bonum se extendit etiã ad nõ ens actu. Vnde rationabiliter substãtiæ angelicæ magis sunt circa bonum diuinum per quãdam appropinquationem ad ipsum, quasi abundantius ipso diuino bono participantes, quasi possidentes ab eo plura & maiora bona quàm alia. Plura quidem, quia habent intelligentiam, quod multa non habent. Maiora uero, quia ipsum esse & uiuere quod alia habent, perfectius ab angelis possiden-

F tur. Et similiter etiam rationalia. {homines supereminent sensibilibus. i. brutis animalibus, quia præabundant eis in ratione, quam præ eis possident, & quædam sicut animalia bruta superãt alia, ut plantas in sensibili, & alia. s. plantæ superant cætera corpora inanimata in uita. Et uniuersaliter hoc uerum dici potest, ꝙ illa quæ magis participant ipso uno quod est Deus, & infiniti doni Deo, quæ donatiuus est affluẽter omnibus, ut dicit Iac 1. propinquiora sunt deo & magis ei filia {derelicta} .i. his quæ excedũt. {Qm̃ autem & de istis diximus. Age bonũ sicut vere. &c.} Præmissis qbusdã quę erat necessaria ad presentẽ intẽtionẽ, hic Dionysius accedit ad exponẽdũ nomen entis secundũ ꝙ de Deo dicitur. Et quia sicut iam dixit, non est suæ intentionis ineffabilem dei essentiam manifestare secundum ꝙ in se est, sed secundum ꝙ nomen entis de deo dictum, manifestat processionẽ essendi a deo in creaturas, ideo primo ostẽdit processum essendi vniuersalẽ in omnia. Secundo ostendit quòd a diuino esse effluunt etiam singula in speciali. ibi. {Et ea eadem omniũ causa, &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostẽdit omnia existentia vniuersaliter esse a Deo. Secundo ostendit omnia in ipso esse. ibi. {Et est ea ipsa & in ipsa &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit diuinũ esse vniuersalem causalitatem respectu omnium existentium. Secundo
I ostendit ꝙ ex ipso esse Deus proprie magis denominatur. ibi. {Et ante alias ipsius participationes &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit de quo est intentio. Secundo prosequitur propositũ. ibi. {Quòd totius esse &c.} Tertio epilogat. ibi. {Resumentes igitur dicimus &c.} Dicit ergo primo, quia de præmissis dictum est, quorum cognitio præexigebatur ad præsentem intentionem, debemus laudare ipsum bonum quod est Deus sicut in se vere existens & sicut faciens substantiam omnium existentium. Deinde cum dicit. {Quòd totius esse &c.} prosequitur propositum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit ꝙ Deus est causa omnium quæ ad esse pertinent. Secundo ꝙ omnia ei quodammodo conueniũt. ibi. {Etenim Deus &c.} Tertio quòd omnia ab eo remouentur. ibi. {Et neque erat &c.} Dicit ergo primo, ꝙ ipsum bonum quod est Deus sm suam supereminentem virtutem, est causa factrix omnium substantiarum, & creatrix omnium existentium, quia scilicet non producit substantias ex aliquo præexistente, sed simpliciter omne existẽs
K ex virtute ipsius prouenit. Deinde enumerat ea quæ ad esse pertinere videntur. Et primo ponit duo vniuersalia. s. existens & mentem. i. intellectum. Nam mens comprehensiua est totius esse, sed qa mens. i. intellectus non fit actu intelligens nisi per participationẽ intelligibilis quod est ipsum existens, posuerũt Platonici ꝙ ipsum existens quod separatũ ponebant, est supra intellectum creatũ primum, sicut intelligibile est ante intelligens, & participatũ ante participans. Et propter hoc Dionysius hic dixit ꝙ Deus est & ipsius {existentis causa causatrix & ipsius mentis.} Deinde ponit ea quæ pertinent specialiter ad ipsas substantias existentiũ. In quibus tria possunt considerari. Quorũ vnum est ipsum singulare quod in se actu complectitur principia & vlia & indiuidualia, vt Socrates vel Plato. Et quantũ ad hoc dicit {personæ.} Secũdum vero est species vel genus vt homo vel animal, in quibus comprehenduntur vlia principia in actu, singularia aũt in potentia. Homo enim dicitur qui habet humanitatẽ absq; precisione indiuidualiũ principiorũ. Et quantũ ad hoc dicit. {subæ.} Tertiũ vero est ipsa essentia gene-

ctis. Quoniam autem & de istis diximus. Age bonum sicut vere existens & existentium vniuersorum substantificum laudemus quòd totius esse secundum virtutem substantialem est substantificatrix causa & causatrix existentis, mentis, personae, substantiae, naturae, B principium & mensura saeculorum, & quòd facit esse tempora & aeuum existentium, tempus eorum quae fiunt, esse quocunque modo genitis, generatio quoq; existente est aeuum, & substantia & existens, & tempus & generatio & genitura, & ea quae sunt in existentibus & ea quae quocũq; modo insunt & substant. Etenim Deus non quodammodo est existens, sed simpliciter & incircunscriptiue totum in seipso esse, qui accepit & praeaccepit, C propter quod & rex dicitur saeculorum, sicut in seipso & circa seipsum omnium esse existentibus & substantifico & existente, & neque erat, neque erit, neque factus est, neque gignitur, neq; gignetur, magis autem neq; est, sed ipse est esse existentibus. Et non existentia solum, sed ipsum esse existentium est, existente ante saecula. Ipse enim est aeuum aeuorum, qui est ante saecula.

Resumentes igitur dicimus, quod omnibus existentibus & saeculis est esse apud existentem, & omne quidem aeuum & tempus ex ipso. Omnis autem & saeculi B & temporis, & omnis quocunque modo existentis, praeexistens est principium & causa. Et omnia ipso participant, & a nullo existentium recedit. Et ipse ē ante omnia, & omnia in ipso cōsistunt. Et simpliciter, si aliquid quocunque modo est, in praeexistente, & est & intelligitur & saluatur. Et ante alias ipsius participationes, esse propositum est, & est ipsum secundum se esse, senius eo quòd est per se vitam esse, & eo quòd est per se sapien- C tiā esse, & eo quod est per se similitudinem diuinam esse, & alia quaecunque existentia participantia, ante omnia illa esse participant. Magis autem & ipsa secundum seipsa omnia quib[us] existentia participāt ipso, secundū se esse participant. Et nihil est existens, cuius non est substantia & aeuum ipsum est. Conue

A ris vel speciei, vt significetur nomine humanitatis, in quo quidem nomine comprehenduntur sola principia, speciei ratio. Nullum enim indiuidualium principiorum pertinet ad rationem humanitatis nisi praecise significet hoc, quod homo est homo. Nullum autē indiuidualium principiorum est huiusmodi. Vnde in nomine humanitatis non includitur nec actu nec potentia aliquod indiuiduale principium. Et quantum ad hoc dicit {naturae.} Ad rationem autem essendi pertinet primo quidem substantia rei, de qua iā dictum est. Secundo vero ipsa mensura durationis rerū. Et quantū ad hoc subdit quod Deus est principium & mensura saeculorum. Dicitur autem mensura, scilicet durationis vniuscuiusque rei. Vnde vnum saeculum dicitur tempus quo vna generatio hominum durare potest, vel quo solet durare cōmuniter memoria factorum humanorum. Vnde spatium mille annorum a quibusdam saeculum dicitur. Manifestum est autem quod a Deo praefigitur mensura durationis vniuscuiusque rei, & ideo dicit quod ē principium in quolibet genere est mensura eorū quae sunt in genere illo, sicut vnitas numerorum & sonus in melodiis. Ipsum ergo diuinum esse est mensura omnium saeculorū, non quidem adaequata, sed excedens. Et consequenter ea ponit in speciali quomodo sit principium saeculorum. Dupliciter enim aliqua existentia durationem habent. Quorundam enim esse subiectum est mutationi, & D horum duratio tempore mensuratur. Et quantum ad hoc dicit. {Et quòd facit esse tempora.} Quorundam vero esse non subiacet mutationi, & horum duratio mensuratur. Et quantum ad hoc dicit. {Et facit aeuum existentium.} Sicut enim se habet tempus ad ad motum, ita se habet aeuum ad ipsum esse. Et ideo subdit quod De[us] causaliter est tempus eorum quae fiunt, & ipsa ē esse causaliter omnibus quocunque modo existentibus, in quo excludit opinione Platonicorum, qui ponebant & tempus & ipsum esse quasi separata subsistere sub Deo. Tertio ad rationem essendi pertinet generatio, quae est mutatio ad esse. Et ideo subdit quod Deus est causaliter omnibus quocunque modo generatis, quia ipse omnibus generationem tribuit, vt dicitur Isa. vltimo. Et sic patet, quòd ex ipso primo existente quod est Deus causatur & aeuum, quod est mensura essendi & substantia, quae est per se existens, & omne existens quocunque modo. Et iterum ex Deo causatur quòd est mensura motus, & ipsa generatio, & id quod generatur. Et non solum ipsa exi- E stentia causantur a Deo, {sed etiam quaecunque sunt in existentibus,} vt partes & proprietates naturales & ea quae quocunque modo vel insunt, vt accidentia, vel substant, vt substantiae. Deinde cū dicit. {Etenim Deus non &c.} ostendit quod omnia conueniunt Deo quodam modo. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd omnis forma recepta in aliquo limitatur & finitur, secundum capacitatem recipientis. Vnde hoc corpus album non habet totam albedinem secundum totum posse albedinis, sed si esset albedo separata nihil deesset ei quod ad virtutem albedinis pertineret, omnia autem alia, sicut superius dictum est, habent esse receptum & participatum, & ideo non habent esse secundum totam virtutem essendi. Sed solus Deus qui est ipsum esse subsistens, secundū totam virtutem essendi esse habet. Et hoc est quod dicit, quod ideo Deus potest esse causa essendi omnibus, quia ipse non est {existens quodammodo} idest, secundum aliquem modum finitum & limitatum, sed ipse vniuersaliter & infinite accepit in seipso totum esse, & praeac- A cepit, quia in eo praeexistit sicut in causa, & ab eo ad alia deriuatur. Et ideo dicitur. 1. Thim. 1. Rex saeculorum, quia in seipso habet totum esse & omnem substantiam & omnia existentia, & iterum sūt circa ipsum inquantum ex eo deriuantur. Deinde cum dicit. {Et neque erat &c.} ostendit quod omnia ab eo remouentur quantum ad illum modū quo creaturis conueniunt. Et dicit quod ipse {nō erat} quasi aliqd de suo esse ī praeterito dilapsū sit. {neque erit} quasi aliqd de suo esse expectetur in futurū, & hoc ideo, quia ipse non est factus, solum autē illorum esse per praeteritum & futurū variatur quae contingit fieri, neque etiā est cōtingit quod generetur in praesenti vel in futuro ad modum generationis temporalis, & quod plus est, neq; est secundū scilicet, quod significatur tēpos praesens, quia eius esse tēpore nō mensuratur, sed ipse est esse existētibus, non quidem ita quòd est ipse Deus sit ipsum formale existētium, sed eo modo loquendi vtit quo Platonici vtebantur qui esse separatū dicebant esse existentium, inquantum compositiua per participationē abstractorum participātur. Et quod causaliter sit intelligendum, apparet p hoc quod subdit, quod {non solum existētia sūt ex Deo, sed etiam ipsum esse existentium est ex Deo, qui est ante secula} & dicitur esse ante saecula, quia est aeuum aeuorum, idest, mensura omniū dimensionum. Deinde cum dicit. {Re- D sumentes igitur dicimus, &c.} colligit ea quae dicta sunt, & dicit resumendo quod omnia existentia & mensurae essendi habēt esse a praeexistente, & omne aeuum & tempus quae sunt durationes, sunt {ex ipso} & ipse est principium effectiuum & causa finalis omnis saeculi & temporis & cuiuslibet quocunque modo existentis. Et iterum omnia ipso participant, sicut prima forma exemplari. Et non solū est causa quantum ad fieri rerum, sed & quantum ad totum esse & durationem, quod manifestat cum dicit. {Et a nullo existentium recedit.} aedificatore enim recedente, domus remanet, quia est causa domus quantum ad fieri & non quantum ad esse, sed si Deus ab effectu recederet, effectus non remaneret, quia est causa ipsius esse, & quia causa praeeminet effectibus {ipse est ante omnia, & omnia consistunt in ipso,} sicut effectus virtute praeexistunt in causa, & vniuersaliter, quicquid quocunque modo est, praeexistit in primo ente, scilicet Deo, & quantum ad esse quod habet sine defectu, & quantū ad conseruationē sui esse. Deinde cū dicit. {Et ante alias E ipsius participationes, esse propositū est, &c.} ostendit quod ens dictū de Deo signat processum existentium a Deo, & ostendit quod hoc nomen ens, vel qui est, conuenientissime de Deo dicitur. Ostendit autem hoc duabus rationibus. Quarum secunda incipit, ibi. {Etenim praeesse & superesse &c.} Prima ratio talis est. Si qua causa nominetur a suo effectu, conuenientissime nominatur a principali & dignissimo suorum effectuum. Ipsum autem esse inter alios Dei effectus est principalius & dignius, ergo Deus qui a nobis nominari non potest nisi per suos effectus, conuenientissime nominatur nomine entis. Hoc est ergo qd dicit {quod ipsum esse propositū} est creaturis ad participandum {ante alias Dei participationes.} Quacunque enim perfectionem creatura habeat sit per hoc in Dei participatione, qui quasi proponitur & offertur omnibus ad participandum, sed per prius participantur quantū ad ipsum esse, quàm quancunque aliam perfectionem. {ipsum per se est senius} idest, primū & dignius {eo quod est per se vitam esse, & eo quod est per se similitudinem diuinam esse.} Considerandum autē hic occurrit, quòd

hic

nienter igitur cunctis aliis principalius sicut existens Deus audatur ex digniore aliorum donorum eius. Etenim præesse & super esse præhabens & superhabens ex ipso quod est, ipsum dico secundum se esse præexistere fecit, & p ipsum esse, omne quocunque modo existens subsistere fecit. Et quidē principia existentiū omnia esse participāt & sunt & principia sunt, & primū sunt, postea principia sunt, & si vis viuentium sicut uiuentium principium dicere per se vitam & similium sicut similium per se similitudinem, & unitorum sicut unitorum per se unitionem, & ordinatorum sicut ordinatorum per se ordinationem, & aliorum quocunq; hoc, aut hoc, aut ambobus aut multis participant hoc, aut hoc, aut utraque aut multa participata, p se participationes inuenies ipso esse primum illas participantes, & ipso esse quidem primum existētes, postea huius aut huius principia existens, & participare esse, & existentes, & participatas. Si autem ista essendi participatione sunt, multo quidem magis ea quę ipsis primum participant. Primum igitur per se essendi donum, per se bonitas proponens, digniore prima participatione laudatur Et est ex ipsa, & in ipsa, & ipsum esse, & existētiū principia, & existentia omnia,

G & quæ quocunque modo ab esse sunt contenta, & hoc incompræhensibiliter, & coniuncte, & singulariter. Etenim in unitate oīs numerus uniformiter præexistit, & habet omnem numerum unitas in seipsa singulariter, & omnis numerus unitur quidem in unitate. Inquantum autem ab unitate procedit, tantum discernitur, & in multitudinē agitur. Et in centro omnes circuli lineæ secundum unam unitionem ex-

H titerunt, & omnes habent signū in seipso lineas uniformiter unitas, & ad seinuicem, & ad unum principium a quo processerunt. Et in ipso quidem centro perfecte uniuntur, parum autem ab ipso distantes, parum & discernuntur, magis autem distantes, & discernuntur simpliciter & inquantum centro sunt propinquiores, intantum & ipsi & sibi inuicem uniuntur, & inquantū

hic dicatur per se esse vel per se vita & huiusmodi. Ad cuius euidentiam sciendum est, q Platonici, quos multū in hoc opere Dionysius imitatur, ante omnia participantia compositionem, posuerunt separata per se existentia quæ a compositis participantur, sicut ante homines singulares qui participant humanitatem, composuerunt hominem separatum sine materia existentem, cuius participatione singulares homines dicuntur. Et similiter dicebant, q ante ista viuentia composita esset quædam vita separata, cui' participatione cuncta viuentia viuunt, quam vocabant per se vitā. Et similiter per se sapientiam & per se esse. Hæc autem separata principia ponebat ab inuicem diuersa a primo principio qd nominabāt per se bonum & per se vnum. Dionysius autem in aliquo eis consentit, & in aliquo dissentit. Consentit quidē cū eis in hoc q ponit vitam separatam per se existentem, & similiter sapientiam & esse & alia huiusmodi. Dissentit autem ab eis in hoc, q ista principia separata non dicit esse diuersa, sed vnum principium quod est Deus, sicut supra dixit. Cum ergo dicitur per se vita, secundum sententiam Dionysii dupliciter itelligi potest. Vno modo secundum q per se importat discretionem vel separatiōem realem. Et sic per se vita est ipse deus. Alio modo secūdum q importat discretionem vel separationem solum secundum rationem. Et sic per se vita est quæ inest viuentibus quæ non distinguitur secundum rem, sed secundum rationem tantum a viuentibus. Et eadem ratio est de per se sapientia, & sic de aliis. Et istam expositionem ponit infra in .6. cap. Hic autem per se vitam accipit pro vita quæ inest viuentibus, loquitur enim hic de participationibus, vita autem per se existens non est participatio. Quod autem p se esse sit primum & dignius quam per se vita & per se sapiētia, ostēdit dupliciter. Primo quidem per hoc q quæcunque participant aliis participationibus primo participant ipso esse. Prius enim intelligitur aliquod ens quam vnum viuens vel sapiens. Secundo q ipsum esse comparatur ad vitam & ad alia huiusmodi sicut participatum ad participans. Nam etiam ipsa vita est ens quoddam, & sic esse prius & simplicius est quām vita & alia huiusmodi, & comparatur ad ea vt actus eorum Et ideo dicit, quod non solum ea quæ participant aliis participationibus prius participant ipso esse, sed quod magis est diuina quæ nominantur per se ipsa, vt per se vita, per se sapientia, & alia huiusmodi quibus existentia participant ipso per se esse, quia nihil est existens cuius ipsum per se esse non sit substantia & æuum, idest, forma participata ad subsistendum & durandum. Vnde cum vita sit quoddam existens, vita etiam participat ipso esse. Ex hoc ergo concludit principale propositum, scilicet q Deus conuenienter principalius pra aliis nominibus laudatur sicut existens, quasi ex digniori donorum suorum. Et q principalius sic laudetur, patet Exod. 3. vbi dicitur. Qui est misit me ad vos. Deinde cum dicit. {Etenim præesse & superesse &c.} ponit secundam rationem, quæ talis est. Si alia causa nominetur a suo effectu, oportet quòd principalius nominetur Deus per ipsum esse a primo effectu per quem omnia facit. Huiusmodi autem est ens, ergo principalius nominatur Deus per ipsum esse. Hoc ergo est quod dicit, q ipse Deus præesse superesse præhabet & superhabet. Hic ergo considerandum est, q dupliciter vnum potest alteri præferri, scilicet quantum ad hoc quod habetur, & quantum ad modum habendi. Sicut vnus homo qui habet maiorem scientiam quam alius, præ-

F fertur ei quantum ad quantitatem eius quod habetur. Sed angelus in sapientia præfertur homini, non solum quantum ad quantitatē sapientię, sed etiam quantum ad modum habendi, quia homo habet rationaliter, angelus vero intellectualiter, & sic vtroque modo excedit, scilicet & quantum ad id quod habet, & quantum ad modum habendi. Quantum autē ad id quod habet, excedit dupliciter, scilicet secundū ordinem, quia prius habet esse. Et propter hoc dicit præesse, & quantum ad dignitatem, quia excellentius esse habet. Et propter hoc dicit superesse. Et similiter quantum ad modum habendi potest intelligi ratio ordinis & dignitatis. Et ideo dicit præhabens & superhabens. Sic igitur Deus eminentius aliis habens ex seipso per quandam similitudinem inter alios esse. Sicut prius facit esse qd est, idest, ipsum secundum se esse, & per ipsum esse fecit subsistere omnia quæcunque sunt. Per hoc enim vnumquodque causatum a Deo per suum esse ex Deo, & non solum alia existentia causata participant esse, sed etiam ipsa principia existentium participant esse inquantum sunt & principia sunt. Et primum competit eis esse secundum se, & postea q sunt principia aliorum, etiam si aliquis velit dicere secundum opinionem Platonicorum, per se vita, idest, vita quædam separata sub Deo sit principium viuentium inquantum sunt viuentia, & similium per se similitudo, & similiter de omnibus aliis participantibus quæcunque participant hoc vel illo vel ambobus vel multis semper inuenies q huiusmodi licet participentur ab aliis, tamen ipsa etiam participant ipso esse, & primo intelliguntur vt participantes esse, quod

I sint principia aliorum per hoc q aliis participantur. Potest autem & hoc intelligi secundum q per se vita intelligitur ipsa vita quidem in viuentibus quæ est formale viuentibus principium, & similiter de aliis, ergo si alia quæ sunt principia aliorum non sunt nisi per participationem essendi, multo magis ea quæ participant ipsis non sunt nisi per participationem ipsius esse. Et sic patet, q Deus p ipsum esse omnia causat. Ex quo concludit principale intentum. & dicit q Deus qui est per se bonitas & primo proponens, idest, tribuens rebus creatis hoc donum, quod est per se esse, laudatur hoc nomine quod est quasi a digniore & primo suarum participationū. {Et ex ipsa & in ipsa est ipsum esse existentiū principia &c.} Post-

K quām Dionysius ostendit q omnia existentia vniuersaliter sunt a Deo, hic intendit ostendere q omnia vniuersaliter sunt in ipso. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo manifestat propositum, ibi. {Etenim in vnitate &c.} Dicit ergo primo q non solum ex ipsa Dei bonitate: sed etiam in ipsa est ipsum per se esse, quod est Dei participatio, & omnia principia existentium, & omnia existentia tam substantiæ quam accidentia, & omnia quocunque modo continentur sub esse sicut entia imperfecta vt ens in potentia, & motus, & alia huiusmodi. Et ne aliquis crederet quod ista hoc modo sint in Deo sicut in seipsis, consequenter hoc excludit. In seipsis enim omnia causata sunt finita, in Deo autem sunt infinita, quia in Deo sunt ipsa diuina essentia. Et ideo dicit, q hæc incompræhensibiliter. Iterum in seipsis oppositionem habent & diuersitatem, in Deo autem coniunguntur simul. Et ideo dicit. Et coniuncte. Iterum in seipsis habent multitudinem, in Deo autem sunt vnum, & ideo addit. & singulariter, idest, vnite. Deinde cum dicit. {Etenim in vnitate &c.} probat propositum. Et primo per exempla. Secundo per rationem, ibi. {Principium enim est existentium, &c.}

ab ipso procedunt, in tantum a se inuicem discernuntur. Sed & in tota totorum natura, omnis naturæ vniuscuiusque rationes congregatæ sunt secundum vnã inconfusam vnitionem. Et in anima vniformiter particulariũ omnium prouisiue totius corporis virtutes. Nihil igitur est inconueniens ex obscuris imaginibus ad omnium causam ascendentes, supermundanis oculis cõtemplari omnia in omnium causa, & sibi inuicem contraria vniformiter & vnite. Principiũ enim est existentium, a quo & ipsum esse, & omnia quocumq; modo existentia, omne principium, omnis finis, omnis vita, omnis immortalitas, omnis sapientia, omnis ordo, omnis armonia, omnis virtus, omnis custodia, omnis collocatio, omnis distributio, omnis intellectus, omnis sermo, omnis sensus, omnis habitus, omnis statio, omnis motus, omnis vnitio, omnis concretio, omnis amicitia, omnis concordatio, omnis discretio, omnis diffinitio, & alia quæcũque per esse existentia.

existentium &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit exempla. Secundo per exemplum arguit. ibi. {Nihil igitur inconueniens &c.} Circa primum proponit quatuor exempla. Quorum primum est de vnitate & numero. Et dicit ꝙ cum numerus vniformiter præexistit in vnitate, quia vnitas virtute est omnis numerus, vt Boetius dicit i Arismetrica. Dicit autem vniformiter, quia omne quod est in altero, est in eo per modum eius in quo est. Vnde numerus i vnitate est existens in ea per modum vnitatis. Et hoc est quod dicit vniformiter. Iterũ dicit. Vnitas habet in seipsa omnem numerum, quia omnes ꝓprietates omnium numerorum aliquo modo inueniunt in vnitate. Siue enim accipiamus numeros quadratos, siue cubicos, siue quascumque alias figuras numerorũ, in qualibet dispositione numerorum inuenitur vnitas prima. Et iterum considerandum est ꝙ omnis numerus in ipsa vnitate est vnus, sed quanto magis recedit ab vnitate, tanto magis distinguitur & in multitudine deducitur. Secundum exemplũ ponit de centro. Et dicit ꝙ in centro omnes lineæ quæ deducuntur ad circumferentiam simul existunt sicut in principio communi, & illud signum, idest punctũ quod dicitur centrum, habet in seipso vniformiter coniunctas & sibi inuicem & principio a quo processerunt, ꝙ sicut ab vno producuntur in multitudinem, ita eorum multitudo terminatur ad centrum sicut ad terminum. Et considerãdum est ꝙ lineæ quæ in ipso centro vniuntur perfecte, parum recedentes a centro, parum distant ab inuicẽ, & hoc simpliciter dicendum est, ꝙ inquantum centro propinquiores, intantum & ipsi centro & sibi inuicem magis vniuntur, quãto vero magis distant a centro, tantum etiam magis distant a se inuicem, sicut etiam est de numero, ꝙ quanto magis recedit ab vnitate, tanto magis multiplicatur. Tertium exemplum ponit de natura vniuersali, quæ secundum Platonem est aliqua substantia separata: secundum Aristotelem vero est aliqua virtus primi corporis naturalis. Vtrolibet autẽ modo accipiatur natura vniuersalis, manifestum est ꝙ in vniuersali natura omnium naturalium adunantur naturæ cuiuslibet naturæ particularis, non per modum confusionis, sicut adunantur lapides in aceruo, sed per modum vnitionis cuiusdam, sicut si dicamus ꝙ rationes generabilium virtualiter cõsistunt in sole, & omnes rationes membrorum virtualiter existunt in semine. Quartum exemplum ponit de anima, quæ est causa corporis, & sicut efficiens & sicut forma & sicut finis, vt dicitur in 2. de Anima. Et sic in anima sicut in causa communi præexistunt omnes virtutes partium animalis, quibus toti corpori prouidetur. Omnes enim virtutes radicantur in anima sicut in communi radice. Ex his igitur exemplis concludit vlterius, ꝙ nos possumus ea præmissis sicut ex quibusdam similitudinibus obscuris. i. deficientibus a diuina representatione, ascẽdere ad vniuersalem causam omnium per similitudinem causarum particularium, vt sic oculis mẽtis transcendendo omnia mundana, contemplemur omnia simpliciter esse in deo qui est omnium causa, & quòd ea quæ sibi sunt inuicem contraria prout sunt in suis naturis, in deo præexistunt simpliciter & vnite. Quæ enim est proportio particularis causæ ad suos effectus, eadem est proportio vniuersalis causæ ad omnia. Deinde cum dicit. {Principium enim est existentium &c.} probat idẽ per rationem per quam prædicta probatio confirmatur. Omnia enim multa quę sunt ex vno principio, præexistunt vnite in principio primo. Sic igitur patet ꝙ omnia sunt in Deo vnite, cum ip-

A se sit principium omnium. In hac autem Dei causalitate primo ponit ea quæ pertinent ad ipsum esse. Et dicit ꝙ a Deo est {ipsum esse} rerum {& omnia existentia quocunque modo sint.} Ad esse autem pertinet & principium essendi & finis, quia in omnibus existentibus inueniuntur. Et ideo dicit ꝙ ab ipso est {omne principiũ & omnis finis.} Secundo ponit ea quæ pertinent ad vitam. Et dicit ꝙ ex Deo est {omnis vita & immortalitas,} quæ est indeficiẽtia vitæ. Tertio ponit ea quæ pertinent ad sapientiam. Et dicit ꝙ ea Deo est {omnis sapientia.} Et quia sapiẽtis est ordinare, subiũgit, {& omnis ordo & omnis armonia,} quæ est conuenientia ordinis. Quarto ponit ea quæ pertinent ad virtutem. Et dicit quòd ex Deo est {omnis virtus.} Ad virtutem autẽ pertinet quòd aliqd cõseruetur a nociuis. Et quantum ad hoc dicit, {omnis custodia,} & quòd firmetur in his quæ ei conueniũt. Et quantum ad hoc dicit {omnis collocatio,} & quòd diffundat ea quæ quis habet, Et quantum ad hoc dicit {omnis distributio.} Quinto ponit ea q̃ pertinẽt specialiter ad cognitionem. Vnde dicit {omnis intellect⁹.} quantum ad angelos, omnis sermo} idest, ratio quantum ad homines, {omnis sensus} quãtum ad animalia, {omnis habitus} quo perficit ratio cognoscitiua vel appetitiua. Sexto ponit ea quæ pertinent ad corporalia. Et dicit {omnis statio} idest, quies & {omnis motus.} Septimo ponit ea quæ pertinẽt ad vnum. Et dicit {omnis vnitio} vniuersaliter, {omnis concretio,} quantum ad diminutionem corporum, }omnis amicitia} quantum ad vnionem affectuum, {omnis concordatio} quantum ad vnionẽ conceptionum & sententiarum. Vltimo ponit ea quæ pertinent ad multitudinem. Et dicit {omnis discretio} idest, distinctio {& omnis diffinitio} idest, determinatio vniuscuiusque. Vnumquodque enim determinatur in se per hoc ꝙ est ab aliis distinctum. Et non solum ista sunt a Deo, sed quæcunque alia pertinent ad esse quibus entia informantur.

LECTIO II.

Deus est causa particularium entium.

EXistentia omnia figurãt & ex eadem omniu causa sunt, B & intellectuales deiformium angelorum substantiæ, & animarũ & omnis mundi naturæ, & quocumq; modo aliis inesse aut secundum cogitationem esse dicta. Et quidem sanctissimę, & ꝓuectissimæ virtutes existentes, & sicut in vestibulis super substantialis trinitatis collocatæ, ab ipsa, & in ipsa, & esse & deiformiter esse habẽt, & post illas subiectæ & extreme sicut ad angelos, C sicut ad nos autem supermũdane. Et animæ, & alia omnia existentia secundum eandem rationem, & esse, & bene esse habent, & sunt, & bene sunt, & ex præexistente esse, & bene esse habẽtia, & in ipso existentia, & ex ipso incipientia, & in ipso custodita & ad ipsum terminata. Et quasdam quidem dignitates essendi distribuit superioribus substantiis, quas & ęternas vocaut elo

LECTIO II.

EXistentia omnia figurant, & ex eadem omnium cã, &c.} Postquàm Dionysius ostendit Deum vniuersalem omnium causam essendi, hic ostendit ꝙ est causa omnium particularium entium secũdum quòd sunt in propriis E naturis. Et diuiditur in partes tres. In prima ostendit propositum. In secunda determinat de exemplarib⁹, ibi. {Exẽplaria autem, &c.} In tertia epilogat quæ supradicta sunt. ibi {Igitur omnia existentia &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit proprias naturas rerum esse a Deo. Secundo infert corollarium ex dictis, ibi. {Et propter hoc ab eloquiis &c.} Tertio manifestat per exemplum, ibi. {Si enim noster sol &c.} Circa primum duo facit. Primo ponit omnes gradus entium a Deo esse. Secundo quòd etiam ipsum esse commune est a Deo, ibi. {Et quasdam quidem dignitates &c.} Circa primum tria facit. Primo distinguit gradus entium, dicens eos esse a Deo. Secundo subiungit gradus supremorum entium, ibi. {Et quidem sanctissimæ & prouectissimæ, &c} Tertio distinguit gradus inferiorum entium, ibi. {Et animæ & alia omnia, &c.} Dicit ergo primo quòd ex vniuersali causa omnium quæ Deus est, sunt substantiæ angelorum, Deo similium, quæ sunt {intel.} inquantum sunt immateriales, & sunt intellectuales, inquantum habent virtutem intelligendi se & alia. Et ille est primus gradus substãtiarum, quæ neç

corpora

quia, esse autem ipsum ab existē tibus omnibus nequaquam derelinquitur. Et ipsum ante esse est ex præexistente, & ipsius est esse, & non ipse est esse & in ipso est esse, & nō ipse est in eo quod est esse, & ipsum habet esse, & nō ipse habet esse, & ipse est essendi æuum & principium & mensura ante substantiam existens, & ante id quod existit, & ante æuum, & omnium substantificator, & principiū, & medietas, & finis. Et propter hoc ab eloquiis, qui vere præexistit secundum omnium existentium intentionem multiplicatur, & erat in ipso, & est, & erit, & factum est, & fit, & fiet proprie laudatur. Ista .n. omnia vt decet Deum intelligētibus ipsum secundum omnem intentionem supersubstantialiter esse significant, & existentiū vbique causam. Etenim nō hoc quidem est, hoc autem non est, neque alicubi quidem est, alicubi autem non est, sed omnia est vt omnium causa, & in ipso omnia principia, oēs terminationes, omnium causa totorum, cōprehendens, & præhabens, & super omnia est, sicut ante omnia supersubstantialiter superexistēs, propter quod, & omnia de ipso, & simul prædicantur, & nihil est omnium. Omnis figuræ, omnis formæ sine forma, sine pulchritudine. Principia, & media, & fines existentium incomprehensibiliter, & excellenter in seipso præaccipiens, & omnibus esse secundum vnam, & sup
G unitam causam, immaculate lucendo superfundens. Si enim noster sol sensibilium substātias & qualitates, & quidem multas & differentes existentes, tamen ipse vnus existens, & vniforme lucendo superfundens lumen, renouat, & nutrit, & custodit, & perficit, & discernit, & vnit, & reflorere facit, & germinabilia esse facit, & auget, & cōmutat, & collocat, & ex planta prodire
H facit, & sursum mouet, & viuificat omnia, & totorum vnumquodque iuxta proprietatem suam, eodem & vno solo participat, & multorum participātium vnus sol causas in seipso vniformiter præaccepit. Multo magis in causa, & ipsius, & omnium præexistere existentium exemplaria secundum vnam supersubstantialem vnitionem est cōcedendū, quoniam & substantias producit sm̄ excessum a substantia.

corpora sunt, nec corporibus vnita. Secundus gradus est substantiarum, quæ nō sunt corpora, sed corporibus vnita sunt. Et quantū ad hoc dicit. {Et animarū.} Tertius gradus est subarū corporaliū. Et quantum ad hoc dicit, {& omnis mundi naturæ.} In quarto gradu entium sunt accidentia, quæ sunt in nouem generibus. Quintus gradus est eorum quæ non sunt in rerū natura, sed in sola cogitatione, quæ dicūtur entia rationis, vt genus species, opinio & huiusmodi. Et quā cum ad hos duos gradus dicit ꝙ a Deo sūt {quocunque modo} aliqua dicatur inesse aliis, sicut accidentia. {aut esse secundum cogitationem} sicut entia rationis. Deinde cum dicit. {Et quidem sanctissime, &c.} distinguit grad⁹ supremorum entiū, idest, angelorum, qui in tres partes distinguuntur. Quantum ergo ad angelos supremæ hierarchiæ dicit ꝙ ab ipsa vniuersali causa omnium & etiam in ipsa habent & esse & conformitatem ad Deum {virtutes} angelicæ supremæ hierarchiæ, quæ sunt {sanctissimæ} propter perfectam coniunctionem ad Deū, {& prouectissimæ} propter altitudinem qua aliis supereminent & sunt {collocatæ} quasi {in vestibulis supersubstantialis} diuinæ {trinitatis.} Est enim sententia Dionysii, vt patet 13. ca. Angelicę hierarchiæ, ꝙ angeli supremæ hierarchiæ ad exteriora nōn mittuntur. & sic in abscondito altissimæ diuinæ contemplationis constituti, semper assistere dicuntur ad similitudinem ministrorum qui cum rege semper morantur, in domibus eius excubantes. Quantum vero ad angelos secundæ hierarchiæ dicit ꝙ virtutes angelicæ mediæ hierarchiæ quæ prædictis virtutibus subiiciuntur, {subiectæ} idest, inferiori modo a Deo esse habent. Quantum vero ad angelos infimæ hierarchiæ angelicæ virtutes habent esse a Deo {extremæ} idest, infimo modo. Sed extremum & infimum dicitur in angelis per comparationem ad superiores, sed per comparationem ad nos sunt supermundanæ & super modum rerum mundanarum Dei bonitatē participant. Deinde cum dicit. {Et animæ, &c.} distinguit quosdā gradus in inferioribus, scilicet in animabus & in corporalibus substantiis. Et hoc dupliciter. Primo secundum ordinem qui est inter esse & bene esse. Et hoc est quod dicit ꝙ {animæ & omnia alia existentia} infra animas {habent esse & bene esse} & denominantur {existentia & bene existentia} inquantum habent esse & bene esse a primo ente. & inquantum sunt in primo ente & entia & bene entia. & hoc secundum eandem rationem secundum quam dicuntur hæc de angelis. Secundo ostendit gradum in istis quantum ad progressum essendi, huiusmodi enim incipiunt esse ex ipso primo ente, sicut ex primo principio, & in ipso primo ente custodiuntur, idest, conseruantur sicut in primo principio, quod est causa non solum faciens sed & conseruans in esse, & ad ipsum primum ens terminantur omnia sicut ad vltimum finem. Huiusmodi autem gradus attribuuntur substantiis inferioribus inquantum sunt mutationi subiectæ ꝑ quam esse incipiunt & meliorantur secundum processum de esse in bene esse. Deinde cum dicit, {Et quasdam quidē dignitates, &c.} ostendit quòd Deus est causa ipsius esse communis. Et circa hoc duo facit, Primo ostendit quòd ipsum esse est omnibus commune. Secundo ostendit qualiter ipsum esse commune se habeat ad Deū, ibi. {Et ipsum autem esse &c.} Dicit ergo primo, quòd Deus distribuit superioribus substantiis quasdam nobiliores proprietates es-
F sendi per quas superiores substantiæ vocantur æternæ, quasi semper existentes secundum illud Psalmistæ eleuamini portæ æternales. Dicuntur autem æternæ, quia quantum ad aliquid æternitatem participant, non quia semper fuerunt, sed quia ex quo fuerunt, nunquam desinunt esse. Et licet huiusmodi dignitates essendi superioribus tantum substantiis conueniant, tamē hoc ipsum quod est esse, ab omnibus existentibus non derelinquitur, quiá nihil potest dici existens nisi habeat esse. Deinde cū dicit. {Et ipsum autem esse &c.} ostendit quo modo esse se habeat ad Deum, & dicit ꝙ ipsum esse commune est ex primo ente, quod est Deus, & ex hoc sequitur ꝙ esse commune aliter se habeat ad Deum quàm alia existentia quantum ad tria. Primo quidem quantum ad hoc, ꝙ alia existentia dependent ab esse communi, non autem Deus, sed magis esse commune depēdet a Deo. Et hoc est quod dicit ꝙ, {ipsum esse commune est ipsius Dei} tanquàm ab ipso dependens, {& nō ipse De⁹ est esse} idest, ipsius esse cōmunis tanquam ab ipso dependens. Secundo quātum ad hoc ꝙ omnia existentia continentur sub ipso esse communi, non autem Deus, sed magis esse commune continetur sub eius virtute quia virtus diuina plus extenditur quàm ipsum esse creatum. Et
I hoc est quod dicit, quòd {esse} commune est in ipso Deo sicut contentum in continente & {non} econuerso ipse Deus {est in eo quod est esse.} Tertio quantum ad hoc quòd omnia alia existentia participant eo quod est esse non autem Deus: sed magis ipsum esse creatum est quædam participatio Dei & similitudo ipsius. Et hoc est quod dicit ꝙ {esse} commune {habet ipsum} scilicet Deum, vt participans similitudinem eius, non autem ipse Deus habet esse, quasi participans ipso esse. Et ex hoc patet, quòd ipse Deus est ipsius esse creati æuum & duratio eius, hoc est, durationis ratio, & est etiam principium eius & mensura, ita tamen quòd ipse est existens ante omnem substantiam, & ante omne ens, & ante omne æuum, & non solum est ante, duratione vel ordine: sed etiam causalitate, quia est {omnium substantificator} sicut causa subsistendi omnibus, & {principium} essendi omnibus, {& medietas,} secundum quod duratio & processus omnium est ab eo, & est etiam {finis} in quem omnia
K tendunt. Deinde cum dicit. {Propter hoc ab eloquiis &c.} infert conclusionem ex dictis. Et dicit quòd propter hoc ꝙ Deus est principium omnibus, in sacra scriptura ipse Deus qui vere præexistit omnibus, multipliciter laudatur secundum omnem rationem existentium. Dicitur enim de eo quòd erat & est & futurus est. Apo. 1. per quod intelligitur, {quòd factum est} idest, præteritum, {& quod fit} idest, præsens, {& quod fiet} idest, futurum. Quod quidem non est intelligēdum quasi esse diuinum subiaceat tempori, sed per hoc significatur his qui possunt intelligere diuina, vt decet secundum Deum, quòd omne esse secundum quamcunque rationem essendi, substantialiter existit in eo qui omnium existentium est causa. Nō enim esse suum est finitum per aliquam naturam determinatam ad genus vel speciem vt possit dici ꝙ est hoc & non est illud, vt sunt determinatæ etiam substantiæ spirituales, neque etiam per locum vt possit dici ꝙ est hic & non est ibi, sicut accidit in corporib⁹. {sed ipse quasi omnium causa est} idest, omne esse in se præhabet, & in ipso comprehenduntur & præhabentur principia omnium entium & fines, nō tamen eodē modo sicut in ipsis rebus, sed ipse est super omnia

omnia, sicut ante omnia supereminenter existens. Et quia in ipso quodammodo sunt omnia, quasi in se omnia compræhendens, simul de ipso omnia prædicantur, & simul ab ipso omnia remouētur, quia nihil est omnium, sed super omnia, sicut dicitur quòd ipse est omnis figuræ, inquantum omnes in ipso præexistunt, & tamē est sine figura, quia non habet esse ad modum rerum figuratarum. Et eadem ratione est omnis pulchritudinis, & tamen sine pulchritudine, inquātum scilicet ipse in se ipso incompræhensibiliter & excellenter præaccepit principia, media, & fines, non secundum aliquam cōpositionē, sed ea hoc quòd ipse secundum vnitatem vnam omnib⁹ esse infundit, superlucendo eis absque sui maculatione, non.n. est alteratus alteratū sicut in corporib⁹ accidit. Deinde cum dicit. {Si.n.no.sol.&c.} manifestat quod dixerat per exemplū sensibile. Et dicit quòd noster sensibilis sol vnus existens & vniformiter lumen infundendo omnibus, omnia sensibilia & quantū

LECTIO III.

De exemplaribus rerum.

Xemplaria autem esse dicimus in Deo existētium rationes substantificas, & singulariter præexistētes, quas theologia prædiffinitiones vocat, & diuinas & bonas voluntates, existētium prædeterminatiuas & effectiuas, secundum quas substantialis essentia oīa prediffiniuit & produxit. Si autē Philosophus Clemens probat & ad aliquid quidem exemplaria dici in existentib⁹ principaliora, procedit quidem non per propria, & perfecta & simplicia nomina sermo illi. Concedentibus autē & hoc recte dici, memoranda est theologia dicens, quòd non demonstrabo tibi illa, vt eas post illa, sed vt per istorum proportionalem cognitionem ad omnium causam, sicut possumus sursum agamur. Igitur omnia existentia ipsi secundum vnam omniū segregatam vnitionem sunt attribuenda, quoniam ab essentia substantificæ processionis & bonitatis incipiens, & per omnia vadens, & omnia ex ipsa essentia implens, & in omnibus existentibus exultans, omnia quidem in seipsa præhabet secundum vnum simplicitatis excessum omnem duplicitatem refutans, omnia autem eodem modo continet secundū supersimplificatam ipsius infinitatem, & ab omnibus singulariter participatur, quemadmodū & vox vna existens & eadem a multis audiētibus sicut vna par

ad substantias & quantum ad qualitates renouat quibusdam corruptis, alia de nouo generando, sicut in plantis & in vitibus ex gelo percussis apparet, & nutrit omnia viuentia & custodit, idest, conseruat vniuersaliter omnia tam viuentia quàm non viuentia, & perficit, idest, ad vitam & debitam perfectionem adducit, & discernit, idest, distinguit sensibilium diuersitatem, & vnit, ex multis vnum constituendo & plantas hyeme per frigus exiccatas reflorere facit, etiam infra tecta conclusis, & facit eas germinare, & eius virtute germinant plantæ, vites & animalia, & commutat ea quæ commutantur in rerum natura & collocat, idest, firmiter esse & conualescere facit vnumquodq; in suo loco vel etiam in suis principiis, iterum ex planta facit prodire fructus & semina & alias plantas, & sursum mouet alimentum a radice plantarum ad summitates ipsarum, & viuificat omnia quæ viuunt, & vnumquodque omnium naturalium corporum secundum suam proprietatem participat virtutem vnius & eiusdem solis. Ex quo patet, quòd vnus & idem sol in seipso causaliter præaccepit vniformiter, idest, secundum suam virtutem ea quæ a diuersis participantur. Non enim effectus participarent causa nisi causa in se præhaberet & causaliter ea quæ sunt effectuum. Eadem autem est proportio causæ particularis ad suos particulares effectus & causæ vniuersalis ad suos, quinimmo plus influit causa vniuersalis ad suos effectus quàm causa particularis. Si igitur in sole secundum vnam eius virtutem præexistunt vniformiter omnes eius effectus, multo magis in Deo qui est causa & ipsius solis & omnium existentium, concedendum est quòd præexistant exemplares rationes omnium entium secundum vnitatem supersubstantialē quæ scilicet omnium substantiarum vnitates excedit. Sic enim omnia præexistunt in Deo sicut ipse omnium est productiuus, producit autem omnes substantias secundū virtutem quæ excedit substātias omnes. Vnde sequitur quòd omnia in Deo præexistant secundum virtutem substantialiter vnam.

LECTIO III.

Xemplaria autem esse dicimus, in Deo existentium rationes, & c.} Postquam Dionysius ostendit Deum esse causam omnium entium secundum proprias naturas, hic determinat de exemplaribus rerum secūdum quæ, quæcunque res in propriis naturis productæ esse videntur. Et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit quæ sunt rerum exemplaria. Secundo excludit errorem, ibi. {Si autem philosophus Clemens, &c.} Circa primum considerandum est quòd Platonici ponentes Deum esse totius esse causam, quia credebant quòd idem non posset esse causa plurium secundum propria in quibus differunt, sed solum sēm id quod est omnibus cōmune, posuerūt quasdam secundas causas, per quas res ad proprias naturas determinantur, & quæ communiter esse a Deo recipiunt. & has causas exemplaria rerum vocabant, sicut exemplar hominis dicebant quendam hominem separatum, qui esset causa humanitatis omnibus singularibus hominibus. & similiter de aliis. Sed Dionysius sicut dixerat Deum esse causam totius esse communis, ita dixerat eum esse causam proprietatis vniuscuiusque, vnde consequebatur quòd in ipso Deo essent omnium entiū exēplaria. Quod quidem hoc modo intelligi oportet. Deus.n. & si sit in essentia sua vnus, tamen intelligendo suam vnitatē & virtutem, cognoscit quicquid in eo virtualiter existat. Sic igitur cognoscit ex ipso posse procedere res diuersas, huiusmodi igitur quæ cognoscit ex se posse prodire, res intellectæ dicuntur, non autem omnes huiusmodi rationes exemplaria dici possunt. Exemplar enim est ad cui⁹ imitationē fit aliud. Nō autē omnia quæ scit De⁹ ex ipso posse prodire, vult in rerum natura producere. Illæ igitur solæ rationes intellectuales a Deo exemplaria dici possunt, ad quarum imitationem vult res in esse producere, sicut producit artifex artificio artificiata ad imitationem formarum artis quæ mente concepit, quæ etiam artificialium exemplaria dici possunt. Hoc est ergo quod dicit, quòd {exemplaria dicim⁹ esse} non res aliquas extra Deū, sed in ipso intellectu diuino quasdam existentium {rationes intellectæ,} quæ sunt substantiarum factiuæ, & præexistunt in Deo {singulariter} idest, vnite, & non secūdum aliquam diuersitatem, & huiusmodi rationes sancta scriptura vocat prædiffinitiones siue prædestinationes, secundum illud. Rom.8. Quos prædestinauit, hos & vocauit, & vocat etiam eas diuinas & bonas voluntates, secundum illud Psalm. Magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius. Quæ quidem prædiffinitiones & voluntates sunt distinctiuę entium & effectiuæ ipsorum, quia & huiusmodi rationes supersubstantialis Dei esse prædeterminauit, omnia produxit. Deinde cum dicit. {Si autem philosophus &c.} excludit contrarium errorem ponentium exemplaria rerum esse quædam suprema entia seperata: Et imponit hunc errorem cuidam Clementi Philo. & dicit quòd si ille philosophus approbat quòd quantum ad aliquid ea quæ sunt principaliora in existentibus dicuntur inferiorum exemplaria, non procedit eius ratio per nomina propria & perfecta & simplicia. Exemplar enim est secundum quod fit aliud & sic exemplar imitetur. Res autem non sunt factæ ad hoc vt imitentur aliqua superiora entia, sed ad hoc quòd in eis impleatur quod diuina sapientia ordinauit. Vnde non sunt propriæ rerum exemplaria quæcūque rerum principalia, similiter etiam non sunt perfecta exemplaria, cum & ipsa aliis exemplarib⁹ indigeāt, non sunt etiam simplicia quia sunt simul exemplaria & exemplata. Sed si & hoc concedatur quòd hoc recte dici possit quòd superiorum exemplaria inquantum inferiora imitantur secundum quòd possunt superiora, tamen commemoranda est sacræ scripturæ sententia, quæ dicit. Non monstrabo tibi illa scilicet superiora entia vt eas post illa, sed vt cognoscendo ista secundum nostram proportionem eleuemur prout possumus ad cognoscendum omniū causam. Sic ergo concedi potest quòd sunt exemplaria, non quidem, vt eis finaliter conformemur, sed vt per eorum considerationem tendamus in Deum cui conformari debemus. Sumitur autem sententia illa sacræ scripturæ ex hoc quod dicitur Deut. 4. Ne forte inquit, oculis eleuatis ad cælum vi. so. & lu. & omnia astra cæli. & er. de co. & ado. ea. Deinde cum dicit. {Igitur oīa ea, &c.} epilogat quæ supra dicta sunt, ostendens quomodo Deus habet vniuersalem habitudinem ad omnia. Concludit ergo primo ea præmissis quòd omnia sunt ei attribuenda, non quidem secundum aliquam compositionem, sed secundum aliquam simplicem vnitatem. Et hoc ideo, quia ipse Deus incipit suam perfectionem aliis communicare ab ipsa processione essendi per quam res substantificantur & ab ipsa processione bonitatis, hæc.n. inueniuntur primo inter ea quæ a

Deo

Deo procedunt in creaturas esse & bonum, posteriora enim his F sunt vita & sapientia & huiusmodi processio esse & bonitatis vadit per omnia entia, quia omnia sunt entia & bona, non omnia sunt viuentia vel sapientia, & sic omnia implentur ex participatione ipsius esse, & sic in omnibus existentibus existit per quandam existentiam. Quia igitur sic omnibus esse largitur diuina essentia, omnia in seipso præhabet, non quidem secundum aliquam compositionem, sed secundum simplicissimam vnitatem, omnem pluralitatem refutans. Sic igitur prima vniuersalis habitudo est, quod essentia diuina omnia in seipsa præhabet. Secunda est quòd omnia in esse continet & conseruat secundum simplicem sui infinitam vnitatem. Tertia vniuersalis habitudo est quòd singularis & vna existens participatur ab omnibus; sicut & vox vna & eadem existens, participatur a multis audientibus. Est enim vna vna secundum principium, multiplex vero secundum diffusionem. Ex his autem concludit quartam vniuersalem habitudinem, scilicet quod diuina essentia est principium omnium existentium & finis, non quidem quod per essentiam generetur, sicut sanitas generatur per medicinam, sed sicut qui præexistentibus præexistit. Principium quidem est omnium sicut causa factiua rerum, finis vero sicut cuius gratia fiunt omnia, & ipse est etiam terminus omnium, cuiuslibet enim motus terminatio est ad diuinam essentiam, & ab ipsius infinitate deriuatur omnis infinitas & omnis finis, sicut a causa excedente, quæ producit opposita: quia neutri appropriatur tanquam ad vnum eorum limitata. Ratio quare I potest esse omnium causa est ista, quia omnia existentia præhabet in sui vnitate. Et quia ex eo quòd habet vnumquodque causat aliquid ad similitudinem sui, sequitur quod ille qui in se habet omnia, subsistere faciat omnia, præsens omnibus rebus, & vbique, non secundum diuersas sui partes, sed secundum vnum & idem, & secundum idem est omnia inquantum in sua simplici essentia omnia virtualiter præexistunt, & similiter secundum idem procedit ad omnia causanda, & tamen manet in seipso immutabilis existens in causando, & stans est inquantum non mutatur, & motus inquantum diffundit ad alia sui similitudinem. Et omnia ista quæ de Deo affirmamus, possunt etiam ab eo negari; quia non ita conueniunt ei sicut inueniuntur in rebus creatis & sicut intelliguntur a nobis & significantur. Vnde licet bene dictum sit quod sit principium omnium & finis, tamen neque habet principium, neque medium, neque finem. Et K licet dictum sit quod est præsens omnibus & vbique, tamen non est in aliquo existentium eo modo quo vnum creatum dicitur esse in alio. Et licet dictum sit quod ipse est omnia existens, non tamen est aliquid existens de numero existentium creatorum. Et vltimo non conuenit ei aliquid de numero creatorum vel existentium æternaliter .i. supra tempus, vel etiam subsistentium temporaliter, sed separatur per quandam eminentiam & a tempore quo mensuratur motus & mutabilia, & ab æuo quod mensurat ipsum esse & ea quæ existunt immobiliter, & est separatus ab his quæ sunt in æuo & tempore per eminentiam quandam. Et ideo ipsum æuum & ea quæ sunt, & quæcunque aliæ mensuræ entium & ea quæ huiusmodi mensuris mensurantur sunt per ipsum, quia similitudinem eius habent sicut primi exemplaris, & ab ipso sicut a primo actiuo principio.

ticipatur. Omnium igitur existentium est principium & finis qui præexistit. Principium quidem sicut causa, finis autem sicut cuius gratia, & terminus omnium, & infinitas omnis finalitatis, & finis excedenter sicut G oppositorum. In vno enim, sicut multoties dictum est, existentia omnia & præhabet & præexistere facit, præsens omnibus, & vbique, & secundum vnum & idem, & secundum idem omne, & ad omnia procedens, & manens in seipso & stans, & motus, & neque stans, neque motus, neque principium habens, aut medium, aut finem, neque in aliquo existentium, neque aliquid existentium existens, & neque totaliter ipsi conuenit aliquid æternaliter existentium, aut tempo- H raliter subsistentium; sed & a tempore & æuo, & his quæ sunt in æuo, & his quæ sunt in tempore omnibus segregatur. Propter quod & ipsum æuum & existentia & mensuræ existentium & mensurata per ipsum & ab ipso.

CAPVT VII

De vita.

LECTIO I.

Sed de istis quidem in aliis oportunius dictum sit. Nunc autem laudanda est nobis vita æterna ex qua est per se vita, & omnis vita, & a qua ad omnia quocunque modo vita participantia, viuere iuxta proprietatem vniuscuiusque disseminatur. Et quidem immortalium angelorum vita & immortalitas & ipsum non destructiuum angelici sempiterni motus, & ex ipsa & propter ipsam, & sunt & subsistunt, propter quod & viuentes semper & immortales dicuntur, & non immortales rursus, quoniam non a seipsis habent immortales esse, & æternaliter viuere, sed ex viuifica & omnis vitæ effectiua & contentiua causa. Et sicut in existente dicebamus quod & ipsius

SVPER CAPVT VI, LEC. I.

Sed de istis quidem in aliis oportunius dictum est &c.} Postquam Dionysius determinat de vita, quia processio vitæ est minus communis quam processio ipsius esse. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quomodo omnia vitæ ostenditur in Deo causalitas omnis vitæ. Secundo manifestat diuinæ vitæ causalitatem, ibi {Et quidem immortalium &c.} Dicit ergo primo, quòd de his quæ pertinent ad ens, dictum est diffusius & diligentius in aliis libris. Fecit .n. multos libros quos non habemus. Sed nunc laudandus est Deus per hoc quod dicitur {vita æterna,} secundum illud .1. Ioan. vlti. Hic est verus Deus & vita æterna, sicut {ex qua est ipsa per se vita,} idest, ipsa vita communis, {& omnis vita} particularis, & ab ipsa diuina vita {disseminatur} idem, distribuitur viuere ad omnia quæ participant vitam {quocunque modo secundum proprietatem vniuscuiusque} quasi diceret quod Deus dicitur vita æterna inquantum est causa communis & particularis vitæ & omnium viuentium. Deinde cum dicit. {Et quidem immortalium angelorum &c.} manifestat causalitatem diuinæ vitæ. Et circa hoc tria facit. Primo manifestat vniuersalem causalitatem Dei respectu vitæ. Secundo ostendit causalitatem eius respectu cuiuslibet proprietatis viuendi, ibi. {Et dat quidem primus per se vitæ &c.} Tertio ostendit qualis sit comparatio cuiuslibet vitæ ad primam vitam, ibi. {Et siue intellectualem dicas &c.} Circa primum tria facit. Primo manifestat causalitatem Dei respectu supremæ vitæ, quæ est angelorum. Secundo respectu vitæ communis, ibi. {Et sicut in existente &c.} Tertio quantum ad vitam infimam, ibi. {Ex ipsa & animæ &c.} Circa primum considerandum est, quòd illa proprie dicuntur viuentia in corporalibus quæ habent motum ex seipsis, non ab aliquo extrinseco mota, sicut animalia & plantæ. Et quia quælibet operatio quodammodo est motus, quæcunque habent operationem ex seipsis, non ab aliis exterioribus acta vel mota ad agendum; hæc dicuntur viuentia. Et quia operatio rei consequitur existentiam eius, in nomine vitæ duo intelliguntur, scilicet ipsum esse viuentis, vt tale sit quòd ei competat per se operari, & propter hoc quòd operatio vel motus viuentis inest ei per seipsum. Quantum ergo ad primum horum dicit, quòd ex ipsa diuina vita sicut ex primo actiuo principio, & propter ipsam sicut propter finem, non solum esse, sed & consistere habet vita & immortalitas angelorum, immortaliter viuentium. Quantum veró ad secundum dicit, quod existentia vitæ est ipsa incorruptibilitas {sempiterni motus angelici} idest, operationis angelorum in perpetuum durantis, & quia semper viuere & operari possunt, possunt dici immortales, quia hoc ipsum quòd sunt immortales & in perpetuum viuunt, non habent a seipsis; sed a prima causa quæ est effectiua & conseruatiua omnis vitæ. Illud autem proprie K & vere est immortale quòd non indiget aliquo extrinseco ad id quod semper viuat, sed habet semper viuere ex seipso: & sic solus Deus dicitur immortalis, secundum illud .1. Timot. 1. Regi sæculorum immortali & inuisibili soli Deo &c. Deinde cum dicit. {Et sicut in existente &c.} manifestat diuinam causalitatem respectu vitæ communis. Et dicit, quod sicut dictum est supra quod ipse existens est æuum, idest, mensura {& causa æuum quod est per se esse} idest, ipsius esse communis, ita hic dicendum est, quod diuina vita quæ est supereminenter viuens, est causa factiua & conseruatiua ipsius per se vitæ, idest, vitæ communis, & per consequens omnis vitæ particularis & omnis motus vitalis & omne principium cuiuscunque vitæ procedit a vita diuina, quæ est super omnem mentem. Deinde cum dicit. {Ex ipsa &c.} manifestat diuinam causalitatem respectu vitæ inferioris. Et dicit quod ex vita diuina habent incorruptibiliter viuere etiam animæ humanæ, & ex vita diuina sunt ea animalia quæ viuunt vita sensitiua, & omnes plantæ quæ habent vitam {secundum vltimam resonantiam} idest, secundum extremam & infimam participationem

212

nem vitæ, quia vita vltra plantas non procedit. Destructa autem A vita participata in creaturis, destruitur omnis vita secundum doctrinam sacræ scripturæ, vbi dicitur. Anferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Sed inquantum ea quæ per infirmitatem naturæ deficiunt a participatione vitæ, iterato conuertuntur ad vitam, iterum fiunt animalia vel qualitercunq; viuentia, vt patet in plantis & animalibus ex putrefactione generatis, & propter hoc in Psalm. subdit. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis, &c.} Deinde cum dicit. {Et dat qui &c.} manifestat causalitatem diuinæ vitæ quantum ad proprietates cuiuslibet vitæ. Et hoc propter quosdam qui dicebant, quod Deus est communis causa vitæ, tamen particulares proprietates viuendi sunt ex causis propriis, per quas effectus causæ communis determinatur, ad proprias species. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit causalitatem diuinæ vitæ quantum ad proprietates viuendi quæ sunt in dæmonibus. Secundo quantum ad proprietates viuendi quæ sunt in hominibus, ibi. {Deus autem, &c.} Tertio quantum ad proprietates viuendi, quæ sunt in infimis viuentibus, scilicet animalibus & plantis, ibi. {Ex ipsa, &c.} Dicit ergo primo, quòd Deus non solum dat vitæ communi quod sit vita, sed etiam cuilibet particulari vitæ dat quod sit proprie illud quod competit ei secundum naturam, sicut supercælestibus vitis angelorum. Quantum quidem ad esse viuentium dat immortalem vitam, Primo quidem immaterialem, quia non habent vitam adiunctam materiæ. Secundo vitam deiformem, quia ex hoc ipsi conformantur diuinæ vitæ quod absque materia viuunt. Tertio sequitur quod habeant vitam inuariabilem, quia subiectum variationis & motus est materia. Quantum etiam ad operationem vitæ ponit tria contraria his quæ sunt in nobis. In nobis enim operatio intellectualis primo quidem infirma est ad comprehensionem veritatis. Et contra hoc dicit, quod habent {motum} .i. operationem intellectualem {fortem.} Secundo operatio intellectualis in nobis potest peruerti in falsam opinionem. Et contra hoc dicit quod habent motum {indeclinabilem.} Tertio operatio intellectualis in nobis non potest esse continua, quia non possumus semper & continue meditari. Et contra hoc dicit, quod habent {motum sempiternum.} Et quia ipsæ proprietates manifeste apparent in angelis beatis, ne aliquis a causalitate diuinæ vitæ velit excludere dæmonum vitam, subiungit, quod vita diuina superextenditur per modum influentiæ & causalitatis, & abundantia suæ bonitatis etiam ad dæmonum vitam, quæ non posset ab alia causa conseruari nisi a diuina vita, ex qua habet quòd sit vita & permaneat conseruata in esse.

quod est per se esse, est causa, ita & hic rursus, quòd & ipsius per se vitæ semper viuens diuina vita est viuificatiua & substantificatiua, & omnis vita & viuificatiuus motus est ex vita quæ est super omnem vitam, & omne principium omnis vitæ. Ex ipsa & animæ non destructibile habent B & animalia omnia, & plantæ secundum vltimam resonantiam vitæ habent viuere. Qua destructa, secundum eloquium, deficit omnis vita, & ad quam & ea quæ infirmitate ad participandum ipsa defecerunt, rursus conuersa, rursus animalia fiunt. Et dat quidem prius per se vitæ esse vitam, & omni vitæ & particulari esse propriæ vnamquamque quòd esse naturaliter habet. Et supercælestibus quidem vitis immaterialem & deiformem, & C inuariabilem immortalitatem, & fortem & indeclinabilem motum sempiternum superextenta propter abundantiam bonitatis & ad dæmonum vitam. Neque enim ista esse ab alia causa, sed ex ipsa & esse vitam & permanentiam habet.

LECTIO II.

Causalitas quantum ad proprietates humanæ vitæ.

Dans autem & viris sicut commixtis contingentem ad angelorum formam vitam, & superemanatione bonitatis & recedentes nos ad seipsam conuertens & reuocans. Et quod quidem est diuinius quod & totos nos, dico animas & coniuga corpora ad perfectam vitam & immortalitatem se promittit translaturam. Rem quidem antiquitati æqualiter præter naturam apparentem, mihi autem & tibi & veritati & diuinam & super naturam apparentem. Super naturam autem secundum nos dico visam, non omnipotentem diuinæ vitæ. Ipsi enim sicut omnium existenti vitarum naturæ & maxime diuinorum, nulla vita præter naturam aut supernaturam. Quare, de hoc stultitiæ Simonis contradicentia verba, longe a diuino choro & tua sancta anima expellantur. Latuit enim ipsum (sicut arbitror) & in istis sapientem putatum esse non oportere, bene scientem vti manifesta sensus ratione, compugnante contra omnium occultam causam, & hoc est dicendum ipsi præter naturam dicere. Ipsi enim nihil est contrarium, ex ipsa viuificantur & circunflorent & animalia omnia, & plantæ. Et siue intellectualem dicas, siue rationalem, siue sensibilem & augmentatiuam, siue D qualemcunque vitam, aut vitæ principium, aut vitæ substantiam, ex ipsa & viuunt & viuificantur quæ est super omnem vitam, & in ipsa secundum causam vniformiter præextiterunt. Etenim su-

LECTIO II.

{Dans autem & viris sicut commixtis contingentem. &c.} Hic manifestat Dionysius diuinam causalitatem quantum ad proprietates humanæ vitæ. Et primo quantum ad vitam naturæ. Secundo quantum ad vitam gratiæ, cum dicit, {Et superemanatione, &c.} Tertio quantum ad vitam gloriæ quæ erit in resurgentibus, ibi. {Et quod quidem est diuinius &c.} Vita autem naturalis in hominibus in aliquo est conformis vitæ angelicæ, prout est intellectualis. & in aliquo ab ea differt, inquantum est vita coniuncta materiæ. Et ideo dicit quod diuina vita dat hominibus quasi commixtis ex natura spirituali & corporali vitam ad similitudinem angelorum, non perfectam sed prout conuenit ei. Deinde quantum ad vitam gratiæ dicit, quod diuina vita per superemanationem suæ bonitatis etiam recedentes nos ab ea per peccatum, conuertit & reuocat ad seipsam, secundum illud Thré. 4. Conuerte nos domine ad te & conuertemur. Quantum vero ad vitam gloriæ resurgentium, subiungit, quod diuina vita promittit quod transferet {nos totos} idest, animas & corpora eadem, quæ nunc sunt animabus nostris coniuncta {ad vitam perfectam} idest, beatam & immortalem. Et hoc dicit esse diuinius, quia est magis diuinæ virtutis indicium. Et hæc quidem res antiquis communiter præter naturam apparebat, quod scilicet corpora mortua resurgerent. {sed mihi & tibi} idest, fidelibus omnibus secundum veritatem fidei apparet quiddam {diuinum & supra naturam} scilicet quæ a nobis cognoscitur in istis rebus particularibus, non autem supra naturam omnipotentem diuinæ vitæ, quæ est naturale principium omnium vitarum diuinarum, quarum est immediatum principium, nulla vita est præter naturam, quia eius virtuti subest dare vitam quibus voluerit. Vnde stultissima verba Simonis quæ resurrectioni contradicunt, longe repellenda sunt a diuina ecclesia & a E tua sancta anima, ne scilicet eis aliquo modo acquiescas. Cum.n. ipse reputaretur esse sapiens in istis rebus sensibilibus & naturalibus, tamen latuit ipsum, quia non oportet eum qui habet scientiam horum sensibilium quæ apparent, vti ratione quæ sumitur ex apparentibus secundum sensum ad impugnandum vniuersalem causam omnium, quæ propter sui excellentiam est occulta, quia vniuersalis causæ virtus non potest comprehendi nec mensurari per ea quæ in sensibus apparent. Et dicendum est Simoni, quod cum dicitur aliquid esse contra naturam, hoc intelligitur, scilicet quòd sit contra manifestissimam sensus rationem, sed ipsi occultæ & vniuersali causæ omnium nihil potest esse contrarium, quia omnia quæcunque sunt, ab ipsa deriuantur. Deinde cum dicit, {ex ipsa viuificantur &c.} ostendit causalitatem diuinæ vitæ respectu inferiorum viuentium, scilicet animalium & plantarum. Et dicit quòd ex diuina vita & animalia omnia & etiam plantæ viuificantur interius, & exterius circunflorent. Quicquid enim exterius in eis apparet ad decorem vitæ pertinens, totum ex diuina vita deriuatur. Deinde

peruiuens & princeps vitæ, vita & omnis vitæ causa, & vitæ generatiua, & adimpletiua, & discretiua & diuisiua vitæ & ex oĩ vita est laudanda secundum multam fæcunditatem omnium vitarum sicut largissima, & omnis vita contemplatione compræhensa & laudata, & sicut nõ ndigens, magis autem superplena, per se viueus, & sicut super omnem vitã viuificans & superiuiuens, aut quomodo aliquis vitam superuiuentem & ineffabilem humane laudet.

CAPVT VII.

De sapientia, mente, ratione, ueritate & fide.

LECTIO I.

Ge autem si videtur bonã & æternam vitam, & sicut sapientẽ & sicut p se sapientiam laudemus, magis autem sicut omnis sapiẽtiæ substantificatiuam & super omnem sapientiam & prudentiam supereristentem. Non.n. tantum Deus superplenus sapientia, & prudentiæ ipsius non est numerus, sed super omnem rationem & mentem & sapientiam supercollocatur. Et hoc supernaturaliter intendens diuinus vere vir communis nostri & ducis Sol, stultum Dei sapien-

G tius hominibus esse dicit, non solum quoniam omnis humana deliberatio, error quidam iudicata ad stabile & manens diuinorum & perfectissimorum intellectuum, sed quoniam cõsuetum est Theologis contraria passione in Deo ea quæ sunt priuationis dicere. Ita & inuisibile dicunt eloquia, clarissimum lumẽ & multum laudabilem & multum nominabilem, ineffabilẽ & innominabilem, & omnibus

H præsentem & ex omnibus inuẽtum, incompræhensibilem & nõ inuestigabilem. Hoc modo igitur, & nunc diuinus Apostolus laudare dicitur stultitiam Dei, ꝙ apparet in ipsa præter rationem & inconueniens, ad ineffabilem, & ante rationem omnem sursum agens veritatem. Sed quod in aliis dixi, iuxta pro-

eum dicit. {Et siue intellectualem &c.} ostendit habitudinem diuinæ vitæ ad omnes vitas. Et primo ponit duas habitudines diuinæ vitæ ad omnes vitas. Quarum prima est Deus est omnis vitæ causa. Et est hoc quod dicit, ꝙ siue tu dicas intellectualem vitam, sicut est in angelis, siue rationem, sicut est in hominibus, siue sensibilem sicut est in animalib⁹, & augmentatiua, sicut est in plantis, siue qualemcunque vitã, etiam si essent alii modi viuendi, & non solum omnis vita, sed etiam omne vitæ principium, & omnis substantia habens vitam, a vita diuina quæ est super omnem vitam habent ꝙ viuant substantiȩ viuentes, & ꝙ viuificent vitȩ principia. Secunda habitudo est ꝙ in diuina vita omnis vita præexistit. Et hoc est quod dicit, ꝙ omnes vitæ prædictæ præexistũt causaliter in ipsa diuina vita, non quidem secundum aliquã cõpositionem: sed vniformiter secundũ vnitatem vitæ diuinȩ & simplicitatem. Secundo, ibi. {Etenim super uiuens &c.} manifestat p̃dictas duas habitudines. Et dicit ad manifestandam primam habitudinem, ꝙ diuina vita quæ est super omnem vitam & quȩ omni vitæ principatur, est causa omnis vitæ, quantum ad primam vitȩ originẽ, & est generatiua vitæ, quia hoc ipsum ꝙ vnum viuens ex alio viuente generari potest, ex diuina vita est, & est adimpletiua vitæ, quia ꝙ viuens ex imperfecto ad perfectum adducitur, ex diuina vita est, & est diuisiua vitæ, quia diuersitates viuentium ex virtute diuinæ vitæ procedunt. Ad manifestandam autem secundam habitudinem, s. ꝙ omnis vita in ipso existat, subiungit ꝙ diuina vita laudatur ex omni vita propter eius fæcunditatem qua producit omnes vitas. Et hoc quidem competit diuinæ vitæ inquantum est largissima, quasi nõ coartata ad aliquam speciem vitæ, sed habens amplitudinem compræhensiuam omnis vitæ. Et exinde est ꝙ compræhenditur & laudatur ex contemplatione omnis vitæ. Tertio, ibi. {Et sic non indigens &c.} ponit conditiones diuinæ vitæ per quas differt ab aliis. Et primo quidem inuenitur vita nostra multis indigens ad conseruationem vitæ, sicut alimento & aliis huiusmodi. Et ad hoc remouendum dicit ꝙ diuina vita est non indigens, sed magis est superabundanter plena. Secundo vero, id quod viuit in istis inferioribus, non per se viuit, sed corpus viuit per animam. Sed diuina vita est per se viuens, quia non est in Deo aliud viuificans, & supereminenter viuens, vel qualitercunque aliquis posset humanis verbis laudare vitam diuinam, superminenter viuentẽ & ineffabilem.

LECTIO I.

Ge autem si videtur, bonam & æternam vitam, &c.} Postquam Dionysius determinauit de ente & vita, hic determinat de sapientia & his quæ sapientiæ adiunguntur ad cognitionem pertinentia. Et circa hoc tria facit. Primo determinat de sapientia & mente. Secundo de ratione, ibi. {Ratione autem Deus laudatur &c.} Tertio de veritate & fide, ibi. {hæc ratio est simplex &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo sapientia in Deo accipiatur. Secundo manifestat quod dixerat, ibi. {Non enim tantũ deus. &c.} Est autem considerandum quòd semper in posterioribus priora saluantur. Bonum autem, secundum quòd prius dictum est, quantum ad causalitatem est prius q̃ ens, quia bonum etiam ad non entia suam causalitatem extendit. Ens autem ad plura se extendit q̃ vita, & vi-

F ta, quàm sapientia, quia quædam sunt quæ non viuunt, & quędam viuunt quæ non cognoscunt. Et hoc Dionysius subtiliter insinuat. Nam vitam quidem diuinam, quia secundum intellectum bonitatem præsupponit, nominat bonam. Quia vero præsupponit esse immutabilem, nominat eam æternam. Sed quia vitæ nulla sapientia deest, laudat eam ex sapientia. Et hoc tripliciter. Primo quidem, quia diuina vita sapiens est. Et vt non intelligas ꝙ sit participatiue sapiens, subiungit ꝙ ipsa est per se sapiẽtia, sicut & De⁹ est sua vita. Secundo ꝙ diuina vita est causa producens in esse omnem sapientiam. Tertio vero, quia diuina vita est super omnem sapientiam, quæ ad speculationem pertinet, & super omnem prudentiam, quæ ad actionem pertinet. Deinde cum dicit. {Nõ enim tantũ De⁹, &c.} manifestat tria prædicta. Et circa hoc tria facit. Primo manifestat ꝙ diuina sapientia est super omnem sapientiam. Secundo ꝙ sit omnis sapientiæ causa, ibi. {Hanc igitur irrationabiliẽ &c.} Tertio, manifestat quomodo Deus est sapiens alia cognoscendo, ibi. {Aut sic ipse Deus qui est supersapiens &c.} Circa primum duo facit. Primo ostẽdit excessum diuinæ sapientiæ. Secundo ostendit quomodo ad ipsam diuinam sapientiam excedentem nos habere debeamus, ibi. {Sed quod in aliis dixi &c.} Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, scilicet ꝙ Deus non tantum dicitur superabundanter plenus omni sapientia, & ꝙ habet pruden-

I tiam infinitam, sed etiam dicitur esse firmatus supra omne id quod ad cognitionem pertinere videtur, scilicet supra rationem, & super mentem, idest, intellectum, & super sapientiam, quȩ est perfectio intellectus. Secundo, ibi. {Et hoc supernaturaliter &c.} probat excessum diuinȩ sapientiȩ, dicens. Supernaturali modo intelligẽs Paulus qui fuit diuinus vt ex participatione diuinæ sapientiȩ, & fuit sol. i. suo magisterio illustratoe tam Dionysij quàm ducis eius, idest, Ierothei, qui fuit ei⁹ magister, dicit. 1. Cor. 1. Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Tertio ibi. {Non solum quoniam &c.} exponit authoritatem inductam. Vbi considerandum est, ꝙ duplex modus inuenitur in scripturis ad signandum excellentiam diuinorum. Quoniam enim ea quȩ ad priuationem & defectum pertinent, rebus creatis attribuuntur secundum comparationem ad excellentiam diuinam, sicut si dicamus, ꝙ omnis iustitia hominis est immunditia in comparatione ad Dei iustitiam;

K & similiter possumus dicere ꝙ omnia humana deliberatio & cognitio reputatur quidam error in comparatione ad stabilitatem & permanentiam diuinȩ & perfectȩ cognitionis, quam pluraliter nominat propter cognoscendam pluralitatem. Alio modo consuetũ est in diuina scriptura, vt ea quȩ priuatiue dicuntur Deo attribuantur propter eius excessum, sicut Deus qui est clarissimum lumen, dicitur inuisibilis, & qui est ex omnibus laudabilis & nominabilis dicitur ineffabilis & innominabilis, & qui est omnibus prȩsens dicitur incomprahensibilis quasi sit omnib⁹ absens, & qui ex omnibus rebus inueniri potest, dicitur non inuestigabilis, & hoc ꝓpter difficultatẽ inueniendi, quia nusquàm eius sphæræ circunferentia est, sed punctus eiusdem sphæræ intelligibilis vtrobique est, & hæc cuncta dicuntur propter eius excessum. Sic igitur & Apostolus in Deo laudat stultitiam propter id quod apparet in Dei sapientia, propter nostram rationem & vt nobis inconueniens, dum non possumus Dei sapientiam comprehendere, & per hoc eleuat nos ad veritatem diuinam, quæ est nobis ineffabilis, & quia omnẽ

nostram

prietatem nostram ea quæ sunt super nos accipientes, & rationi connutritæ sensibus infixi, & nostris diuina comparantes decipimur, secundum apparens diuinam & inæffabilem rationem exeqnentes. Oportet autem uidere mentem nostrã habere quidem uirtutem ad intelligendũ, per quam intelligibilia inspicit, unitionem autem excedentem mentis natnram, per quam coniungitur ad ea quæ sunt sup ipsam. Secnndnm hãc igitnr oportet dinina intelligere, non secnndum nos, sed nosipsos extra nos ipsos statutos, & totos deificatos. Melius enim est esse dei, & non nostri ipsorũ. Ita enim erũt diuina data cum deo futuris.

LEC. II.

Causalitas diuinæ sapientiæ, primo in generali.

HAnc igitur irrationabilem & amentem & stultam sapientiam excedeter laudantes, dicimus, quòd omnis est mentis & rationis, & omnis sapientiæ & prudẽtiæ causa, & ipsa est omne consilium, & ab ipsa est omnis cognitio, & prudentia, & in ipsa sunt omnes thesauri sapientię & cognitionis absconditi. Etenim iuxta conseqnẽtiam iam prædictorum snpersapiens & omnisapiens causa, & ipsius per se sapientiæ, & totius & particularis substantificatrix, ex ipsa intelligibiles & intellectuales angelicarum mentium uirtutes, simplices & bonos habẽt intellectus, nõ in diuisibilibus partibus aut a diuisibilibus, aut sensibilibus, aut sermonibus diffusis congregantes diuinam cognitionem, neque ab aliquo in cõmuni ad ista simul actæ. Ab omni autem materiali multitudine mundę existentes, intellectualiter, & immaterialiter nniformiter intelligibilia diuinornm intellignnt, & est ipsis intellectualis uirtus & operatio, munda & immaculata puritate resplendens, & conspicaci diuinorum intellectuum simplicitate, & immaterialitate, & diuinitus unitio ad diuinum supersapientẽ & mẽtẽ & rationẽ, sicut ẽ possibile, figurata pp diuinam sapi-

nostram rationem excedit. Deinde cum dicit. {Sed quod in aliis dixi &c.} Dicit qualiter nos habere debeamus ad excellentiam diuinæ sapientiæ. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quomodo decipimur in contemplatione diuinæ sapientiæ. Et dicit ꝙ sicut in aliis libris snis dixit, dum res diuinas quæ sunt supra nos, uolumus accipere secundum modum nostrũ, & dum innitimur rationi nostræ quæ cõtinetur sensibus, a principio, scilicet a sensibilibus ueritatem colligentes, & dum uolumus comparare res diuinas rebus nostris q scilicet nobis sunt notæ, hoc decipit uolentes perscrutari rationem diuinam & inæffabilem nobis, secundũ illud quod nobis apparet per rationem & per sensum. Secundo, ibi. {Oportet autem &c.} Ostendit quomodo hanc deceptionem uitemus. Et dicit ꝙ oportet considerare ꝙ mens nostra duo habet ad intelligibilia cognoscẽda. Primo ꝙ habet naturalẽ uirtutem, id est, intelligentiam per quam inspicere potest intelligibilia sibi proportionata. Secundo uero habet quandã unitionem ad res diuinas per gratiam quæ excedit naturam mẽtis nostræ, per quam unitionem coniunguntur homines per fidẽ ad quamcumque cognitionem ad ea quæ sũt super naturalem mentis uirtutem. Oportet ergo ut intelligamus diuina secundum hãc unitionem. ergo quia non trahendo diuina ad ea quæ sunt secundum nos, sed magis totos nos statuentes supra nos in Deum, ita p prædictam unitionem totaliter deificemur. Et quia posset aliquis dicere quòd hoc nobis esset nociuũ si nos ipsos deificaremus, ideo hoc tertio excludit, ibi {Melius enim &c.} Et dicit quòd tum Deus sit melior nobis, melius est nobis quòd simus dei per unitionem, & quòd non simus nostri ipsorum, nostris naturalibus innitentes, quàm quòd simus nostri ipsorum. Sic enim nobis factis cum deo, & cum deo uniti fuerimus, diuina nobis dona aderunt quæ percipere non possumus si dei unitionem negligentes nobis ipsis inhæreamus.

LEC. II.

HAnc igitur irrationabilem & amentem & stultam sapientiam &c.} Postquam Dionysius ostendit excessum diuinæ sapientiæ, hic ostendit causalitatem ipsius. Et primo in generali. Secundo in speciali, ibi. {Ex ipsa intelligibiles &c.} Recolligit ergo primo excessum diuinæ sapientiæ, dicens, quòd diuina sapientia laudatur excellenter sicut irrationabilis, inquantum excedit rationem, & sicut amens inquantum excedit mẽtem, siue intellectum, & sicut stulta inquantum excedit habitum mentis, scilicet sapientiam. Et adiungit causalitatem diuinæ sapientiæ, ponens tres conditiones huius causæ. Primo quidem causalitatem eius, dicens quòd diuina sapientia causa est per suæ similitudinis per aliqualem participationem, potentiarum et practicarum & cognoscitiuarum, scilicet {mentis} id est, intellectus, {& rationis,} quæ est intellectuum & habituum practicorum, & cognoscitiuorum, scilicet {sapientiæ} quæ est habitus contemplatiuus mentis, {& prudentiæ,} quæ est ratio recta in agendis. Secunda conditio huius causæ est, quòd effectus diruntur de ipsa, ipsa enim est omne consilium, & tamẽ ab ipsa est omnia cognitio & prudentia. Tertia conditio huius causæ est, quòd effectus existunt in ipsa. In ipsa enim sapientia dei, quæ est Christus, sunt omnes thesauri sapientiæ & scientię absconditi, sicut Apostolus dicit Colos. 2. Et huiusmodi tertia conditio est causa secũdæ. Ideo enim Deus nominatur a suis effectibus, quia effectus supereminẽter præexistunt in ipso. Vnde quantum ad abundantiam sapientiæ & cognitionis in deo utitur nomine thesaurorum, quantum uero ad eminentiam diuinæ cognitionis prout excedit nostrum intellectũ attribuit huiusmodi thesauro absconsionem. Et hanc quidem uniuersalem diuinæ sapientiæ causalitatem manifestat per similitudinẽ præmissorum, scilicet bonitatis, essentiæ, & uitæ. Et dicit sicut dicitur in prædictis, cõsequenter & hic dicendum est, ꝙ Deus qui ẽ causa supereminẽter sapiens & abundãter, utpote omnẽ sapientiam habens & causa, dans & etiam ipsi per se sapientiæ, prout intelligitur ut quoddã formale siue intelligatur in uniuersali siue in particulari, prout inducit sapientiã huius uel illius. Deinde cum dicit. {Ex ipsa intelligibiles.} Ostẽdit causalitatem diuinæ sapientiæ in particulari respectu singulorũ. Et primo quantũ ad angelos. Secundo quãtum ad animam rationalẽ, ibi. {Propter diuinam sapientiã &c.} Tertio quantũ ad sensus, ibi. {Sed & aliquis nun peccet &cæt.} Quarto quantum ad dæmones non inquantum est deprauatio cognitionis, sed inquantum est de natura sua in quibus est scientia quædam cognoscens. Circa primum tria facit. Primo ponit processum angelicæ cognitionis a deo. Et dicit quòd ex ipsa diuina sapientia uirtutes angelicarũ mentium quæ sunt intelligibiles, inquantum sunt immateriales, & sunt intellectuales inquantum intelligere possunt, secundum quãdam diuinæ similitudinis participationem {habent} quidem {intellectus} simplices, secundum proprietatem suæ naturæ, & beatos secũdum unitionem ad Deum, & bonos secundum proprietatem suæ scientiæ dirigere sermonẽ ad Deum. Secundo ibi. {Non in diuisibilibus &c.} manifestat simplicitatem angelici intellectus per remotionem eorum quæ in nostro intellectu compositionem inducũt. Est autem considerandum quòd in nobis est duplex compositio intellectus. Vna quidem quæ pertinet ad inuentionẽ ueritatis. Alia uero quæ pertinet ad iudicium. Inueniendo quidem quasi congregantes, ex multis ad unum procedimus, siue multa dicantur diuersa sensibilia, per quorũ experimẽtum vlem cognitionẽ accipimus, siue multa dicantur diuersa signa ex quibus ratiocinando ad talem ueritatẽ peruenimus. Non solum autẽ ab huiusmodi multis & diuisibilibus procedimus ad unã intelligibilem ueritatẽ, cum primo scientiam acquirimus, sed etiam iam scientiã habentes in ipsis multis uel diuisibilibus per quandam applicatiunẽ, consideramus quod in uniuersali cognitione tenemus. In iudicio uero procedimus ab aliquo cõmuni principio ad prædicta multa & diuisibilia, siue particularia sint effectus & signa. Vtrumque autem istorum ab angelis excludens dicit, quòd intellectus angelorum non congregant sicut nos diuinam cognitionem in diuisibilibus diuersis considerantes quæ iam sciunt, aut ab huiusmodi diuisibilibus scientiam acquirentes. {Diuisibilibus} dico {aut sensibilibus} quantum ad sensibilia, {aut sermonibus diffusis,} id est, rationibus, ut alia translatio habet. Nam logos in græco, & rationem & sermonem significat. Et dicitur ratio diffusa, propter processum ex uno in aliud, neque & prædictæ intellectuales uirtutes similiter

ut in nobis aguntur ab aliquo communi ad ista multa & diuisa, sed cum sint pura ab omni materia, per quod differunt a sensibus & sensibilibus, & multitudine, per quod differūt a rationibus diffusis, {intelligunt intelligibilia diuinorum,} non sensibiliter neq; rationabiliter, sed {intellectualiter,} sed {& immaterialiter,} ad differentiam

entiam & animæ rationale hñt, diffusiue quidem & circulo circa existentium ueritatē circumeuntes & diuisibili & largissimo uarietatis deficiētes ab unitiuis mentibus. Multorū aūt ad vnum cōuolutione & intellectibus æqualibus angelis, inquātum animabus est proprium & possibile dignæ habitæ. Sed & aliquis non
G peccet ab intentione, dicēs sensus ipsos esse resonantiam sapiētiæ. Et quidem & dæmonū mēs secundum quòd mens est ex ipsa est. Inquantum autem mens est rationis deprauatæ consequi qđ desiderat neq; sciēs neq; volēs, casum a sapientia magis ꝑprie ipsam oportet appellare, secundum quòd quidem sapientiæ ipsius & omnis, & mētis omnis &
H rationis & sensus omnis diuina sapientia & principiū est & causa, & substantificatrix, & pfectio & custodia, & finis dictū est, sic autem ipse Deus qui est supersapiens sapientia, & mens & ratio & cognitor laudatur.

sensus, & uniformiter ad differentiam rationis. Tertio ibi. {Et est ipsis intellectualis uirtus &c.} assignat causam tam excellētis cognitionis in angelis. Et primo quidem ex parte naturæ ipsorū. Et dicit quòd ipsis angelis ē {uirtus & operatio intellectualis resplendēs puritate mūda & imaculata.} Mūda quidē per remotionem exterioris inquinantis. Et hæc puritas in eis ꝓuenit ex duobus. Primo quidē ex quadam simplicitate naturali & imaterialitate, & conuenit ipsis intellectibus angelicis quos uocat diuinos propter propinquitatē & similitudinem ad Deū, & ex hac simplicitate, & immaterialitate reddūtur cōspicaces. i. acute intelligentes. Secundo etiā resplendet in eis puritas ex dono diuinitus eis data, ꝑ quod uniuntur ad Deum, per quod quidem donum secundum eorū possibilitatem intendunt {ad diuinum,} id est, ad hoc ipsum quod Deus est, ad diuinam mentem & rationem, quæ omnem sapientiā excedit. Est ergo in eis puritas intellectus & splendor tam ex eorum simplicitate, quàm etiam ex dono diuinæ gratiæ. Deinde cū dicit. {Propter diuinam sapientiam &c.} Ostendit quomodo animorum rationabilitas a diuina sapientia deriuatur. Et dicit ꝙ propter diuinam sapientiam & animæ humanæ habent ꝙ sint rationales. Et ad exponendum secundum quid animæ rationales dicantur, subiungit, quòd circumeunt circa ueritatem existentium diffusiue & circulo. Veritas enim existentium radicaliter consistit in apprehensione rerum, quam quidem rationales animæ non statim apprehendere possunt per seipsam, sed diffundunt se ꝑ proprietates & effectus qui circunstant rei essentiam, ut ex his ad propriam ueritatem ingrediantur. Hæc autem circulo quodam efficiunt dum ex proprietatibus & effectibus causas inueniunt, & ex causis de effectibus iudicant. Et quia mentes angelicæ secūdum vnitam & simplicem considerationem ueritatem inspiciunt, deficiunt ab eis animæ inquantum per diuisionem & multitudinem uariarū rerum diffunduntur, ad ueritatis cognitionem. Sed tamen in hoc ipso quòd multa in unum conuoluere possunt, sicut cum ex multis effectibus & proprietatibus proueniunt ad cognoscendam rei essētiam, & tantum dignæ habentur animæ ut homines habeant intellectus quodammodo angelis æquales, scilicet secundum proprietatem & possibilitatem animarum. Inquisitio enim rationis ad simplicem intelligentiam ueritatis terminatur, sicut incipit a simplici intelligentia ueritatis quæ consideratur in primis principiis. Et ideo in processu rationis est quædam conuolutio ut circulus, dum ratio ab uno incipiens per multa procedens, ad unum terminatur. Deinde cum dicit. {Sed & aliquis non peccet &c.} ponit quòd etiā cognitio sensitiua a diuina sapientia deriuatur. Et dicit quòd aliquis non peccabit quasi diuertens ab intentione proposita, secundum quam intendimus processum diuinæ sapientiæ assignare, si quis etiam ipsos sensus esse quandam resonantiam dixerit sapientiæ diuinæ. Infimum enim cuiuslibet processionis resonantia nominatur, ad similitudinem eius quod non potest sentiri de sono ꝓpter distantiam. Sicut enim ultimum uitæ est in plantis, ita infimū cognitionis est in sen . Nam diuina sapientia est super omnē cognitionem, cuius primus effectus est cognitio intellectus angelici, quæ tota in uniformitate consistit. Secundus effectus est cognitio
F rationis, quæ multa ad unum conuoluit. Tertius autem effectus est cognitio sensitiua, quæ circa multa diffunditur, sed uniformitatem cognoscere non ualet. Deinde cum dicit. {Et quidem dæmonum mens &c.} Ostendit quòd etiam cognitio dæmonum a diuina sapientia deriuatur. Et ponit ultimo cognitionem dæmonum, quia ē cognitio deprauata, licet secundum naturæ ordinem sit altior cognitione rationis & sensus. Et dicit quòd mens dæmonum inquantum retinet de natura, & uirtute mentis, ex diuina sapientia procedit, sed inquantum habet cognitionē deprauatam per malam uoluntatem, dū summum bonum quod naturaliter desiderat neque sic cōsequitur, neque uult eo modo quo oportet, in hoc magis cadit a diuina sapientia, qui quidem casus non est eis a deo sed ex libero arbitrio. Vltimo autem recapitulat quod dixerat. Et dicit quòd dictum est quòd diuina sapiētia est principium quo tota cognitionis emanatio incipit & causa ipsam profundens. {& substantificatrix} inquantum facit esse sapientiam in unoquoque {& perfectio} inquantum cognitionem ad perfectum adducit, {& custodia,} id est, conseruatio, {& finis} quia in hoc terminatur omnis cognitio quòd Deus cognoscatur. Est igitur diuina sapientia & principium & causa ipsius sapientiæ secundum se acceptæ in communi, {& omnis mentis,} id est, intellectus quantum ad angelos, {& omnis rationis} quantum ad homines, {& omnis sensus} quantum ad animalia.

LECTIO III.

Quomodo Deus cognoscit per diuinam sapientiam.

QVOMODO enim intelliget aliquid intelligibilium non habens intellectuales operationes? Aut quomodo cognoscet sensibilia
G super omnem sensum collocatus? Et quidem omnia ipsum scire dicunt eloquia, & nihil effugere diuinam cognitionem. Sed quod dixi multoties, diuina ut decet Deū intelligere conuenit. Etenim sine mente & nō sensibile secundum excessum non secūdum defectum in deo est ordinandum, sicut irrationale reponimus ei qui est super rationem, &
H imperfectionē ei qui est super perfectus, & præperfectus, & impalpabilē & inuisibilē caliginē lumini inaccessibili secūdū excessum uisibilis luminis: quare diuina mens omnia continet, ab omnibus segregata cognitione,

L E C. III.

I

VOMODO enim intelliget aliquid intelligibilium, non habens &cæt.} Postquam Dionysius manifestauit eminentiam & causalitatem diuinæ sapientiæ, hic ostēdit quomodo per diuinam sapientiam Deus cognoscat. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo Deus cognoscat. Secundo quomodo cognoscatur, ibi. {Præterea inquirere oportet &c.} Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo soluit eam, ibi. {Sed quod dixi multoties, &cæt.} Tertio ex solutione posita quasdam conclusiones infert, ibi. {Igitur ipsa diuina sapientia &cæt.} Dicit ergo primo, quòd cum Deus sit super omnem sapientiam, ipse tamen laudatur in sapientia, & ut mens, & ut ratio, & ut cognitor. Est enim dubitatio quomodo possit intelligere intelligibilia, cum non habeat intellectuales operationes & quomodo possit cognoscere sensibilia, cum sensum non
K habeat, sed sit super omnem sensum, cum tamen sacra eloquia tradant quòd ipse cognoscat omnia, & quòd nihil effugit diuinam cognitionem, secundum illud Hebræorum 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, & non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius. Deinde cum dicit. {Sed quod dixi multoties, &cæt.} Soluit propositam dubitationem. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quomodo sensus & intellectus remouentur a Deo. Secundo quomodo cognitio ei conueniat, ibi. {Quare diuina mens, &cæt.} Tertio probat per authoritatem, ibi. {Et hoc arbitror tradere, &cæt.} Dicit ergo primo, quòd sicut multoties dictum est, conueniens est ut intelligantur diuina ut decet Deum. Quod enim dicitur quòd Deus est sine intellectu & sine sensu, non est accipiendum secundum defectum, quasi Deus deterior sit his quæ habent sensum uel intellectū, sed ꝭm excessum accipi debet, quia scilicet omnia intelligibilia excedit, sic ēt attribuimus ei irrationale, inquantū est supra rationem, & attribuimus ei imperfectionem in-

secundum omnium causam, in seipso omnium scientiam præaccipiens. Antequam angeli fierent, sciens & producens angelos, & cuncta alia intus & ab ipso, ut ita dicam, principio sciēs, & ad substantiam agens. Et hoc arbitror tradere eloquium quādo dicit, qui scit omnia antequā B fiant ipsa. Non enim ex existentibus existentia discens, nouit diuina mens, sed se ex seipsa secundum causam omnium scientiam & cognitionem & substantiam præhabet, & præaccepit nō secundum uisionem singulis se immittens, sed secundum unam causæ continentiam omnia sciēs & continens, sicut & lumen secundum causam per semetipsū tenebrarum præaccepit uisionē, C non aliunde uidens tenebras q̄ a lumine. Igitur seipsam diuina sapientia cognoscens cognoscit omnia, immaterialiter materialia, & indiuisibiliter diuisibilia, & multa unitiue, ī ipso uno omnia & cognoscens & producens. Etenim si secundum unam causam deus omnibus existentibus esse tradidit, secundum eandem causam sciet omnia, sicut ex ipso existentia, & quæ in ipso præextiterunt, & non ex existentibus sumet ipsorum cognitio- D nem, sed & ipsis singulis eorum, & aliis aliorum cognitionis erit largitor. Non igitur deus propriam habet suiipsius cognitionem, aliam autem communem, existentia omnia comprehendētem. Ipsa enim omnium causa seipsam cognoscens uocat alicubi, si ea quæ sunt ab ipsa, & quorum est causa ignorauerit. Ita igitur deus existētia cognoscit non scientia quæ sit existentium, sed quæ sit sui ipsius. Etenim & angelos scire dicunt eloquia ea quæ sunt in terra, nō secundum sensus ita cognoscentes sensibilia quidem existentia, sed secundum propriam deiformis mentis uirtutem & naturā.

LECTIO IIII.

Quomodo cognoscatur Deus.

Roprerea īquirere oportet quomodo nos cognoscimus deum, neq; intelligibilem neque sensibilem neque aliquid uniuersaliter existentium existentē. Nūquid igitur uerū ē dicere, qm̄ deū cognoscimus, nō ex natura ipsius? Ignotū n. est hoc, & omnē intellectū & rōnē & mētē excedēs, sed ex omniū totorū ordinatione sicut

inquantum est perfectus super omnia & ante omnia, & attribuimus ai quòd est caligo impalpabilis & inuisibilis, inquantum est lumen inaccessibile, excedens omne lumen quod a nobis uideri potest uel per sensum uel per intellectum. {Deinde cum dicit.} Quare diuina mens &c.} Concludit ex præmissis quòd {diuina mens omnia} cognoscendo {continet} p cognitionem separatam {ab omnibus,} quia scilicet eius cognitio & est supra cognitionem intellectus, & supra cognitionem sensus, inquantum cognoscit omnia per ipsam primā causam omnium, primo in se habens omnem scientiā quàm omnia esse habeant, sicut prius habuit notitiam angelorum q̄ angeli fierēt, & prius etiam intus in sui dispositione produxit angelos, & cāt alia quàm in propriis naturis essēt. quasi sciēs omnia, ut ita dicam, ab ipso primordiali rerum principio, & per suam scientiā duxit omnia ad hoc q ipsa subsistunt. Deinde cum dicit. {Et hoc arbitror &c.} Probat quod dixerat per authoritatem scripturæ. Et dicit q hoc qd dictum est significatur in sacra scriptura cum dicitur q Deus scit omnia anteq̄ fiāt & potest accipi Ecclesiastici 23. ubi dicitur Domino enim deo antequam crearētur omnia sunt agnita. Et exponit hoc dicēs quòd hoc quod dicit quia diuina mēs nouit omnia, non quia hoc quòd acquirit scientiam rerum a rebus, sed ex ipsa præhabet per modum causæ omnem scientiam & cognitionem & substantiam. Et dicit substantiam, quia sicut supra dictū est in cap. de Ente, in ipso esse diuino præexistit omne esse. Aliter enim per suā essentiam non posset omnia cognoscere nisi omnia causaliter in ipsa essent. Et quia omnia per suam essentiā cognoscit, sequitur quòd ipse sciat omnia & contineat sciendo, non per hoc quòd seorsum se immittat diuidendo singulis (sicut nos seorsum applicamus intellectum nostrum diuersis) sed per unam causæ continentiam, quia scilicet cognoscendo unam causam continentem omnia, cognoscit omnia, sicut & lumen si esset cognoscitiuum, per se ipsum cognosceret tenebras, non aliunde accipiens tenebrarum cognitionem quam a seipso. Comparatur autem Deus ad creaturas sicut lumen ad tenebras propter deficiētiam creaturarum a diuino lumine. Deinde cum dicit. {Igitur si ipsa sapientia &c.} Infert ex præmissis tres conclusiones. Manifestum est enim, q omnis cognitio est secundum modum eius quo aliquid cognoscitur, sicut omnis operatio est secundum modum formæ quo aliquis operatur. Cum igitur diuina sapientia omnia cognoscat per hoc quòd cognoscit seipsam, ut dictum est, ipsa autem est immaterialis & indiuisibilis & una, sequitur quòd cognoscat materialia immaterialiter, & diuisibilia indiuisibiliter, & multa uirtute, inquantum scilicet omnia cognoscit & producit per unum, quod est eius essentia. Si enim per causam possunt cognosci effectus, sequitur quòd si ipse tradit esse omnibus secundum unam causam quæ est eius essentia, quòd etiam secundum eandem causam sciat omnia, sicut quæ ab ipso processerunt, & quæ præextiterunt in præponendo antequam essent in propriis naturis. Et sic manifestum est quòd Deus non sumit cognitiones rerum ab ipsis rebus, sed magis ipsis cognoscentibus dat quòd possunt seipsa cognoscere, & quòd alia ab aliis cognoscantur. Se-

A cundam conclusionem infert, ibi. {Non igitur Deus &cæt.} Si enim Deus cognoscendo se, cognoscat omnia, sequitur quòd non sit in ipso alia cognitio qua cognoscat seipsum, & alia qua communiter comprehendit omnia. Si enim ita esset quòd cognoscendo seipsum non cognosceret omnia, sequeretur quòd eius causalitas alicubi uacaret, ita scilicet, quòd essent aliqua nō ab eo causata. Sic igitur impossibile est quòd sit aliquid a deo non cognitum. Tertiam cōclusionem infert, ibi. {Ita igitur Deus &c.} Si enim modus cognitionis sequitur cognitionis principium, ex quo Deus cognitionem rerum non accipit a rebus, sequitur quòd nō cognoscit existentia p cognitionem quæ sit per modum existentiæ, sed per cognitionem quæ sit ad modū sui ipsius. Quod etiam de angelis scriptura dicit, quòd cognoscunt quæ sunt in terra, non tamen quòd cognoscant sensibilia per sensus, sed per propriam uirtutem & naturam suæ mentis, prout deo assimilantur, qui per suam essentiam cognoscit omnia, non solum uniuersalia, sed etiam singularia. Superioris enim naturæ maior est uirtus, & potest plus per unum cognoscere q̄ inferior cognoscit p multa. Deus igitur & etiam angelus per assimilationem ad Deū cognoscit per mentē non solum uniuersalia, sed etiam singularia, quamuis homo intellectu cognoscat uniuersalia, sensu uero singularia.

LECTIO IIII.

Ropterea inquirere oportet, quomodo nos cognoscimus Deum &cæt.} Postquam Dionysius ostendit quomodo Deus cognoscat, hic ostendit quomodo cognoscatur. Et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo soluit, ibi. {Numquid igitur uerum, &cæt.} Tertio infert conclusionem ex dictis, ibi. {Propter quod non omnibus Deus &cæt.} Dicit E ergo primo, quòd cum dictum sit, quòd Deus cognoscit omnia per essentiam suam quæ est super intellectum & sensum & super omnia existentia, restat quærendum quomodo nos possumus cognoscere Deum, cum ipse non sit intelligibilis, sed supra intelligibilia, neque sensibilis, sed supra sensibilia, neque est aliquid de numero existentium, sed super omnia existentia, omnis autem cognitio nostra est per intellectum uel sensum, nec cognoscimus nisi existentia. Deinde cum dicit. {Numquid igitur uerum est dicere, &cæt.} Soluit propositam dubitationem. Et quia quæstio ita est, solutionem sub interrogatione infert. Est ergo hæc solutio, quòd nos cognoscimus Deum, non per naturam ipsius quasi ipsam essentiam eius uidentes, eius enim essentia est ignota creaturæ, & excedit non solum sensum sed etiam omnem rationem humanam, & etiam omnem mentem angelicam quantum ad naturalem uirtutem rationis, & mentis, unde non potest aliter conuenire alicui nisi ex dono gratiæ. Nō ergo cognoscimus Deū uidentes eius essentiā, sed cogno-

ex ipso,ꝓposita & imagines quasdam & assimilationes diuinorū ipsius exemplarium habente, ad illud quod est super omnia uia & ordine secundum uirtutē ascēdimus in omnium ablatione & excessu, in omnium causa: propter quod, & in omnibus deus cognoscitur, & sine omnibus, & per cognitionem deus cognoscitur, & per ignorantiam, & est ipsius intellectus & sermo, & scientia, & tactus, & sensus, & opinio, & phātasia, & nomen, & alia omnia. Et neque intelligitur neq; dicitur, neque nominatur, & nō est aliquid existentium, neq; in aliquo existentium cognoscitur, & in omnibus omnia est, & in nullo nihil, & in omnibus cūctis cognoscitur, & ex nullo nulli. Etenim & hoc recte de deo dicim⁹, & ex existentibus uniuersis laudatur secundum proportionem omnium quorū est causa. Et est rursus diuinissima dei cognitio quæ est per ignorantiam cognita secundum unitionē super mētem, quando mens ab aliis omnibus recedens, postea & seipsā dimittens, unita est supersplendētibus radiis. Inde & ibi nō scrutabili profundo sapientia illuminata. Et quidem ex omnibus, qđ dixi, ipsa est cognoscenda. Ipsa enim est secundum eloquium, quæ est omnium effectiua, super omnia concordans, & indissolubilis omnium concordationis & ordinis causa, & semper fines primorum coniungens principiis secundorum, & unam omnium

G conspirationem & armoniā pulchre operans.

LECTIO V.

Quæ sapientiæ adiunguntur.

RAtio autem deus laudatur a sanctis eloquiis non tantum quoniam,

H & rationis & mentis, & sapientiæ est largitor, sed quoniā omnium causas in seipso uniformiter ꝓæaccepit, & quoniam per omnia uadit, pertingens, ut eloquia dicunt, usque ad finem omnium. Et ante hoc, quoniam super omnem simplicitatem, diuina simplificat rō, & ab oībus est sup oīa secūdū supsubstātiale absoluta. Hæc rō ē siplex, & existēs

F scimus ipsum ex ordine totius uniuersi. Ipsa enim uniuersitas creaturarum est nobis a Deo proposita ut per eam Deum cognoscamus, inquantum uniuersum ordinatum habet quasdam imagines & assimilationes imperfectas diuinorum, quæ comparantur ad ipsa sicut principalia exemplaria uel imagines: sic ergo ex ordine uniuersi, sicut quadam uia & ordine ascendimus &c. per intellectum secū dum nostram uirtutem ad Deum qui est super omnia. Et hoc tribus modis. Primo quidem & principaliter in omnium ablatione, inquantū scilicet nihil horum quæ in creaturarum ordine inspicimus Deum æstimamus, aut Deo conuenians. Secūdario uero per excessū. Non enim creaturarum perfectiones, ut uitam, sapientiam, & huiusmodi Deo auferim⁹ propter aliquē defectum Dei, sed ꝓpter hoc quòd omnē perfectionem creaturæ excedit, propterea remouemus ab eo sapientiam, quia omnem sapientiam excedit. Tertio secundum causalitatē omnium, dum consideramus quòd quicqd est in creaturis, a deo procedit sicut a causa. Sic ergo nostra cognitio contrario modo se habet cognitioni dei. Nā Deus creaturas quidem per suā naturam cognoscit, nos autē Deum per creaturas. Deinde cum dicit. {Propter quod & in omnibus &c.} Infert cōclusionem ex dictis. Et circa hoc tria facit. Primo infert conclusionem. Secundo ostendit quomodo conclusio ex præmissis sequatur, ibi. {Etenim & hoc recte, &c.} Tertio manifestat quoddam quod supposuerat, ibi. {Et quidem ex omnibus, &c.} Dicit ergo primo, quòd quia a creaturis in Deum ascendimus, & in omnium ablatione & excessu & in omnium causa, propterea {Deus cognoscitur in omnibus} sicut in effectibus, {& sine omnibus} sicut ab omnibus remotus & omnia excedēs. & propter hoc etiam cognoscitur Deus per cognitionem nostram, quia quicqd in nostra cognitione cadit, accepimus ut ab eo adductum, & iterum cognoscitur per ignorantiam nostram, inquantum, scilicet hoc ipsum est deum cognoscere, quòd nos scimus nos ignorare de Deo quid sit. Et quod dixerat in generali cognitione, explicat per partes subdens, {quòd ipsius dei intellectus & sermo} uel melius ratio, ut alia translatio habet {& scientia} quæ est coniunctio intellectus & rationis, & quantum ad sensitiuam cognitionem subiungit {& tactus} qui est sensus communis omnibus animalibus, & addit quod commune est, cum subdit, {& sensus,} & subiungit de his quæ important deficientem cognitionem cum dicit, {& opinio} quæ deficit a scientia, {& phantasia} quæ deficit a certitudine sensus. Et subdit ea quæ pertinent ad manifestationem cognitionis, & dicit {& nomen,} quod est signū intellectus, & alia omnia quæcunque pertinent ad cognitionem uel significationem. Et econtrario neque intelligitur neq; sentitur, nec dicitur aut nominatur. Et quo modo utrumque istorum omnium sit, manifestat subdens. Deus enim non est aliquid existentium, sed supra omnia existentia, & ideo cum per intellectum & alia prædicta cognoscantur existentia nullo prædictorum per cognitionem alicuius existentium Deus cognoscitur. Rursus Deus est omnia in omnibus causaliter, cum tamen nihil sit eorū quæ sunt in rebus essentialiter, & ideo quicquid in rebus existens cognoscatur uel intellectu, uel sensu, uel quocunque prædictorum modorum in omnibus istis cognitis quodāmodo cognoscitur Deus sicut causa, cum tamen ex nullo cognoscatur sicut est. Deinde cū

G dicit. {Etenim & hoc recte &c.} Ostendit quomodo conclusio inducta sequitur ex præmissis. Et dicit quòd hoc recte de deo dicimus secundum quòd cognoscitur & nō cognoscitur, ex omnibus enim entibus cognoscitur & laudatur secundum quòd habēt proportionem ad ipsum, ut quorum est causa. Rursus autem talia ꝑfectissima dei cognitio, per remotionem scilicet quòd cognoscimus deum ꝑ ignorantiam per quandā unitionē ad diuina supra naturam mentis, quando. s. mēs nostra recedens ab omnibus aliis, & post ea etiam dimittens seipsam unitur supersplēdentibus radiis deitatis, inquātum. s. cognoscit deum esse nō solum supra omnia quæ sunt infra ipsā: sed etiam supra ipsā, & supra omnia quæ ab ipsa comprehendi possunt. Et sic cognoscēs deum in tali statu cognitionis illuminatur ab ipsa profunditate diuinæ sapientiæ, quā perscrutari nō possumus, qđ etiam intelligamus deum esse, supra oia, non solum quæ sunt sed etiam quæ apprehendere possumus, ex incomprehensibili profunditate diuinæ sapientiæ prouenit nobis. Deinde cū dicit. {Et q ex &c.} manifestat quoddā qđ dixerat. s. ꝙ Deus ex oībus cognoscat. Et dicit ꝙ ideo ē. qa ipsa diuina sapiētia est omnium causa effectiua inquantum res producit in esse, & nō solum rebus dat esse, sed etiam esse cum ordine in rebus, inquan

I tum res inuicem se coadunant in ordinem ad ultimum finem, & ulterius est causa indissolubilitatis huius concordiæ & huius ordinis quæ semper manent qualitercumq; rebus immutatis. Modum autem huius ordinis subiungit, {quia semper fi pri } id est, infima supremis coniungit {principiis secundorum,} id est, supremis inferiorum, ad modum quo supremum corporales creaturæ scilicet corpus humanum infimo intellectus uel naturæ, scilicet animæ rationali unit. Et simile est uidere in aliis, & sic operatur pulchritudinem uniuersi per unam omnium conspirationem, id est, concordiam & amicitiam, } id est, debitum ordinem & proportionem.

LECTIO V.

RAtio autē laudatur Deus a sanctis eloquiis &c.} Postq̄ Dionysius determinauit de sapiē, hic determinat de his q̄ sapiē adiūguntur. Et primo de rōne. Scdo de ueritate & fide, ibi. {Hæc &c.} Dicit ergo primo ꝙ De⁹ in sacra

K scriptura laudat ut rō, qđ maxime ex scripturis sacris accipi pōt i eo ꝙ Deus dr̄ uerbū scdm illud Io. 1. & Deus erat uerbū. Logos. n. in græco, ut Aug. dicit & rōnē & uerbū significat. Ex noie aūt rōnis quatuor intelligi ē, Primo qdē rō dr̄ esse quædā cognoscitiua uirtus & sic deus dr̄ rō causaliter, inquātū ipse est largitor ois cognitionis. s. rōnis & mētis & sapiē & omniū hmōi Alio mō ponit pro cā, ut cū dr̄, qua rōne hoc fecisti, i. qua de cā, & sic Deus dr̄ rō nō solū quia ipse est omniū cā, sed quia ēt oēs cās secūdas in seipso causaliter ꝓaccepit nō tn̄ ꝑ modū cōpositionis, sed ꝑ modum uniformitatis & simplicitatis. Tertio mō dr̄ rō ēt cōputatio, sicut hr̄ Mat. 18. ꝙ rōnē cępit ponere cū seruis suis. Et sic dr̄ Deus rō, quia ipse est sūma rerū dispō, q̄ ꝑ oia uadit: ptingēs ut dr̄ Sap. 7. a fine usq; ad finē oīum fortit & disponēs oia suauiter. Quarto mō dr̄ rō aliqd simplex abstractū a multis, sicut dr̄ rō hois id qđ ꝑ considerationē abstrahitur a singularibus, ad hominū naturam pertinens. Et quantū ad hoc dicit ꝙ supra omnia hæc Deus ē rō magis ꝓpie, quia diuina ratio est magis simplex {super omnem simpli-

215

A simplicitatem,& absoluta est,} id est, separata uel abstracta ab omnibus, inquantum ſm suã supersubstantialitatẽ est sup omnia. Deinde cũ dicit.{ Hæc rõ est simplex &c.} agit de ueritate & fide. Et primo proponit quod intendit. Secũdo manifestat propositũ, ibi. { Sicut.n.cognitio est unitiua &c.} Dicit ergo primo, q sicut ex ratione humana causat aliqua fides, ita ista diuina rõ est q̃dã simplex ueritas toti⁹ entis, circa quã rationẽ uel ueritatẽ sicut purã & nõ erroneã cognitionem omniũ cõsistit fides, q̃ q̃dẽ diuina fides ẽ quęda pmanẽs collocatio credẽtiũ, inquãtũ. s. firmiter locat eos in ueritate, & veritatẽ in ipsis, prout credẽtes hñt simplicẽ cognitionẽ ueritatis absq; dubitatione & inquisitione ſm q̃dã intransmutabilẽ identitatẽ, qa. s. eodẽ mõ & intrãsmutabiliter in ueritate pmanẽt. Et pp hanc fidei firmitatẽ apl's fidẽ substantiã dixit quasi quodcã fũdamẽtũ & collocationẽ. Deinde cũ dicit. { Sicut.n.cognitio ẽ unitiua &c.} pbat pdictã fidi firmitatẽ tripliciter. Primo q̃dẽ p rõnẽ cognitionis, qa cognitio ẽ vnitiua mutuo eorũ q̃ cognoscũt, nõ solũ ex eo q oẽs cognoscẽtes veritatẽ in una veritatis cognitione uniũt, sed ẽt q̃ cognoscit ueritatẽ, semp eodẽ mõ pmanet in una & eadẽ ueritate: ignorãtia vero ecõtrario est causa q̃ nũc ignorãs ea seipso ut trãsmutetẽ, hoc mõ illud opinãs vt diuidatur ab aliis, qa ignorãtiũ diuersi diuersa opinãtur, & ideo ſm sermonẽ sacræ scripturæ eũ q credit i ueritate diuinæ fidei, nihil põt remouere a uera fide, inquãtũ habet imper mutabilẽ pmanentiã. Dicit.n. Apl's Rom. 8 Certus sum, qa neq; mors, neq; uita, neque aliquid aliud potest me separare a charitate dei. Secundo, ibi. { Bene autem nouit &c } probat idem ex iudicio credentium. Ille enim qui ueritati per fidem unitus est, bene cognoscit quàm bene sit ei, sic enim ueritati fidei adhærendo quamuis multi reprehendant ipsum sicut extasim passum, id est, sicut fatuum & a se alienatũ, & non latet ipsos reprehendentes ex eorũ errore q ipse sine dubio per uerã fidẽ ẽ passus extasim ueritatis, quasi extra omnem sensum positus & ueritati supernaturali coniunctus, quia ipse credens nouit de seipso q non est furẽs, ut ipsi dicũt, sed est liberatus per ueritatẽ simplicẽ & semper eodem modo se habentẽ, ne circumferatur p instabiles & uariabiles ucotos diuersorũ errorũ. Tertio, ibi. { Ita igitur nostræ sapiẽtiæ &c.} Probat idẽ exemplo Apl'orũ qui sunt Principes & Duces sapiẽtiæ Christianæ, & p ueritate mortificãtur tota die, cõtestãtes ut est cõueniẽs non solum uerbo, sed ẽt opere, & p uerã dei cognitionẽ quæ est unitiua Christianorũ, q ipsa dei cognitio in quã Christiani uniũtur est simplicior & diuinior, quacũq; dei cognitione, quę in hoc mũdo ab hominibus habetur, immo, ut uerius dicamus, ipsa sola est uera & una & simplex dei cognitio. Quæcũq; enim alia dei cognitio discordat a communi christianorum cognitione, quæ catholica fides nominatur, magis dicenda est error quàm dei cognitio.

existentis ueritas, circa quam sicut mundam & non erroneam totorum cognitionem diuina fides est, quæ est manens credentium collocatio, quæ istos collocat in ueritate, & in ipsis ueritatem intransmutabili identitate simplicem ueritatis cognitionẽ B habentibus credentibus. Si enim cognitio est unitiua eorum quæ nouerunt, ignorantia autem est semper transmutationis causa, & diuisionis ignoranti ex seipso, credentem in ueritate secundum sermonem sanctum, nihil mouebit a causa quę est secundũ ueram fidem, in qua permanentiã habebit immobilis & intrãsmutabilis idẽtitatis. Bene enim nouit qui ueritati unitus est, q̃ bene habet, quàmuis multi cor- C ripiant ipsum sicut extasim passum. Latet quidem sicut est conueniens ipsos ex errore, per ueram fidem extasim passus ueritati. Ipse enim nouit seipsum, non secundum quòd dicunt illi, furentem, sed ab instabili & uariabili partitione, circa largissimã erroris uarietatem per simplicem & semper secundum eandẽ & eodem modo habentem ueritatem liberatum. Ita igitur nostræ sapientiæ principes, & Du- D ces pro ueritate moriuntur omni die, testificantes, sicut est conueniens uerbo omni & opere, & unitiua christianorum uera dei cognitione, omnibus ipsam esse, & diuiniorem & simpliciorem, magis autem ipsam esse solam ueram & simplicem dei cognitionem.

SVPER CAPVT VIII. LEC. I.

SEd quoniam diuinã ueritatẽ & supersap. &c.} Postquã determinauit Dionysius de dei sapientia, hic determinat de ueritate & iustitia. Sicut.n. processus sapientiæ minus se extendit q̃ processus uitæ, eo q nõ oẽs uiuentes cognitionem hñt, ita processio ueritatis & iustitiæ deficit a sapientiæ processione. Circa hoc ergo duo facit. Primo dicit de quo est intẽtio. Secundo exequitur propositũ, ibi. { Et q qui, &c. Dicit ergo primo, q quia diuina ueritas & sapientia super omnẽ sapientiã existẽs laudatur in sacra scriptura & sicut uirtus & sicut iustitia & sicut saluatio & sicut liberatio, id ẽ, sicut saluatio nis & liberationis cã. Istas. n. dei nominationes exponimus sicut est nobis possibile. Deinde cum dicit. { Et q quidem thear. &c.} exequitur ppositum. Et primo determinat de uirtute. Secundo de iustitia quæ ẽ uirtutis species, ibi. { Iustitia autem rursus laudatur, &c.} Tertio de saluatione & liberatione & inæqualitate, quæ sunt iustitiæ effectus, ibi. { Igitur ipa diuina iustitia, &c.} Prima pars diuiditur p partes duas. In prima determinat de dei uirtute. In secũda soluit quandã obiectionem contra infinitatẽ diuinæ uirtutis, ibi. { Et qd dicit Elymas magus, &c.} Dicit ergo primo, quòd null⁹ qui habuit consuetudinem in sacris eloquiis ignorat q principalis deitas est separata ab omni uirtute quæ quocumque modo in rebus existit vel cogitari potest. Separatur autem ab omni uirtute non quasi ab ea deficiens, sed eam superans & excedens. Vnde & sacra scriptura tradita est quæ attribuit deo & dñationẽ cælestiũ uirtutũ, ſm illud psal. Dominus uirtutũ ipse est rex gloriæ, Et in multis locis dicitur E dominus exercituũ, ex quo dat intelligi q si cælestes uirtutes excedit, multo magis alias. Cũ ergo diuinitas sit ab omni uirtute segregata põt quæri, quõ uel ipsi qui sacras scripturas, &c. ediderunt deũ sicut uirtutem laudauerunt iuxta illud 1. Cor. 1. Christum dei uirtutem & dei sapientiam, & iterũ quomodo nos qui sacras scripturas exponimus accipimus in diuinitate uirtutis nominationẽ. Deinde cũ dicit. { Dicimus igitur q uirtus est deus &c.} Soluit propositam quæstionẽ. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit qũo uirtus accipiatur in deo. Secundo ostẽdit pcessum uirtutis a deo in singula, ibi. { Ex ipsa fundere formes &c.} Circa quã positionẽ duo facit. Primo ostedit qũo uirtus attribuat deo. Scdo qua rõne virtus dei infinita dicat ibi. { Et sicut ansi. &c.} Dicit ergo primo, q uirt⁹ attribuit deo pp tria. Primo q̃dẽ ſm hoc q oĩm rerũ uirtutes in ipso primordialr & supeminẽter existũt, sicut & de uita & sapia dictũ ẽ. Scdo uero ſm hoc q ẽ cã oĩs uirtutis. Tertio uero ſm hoc q ipse operatur pducẽdo oia ſm uirtutẽ inclinabilẽ. i. q̃ nõ põt minorari aut fatigari et incircũfinitã, sicut & sapia deo attribuit, inqtũ in ipso pexistit oĩs sapia, & inqtũ ipe ẽ sapiæ cã & inqtũ hẽt sapiæ actũ cognoscẽdo, & nõ solum

CAP. VIII.

De uirtute, iustitia, saluatione, liberatione, in quo & de inæqualitate.

LECTIO I.

B SED quoniam diuinam ueritatem, & supersapientem sapientiam, & sicut uirtutem laudant, & sicut iustitiam theologi, & sicut saluationem, & sicut liberationem, age & istas dei nominationes, sicut est possibile nobis reseremus. Et quòd quidem thearchia ab omni quocumque modo & existente & cogitata uirtute segregata est & superat, non arbitror aliquem in diuinis elo- C quiis conuersatorum ignorare. Multoties enim theologia, & dominationem ipsi & ipsarũ cælestium uirtutum determinans tradita est. Quomodo igitur ipsam theologi & sicut uirtutẽ laudant ab omni segregatam uirtute, aut quomodo in ipsa, uirtutis nominationem accipiamus. Dicimus igitur quòd uirtus est deus sicut omnem uirtutẽ in seipso præhabens, & superhabens, & sicut omnis uirtutis causa. Et D omnia secundum uirtutem indeclinabilem, & incircumfinitam producens, & sicut ipsius quod est esse uirtutem, aut totam aut particularem, causa existens, & sicut infinitæ uirtutis, non tãtũ eo q omnẽ uirtutẽ producit, sed & eo quòd est super omnem & ipsam per se uirtutẽ, & eo q su-

per põt, & infinite infinitas alias ab existentibus uirtutibus ꝓducere, & eo ꝙ nũq̃ possunt infinite & infinitũ productæ uirtutes, superinfinitã ipsius virtutẽ faciẽtis uirtutis hębetare actionẽ, & eo ꝙ ineffabilis & ignota, & ĩcogitabilis est, cuncta ægrediẽs ipsius uirtus, quæ propter abundãtiam possibilis & infirmitatẽ firmat & ultimas resonantiarũ ipsius continet & fortiter tenet, quemadmodum & in possibilibus secundum sensum uidemus quòd super splendida lumina & usq; ad hæbetes uisiones perueniunt, & magnos sonos dicũt ad auditus non ualde facile recipiẽtes sonos, introire. Quod enim est omnino non audiens neq; audit, & quod uniuersaliter nõ uidens est neq; uidet. Ipsa igitur infinitæ uirtutis dei distributio ad omnia existentia uadit, & nihil est existentium cui perfecte ablatum sit habere quandam uirtutem, sed aut intellectualem, aut rationalem, aut sensibilem, aut uiuificam, aut substantialem habet uirtutem, & ipsum etiam esse, si fas est dicere, uirtutem, ad hoc ꝙ sit, habet a supersubstantiali uirtute.

F solum est uirtutis causa sicut largiens uirtutem, sed quia ipsam uirtutem causat, siue accipiamus uirtutem uniuersalem siue aliquam uirtutem particularem. Deinde cum dicit. {Et sicut infinitæ uirtutis &c.} quia dixerat ꝙ deus producit omnia secundum uirtutem infinitam, secundo ostendit quomodo uirtus dei infinita dicatur. Et circa hoc duo facit. Primo dicit secundum quam rationem uirtus dei infinita dicatur. Secundo manifestat infinitatem diuinæ uirtutis per exempla, ibi. {Quæ propter abundantia &c.} Est autem considerãdum ꝙ infinitũ in deo non dicitur per extensionem, sicut in quantitate continua, sed ꝑ negationem, quia, s. non finitur aut determinatur aliquo. Sic ergo uirtus dei quintupliciter dicitur infinita, primo quidẽ quia nõ determinatur ad aliquẽ effectum, sed unam uirtutem producit. Secundo nõ solũ propter hoc, sed eo ꝙ nõ terminatur per commensurationem alicuius uirtutis, sed est super omnem uirtutẽ, quia hoc ipsum quod nomine cõmuni uirtutis intelligitur est min⁹ diuina uirtute. Tertio quia nõ terminatur per ea quæ sunt sed potest infinitis modis & infinitas alias uirtutes producere ꝓter eas quæ sũt. Quarto quia si infinitis modis etiam infinitas uirtutes produceret præter eas quæ sunt, non propter hoc hæbetaretur, aut debilitaretur eius actio superinfinita quæ est factiua omnis uirtutis; & sic etiam patet quòd nec sua actione finitur secundum quòd actu ad effectus terminatur. Quinto dicitur infinita eo quòd non terminatur intellectu. Est enim ineffabilis & ignota & quæ cogitari non potest diuina uirtus cuncta excedens. Deinde cum dicit. {Quæ pp abundantiam &c.} manifestat infinitatem diuinæ uirtutis per signa, & exempla. Et dicit ꝙ diuina uirtus per {abundantiam possibilis}. i. potestatis etiam quæ sua {infirma firmat} id est, conseruat continens & fortiter tenet etiam illas res in quibus, {est ultima resonãtia uirtutis,} id est, quæ minimum participant de uirtute quod est signum infinitæ uirtutis, sicut uidemus in potentiis sensibilibus ꝙ lumina quæ sunt ualde splendida possunt uideri etiam ab eis qui habent debiles uisus, & magni soni perueniunt ad auditus debiles, qui non de facili recipiunt sonos & ultra hoc non potest se extẽdere uirtus luminis & soni, quia quod omnino non habet auditũ, nõ potest audire quantumcunq; magnum sonum, & quod totaliter non uidet non potest uidere splendidum lumen. Sic igitur concludit quòd distributio diuinæ uirtutis propter sui infinitatem procedit ad omnia existentia. & nullum est existens quod nõ habeat aliquam uirtutem, sed oportet quòd habeat aut uirtutem intellectualem sicut angeli, aut rationalem sicut homines aut sensibilem sicut animalia, aut uiuificam sicut plantæ, aut substantialem sicut alia. & non solum existentia, sed etiam ipsum esse habet uirtutẽ ad hoc ꝙ sit a supersubstantiali dei uirtute. Et dicit, si fas est dicere, quod non sic proprie dicitur quòd esse sit, sed quòd per esse aliquid sit.

L E C T I O II.

EX ipsa sunt deiformes angelicorum ornatuũ uir, &c.} Postquam Dionysius ostendit in communi processum diuinæ uirtutis ad entia, hic ostendit in speciali. Et primo distinguendo res in quas effectus diuinæ uirtutis proueniunt, Secundo distinguendo ea quæ a diuina uirtute inueniuntur in rebus, ibi. {Et firmat, &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit processum diuinæ uirtutis ad superiores creaturas scilicet angelos. Secundo ad inferiores. Ibi. {Procedunt &c.} Dicit ergo primo, quòd ex diuina uirtute procedunt omnes uirtutes angelicorum ornatuum, quæ sunt deo conformes. Apparet etiam in angelis uirtus quantum ad tria. Primo quidem quantum ad ipsum esse. Et secundũ hoc dicit ꝙ ex diuina bonitate habent esse intransmutabile. Secundo quantũ ad intelligere. Et secũdum hoc dicit quòd ex diuina uirtute habent sempiternos motus intellectuales & immortales, quia, s. semper actu intelligunt. Tertio quantum ad appetere. Et quantum ad hoc dicit quòd acceperunt a uirtute infinita boni ipsam fortitudinem per quã bonum desiderant absq; diminutione talis desiderii. Hæc quidem omnia habent a diuina uirtute, inquãtum diuina uirtus immittit eis & esse & posse respectu ipsorum, & quòd desiderant absq; fastidio, habentes ea quæ semper eis assũt, & hoc ipsum quod est posse desiderare quòd semper possunt, est eis a deo. Deinde cum dicit. {Procedunt autem ea &c.} Ostendit processum diuinæ uirtutis ad inferiores creaturas. Et dicit quòd effectus indeficientis dei uirtutis procedunt & ad homines & ad animalia & ad plantas, & ad omnes res naturales. Deinde cum dicit. {Et firmat unita &cæt.} Ostendit quæ inue- I niantur in rebus a diuina uirtute. Et primo quantum ad ea quæ sunt communia omnibus. Quorum primum est unitio. Et quantum ad hoc dicit, quòd diuina uirtus omnia quæ sunt unita confirmat ad quandam amicitiam sui & communionem. Secundum est discretio. Et quantum ad hoc dicit, quòd diuina uirtus firmat ea quæ sunt discreta ad inuicem ad hoc quòd singula secundum propriam rationem & diffinitionem conseruet inconfusa & incommista ad inuicem. Tertium est ordo. Et quantum ad hoc dicit, quòd diuina uirtus conseruat cuiuslibet rei ordines secundum quos res ad inuicem ordinantur, & iterum dirigit unumquodque in ordine ad finem, quod est proprium bonum rei. Deinde ponit ea quæ pertinent ad singula. Et primo quantum ad angelos dicit quòd diuina uirtus {custodit} immaculate a quacumque corruptione, {immortales uitas angelicarum unitatum,} id est, substantiarum simplicium ipsorum. Secundo quantum ad corpora cælestia dicit quòd custodit inuariabiliter substantias & ordines cælestium cor- K porum & luminarium, scilicet Solis & lunæ & stellarum. Tertiò quantum ad æuum quod mensurat substantiam cœli, & dicit quòd diuina uirtus facit quòd possit esse æuum, quod est simplex mensura essendi. Et quantum ad tempus, quod est mensura motus, subiungit quòd diuina uirtus omnes circumuolutiones temporis discernit processibus & congregat restitutionibus. Attribuit autem tempori circumuolutionem, eo quòd sequitur circularem reuolutionem cæli. Est autem in motu cęli duo considerare. Primo quidẽ ꝙ in motu cęli semper fit renouatio situs, secundum transitum de loco ad locum. Secundo uero quòd cęlum redit ad eundem situm secundum circularem motum. Ita etiam est & in tẽpore, quia secundum processum motus, succedit tempus tempori, ut hora horæ, & dies diei. Et quantum ad hoc dicit quòd tempus discernitur processibus. Secundum autem reditum alicuius cęlestis corporis ad eundem locum etiam & tempus restituitur in id quod præterierat, & sic quod erat futurum quodãmodo ad præteritũ cõgregatur.

L E C T I O II.

Processus diuinæ uirtutis in speciali.

EX ipsa sunt deiformes angelicorum ornatuum uirtutes, ex ipsa & esse intransmutabiliter habent, & omnes ipsorum G intellectuales, & immortales sempiternos motus, & fortitudinem ipsam, & non minorabile desideriũ boni ab infiniti boni uirtute acceperunt, ipsa immittente ipsis posse & esse ista, & desiderare quod semper est, & ipsum posse desiderare quòd semper possunt. Procedunt autem ea quæ sunt indeficientis uirtutis & ad homines, & animalia & plantas, & totam om- H nis rei naturam, & firmat unita ad sui inuicem amicitiam & cõmunionem, & discreta ad hoc quòd sint singula secundũ propriam rationem, & diffinitionẽ inconfusa & incommista, & omnis rei ordines & directionis ad bonum proprium saluat. Et immortales angelicarum unitatum uitas immaculatas custodit. Et cælestes & illumina-

tinas & stellares substantias & ordines inuariabiles & æuũ posse esse facit. Et temporis circũuolutiones discernit quidem processibus, congregat autem restitutionibus. Et ignis virtutes inextinguibiles facit, & aquę influxiones indeficiẽtes, & aeream infusionẽ terminat, & B terram in nihilo collocat, & vitæ generatiuos ipsius partus indifferentes custodit. Et elementorum in se inuicem armoniam & concretionem inconfusam & indiuisibilem saluat, & animæ & corporis coniunctionem continet, & plantarum nutritiuas & augmẽtatiuas virtutes sursũ mouet, & fortiter tenet substantiales totorũ virtutes, & oĩs rei indissolubilẽ mansionẽ firmat, & C deificationẽ ipsã donat virtutẽ ad hoc hisq; deificantẽ prebẽs. Et totaliter nihil est vniuersaliter existentium ab omnipotentis firmitate & ambitu diuinæ virtutis segregatiuum. Quod enim vniuersaliter habet nullam virtutem, neque est, neque erit aliqua ipsius omnino positio.

puta cum dies & mane incipiens terminatur, iterum reditur ad A mane, & idem apparet in mense & in anno. Quarto ostendit effectum diuinæ virtutis ex elementis. Et dicit quód diuina virtus facit virtutes ignis inextinguibiles, licet enim ignis in hac materia extingui possit, tamen ignis vniuersaliter inextinguibilis est. Facit etiam indeficientes fluxiones aquæ, quia dat perpetuum fluxum fluuiorum & commotiones maris quæ apparent in fluctibus & fluxu & refluxu maris. Qui etiã terminat effusionem aeream, hoc autem dicit quia aeri maxime competit proprietas humidi, vt non bene terminetur termino proprio, & ideo quantum est de se, aer habet omnimodam effusionem, sed diuina virtute terminatur intra limites sui naturalis loci. Diuina etiã virtus collocat terram in nihilo, quia semper diuina virtute in medio mũdi collocatur, & nihil est quod ipsã sustentet. Diuina etiã virtus conseruat { generatiuos partus } ipsius { terræ } scilicet plantarum & aliorũ quæ ex terra nascuntur { indifferentes, } idest, vniformiter in sua natura manentes, dum scilicet ea seminibus terræ mandatis similes plantæ nascuntur, & non solum ea quæ ad singula elementa pertinent diuina virtus facit, sed etiam quæ pertinent ad commixtionem elementorũ ad inuicem. In qua quidem commixtione tria inueniuntur, necesse est enim esse primo quandam proportionem elementorum ad inuicem quam Dionysius hic nominat armoniam. Secundo requiritur q; cuiuslibet elementi remaneat virtus propria incorrupta, D alioquin non esset mixtio, sed corruptio. Et quantum ad hoc dicit { & concretionem inconfusam. } Tertio requiritur q; elementa sint concreta & simul commaneant & non statim ab inuicem separentur. Et quantum ad hoc dicit, { & indiuisibilem saluat. } Quinto etiam ponit effectum diuinæ virtutis in rebus animatis. Et vniuersaliter quidem dicit q; diuina virtus in vnum tenet { coniunctionem animæ & corporis. Et specialiter de plantis adiũgit q; mouet sursum virtutes plantarum nutritiuas & augmentatiuas. Nutritiuas quidem inquantum alimentum per radices attractum vsque ad cacumen plantæ subleuatur. Augmentatiuas vero inquantum ipsum corpus plantæ ex terra procedens paulatim in altum producitur. Deinde quantum ad omnia vniuersaliter subdit q; diuina virtus fortiter tenet substantiales & naturales virtutes omnium, & cuiuslibet rei firmat indissolubilem mansionem, inquantum scilicet omnia gradum sibi præfixum a Deo conseruant. Vlterius autem effectum diuinæ virtutis ostendit in his quæ perti- E nent ad gratiã. Et dicit q; diuina virtus dat { ipsam deificationem, } idest, participationem deitatis quæ est per gratiam. Et ne aliquis credat quód hanc participationem aliquis sua virtute possit acquirere, subdit quód Deus præbet virtutem ad hoc vt aliqua prædicto modo deificentur. Vltimo autem vniuersaliter concludit quód vniuersaliter nihil est in entibus, quod sit segregatũ & non contentum a continentia diuinæ virtutis, quæ rebus per suam omnipotentiam dat firmitatem. Sicut enim a diuina vita non potest esse segregatum quicquam nisi quod caret vita, ita a diuina virtute non potest esse segregatum nisi quod caret virtute. Quod autem vniuersaliter nullam habet virtutem, omnino non est, neque habet aliquam positionem idest ordinem in vniuerso seu firmitatem.

LECTIO III.

Obiectio contra virtutem diuinam.

Et quidem dicit Elimas Magus Si omnipotens est Deus, quomodo di- B citur aliquid non posse a nostro theologo? Impropcrat autem diuino Paulo, qui dixit, Deum non posse negare seipsum. Apponens autem hoc, nimium timeo ne stultitiæ debeam risum, puerorum effrenorum & super arenam & infirmas ædificationes dissoluere moliens, & sicut contra quandam impossibilem intentionem iaculari studens cõtra theologicam de isto deliberationem. Etenim sui ipsius ne- C gatio casus est a veritate, veritas autem existens est. Et a veritate casus, ab existente est casus. Si igit veritas exñs est, negatio aũt veritatis est ab existẽte casus, ab exñte cadere Deus non põt. Et hoc est non esse non est. Sicut si aliquis dicat, non posse non po-

A LECTIO III.

Et quidem dicit Elymas Magus. Si omnipotens, &c. } Postquàm determinauit Dionysius de diuina virtute, hic excludit quandam obiectionem. Et circa hoc tria facit. Primo ponit obiectionem. Secundo soluit, ibi. { Apponens ait, &c. } Tertio exclusa dubitatione, asserit veritatẽ, ibi. { Nos autem dicta Theologi &c. } Primo ergo ponit dubitationem quam Elymas Magus, de quo in Actibus legitur, obiecit contra Paulum dicentem. 2. Tim. 2. q; Deus negare seipsum non potest, quod eius omnipotentiæ videt contrarium. Deinde cum dicit. { Apponens autem hoc, &c. } soluit propositam dubitationem. Et circa hoc tria facit. Primo præmittit suam excusatiõem de hoc quod intendit ad tam debilis obiectionis solutionem. Secundo solutionem ponit, ibi. { Etenim suipsius &c. } Tertio redarguit obiectionis præsumptionem, ibi. { Quod sapiens & non intelligens &c. } Dicit ergo primo quód super præmissam dubitatiõem addit q; multum timet ne ipse debeat deridei de stultitia, sicut aliquis qui conaretur destruere domunculas a pueris dissolutis factas, quæ nec firmamentum firmum habent, eo quód super arenam ędificatæ sunt, & in seipsis infirmæ sunt, eo quód absque cemento conglutinatę sunt, & ita posset videri quód cum ipse intendit loqui contra deliberationem de rebus diuinis, quam de proposito verbo habuit prę- D dictus Elymas, quasi quædam iacula immittat contra aliquam positionem impossibilem. Positio enim eius est manifeste impossibilis, in seipsa infirmata, quia veritate non confirmatur, & innititur friuolæ rationi sicut debili fundamento. Deinde cum dicit. { Etenim suipsius &c. } soluit propositam quæstionem. Et dicit quód cum Deus sit ipsa veritas, Deum negare seipsum nihil aliud est quàm Deum decidere a veritate. Cum autem verum idem sit quod ens, sequitur quód excidere a veritate idem sit quod excidere ab esse. Quod ergo dicit Deum non posse negare seipsum, idest, ac si diceretur, Deum non posse deficere ab essendo. Hoc autem quod est non deficere ab essendo, idem est ac si diceretur, quód Deus non est non ens, quo quidem magis significatur ipsum esse, sicut & si dicatur quód Deus non potest non posse, non ostendit quód sit impotens, sed quód sit maxime potens. Et similiter si dicatur quód non cognoscit se nescire, ita quód habet scientiæ priuationem, hoc est ipsum habere perfectam scientiam. E Per hoc ergo quód Deus non potest negare seipsum nihil detrahitur ex omnipotentia, sed idem est ac si diceretur quód Deus non potest non esse verus & ens & potens. Deinde cum dicit. { Quod sapiens & non intelligens &c. } reprehendit obiicientis præsumptionem. Et dicit quód Elymas qui se sapientem reputabat, non intelligens prædictæ solutionis rationem, similis erat pugilibus inexpertis, qui frequenter aduersarios contra quos pugnare debent supponunt esse infirmos, secundum quód eis uidetur & dum sunt absentes contra eos audacter ictus proiiciunt, quandam similitudinem pugnæ facientes, & absque timore percutiunt aerem inutilibus plagis, & sic opinantur se uicisse aduersarios, & de hoc laudant seipsos, quamuis nondum sciant aduersariorum uirtutem. Ita etiam est & de illis qui debiles obiectiones faciunt, cum non est qui eis resistat, se obtinuisse arbitrantur. Deinde cum dicit. { Nos autem dicta theologi & cæt. } excludit obiectionem contra omnipotentiam diuinam. Secundo Apostoli scientiam commendat dicens, quód nos considerantes dicta Apostoli

secundum nostram possibilitatem laudamus Deũ qui excedit omnem potentiam sicut omnipotentem, inquantum eius potentia ad omnia se extendit, sicut beatum inquantum habet plenitudinem omnis boni nullo indigens, & sicut solum potentem ex seipso. Omnes enim alii potentes non sunt ex se potentes, sed ex Deo, & sicut per suam potestatem dominantem æuo. Alii enim dominantes dominantur his qui sũt in æuo, aut in tempore; sed ipse toti æuo dominatur. Et iterum laudamus eum sicut secundum nihil excidentem ab existentibus, & quòd nihil quod est in eo potest ab eo recedere. Creaturæ vero & si aliquæ inueniantur quæ non excidant ab esse simpliciter, possunt tamen excidere ab aliquo, in quantum sunt mutabiles, sed Deus qui est omnino immutabilis secundum nihil potest excidere ab esse. Vel sumuntur hæc verba ex his quæ Apostolus 1. Thim. vlt. dicit. Quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens, Rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatẽ. Quam designat, per hoc quòd dicit, { secundum nihil ab existentibus excidentem. } Et nõ solum ista Deo conueniunt: sed excellenter ea habet. Vnde subdit, quòd adhuc amplius possum' laudare Deum sicut supereminenter habentem virtutem, & sicut præhabentem omnia existentia, idest, quicquid est in rebus, non quidem eodẽ modo quo in rebus est, sed secundum supersubstantialem virtutem, idest, sicut effectus sunt per virtutem in causa secundum modum causæ excedentis omnẽ substantiã: Et non solum supereminẽter hæc ei conueniunt, sed & causaliter. Vnde subdit ꝙ omnibus existentib' dat posse & esse determinatum. Et hoc conuenit ei ex abundantia suæ excedentis virtutis, quæ dat omnibus bonitates copiose effundendo. Dat enim omnibus abundanter, vt dicitur Iacobi primo.

LECTIO IIII.

Vstitia autem rursus laudatur Deus &c. } Postquàm Dionysius determinauit de virtute Dei, hic determinat de eius iustitia. Est enim iustitia virtutis species. Considerandum est autem ꝙ inter virtutes morales sola iustitia potest Deo magis proprie attribui. Aliæ enim morales virtutes sunt passiones, quæ in Deo locum non habent. Sicut temperantia circa concupiscentias, fortitudo circa timores & audacias, sed iustitia est circa actiones, puta circa distributiones vel retributiones quæ Deo competere possunt. Diuiditur autẽ præsens pars in duas. In prima determinat de iustitia Dei. In secunda de effectibus diuinæ iustitiæ, ibi, { Ipsa igitur diuina iustitia, & saluatio totorum laudatur &c. } Circa primum duo facit. Primo ostendit quid pertineat ad rationem diuinæ iustitiæ. Secundo soluit quasdam obiectiones contra diuinam iustitiam, ibi. { Et si ista recte dicimus &c. } Circa primum duo facit. Primo ostendit secundum

test, & non scite secundum priuationem non nouit. Quod sapiens non intelligens imitatur pugilum inexpertos, qui multoties infirmos esse aduersarios supponentes secundum ꝙ videtur sibiipsis, & contra absentes illos viriliter vmbram pugnæ facientes, & aerem vanis plagis confidenter percutientes, opinantur aduersarios ipsos obtinuisse, & prædicant seipsos neque scientes illorum virtutem. Nos autem dicta Theologi secundum ꝙ est possibile coniectantes, Deum superpotentem laudamus, sicut omnipotentem, sicut beatum, & solum potentem sicut dominantem in potestate sua æuo, sicut secundum nihil ab existentibus excidentem, magis autem & superhabentem & præhabentem omnia existentia secundum virtutem supersubstantialem, & omnibus existentibus posse esse, & hoc esse secundum abundantiã excedentis virtutis copiosa effusiõe largientẽ.

LECTIO IIII.

De iustitia Dei.

Vstitia autem rursus laudatur Deus sicut omnibus secundum dignitatem distribuens & commensurationem & pulchritudinem & bonam ordinationem & ornatum & omnes distributiones & ordines segregans, vnicuique secundum vere existentem iustissimã diffinitionem, & omnibus propriæ operationis ipsorum causa existens. Omnia enim diuina iustitia ordinat & terminat, & omnia ab omnibus immixta & nõ confusa saluat, omnibus existentibus conuenientia vnicuique donat secundum dignitatem vnicuique existentium superuenien-
G tem. Et si ista recte dicimus, quicunque improperant diuinæ iustitiæ, latet se, suipsorum iniustitiam manifeste condemnantes. Dicunt enim debere inesse mortalibus immortalitatem, & imperfectis perfectũ, & per se mobilibus per aliud mobilem necessitatem, & variabilibus identitatem, & infirmis esse perfecta potẽtia, & tẽporalibus esse æterna & natura motis esse immuta-
H bilia, & tẽporales delectationes esse æternas, & totaliter ea quæ sunt aliorum aliis attribuunt. Oportet autem videre diuinam iustitiam in hoc vere existentẽ verã iustitiam, quæ omnibus attribuit propria secundũ vniuscuiusque existentiũ dignitatem & vniuscuiusque naturam in proprio saluat ordine & virtute. Si dicat aliquis, non est iustitiæ, homines sanctos dimittere nõ adiutos a prauis cruciatos. Ad qđ
I dicendum, ꝙ si illi quos dicis sanctos, diligunt quidem ea quæ sunt super terram, ab inherentibus materiæ zelata, a diuino omnino ceciderũt amore, & nõ scio quõ sancti vocent, iniuriam faciẽtes vere amabilibus & diuinis propter inzelabilia, & in-

F quos actus iustitia Deo conueniat. Secundo manifestat quod dixerat, ibi. { Omnia enim diuina iustitia, &c. } Conuenit autem Deo secundum tres actus. Primo quidem secundum hoc quod est distribuere. Commutatiua autem iustitia in Deo locum non habet, sicut est in venditoribus & emptoribus, quia vt dicitur Rom. 11. ca. Quis prior dedit ei & retribuetur ei? sed attribuitur ei distributiua iustitia quæ non obseruat æqualitatem quantitatis, vt æqualia omnibus det, sed æqualitatem proportionis, vt det vnicuiq; secundum quòd dignus est. Et ideo dicit quòd iustitia laudatur in Deo inquantũ ipse distribuit omnibus secundum eorum dignitatem. Est autem distributor bonorum. Bonum autẽ vt Aug. dicit, consistit in modo & specie & ordine. Modus autem vnicuiq; propriam mensuram præfigit, vt ipse dicit. Vt ergo significaret Deum esse totius boni distributorem, dicit quidẽ quantum ad modum { commensurationẽ. } quantum ad speciem, pulchritudinem, vel formam, secundum aliã translationem, quantum autem ad ordinẽ dicit, & bonam ordinationem & ornatũ, seu dispositionem secundum aliam translationem. Et accipit hic ornatum pro decentia ordinis. Non solum autem pertinet ad iustitiam ꝙ distribuat diuersa diuersis secundum eorum dignitatem: sed etiã ꝙ huiusmodi diuersitatem inconfusam seruet, ne scilicet vnus id quod est alterius sibi vsurpare præsumat. Et quantum ad hoc, secundum actum iustitiæ dicit, quòd diuina iustitia distribuit vnicuique omnes distributiones & ordines secundum quandam determinationem, quæ vere est iustitia, vt scilicet vnum in id quod est alterius non irrumpat. Tertius vero actus iustitiæ est, vt vnusquisque id quod est sibi conueniens operetur, propter quod & quodam modo iustitia dicitur omnis
K virtus. Et quantum ad hunc tertium actum subdit quòd diuina iustitia est causa omnibus propriæ operationis eorum. Deinde cum dicit. { Omnia enim diuina iustitia &c. } Manifestat quod dixerat, rationem assignans prædictorum. Ideo enim præmissa ad diuinam iustitiam pertinent, quia iustitiæ proprium est, quòd ordinem in rebus statuat, & quòd vnicuique rei terminum præfigat, vltra quem non progrediatur, & quòd huiusmodi ordinationem & terminationem absque confusione conseruet, & ꝙ vlterius rebus sic ordinatis & terminatis vtrinque donet de superuenientibus donis secundum propriam dignitatem sibi præstitam a Deo. { Deinde cum dicit. { Et si ista recte dicimus &c. } soluit duas dubitationes circa diuinam iustitiam. Circa quarum primam tria facit. Primo ex præmissis ostendit quòd illi qui diuinam iustitiam reprehendere nituntur, se ignorare præmissa ostendunt. Et hoc est quod dicit, quòd si præmissa ratione sunt dicta, scilicet quòd iustitiæ est dare vnicuique secundum suam dignitatem, quicunque arguere volunt diuinam iustitiam quæ hoc facit, ipsi ignorant, quòd dum volunt diuinam iustitiam reprehendere,

-hendere, suam iustitiam manifestant. Secundo ibi. { Dicunt enim A debere &c. } ponit eorum obiectionem. Dicit enim, quòd cũ deus sit optimus, & per hoc ei competat optime facere unumquodque, deberet etiam his quæ sunt mortalia dare immortalitatem, utpote quòd homines & animalia nunquam morerentur, & imperfectis dare perfectionem, utpote quòd homines statim nascerentur perfecti, & per se mobilibus dare necessitatem per aliud mobile, utpote quæ hominibus per se competũt: quia per se moueri possunt & ad bonum & ad malum: uellent autem ꝙ deus daret hominibꝰ uel aliis rationalibus creaturis quòd nõ possent peccare, quod esset habere necessitatẽ ꝙ semper ex alio mouerentur. Non enim aliter competeret ut ad malum deficere nõ possent nisi quadam coactione ab aliis mouerentur non ex libero arbitrio, sanctis. n. ex ipsa perfectione cõpetit ut deficere non possint, ut patet in beatis qui sunt confirmati in bono. Dicunt etiam ꝙ deberet uariabilibus inesse identitas, ut scilicet semper eodẽ modo se haberent omnia, & quòd infirmis esset perfecta potentia, & quòd temporalia essent æterna, & quòd ea quæ secũdum suam naturam mouentur essent immutabilia, & quòd delectationes quæ sunt temporales essent æternæ. Et secundum suum iudicium uniuersaliter attribuunt aliis quæ sunt aliorum, id est, inferioribus ea quæ sunt superiorum entium. Tertio ibi. { Oportet autem uidere &c. } excludit eorum iudicium peruersum. Et dicit quòd oportet considerare de diuina iustitia quòd in hoc uere iustitia est, quòd omnibus dat secundum propriam dignitatem, & quòd uniuscuiusque naturam conseruat in proprio ordine & uirtute, ita scilicet quòd in his quæ sunt secundum suam naturam immortalia conseruat immortalitatẽ, & in mortalibus mortalitatem, & sic de aliis quæ supra tacta sunt. Secundam obiectionẽ ponit ibi. { Sed dicat aliquis &c. } Et circa hoc duo facit. Primò ponit obiectionem. Posset enim aliquis obiicere, nõ esse iustum quòd D deus permittit homines sanctos cruciari a prauis hominibus, & nõ dat eis auxilium ut non crucientur. Secundo, ibi. { Ad quod dicendum est, &c. } soluit prædictam obiectionem. Et dicit quòd si isti, q̇ dicuntur sancti amant ea quæ sunt super terram pro quibus zelãt homines, rebus materialibus inhærentes, omnino recesserunt a diuino amore. Quod intelligendum est si ita ea amant quòd in eis finem constituant, & quòd propterea spiritualia bona contemnant. Et hoc est quod subdit, quòd ipse nescit quomodo dici debeant sancti illi qui faciunt iniuriam rebus diuinis, quæ sunt uere amabilia ut reprobent ea contra religionis debitum propter bona temporalia, quæ non sunt amanda principaliter, nec pro eis est zelandũ. Sed si ipsi amant bona spiritualia quæ uere sunt ea existentia, quia sunt sempiterna, debent lætari si ea desiderant quando ea desiderata consequi possunt. Consequuntur autem ea cum afflictiones in rebus tẽ- E poralibus patientes, quodam feruore amoris spiritualibus magis inhærent. Tunc enim magis per similitudinem appropinquant angelicis uirtutibus, in quibus nulla est materialium rerum affectio, quando homines secundum suam possibilitatem ex desiderio rerũ diuinarum recedunt ab affectione materialium rerum. Et hoc quidem faciunt quando pro bono, id est, amore dei & pro iustitia & uirtute luctantur uiriliter in aduersitatibus existentes. Et sic si uere sancti sæculi istius in aduersitatibus consequuntur quod desiderãt, scilicet contemnendo temporalia bona, adhærere spiritualibus, nõ male cum eis agitur, sed bene. Vnde uere dici potest quòd propriũ est diuinæ iustitiæ quòd animosam uirtutem non destruat aut emolliat per collationem prosperitatis, sed si aliquis conatur hoc facere, ut scilicet pugnet pro ueritate, quòd ipse non dimittat tales sine adiutorio, sed firmet eos in pulchra & firma statione spiritualium bonorum, per quæ in aduersis consolantur, & ulterius quòd talibus retribuat in futuro secundum proprii meriti dignitatem.

amabilia ab eisdem non religiose reprobatis. Si autem vere existentia amant: lætari conuenit quædam desiderantes quando desiderabilia consequuntur. a Aut numquid tunc magis appropinquant angelicis virtutibus, quando, sicut est posibile, B desiderio diuinorum recedunt a materialium paßibili affectione, luctantes ad hoc valde viriliter in aduersitatibus pro bono? Quare verum est dicere, quòd hoc diuinę iustitiæ magis ẽ proprium, non mollire & destruere optimorum animositatẽ materialium donationibus. Neque si aliquis conetur hoc facere dimittere non adiutos, sed collocare ipsos in pulchra & inflexibili statione: & attribuere ipsis talibus existentibus secundum C dignitatem.

3

L E C. V.

IPSA igitur diuina iustitia & saluatio totorũ laudatur &c. } Postquam Dionysius determinauit de iustitia diuina hic determinat de effectibus diuinæ iustitiæ. Et primo de saluatione. Secundo de liberatione, ibi. { Propter quod & liberationem &c. } Tertio de inæqualitate, quam quodam modo iustitia facit, quodam uero modo remouet. ibi. { Sed de istis quidem & de iustitia, &c. } Circa primũ tria facit. Primo ponit saluationis propriam rationem. Secũdo ponit quandã aliã rationem saluationis ab aliis assignatã, ibi. { Si autem aliquis saluationem laudat & sicut, &c. } Tertio ostẽdit quomodo hæ duæ rationes se habent ad inuicem, ibi. { Et hanc primam saluationem &c. } Dicit ergo primo, quòd diuina iustitia laudatur ut sicut saluatio omnium, quia scilicet omnia saluat, inquantũ scilicet custodit & conseruat in unoquoque tria. Primo quidem substantiam uniuscuiusq; cõseruans, { & propriam, } id est, in proprietate suæ naturæ, { & mundam, } id est, absque permistione extranei. Secundo similiter conseruat ordinem uniuscuiusq; proprium & mundum. Tertio uero est causa in omnibus rebus propriæ & mundæ operationis. Et sic omnis ratio saluationis consistit secundum quòd res conseruantur in his quæ eis conueniunt secundum suam propriatatem. Deinde cũ dicit. { Si autem aliquis &c. } Ponit secundam rationem saluationis. Et dicit quòd si aliquis uelit dicere quòd ratio saluationis consistit in hoc quòd deus omnino eripit a malis, non est ei in hoc repugnandum, sed debemus recipere eum qui sic laudat largiter diuinam saluationem, non solum quantum ad conseruationem in deo, sed etiam quãtum ad separationem a malo. Deinde cum dicit. { Et hanc primam saluationem, &c. } Comparat has duas rationes ad in D uicem. Et dicit quòd ipse rogat humiliter persuadendo eũ qui secũdam rationem saluationis assignat, quòd ipse hanc diffiniat, quòd prima ratio saluationis consistat in conseruatione in bono. Quæ quidem conseruatio in bono multipliciter fit. Quædam enim conseruantur in bonu a deo qui constituit ea intransmutabilia in seipsis; sicut sunt corpora cælestia, quæ sunt longe a corruptione & beati, qui peccare non possunt. Secundo prout aliqua quæ intransmutabilia sunt conseruantur, ut non habeant aliquam contrapugnantiam. Sicut aliquando uidens Deus aliquos esse infirmos, nõ permittit eos tentari, & sic saluat eos, conseruando eos in bono. Tertio ex eo quòd permittit quòd aliqui impugnantur, sed dat eis fortitudinem ut resistere possint, contra impugnantia, sicut { fortia contra peiora, id est, contra infirmiora, & ita { omnia custodit } & saluat, neque facit ea impugnantia neq; bellantia, ut pugna referatur ad actualem impugnantiam, bellum uero ad habitualem. Et hoc cõtenit quòd impugnationem non habeant prout { singula } sunt { or- E dinata, id est, firmiter disposita in his quæ pertinent ad proprias rationes. Et non solum facit aliqua non pugnantia, sed etiam { exterminat, } id est, destruit ab omnibus rebus { omnem inæqualitatẽ & alienam operationem, } ut inæqualitas referatur ad id quod est extraneum in essentia, aut uirtute, aliena operatio autem ad id quod est extraneum in operatione. Constituit etiam diuina iustitia saluans proportiones cuiuslibet rei non ualentes decidere ad incõuenientiam, neque qualitercunque transire. Transitus enim superiorum ad inferiora casus dici potest. Inferiorum uero ad superiora transitus omnino dicitur non casus, sed secundum se transitus. Non est autem mirandum quòd dicit transmutabilia non pugnantia nec transire ad contraria, quàmuis in multis inueniatur pugna & permistio extranei & transitus ad contraria, quia in omnibus transmutabilibus semper permanet aliquid non transitum & non permistum & non impugnatum. Sicut subiectum non transit quando fit transitus secundum formam. Et hæc tria quæ secundo ponit respondent tribus primo positis, non tamen eodem ordine. Nam id quod

L E C. V.

De effectibus diuinæ iustitiæ.

IPsa igitur diuina iustitia & saluatio totorum laudatur, propriam vniuscuiusque & mũdam ab aliis sub B stantiam & ordinem saluans & custodiens, & causa mundæ existens in totis propriæ operationis. Si autem aliquis saluationẽ laudat, & sicut ex peioribus rota saluatorie abripientem omnino alicubi & hunc nos laudatorem largißime recipiemus saluationis. Et hanc primam saluationẽ totorum rogabimus ipsum diffinire qui omnia ĩ seipsis intransmutabilia & non pugnantia & fortia cõtra peiora saluat, & omnia custodit non pugnãtia C & non bellantia, singula secundum se ipso

quod inter secundam & ultimam ponit, cum dicit, { & proportiones uniuscuiusque &c. } respondet ei quod inter prima primo posuit, cum dixit, {in seipsis intransmutabilia.} Quod autem secundum est inter ultima, scilicet {& omnem inæqualitatem &c.} Respondet ei quod supra ultimo dixerat, {& fortia contra peiora saluat. } Quod uero dicit primo inter ultima, { & omnia custodit, &c. } Respódet quod primo in medio posuerat, {& non pugnantia. } Sic igitur quia ratio saluationis in hoc cõsistit primo & principaliter, ut aliquid in bono conseruetur, non erit longe ab intentione sacræ Scripturæ si quis saluationē dei uelit laudare, inquantum ipse deus saluat omnia per propriam bonitatem liberando a malo, quod est casus a propriis bõis. Et hoc dico secundum quod patitur natura eorũ quæ saluari dicuntur. Aliter enim restituũtur ea quæ cadunt secundum liberum arbitrium, atque aliter ea quæ cadunt secũdum naturalem corruptionem. Deinde cum dicit. {Propter quod & liberationem &c.} determinat effectum liberationis. Et dicit quod sacri doctores nominant diuinam iustitiã liberationem & liberationis causam, inquantum saluat a malo. Et hoc multipliciter. Primo inquãtum non permittit ea quæ sont uere entia a substantijs cadere ad hoc quòd nihil fiut, sed semper eis substantiarum aliquid remanet. Secundo quantũ ad hoc quòd si aliquid uere existens decidat ad aliquod peccatũ in actione, in aliquam inordinationem, inclinatione appetitus, & ad aliquē defectum propriæ operationis, deus liberat id quod sic cadit a passione quæ ad peccatum inducit, & infirmitate, ex qua aliquid ordinem debitum non tenet, & priuatione, quæ pertinet ad minorationem perfectionis. Et sic hæc tria respõdent primis tribus. Et ut ostēdat quomodo ab his liberat, subdit alia tria, primis trib⁹ præmissis respondentia. { A priuatione enim liberat,} inquantum adimplet quod minus habebatur. Ab infirmitate autem liberat, inquantum paterno & misericordi affectu supportat infirmitatem nostram. { A passione} autem {liberat, suscitans,} id est, reuocans {a malo,} & quod plus est, firmiter {statuens in bono. &} id bonum quod erat {percussum,} id est, minoratum & debilitatum, adimplet restaurando, & quod ad peccatum destruxerat. {statuit,} id est, firmat, { & ornat,} id est, cum decentia quadam disponit, & sic omnem inordinationē & indispositionem ad integritatem perducit, & ab omnibus maculis peccatorum soluit Deinde cum dicit. { Sed de istis quidem &c.} Determinat de inæqualitate. Et primo ostendit quam inæqualitatem iustitia excludat. Secundo quam inæqualitatem constituat, ibi {Etenim inæqualitatem &c. } Inæqualitatem enim proportionis iustitia distributiua excludit, inæqualitatem autem quãtitatis causat secundum quod dat &c. Secundum quòd dat maiora uel minora secundum proportionem dignitatis cuiuslibet naturæ. Dicit ergo primo quòd de istis, idest, saluatione & liberatione & de iustitia dictum est, secundum quam mẽsuratur & diuiditur æqualitas proportionis quæ est in omnibus, & exterminatur, idest, excludit om-

tum rationibus ordinata, & omnem inęqualitatem, & alienam operationem ex totis exterminat, & proportiones uniuscuiusque constituit, non ualentes cadere ad contraria nec transire. Quoniam & ita saluationē aliquis laudabit, non longe ab intentione sanctę theologiæ, sicut omnia existentia saluatoria omnium bonitate, a casu propriorum bonorum liberantem, secũdum quòd uniuscuiusque eorũ quæ saluantur suscipit natura. Propter quod, & liberationem ipsam nominant Theologi, inquantum non finit uere existentia, ad nihil esse cadere, & inquãtum, & si aliquid ad peccatum, & inordinatum fallatur & minorationem quandam patiatur perfectionis propriorum bonorum & hæc a passione & infirmitate, & priuatione liberat, implēs minus habens, & pœnæ infirmitatē supportans, & suscitans a malo, magis autem statuens in bono, & percussum bonum adimplēs, & ordinans & statuens, & ornãs inordinationem ipsius & inornatum, & integrum perficiens, & ab omnibus maculatis soluens. Sed de istis quidem, & de iustitia dictum est, secundum quam omnium ęqualitas mensuratur & diffinitur, & omnis inęqualitas quę est secundũ priuationem inæqualitatis quæ est in ipsis singulis exterminatur. Etenim inæqualitatē, si quis ac-

F nis inæqualitas quæ dicitur secundum priuationē æqualitatis proportionis quæ est in singulis rebus. Ad iustitiam enim pertinet quod det unicuique secundum propriam proportionem, & sic æqualitas proportionis secundum iustitiam determinatur secundum quòd non est eadem capacitas omnium, & necesse est ne diuersis diuersa distribuat, & sic causando æqualitatē proportionis causat inæqualitatem quantitatis. Et ideo subdit. Si quis uellet accipere inæqualitatem secundum differentiã quæ ē in uniuerso omniũ ad omnia per quam differunt, aliquid est melius alio secũdum quamcumque perfectionem, huiusmodi inæqualitatia iustitia est conseruatiua, dum nõ permittit fieri turbationem seu confusionem in rebus per hoc quòd omnia omnibus commisceãtur, & sic conseruat iustitia omnia existentia secũdum species suas prout uniuscuiusque natura recipit, & requirit.

cipiat differentias in toto toto tum ad tota, & huius iustitia est saluatiua, non concedens commista tota in totis facta turbari, custodiens autem existentia omnia, secundum speciem unumquodque in qua unumquodque esse naturam habet.

G

C A P. IX.

De paruo, magno, eodem, altero, simili, dissimili, statione, sessione, motu, æqualitate.

L E C. I.

Voniam autē & magnum & paruum attributum est omnium causæ, & idem & al- H terum, & simile & dissimile, & status & motus, age & horum insignium in quibus deus nominatur, quæcumque sunt nobis manifesta contemplemur. Igitur magnus quidem in eloquiis deus laudatus est, & in magnitudine, & in aura subtili, diuinam manifestantem paruitatē. Et idem quãdo dicunt eloquia. Tu autem idem ipse es. Et alter, quando sicut multæ figuræ, & I multæ formæ ab eisdē eloquiis componitur. Et similis, sicut similium & similitudinis substantificator. Et dissimilis omnibus, sicut quòd non sit ipsi simile, &

SVPER CAP. I.

L E C. I.

Voniam autem & magnum & paruũ attributum est omniũ causæ, &c.} Postquam Dionysius determinauit de nominibus diuinis quæ accipiuntur secundum processiones perfectionum absolute rebus conuenientium, sicut est bonum esse, pulchrum, uita, sapientia, & uirtus, hic determinat de nominibus dei quæ sumuntur secundum processiones in quibus importatur habitudo unius ad alterum, sicut de magno & paruo, quæ important excessum & defectum secundum quantitatem, de eodē, & altero, quæ important conuenientiam & differentiam secundum substantiam. & de simili, & dissimili, quæ important conuenientiam & differentiã secundum qualitatem, & de statione & motu, quoniam ratio stationis quidē consistit in hoc quod aliquid similiter se habet nunc & prius, & ulterius de æqualitate quæ importat conuenientiam secundum quantitatē, & est medium inter magnum & paruum. Diuiditur ergo in tres partes. K In prima ostendit de quo est intentio. In secunda ostendit quod singula prædictorum de deo dicuntur ibi. {Igitur magnus quidē in eloquiis &c.} In tertia ostendit secundum quam rationem de deo dicantur, ibi. { Igitur magnus quidem, &c.} Dicit ergo primo, quod quia deo qui est omnium causa attribuitur & magnum & paruum & alia prædicta, oportet considerare circa hæc insignia quibus deus nominatur quæcunque nobis possunt esse manifesta. Deinde cum dicit. {Igitur magnus quidem in elo, &c.} Ostendit quod præmissa de deo dicantur. Laudatur enim in sacra scriptura deus sicut magnus & in magnitudine existens, secundum illud psal. Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius nõ est finis. Et quia subtilitas quædam paruitas est, paruum etiam attribuitur deo in scriptura ut dicitur iij. Regum xix. quod apparuit in sibillo auræ tenuis, quæ quidē tenuitas seu subtilitas manifestat diuinam paruitatem. Quandoque etiam in scriptura deus dicitur idem, secundum illud psal. Tu autē idem ipse es. Attribuitur etiam ei alteritas, inquantum diuersæ figuræ & diuersæ species rerum ei comparantur in sacris scripturis,

sicut

stans, & immobilis, & sedens in sæcula, & motus, sicut ad omnia ambulans, & quæcũque alia istis æquipollẽtes dei nominationes ab eloquijs laudantur. Igitur magnus quidem deus nominatur secũdum magnitudinem ipsius quę seipsam tradit omnibus eternaliter magnis, & extra omnem magnitudinem, & superfusa, & superextenta, omnem locum continens, omnem numerum supergrediens, omnẽ infinitatem transiens, & secundum superplenum ipsius & magnificum, & fontana ipsius dona inquantum ipsa ab omnibus participata, secundum infiniti doni effusionem non minorata omnino sunt, & eandem habent superplenitudinem, & non minorantur participationibus, sed & magis supermanant. Magnitudo hæc & infinita est, & sine quantitate, & sine numero, & hic est excessus secundum absolutam & superextentam infinite acceptę magnitudinis effusionem.

De paruo,

Paruum autem, id est, subtile in ipso dicitur quod omne pondus & distantiam excedit, & per omnia sine prohibitione uadit. Et quidem & omnium causa est paruum. Numquam enim inuenies parui formam nõ participatam. Ita igitur in deo paruum est accipiendum, sicut ad omnia, & per omnia, & sine impedimento uadens, & operans, & pertingens usque ad diuisionem animæ & corporis & com-

sicut quòd aliquando designatur in figura uel specie hominis uel A ignis uel leonis uel lapidis. Dicitur autem similis in scripturis, inquantum ipse facit aliqua sibi similia & est causa ipsius similis, secundum illud Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Dicitur etiam deus dissimilis omnibus, ubi scriptura dicit quòd nihil est ei simile secundũ illud Psal. Deus, quis similis tibi in dijs domine? Describitur etiam deus in scripturis ut stans, secundum illud Amos. vii. Ecce deus stans super murum litum. Describitur & immobilis secundum illud Malachiæ. 3. Ego dominus & non mutor. Et sedens in secula secundum illud Esaye. 9. Super soliũ Dauid sedebit ammodo, & usque in sempiternum. Describitur autem & motus sicut ad omnia ambulans seu procedens, secundum illud Genesis 3. Cum audissent uocem domini dei deambulãtis in paradiso. Et Sap. 7. dr, quòd oib⁹ mobilibus mobilior est sapientia. Attingit autem ubiq; ppter suam mobilitatem. Et multa alia istis æquipollentia in scripturis de deo dicuntur. Deinde cum dicit. {Igitur magnus quidem deus &c.} Ostendit secundum quam rationem prædicta de deo dicantur. Et primo de magno & paruo. Secundo de eodem & altero, ibi. {Idem autem est &c.} Tertio de simili & dissimili, ibi. {Similem autem de, &c.} Quarto de statione & sessione & motu, ibi. {Quid autem & de diuina statione &c.} Quinto de æqualitate, ibi. {Si autem aliquis in eloquijs &c.} Circa primum primo determinat de magno. Secundo de paruo, ibi. {Paruum autem &c.} Circa primum tria facit. Primo attribuit magnum deo secundum rationem causalitatis. Secundo per rationem cuiusdam similitudinis, ibi. {Et extra omnem magnitudinem &c.} Tertio secundum dissimilitudinem ibi. {Magnitudo hæc infinita est &c.} Dicit ergo primo, quod Deus dicitur magnus secundũ quòd magnitudinem suam quæ essentialiter ei conuenit, æternaliter tradit omnibus magnis, sicut & dicitur sapiens inquantum, & sapientiam tradit omnibus sapientibus. Vel potest aliter legi quod Deus magnitudinem suam tradit omnibus quæ sunt essentialiter magna, id est, a principio creaturæ usq; in sempiternum. Deinde cũ dicit, {& extra omnem magnitudinem &c.} attribuit ei magnũ secundum quandam rationem similitudinis. Et primo quantum ad eius substantiam. Secundo quantum ad eius effectus, ibi. {Et secundum superplenum &c.} Manifestum est autem quod magnũ creaturis attribuitur secundum rationem excessus. Illa enim magna dicũtur quæ inueniuntur alia excedere. Excessus autem in rebus creatis multipliciter attenditur. Vno modo secundum dimensionem longitudinis, latitudinis, & profunditatis. Et secundum hoc dicitur aliquid magnum respectu alterius, inquantum superexcedit quantitatem eius. Et sic deus dicitur magnus simpliciter, inquantum magnitudo eius extra omnem magnitudinem est superfusa & superextenta. Et dicitur superfusa ad similitudinem rerum humidarum ut aeris & aquæ: superextenta uero ad similitudinem corporum siccorũ, & solidorum. Alio modo attenditur excessus in rebus creatis secundum locum. Et sic locus dicitur esse maior qui est magis continẽs. Vnde & deus dicitur simpliciter magnus, inquantum continet omnem locum. Tertio excessus inuenitur in rebus secundum numerũ. Et sic etiam dicitur Deus magnus simpliciter, inquantũ supergreditur numerum omnem, quia omnis numerus a diuina sapientia procedit, res distinguente, in cuius potentia est plures rerum differentias producere. Videtur autem in rebus maxime infinitum esse quod omnia excedit. Sed ut in rebus creatis inuenitur nihil dicitur infinitum quin sit secundum aliquid finitum, scilicet secundum speciem. Vnde Deus qui est in omnibus infinitus excedit omnem infinitatem. Deinde cum dicit. {Et secundum su. &c.} attribuit deo magnum secundum rationem excessus, qui consideratur ex parte effectuum. Sunt autem tria consideranda in effectibus eius. Primo quidem quòd effusio effectus procedit ex plenitudine causæ, sicut

A quod non est plenum calore, non potest calorem effundere, secundum similitudinem uasis loquimur, quod nisi sit plenum aquæ, non potest aquam effundere. Secundo, quia si sit magis plenitudo, sit magna effusio. Tertio, quòd quanto prior est effusio, tanto id quod effunditur prius recipitur in eo in quod effunditur humor, nisi infusio terræ prius ab ea recipiatur. Et hęc tria in effectibus dei sunt consideranda. Primo enim ex parte dei inuenitur superabundans plenitudo bonitatis. Secundo ex hac abundanti plenitudine sequitur quòd magis faciat. Tertio ex hoc quòd ipse est primordialis causa, sequitur quòd dona ipsius sunt fontana, id est, primordialia. Quicquid enim a quacumque causa recipitur, præsupponit id quod a deo recipitur. Ita ergo {secundum super. ipsius} quantũ ad primum, {& magnificũ} quantum ad secundũ {& fontana ipsi⁹ dona} quantum ad tertium, inquantum ipse dona participantur ab omnibus secũdum effusionem doni, qđ ẽ infinitum ex parte donantis, dona huiusmodi omnino non minorantur, sed semper hñt eandem superabundantem plenitudinem, & numquam minorãtur quantumcumque participentur, immo quanto magis participantur, intantum magis desuper manant, quia quanto aliquid plus recipit de diuinis donis, tanto plus redditur aptum ad recipiendum, & ex parte influentis quod ex infinitæ uirtutis influentia minorari non potest. Deinde cum dicit. {Magnitudo &c.} exponit magnitudinem diuinam per distantiam ad alias magnitudines. Et dicit quòd magnitudo diuina est infinita, quia nulli magnitudini creatæ conuenit. & est etiam sine quantitate, quia non est in genere quantitatis, sed dei magnitudo est esse eius, & est sine numero, id est, sine mensura. Numerus enim habet primam rationem mensuræ, cum per eum etiam quantitates continuę mensurentur.
D Vel quod dicit sine quantitate refertur ad quantitatẽ continuam; quòd autem dicit sine numero, refertur ad quantitatem discretam, & sic per magnitudinem diuinam attenditur excessus causalitatis diuinæ secundum quòd effundit uniuersaliter & superabundanter suam infinitam magnitudinẽ, quæ non accipitur a creaturis in eius infinitate, sed secundum suam capacitatem finito modo eam accipiunt.

Deinde cum dicit. {Paruum autem &c.} Ostendit quomodo paruum dicatur in deo. Et circa hoc tria facit, Primo ponit rationes parui. Secũdo attribuit eas deo, ibi. {Ita igi. &c.} Tertio ostendit differentiam hui⁹ parui ad alia parua, ibi. {Hoc paruum, &c.} Circa primum considerandum est, quòd subtilitas quædam paruitas est, siue accipiatur subtilitas prout est qualitas quædam, secundum quòd corpora subtilia rara dicuntur, prout habent parũ de quantitate sub eis-
E dem dimensionibus, siue accipiatur subtilitas prout est differentia quædam circa quantitatem: sicut enim longum & breue se habẽt ad lineam, latum uero & strictum ad superficiem, ita subtile & grossũ ad corporis profunditatem. Vnde subtilitas paruitatem quandam signat. Ponit ergo tres proprietates parui siue subtilis. Quarũ prima est {quòd excedit omne pondus & omnem distantiam. Et dicit pondus secundum quòd subtile dicitur quod est rarum, tale enim maxime leue inuenitur. Dicit uero distantiam secundum quod subtile opponitur grosso in quo tanta distantia est, magna scilicet profunditas, in subtili uero parua. Excessus autem iste quo paruum & subtile excedit omne pondus & omnem distantiam, non attẽditur secundum maioritatem quantitatis quæ opponitur paruitati, sed sicut unitas excedit numerum, quia mensurat ipsum & non mensuratur ab eo. Secundum proprietatem parui ponit {quòd uadit per omnia sine prohibitione. }Est enim de ratione subtilis quòd sit penetratiuum. Tertiam proprietatem parui ponit {quòd paruum est omnium causa. Et huius probationem inducit, quòd nihil inuenitur quod non

participet formam parui. Paruum enim inuenitur in magnis, sed magnum non inuenitur in paruis, participatum aũt uidetur esse causa participantis, unde & principia in omnibus generibus sunt parua quantitate sed magna uirtute. Deinde cum dicit. {Ita igitur in deo &c.} Assignat prædictas rationes parui deo, & præcipue secundam. Et dicit ꝙ in deo accipitur paruũ, inquantum sine impedimento uadit ad omnia, implendo ea & sola effectibus, & sua præsentia, quia ipse in omnibus est, & iterũ per omnia operatur sicut per ppria instrumẽta. Et ad hoc probandum inducit authoritatem apostoli ad Hebræ. 4. Et primo specialiter ostẽdit ꝙ deus penetrat omnia quæ pertinent ad humanam naturam, in qua primo inuenitur compositio aīæ & corporis, quorũ distinctionem & unionis modum diuina sapientia cognoscit & operatur. Et ideo dicit quòd ptingit usque ad diuisionem animæ & corporis. Secundo in homine est compositio partium corporis, quæ etiam est deo nota. Et ideo subdit, & compagum, quantum ad iuncturam, & medullarum quantum ad ea quę intra membra continentur. Tertio subdit de his quę pertinent ad animam, inter quæ intentiones cordis sunt maxime occultæ & tamen sunt deo notæ. Et ideo subdit, & intentionũ cordis. Et quia ista sunt occultissima, multo magis pertingit per suam scientiam ad entia uniuersalia: nulla enim creatura est occulta uel inuisibilis in conspectu eius, ut dicitur ad Hebr. 4. Deinde cum dicit. {Hoc paruum &c.} Manifestat diuinam paruitatem per differẽtiam ad alia parua. Et primo quidem considerandum est quòd paruum est in genere quantitatis, sed paruum quod de deo dicitur est sine quantitate. Sicut enim est sine quantitate magnus, ita est sine quantitate paruus. Secundo, considerandum est quòd omne paruũ de facili mensurari potest, sed paruum quod de deo dicitur est sine numero. Non enim aliqua mensura comprehendi potest. Tertio cõsiderandum est quòd aliqua res parua de facili detinetur siue ꝑ hoc quòd a cursu suo impeditur, siue per hoc quòd de facili capitur, sed diuinum paruum neutro modo potest teneri, quia eius uirtus non potest impediri, nec deum aliquis perfecte capere potest. Quarto considerandum est quòd ea hoc sunt aliqua parua quæ cito terminantur in termino quantitatis uel diffiniuntur diffinitione substãtiæ comprehendente substantiam, sed diuinum paruum est sine termino & sine diffinitione. Quinto considerandum est quòd ea quæ sunt parua, parum comprehendere possunt, sed ipsa de facili ab aliis comprehenduntur: diuinum autem paruum est comprehensiuum omnium, sed est incomprehensibile ab omnibus.

pagum & medullarum, & intentionum cordis, magis autẽ existentium uniuersorum. Nõ enim est creatura occulta in conspectu eius. Hoc paruum sine quantitate est, & sine numero, & incõprehensibile, non ualens teneri, sine termino, sine diffinitione, & comprehensiuum omnium, ipsum autem incomprehensibile.

L E C. I I.

Idem autem est. &c.} Postquam determinauit Diony. De magno & paruo, hic determinat de eodem & altero. Et primo ostendit quomodo idem attribuatur deo. Secundo quomodo attribuatur ei alterum, ibi. {Alterum autem, &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit modos in quadam summa quibus idem attribuitur deo. Secundo manifestat eos, ibi. Et ipsum secundum &c.} Attribuitur autem idem deo secundũ eius immutabilitatem, prout in psalmo legitur. Tu autem idem ipse es. Immutabilitas autem dei primo quidem attenditur quãtum ad hoc quòd non transmutatur secundum esse & non esse, sicut generabilia & corruptibilia. Et ideo dicit quòd deus est idem æternũ inquantum est supersubstantialiter æternus. Sed quia quædam habent quandam æternitatem inquantum non deficiunt penitus in non esse in aliqua alia conuertibilia, ad hoc excludendum consequẽter dicit, inconuertibile. Secundo excludit motum localem per hoc quód dicit, in seipso manens. Deus enim seipso continetur ut loco sine loco. Tertio excludit motum alterationis & augmenti & diminutionis, cum dicit quòd semper habet secundum eandem formam stare, quia scilicet non mutatur de forma in formam ut de albo in nigrum, uel de quãtitate in quantitatem, ut de paruo in magnum, quia nihil in eo intenditur aut remittitur: quod enim est albũ, habet se quidem secundum idem, sed non eodem modo. Quarto excludit motum qui est secundum habitudinem ad res. Et dicit ꝙ ipse inquantum est ex parte sui semper est eo modo omnibus præsẽs, sed quòd omnia non semper eodem modo se habeant ad ipsum, puenit ex uariatione quę contingit circa res. Deinde cum dicit. {Et ipsum secundum &c.} Exponit ea quæ summatim tetigerat. Et primo hoc quod dixerat {in seipso} manẽs, & excludit ea per quæ pos-

F ses impediri mansio alicuius in aliquo. Quæ quidem sunt quinq;. Primo enim unumquodque manet in loco qui conuenit ei per se, & secundum suam naturam, facile autem remouetur a loco qui cõuenit ei per accidens. Et quantum ad hoc dicit, quòd deus collocatur in seipso secundum seipsum, id est, per se & non per accidens.

L E C. I I.

De eodem & altero.

Dem autem est super substantialiter æternum inconuertibile in seipso manens, semper secun- G dum eadem, & eodem modo habens, omnibus eodẽ modo præsens, & ipsum secundum seipsũ

Secundo aliquid manet ubi firmatur, unde aliqua affigũtur clauis ut permaneant. Et hoc est quod subdit, {firme,} firmatꝰ ē. n. in seipso secundũ infinitatem suæ uirtutis. Tertio cõtingit ꝙ aliquid firmatum in aliquo non potest manere in ipso, quia accidit corruptio aut putrefactio eius quod firmabat, sicut lapides non manent in pariete, corrupto cemento. Et ad hoc excludendum a deo subdit {& incontaminate. Quarto prohibetur aliquid manere, quia non est optime collocatum, sed potest ad melius perduci. Et ad hoc excludendum dicit. {In optimis finibus,} id est, summitatibus. Quinto prohibetur aliquid permanere propter diuersitatem eorum quę ad institutionem rei concurrunt, quorum unũ trahit huc & aliud illuc. Et quantum ad hoc dicit, {abundantis identitatis, quia in deo est perfectissima identitas, omnem diuersitatem excludens. Deinde cũ dicit, {intransmutabile, &c.} Exponit quod dixerat, {semper secundum eadem & eodem modo habens} Et primo quantum ad alterationem. Et dicit quòd est {intransmutabile.} inquantum nõ po- H test uariari secundum magis & minus, {& in oppositum cadere nõ ualens,} inquantum non mutatur de forma in formam oppositam. Deinde exponit dictorum causam. Quod enim aliquid non transmutetur uel non cadat in contrarium, una causa potest esse, quia habet fortem uirtutem actiuam ad resistendum, ut patet in igne. Et quantum ad hoc dicit, {forte.} Alia causa potest esse, quia nõ habet in seipso mutabilitatis principium. Et quantum ad hoc dicit {inuariabile.} Hoc autem principium uariabilitatis est quandoq; quidem ex permistione extranei. Et ad hoc excludendũ dicit, {mundum,} uel purum, secundum aliam translationem. Purum uel mundum dicitur quod est extraneo nullo impermistum. Quandoque uero principium uariabilitatis est principium materiæ in eo quòd uariatur quando ab agente reducitur in aliam dispositionem. Et ad hoc excludendum dicit. {immateriale.} Quandoque uero uariabilitatis principium est compositio alicuius rei ex diuersis, sicut corpora mista uariabilia sunt, non solum quia sunt materialia, sed etiã quia sunt ex contrariis composita. Et ad hoc excludendum dicit, {simplicissimum.} Quandoque uero uariationis ratio est indigen- I tia eius quod uariatur. Quod enim est imperfectum naturaliter tendit in perfectionem suam. Et ad hoc excludendum dicit, {non indigens.} Deinde ad excludendum motum augmenti subdit, non augmentabile.} Ad excludendum uero motum decrementi subdit, {non minorabile.} Ad excludendum uero transmutationem generationis subiungit, {ingenitum,} id est non generatum. Quandoque autem dicitur aliquid non generatum, quia nondum accepit esse per generationem, sicut ea quæ in futuro generabuntur. Ad illum modum excludendum subdit. {Non sicut nondum genitum} Quandoque autem dicitur aliquid non generatum, quia eius generatio est incœpta, sed nondum consummata. Et ad hoc excludendum dicit, {aut imperfectum.} Quandoque autem dicitur aliquid non generatum non simpliciter sed secundum quid, sicut si dicamꝰ illum hominem non esse generatum ab illo, uel si dicamus hoc non esse generatum hominem sed esse generatum animal. Et ad hoc ex- K cludendum dicit, {aut non sicut factum ad hoc.} id est. ab aliquo determinato generante, {aut istud.} quantum ad certum generationis terminum. Quandoque autem dicitur non generatum aut nõ factum quod impossibile est esse, ut hominem esse asinum. Et ad hoc excludendum subdit, {neque sicut nusquam,} id est, nullo loco uel nunquam, id est, in nullo tempore, & nullo modo existens. } Deinde qualiter de deo dicatur ingenitum per oppositum ad præmissa, subdit dicens quòd deus dicitur {ingenitum sicut omne,} id est, quia ipse quodammodo est omnia, inquantũ omnia in ipso præexistunt. Et ideo hoc opponitur ei quod dixerat, {neque sicut nusquam nullo modo existens.} Dicitur etiam ingenitum, non sicut nondum genitum sed sicut semper existens. Dicitur etiam ingenitum, non sicut imperfectum, sed sicut per se perfectum existens. Sic ergo ostendit differentiam dei ad ea quæ non dicuntur generata. Vnde consequenter ostendit differentiam dei ad ea quæ dicuntur generata. Omnis enim generatio est transmutatio ex hoc toto in hoc totum. Ex quo sequitur quòd non sit semper idem. Et ad hoc

exclu-

in seipso firme & incontaminate in optimis finibus abundantis identitatis collocatum, intransmutabile, in oppositū non ualens cadere, forte, inuariabile, mundum, immateriale, simplicissimum, non indigens, non augmentabile, non minorabile, ingenitum, non sicut nondū genitum, aut imperfectum, aut sicut ad hoc, aut istud non factū, aut nusquam nullo modo existens, sed sicut omne ingenitū, & absolute ingenitum & semper existens, & semper per se perfectum existens, & idem existens secundum seipsum, & a seipso uniformiter, & identitatis forma determinatum, & idē ex eodem omnibus ad participādum conuenientibus supersplendēs, & alia aliis coordinans, abūdantia & causa identitatis in seipso, & contraria eodem modo praehabens, secundum unam & singularem totius identitatis excedentem causam.

Alterum attribuitur deo.

ALterum autem, quoniā prouisiue deus omnibus adest, & omnia in omnibus propter omnium fit saluationem, manēs in seipso & propria identitate, & ingressibiliter secundum operationem unam & impausabilē stans, & seipsum donans indeclinabili uirtute ad deificationem conuersorum, & alteritatē uariarum figurarum dei secundum multiformes uisiones, altera quaedam praeter hoc quòd apparent, apparentibus significare putandum est. Sicut enim si animam ipsam sermo formaret corporaliter & partes corporales simplici circumponeret, aliter
B intelligeremus in ipsa partes circumpositas simplicitati secūdum proprietatem animae, & caput quidem mentem, collum autem opinionem sicut in medio rationis & irrationabilitatis, pectus autem furorem, uentrē autem concupiscentiam, crura autem & pedes naturam diceremus, partium nominibus signis potentiarum utentes, multo magis alteritatem formarum & figurarum in eo qui est super omnia sanctis & deo conuenienti-
C bus, & mysticis reserationibus purgari conuenit. Et si uis triplices, corporum figuras impalpabili & infigurabili deo circumponere, latitudo quidem diuina est dicēda superlatus dei ad omnia processus. Longitudo autem uirtus super tota extenta. Profunditas autem omnibus existētibus incomprehensibile occultum & ignorantia. Sed ne lateamus nosmetipsos ex reseratione figuratarum alteritatis, & forma-
D rum, incorporales dei nominationes his quę sunt per signa sensibilia commiscentes, propter quod de istis quidem in Simbolica theologia. Nunc autem ip-

excludendum dicit, & idem existens. Quòd autem res generata non sit semper idem, ex duobus contingit. Primo quidem, quia determinatur ad esse specificum non per seipsum totum, sed per aliquam sui partem, scilicet per formam, & propter hoc corrumpitur & generatur, secundum quòd una forma separatur a materia & aduenit altera, quod autem est forma determinet eum secundum seipsum totum ad suum esse specificum. Secūdo, quia res generate determinatur ad suū esse non a seipso, sed ab actione generantis. Et ideo ad hoc excludendum a deo dicit, ꝙ Deus existit {idem} sicut {determinatum} ad hoc quòd {uniformiter} se habeant {&} secundum formā {identitatis} non secundū aliud aut ab alio, sed {secundum seipsum & a seipso.} Deinde cum dicit. {Et idē ex eodem &c.} Ostēdit quomodo per Deum aliam identitatē habent. Et hoc dupliciter. Vno modo secundū quòd tribuit idētitatem rebus in propria natura existentibus. Et dicit ꝙ hoc idem quod est deus supersplendet omnibus ad hoc ꝙ participant suam identitatē secundū uniuscuiusque conuenientiam. Alicui enim dat ꝙ sit idem simpliciter. Et his quae sunt secundū se diuersa dat identitatem ordinis secūdum quòd alia aliis coordinat. Alio modo secundum ꝙ res quae in propriis naturis sunt diuersae, sunt idem, prout sunt in deo. Et quantum ad hoc dicit quòd propter abundantiā suae {identitatis} & propter hoc quòd ipse est omnis identitatis {causa.} Et cōtraria praehabet in seipso, non diuersimode sed eodem modo, sicut diuersi effectus sunt uniformiter in eo quòd est una & singularis per excessum causa totius identitatis.

DEinde cum dicit. {Alterum autem &c. ostendit quomodo alterum attribuatur deo. Et ponit duos modos. Quorum primus est quòd alterum attribuitur deo inquātum adest omnibus sicut participantibus ipsum per quandam similitudinem secundum perfectiones quas per eius prouidentiam recipiunt, & hoc propter salutem & bonum omnium fit omnia in omnibus inquātum, scilicet nulla perfectio est in rebus quae non sit aliqua Dei similitudo, ita ut dici possit semper suae similitudinis participationem in sapientibus sapientiae, in iustis iustitia, in uiuentibus uita, & in potentibus uirtus, & sic de aliis. Et ne aliquis male intelligeret quòd Deus fit omnia in omnibus, excludit a deo modos quibus una creatura fit in alia. Quod quidem contingit dupliciter. Vno modo per transmutationem eius quod in alio fieri dicitur, sicut ignis fit in corpore misto per aliquam sui transmutationem, & cibus fit in corpore misto per hoc quòd in corpus cōuertitur. Vnde ad hoc excludendum dicit {manens in seipso.} Alio modo aliquid fit in altero per hoc quòd sua actione transmutat illud in sui similitudinem, sicut ignis generans sibi formā secundum suae similitudinem fit quodam modo in igne generato. Et hoc aliquo modo accedit ad modum quo dixerat Deum in re-
A bus fieri, sed multipliciter deficit. Primo quidem, quia ea quae in rebus naturalibus generant sibi similia, non semper eadē manēt, & ideo ut conseruent se secundum similitudinem speciei similia sibi generant. Et ad hoc excludendum dicit. {& propria identitate.} Secūdo, quia actio agētis qua facit sibi simile, est aliquid egrediens ab agente in patiens, quod in deo locum non habet, quia eius actio est eius substantia. Vnde ad hoc excludendum dicit, {& ingressibiliter.} Tertio, quia agens creatum facit se in diuersis secundū diuersas operationes, quod deo non conuenit. Et ideo subdit, {secūdū operationē unā.} Quarto, quia actio agentis facientis sibi simile, non est continue & sempiterna sicut actio dei. Et ideo dicit {& impausabilē.} Quinto, quia agēs naturale simul & patitur & mouetur. Et ad hoc excludēdum a deo subdit, {stans}. Sexto, quia uirtus agētis naturaliter in sua actione debilitatur, propter hoc quòd simul patitur. Et ad hoc excludendum dicit, quòd deus {indeclinabili uirtute} donat {seipsum} per quandam sui participationem {ad deificationē conuersorum} id est, ut assimilet sibi ea quae ad se conuertit. Deinde cum dicit. {Et alteritatem uariarum, &c.} ponit secūdum modum quo alterū attribuitur deo. Et primo ponit istū modum. Secundo ostendit eum ad propositā intentionem non pertinere, ibi. {Sed ne lateamus &c.} Dicit ergo primo, ꝙ deo ēt attribuitur alteritas diuersarum figurarum secundum multiplices uisiones Prophetarum, in quibus aliquando uisus est ut leo, aliquando ut agnus, aliquando ut homo. Quae quidem diuersimode signant, alia quidē signant praeter ea quae in superficie apparent. Et hoc manifestat per exemplum in anima. Si enim aliquis uellet describere animam ad modum corporis, quamuis ipsa sit simplex aliter quē in corpore intelligeremus in ipsa partes corporeas attributas simplicitati. Nam per caput intelligeremus mentē, quae praesidet om-
E nibus partibus animae, sicut caput omnibus partibus corporis. Per collum autem opinionem, quae medio modo se habet inter rationem scientem ueritatem & inter irrationabiles partes animae scientia ueritatis carentes. Per pectus autem intelligeremus furorem, id est, irascibilem, propter pectoris fortitudinem. Per uentrem autem concupiscibilem, propter ueneris mollitiem, uel quia concupiscentia deseruit ueneri, sicut & irascibilis habet sedem in corde, quod est in pectore. Sed per crura & pedes diceremus significari naturales uires animae nutritiuae per quas sustentatur uita. Et ita uteremur nominibus partium corporaliū quasi quibusdam signis potentiarum animae secundum similitudinem quandam. Vnde multo magis diuersitatem formarum & figurarū in deo qui est super omnia oportet purgari a corporalibus phantasiis per sanctas expositiones deo conuenientes & mysticas, quae scilicet accipiunt occultum ex manifesto. Vnde si aliquis deo qui est impalpabilis & infigurabilis uelit attribuere tres dimensiones corporum, sicut Apostolus facit ad Ephe. 3. dicendum est

quid

quòd latitudo dei nihil est aliud quàm processus diuinæ prouidentiæ, qui omnibus superfertur quasi continens omnia. Longitudo autem dei dicetur uirtus quæ super tota extenditur, penetrãs omnia a summo usque ad imum. Profunditas autem dei dicetur occulta & ignorata dei essentia quæ est incompræhensibilis omnibus existentibus. F

Deinde cũ dicit. {Sed ne lateamus &c. Ostendit prædictã uarietatem ad propositum non pertinere. Et dicit quòd non debemus nos ipsos decipere exponẽdo dei nominationes, quæ sunt secundum formas & figuras, quia per hoc commisceremus istam doctrinam Simbolicæ, ad quam pertinet exponere corporales dei nominationes quæ accipiuntur per signa sensibilia. Sed ad præsens propositum pertinet ut alteritatem deo attributã non suspicemur esse aliquam uariationem dei qui habet superemineñtẽ & incõuersibilẽ, idest, immutabilem identitatem, sed per hoc intelligamus formationẽ secundum quã multiplices formas attribuit, & tamẽ omnia in unum ordinem reducit. Et econuerso, uniformitas multorum processuum diuinæ fecunditatis ad omnia, quæ pertinent ad primũ alteritatis modum supra assignatũ.

sam diuinam alteritatem nõ uariationem quandam super incõuersibilis idẽtitatis suspicemur, sed unitiuam ipsius multiplicẽ formationem, et uniformes multæ fœcunditatis ad omnia processiones.

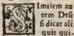
L E C. III.

G

De simili & dissimili.

Similem autem Deum si dicat aliquis quidem ut eumdẽ sicut totum per totum sibiipsi singulariter & indiuisibiliter existentem similem, non est improbanda nobis similis Dei nominatio. Theologi autem existentem super omnia Deum secundum quòd ipse est, nulli dicunt esse similem. Ipsum autem similitudinem diuinam dare his qui ad ipsum existentem super omnem diffinitionem & rationem conuertuntur secundum uirtutem imitatione & est diuinæ similitudinis uirtus, quæ aduenientia omnia ad causam conuertit. Ista igitur dicere conuenit similia Deo, & ea secundum diuinam imaginem, & assimilationem. Neque enim ipsis Deum esse similem, quo- H

L E C. III.

Imilem autem Deũ si dicat aliquis quidem ut eundem &c.} Postquam Dionysius determinauit de eodem & diuerso, hic determinat de simili & dissimili. Et primo de simili. Secundo de dissimili, ibi. {Et quid oportet de isto &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo similitudo attribuitur deo. Secundo quòd Deus est similitudinis causa, ibi. {Omnibus autem similitudinem &c.} Circa primum duo facit. Primo attribuit deo similitudinem, secundum quòd ipse dicitur sibi similis. Secundo per comparationem ad alia, ibi. {Theologi autem existẽtem &c.} Dicit ergo primo, quòd si quis uelit dicere quòd Deus sit similis sibiipsi, talis expositio diuinæ similitudinis non est improbanda. Excludit autem duo a deo per quæ aliquid potest esse sibiipsi dissimile, uno modo quia non semper manet idẽ, sed mutatur de forma in formam, aut de dispositione in dispositionem. Secũdo potest dici aliquid sibi simile, quia est compositũ ex contrariis uel ex dissimilibus partibus. Et ad hoc excludẽdũ dicit {totum per totum} Deum {sibi similem.} Et quia totum cõsueuit dici quod in partes diuiditur, uel subiectiuas, sicut totum uniuersale, uel integrales, sicut totum integrale. Ideo ad excludẽdum rationem totius uniuersalis, dicit {singulariter} ad excludẽdum uero rationem totius integralis dicit {indiuisibiliter.} Deinde cum dicit. {Theologi autem existentem &c.} agit de similitudine dei per comparationem ad alia. Et dicit quòd diuinorum tractatores Deum qui super omnia existit, secundũ quòd in suo esse consideratur, nulli rei dicunt esse similem, sed dicunt quòd ipse dat similitudinem suam rebus quæ {conuertuntur,} idest, accedunt ad ipsum secundum quandam imitationem possibilem secundum eorum uirtutem, non ita quòd perfecte ipsum imitari possint, quia ipse est {supra omnem diffinitionem} & distinctionem, i. supra terminos cuiuscunque naturæ, {& supra omnem rationem} id est, supra omnem apprehensionem. Et uirtus huius similitudinis ad Deum quæ a deo rebus donatur in hoc apparet, K

quòd omnia quæ proueniunt a deo sicut effectus a causa, conuertuntur per desiderium ad ipsum sicut ad propriam causam, ꝙ non esset nisi omnia haberent aliquam similitudinem ad Deum. Vnumquodque. n. amat & desiderat simile sibi. Quia ergo omnia conuertuntur per desiderium in Deum, conueniens est dicere ꝙ omnia sunt similia deo, non secundum æqualitatẽ, sed per quandam assimilationẽ & priuationẽ uel imaginis sumitur. Et ꝙ talis sit similitudo rerũ ad Deum, ex hoc apparet, quia nõ dicimus esse Deũ similẽ aliis rebus, sicut neque hõ dicitur esse similis suæ imagini. In his. n. quæ sunt unius ordinis, põt dici ꝙ aliqua mutuo sint sibi inuicem similia, ita ꝙ similitudo ad alterutrum cõuertatur, ita ꝙ dicamus hoc esse simile illi, & illud isti. Ambo enim possunt dici inuicem similia, propter hoc ꝙ similia dicuntur secundum ꝙ participant unam formam quæ præexistit in causa cõmuni, ad quam utrunque coordinatorũ habet similẽ habitudinẽ, sed in causis & causatis non debet recipi cõuersio similitudinis. Causatum. n. & quod deducitur ex alio nõ põt dici simile causæ a qua deducitur, sicut nec imago hominis. Et hoc ideo, quia causa nõ dependet ab effectu, ut solum isti uel illi suam similitudinẽ donet, sed effectus dependet a cã a qua sola participat similitudinis rationem. Et

niam neque proprie homo imagini est similis. Etenim in coordinatis quidem possibile est & similia ipsis sibi inuicem esse & conuertere ad alterutra similitudinem, & esse ambo sibiinuicem similia secundum præcedentem similis speciem, In causa autem & causatis non recipiemus conuersionem. Non enim solis istis uel istis simile esse donarum est, omnibus autem similitudinem participantibus Deus fit causa quòd sint similia, & erit ipsius substãtificator similitudinis & quod est in omnib' simile, uestigio quodam diuinæ similitudinis est simile & unitionem ipsorum complet. Et quid oportet de isto dicere? Ipsa .n. theologia dissimilem ipsum esse prædicat, & omnibus non coordinatum, sicut ab omnibus alterum. Et hoc quidem est inopinabilius quòd neque esse aliquid simile ipsi dicit. Et quidem non est cõtrarius sermo assimilationi ad ipsum. Etenim eadem similia sunt Deo & dissimilia, hoc quidem secundum contingentem non imitabilis imitationem, hoc autem secũdum quòd causata minus habent causa & mensuris infinitis & incompatabilibus deficientia.

I

hæc dependentia designatur, cum dr̃, effectus esse suæ causæ, cum uero dr̃ ꝙ coordinata sunt sibi inuicẽ similia, designatur dependentia utriusque ad unã causam. Sic igitur patet ꝙ Deus qui est omnium cã, nõ potest dici aliis similis, sed alia ei similia esse dicũtur. Deinde cum dicit. {Omnibus aũt &c.} Ostẽdit quomodo Deus est causa similitudinis rebus. Et dicit ꝙ omnia quæcunque participant similitudinẽ, hoc habent a deo sicut a cã ꝙ similia sint. Similia. n. dicuntur aliqua secundum ꝙ conueniunt in aliqua forma, omnis autem forma est a deo. Et non solũ est causa similium, sed etiã est causa ipsius similitudinis, sicut & supra dictum est ꝙ non solũ est causa uiuentium, sed et ipsius uitæ. Et quicquid dicitur simile in quibuscunque rebus creatis, dr̃ simile {quodã uestigio} id est, quadam repræsentatione diuinæ similitudinis, ex qua perficitur non solum similitudo sed et omnis unitio quæ est in rebus. Deinde cum dicit. {Et quid oportet de isto dicere &c.} Determinat de dissimili. Et dicit ꝙ ideo oportet de hoc amplius dicere. ꝙ Deus non est similis rebus sed magis similitudinis causa, quia sacra doctrina prædicat illum esse dissimilem & non eiusdẽ ordinis cum aliis, quia ipse est ab omnibus diuersus, ut patet Esayæ. 40. Cui similem fecistis Deum? Et quod magis uidetur inopinabile, nihil dicunt esse simile deo, secundũ Psal. Deus quis similis tibi? Et iterum. Non est similis tui in diis domine: Et tamẽ hoc nõ est cõtrariũ ei quod supra dictũ est de assimilatione totorũ ad Deũ, eadẽ enim põt dici deo & similia & dissimilia. Similia qdẽ secundum ꝙ imitãt Deũ, qui nõ est perfecte imitabilis a creatura, secundum ꝙ cõuenit ei i. inquantũ possibile est creaturæ. Dissimilia aũt secundum ꝙ causata minus perfectionis hñt q̃ cã. Ne tamẽ aliquis intelligeret per hoc ꝙ dicit minus, aliquã proportionẽ, sicut contingit in rebus quæ sunt unius generis, quorum unũ est altero perfectius, subiungit ꝙ creaturæ deficiunt a deo non secundum aliquã determinatã mensurã, sed infinite & incompatabiliter, & pro tãto dicuntur ei dissimilia.

L E C.

LECTIO. IIII.

Vid autem & de diuina statione aut sessione dicim⁹ &c.} Postquam determinauit Dionysius de simili & dissimili, hic determinat de diuina statione & sessione & motu. Et primo de statione & sessione. Secundo de motu, ibi. {Quid autem & quando rursus &c.} Circa primũ duo facit. Primo ostendit quomodo sessio aut statio attribuat deo. Secundo determinat causalitatem diuinæ stationis aut sessionis, ibi. {Et hoc supersubstãtialiter, &c.} {attribuit autem deo stationem & sessionem tripliciter. Primo quidem quãtum ad hoc quòd ipse in se existit & hoc est quod dicit, quòd de diuina statione & sessione, per quæ immobilitas quædam designatur, nihil aliud dicere possumus præter hoc quòd ipse nõ stat, aut sedet tanquã sustentatus in aliquo altero, sicut nos, sed in seipso manet, nõ quidem mobiliter, sicut homo sedet in sede a qua potest remoueri, neque secundum aliquam diuersitatẽ sui a se, sicut differt homo a loco in quo sedet aut stat, sed secundum immobilem idẽtitatem, neque iterũ communi modo sicut qualibet res quodam modo est in seipsa, inquantum continetur infra terminos suæ naturæ, sed singulariter est simplex in seipso. Sic enim sibi ipsi innititur, quòd a nullo alio dependet, & est fixus & omnibus supercollocatus. Secundo attribuit deo stationem & sessionem quantum ad operationem. Et hoc est quod dicit, quòd Deus operatur semper se-
D cundum eandem sapientiam, uirtutem, & bonitatem, & huiusmodi, & circa idem quantum ad obiectum suæ operationis, quia semper eius operatio est circa seipsum inquantum intelligẽdo & amãdo se, omnia operatur, & eodem modo, secundum modum operationum, prout operatur ad operationem. Nõ enim debilitatur aut fortificatur in agendo. Tertio attribuit deo stationem & sessionem per remotionem omnis passionis uel transmutationis ab ipso. Et dicit, quòd statio aut sessio attribuitur deo & secundum quòd non habet ex seipso aliquam causam suæ transmutationis, & secundum quòd non potest ab aliquo exteriori moueri in contrarium, sed totaliter est immobilis. Deinde cum dicit. {Et hoc supersubstantialiter &c.} Agit de causalitate diuinæ stationis & sessionis. Et dicit quòd ea quæ prædicta sunt, attribuuntur deo supersubstantialiter, quia ipse est causa omnis stationis & sessionis quæ in rebus creatis inue-
E nitur, inquantum est super omnem sessionem & stationem, & omnia stabiliuntur in ipso deo qui custodit ea ne commoueantur a statione uel permanentia in propriis bonis. Deinde cum dicit. {Quid autem & quando rursus &c.} determinat de motu diuino. Et primo ostendit quomodo motus attribuitur deo. Secundo quomodo attribuantur deo differentiæ motus, ibi. {Et rectum quidem intelligere &cet.} Dicit ergo primo, quòd quando sacræ scripturæ doctores, dicunt Deum qui est immobilis moueri, & ad omnia procedere, intelligendum est, sicut decet Deum. Religiose enim & secundum rectam fidem existimandum est quòd Deus moueatur, non sicut ea quæ ab aliis portantur, aut quocumque modo per se mutantur, uel per alterationem, qua aliquid mutatur de qualitate in qualitatem, aut secundum motum modalem, quo aliquid mouetur de uno modo mouendi in alterum, sicut de minus albo in magis album, uel de minori quantitate in maiorem, aut secundum motum localem, ut rectum uel circularem uel obliquum ex duobus compositum, neque etiam secundum motum intelligibilem, secundum
A quòd intellectus creatus mutatur de una conceptione intelligibili in aliam, neque secundum motum animalem, secundum quòd animal mutatur de una apprehensione in aliam, uel de una affectione in aliam, neque etiam secundum motum naturalem, secundum quòd aliquid transmutatur de una natura in aliam, sed dicitur Deus moueri, inquantum omnia ducit adhoc quòd sint, & inquantum cõtinet omnia in suo esse, & non solum agit ad substantiam, & in ea continet res, sed inquantum uniuersaliter omnia prouidet, dans rebus & uitam, & sapientiam & uirtutes & alia huiusmodi, & in eis conseruat. Ex istis autem effectibus dicit Deus moueri duplici ratione. Primo quidem, quia ipse prouidendo omnibus adest omnibus quodã circuitu qui mensurari non potest omnia concludendo. Cum enim ipse sit mensura omnium, a nullo mẽsuratur, sic dum circa diuersa suam præsentiam exhibet, quædã similitudo motus in eo apparet. Nos.n. diuersis adesse non possum⁹ nisi moueamur. Alia ratione propter prædictos effectus dicitur moueri, inquantum operationes, & processiones donorũ quæ ea sua prouidentia rebus confert, ad omnia existentia perueniunt. Et sic quadã similitudine mot⁹ in deo apparet, dum primo consideratur essentia, aut sapientia, aut aliquid huiusmodi in deo, sicut in summo rerum uertice, & deinde deriuatur quasi per quẽdam defluxum ad alias res. Et non solum theologi motum deo
D attribuunt, sed & nobis permittitur ut decenter laudemus motum dei immobilis. Deinde cum dicit. {Et rectum quidem &c.} Ostendit quomodo deo attribuuntur differentiæ motus. Et quia illud quod in recto mouetur, mouetur uniformiter a quodam principio usque ad finem, dicit quòd rectum motum intelligere conuenit in deo secundum quòd operationes ipsius procedunt indeclinabiliter & inflexibiliter. Eius enim operatio non curuatur, sed semper in directum procedit, secundum dei dispositionem. Possumus & per rectũ motum intelligere productionem rerũ omnium ab ipso. Sic enim eius causalis operatio procedit per omnia media in directum usque ad ultimum. Obliquus autem motus ea diuersis componitur. Et sic motus obliquus deo attribuitur, inquantum in eius operatione simul intelligitur & processio & statio. Processus quidem quantum ad rerum productionem. Statio autem quantum ad inuariabilitatem diuinæ operationis. Sic igitur quia processus dei non est sine
E stabilitate, dicitur processus stabilis. Quia uero statio dei non est sine rerum productione, dicit statum generationem. In motu autem circulari tria est considerare. Primo quidem quòd quodlibet punctum signatum in circulo, est idem & principium & finis. Secundo quòd in ipsa linea circulari est considerare concauum & conuexũ. Et ex parte quidem concauitatis continet alia, ex parte uero conuexi contineri ab aliis potest. Tertio quòd id quod circulariter mouetur, redit suo circulari motu ad primum a quo incipit moueri. Sic ergo dicitur secundum circulum moueri, inquantum in se continet omnem identitatem & omnia media & omnia maxima, in quo tangit proprietatem primam, & inquantum continet circundantia, quod pertinet ad rationem concauitatis, & circundata, quod pertinet ad rationem conuexitatis, in quo tangit secundam proprietatem, & inquantum continet conuersionem ad ipsum sicut ad finem eorum quæ processerunt ab ipso sicut a principio, in quo tangit tertiam proprietatem. Deinde cum dicit. {Si autem aliquis &c.} Determinat de æqualitate. Supra enim de inæqualitate deter-

LEC. IIII.

De statione, sessione & motu.

Vid autem, & de diuina statione aut sessione dicimus? quid autem aliud quidem præter hoc quòd
B manet in seipso ipse Deus, & immobili identitate singulariter est fixus & supercollocatus, & quòd secundum eadem & circa idem & eodem modo operatur, & secũdum quòd ipse intrãsmutabilis est ex seipso omnino, & quòd non potest ipse in contrarium moueri, & totaliter est immobilis; & hoc supersubstantialiter? Ipse enim est omnium stationis & sedis causa, qui est super omnem sedem & stationẽ,
C & in ipso cuncta consistunt ex propriorum bonorum statione incommota custodita. Quid autem & quando rursus theologi, & ad omnia procedentẽ & motum dicunt immobilem. Non enim ut decet Deum, & hoc est intelligendum. Moueri enim ipsum religiose æstimandum est, non secundum portationem aut mutationem, aut alterationem, aut modalem aut localem motum, non directum, non circularem, non ex ambobus, non intelligibilem, non animalem, non naturalem, sed eo quòd substantiam agat Deus, & cõtineat omnia, & totaliter omnia prouideat, & eo quòd adsit oĩbus omnium circuitu immensurabili, & ad existentia omnia prouisiuis processibus & operationibus. Sed & motus dei immobilis, ut decet Deum, laudari sermone permittitur. Et rectum quidem intelligere conuenit, indeclinabilem, & inflexibilem processum operationum & ex ipso totorum generationem. Obliquum autem stabilem processum, & generatiuũ statum. Secundum circulum autem identitatem & media & extrema circundantia & circundata continere, & conuersionẽ ad ipsum eorum quæ ab eo processerunt. Si autem aliquis in eloquiis dei nominationem, eiusdẽ autem iustitiæ inæquali sumat, dicendum & æqualem esse Deũ, non solum sicut simplicem, & indeclinabilem, sed & sicut ad omnia & per omnia æqualiter procedentem, & sicut ipsius per

determineuerat, prout est effectus iustitiæ, quæ potest inæqualitatem uel excludere vel causare, nunc uero determinat de æqualitate secundum se. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit qualiter æqualitas deo attribuitur, sicut cui conuenit ipsa æqualitas. Secundo qualiter attribuitur ei ut causæ, ibi. {Et sicut ipsius per se æqualitatis. &c. } F

se æqualitatis substantificatorem secundum quam æqualiter operatur per omnia similem illorum inuicem ambulationem, & suscipientium æqualem participationem secundum singulorum opportunitatem, & æqualem secundum dignitaté ad omnia distributam donationem, & secundum hoc quòd omnē præaccepit æqualitatem intelligibilem, intellectualem, rationalē, sensibilem, substantialem, naturalem, uoluntariam, segregate & unitiue in seipso, secundum uirtutem omnis æqualitatis, effectiuam super omnia existentem. G

Tertio qualiter attribuit ei ut omnem æqualitatem præhabenti, ibi. { Et secundum hoc quòd omnem præaccepit, &cæt. } Dicit ergo primo, quòd si quis in sacra scriptura velit in nomine æqualitatis accipere nominationem diuinę identitatis aut diuinæ iustitiæ, poterit hoc conuenienter facere. Aequalitas enim est vnitas quantitatis. Si ergo ista vnitas attribuatur deo secundū seipsum, dicetur Deus esse æqualis ratione vnitatis diuinæ, quæ attenditur & secundū eius simplicitatem, quia nō est compositus ex multis, & secundum immobilitatem, quia semper vno modo se habet. Et hoc est quod dicit. {Dicendum est deum esse æqualem sicut simplicem & indeclinabilem. } Si uéro consideretur diuina unitas per comparationem ad effectus circa quos vniformiter operatur quantum est ex parte sui, sic æqualitas ei attribuitur inquantū procedit diffundendo effectus ad omnia æqualiter & per omnia. Ad omnia dicit, quantum ad hoc quòd omnia recipiunt influentiam diuinæ operationis. Per omnia vero dicit, inquantum diuina operatio transit per totam rem a principio usque ad finem, & iterum, inquantum per vnam rem transit ad aliam dum vtitur vna re tanquam in alia agente. H Sic igitur vnitas simplicitatis & immobilitatis pertinet ad rationem identitatis diuinæ, unitas autem operationis in effectus pertinet ad rationem iustitiæ. Et ideo dixerat quòd in æqualitate intelligitur dei nominatio & eiusdē & iustitiæ. Deinde cum dicit. {Et sicut ipsius &c.} Ostendit quomodo attribuitur æqualitas deo sicut causæ. Et dicit, quòd dicimus Deum esse æqualem {sicut substantificatorem} id est, causam {ipsius per se æqualitatis, } id est, ipsius æqualitatis in abstracto consideratæ, secundū quam quidem æqualitatem in rebus causatis Deus res facit æquales dupliciter. Primo quidem quantum ad actiones & passiones, siue communicationes & receptiones. Et hoc est quod dicit, quòd Deus secundum æqualitatem causatam, æqualiter operatur in omnibus & similiter omnia se inuicem perambulent, dum scilicet actio diuina per transit in omnia & operatur æqualem participationem suscipientium, inquantum scilicet vnumquodque passiuum suscipit effectū agentis. I Sed non intelligenda est similitudo & æqualitas ambulationis & susceptionis prædictæ, secundum æqualitatem quātitatis, qua une res est magis receptiue quàm alia, sed secundum æqualitatem proportionis, quia vnumquodq; proportionaliter agit aut patitur sm modum suum. Et hoc est quod dicit {sm singulorū opportunitatem. } Alio modo æqualitas potest considerari in re sm ea quæ rebus insunt, sicut formæ, quantitates, qualitates, & alia hmōi. Et quātum ad hoc dicit q Deus operatur æqualē donationē distributam ad omnia. Quod iterū nō est intelligendū de æqualitate quātitatis, quia non omnia alba hñ: æqualē albedinē, neq; omnia magna æqualē magnitudinē sed est intelligendū de æqualitate proportionis, qua unūquodq; habet de donis diuinis sm æqualē proportionē. Et hoc est quod dicit sm dignitatē. } Deinde cum dicit. {Et sm hoc q omnē &c. } K Ostendit quomodo æqualitas attribuitur deo sm q præhabet omnem æqualitatē. Et dicit q dicimus Deum esse æqualem, {sm q præaccepit in se omnē ęqualitatē}. s. {intelligibilē & intellectuale} quantū ad angelos, qui dicūtur intelligibiles sm q intelligūtur, & intellectuales sm q intelligūt, {rōnalē, } quantū ad homines, {sensibilē} quantū ad animalia, {substantialē} quātū ad omnia quę quocūq; modo sunt, {naturalē}, quantū ad ea quæ fiūt a proposito, hanc inquit omnē ęqualitatē {præaccepit} Deus & {in seipso, } non ut haberet eo modo quo est in singulis, sed { segregate}. i. singulari modo pręaliis, neq; sm aliquā diuersitatē sicut in creaturis differt ęqualitas intelligibilis e rōnali, sed {vnitiue, }. i. sm aliquod unū. s. {sm uirtutem} quę est effectiua omnis ęqualitatis, quę etiam est existens super omnia, omnes enim effectus pręexistunt virtualiter in sua causa secundum eius uirtutem.

C A P. X.

De omnipotente, uetere dierum, in quo & de æuo & de tempore.

L E C. I.

Ide autem verbo multorum nominum Deum, situt omnipotentem, sicut veterem diernm laudare. Hoc enim dicitur quidem propter hoc quòd omnium ipse est omnipotens sessio, continens & circuiens tota, & collocans & fundans & circumstrin-

SVPER CAPVT X. LEC. I.

Ide autem uerbo multorum nominum Deum, sicut omnipotentem, &c. } Postquam Dionysius exposuit diuina nomina, quæ signant perfectiones rebus inhęrentes, vel absolute vel secundum comparationem unius ad alterum, hic exponit quędam nomina quę dicuntur de deo secūdum rationem vniuersalis principii esse ducet onis rerum. Dicitur enim Deus omnipotens, inquantum est vniuersale principium omnis esse rerum. Antiquus vero dierum dicitur, inquantum est principiū omnis durationis. Et quia nomina durationis sūt ęuum & tempus, ex consequenti determinatur de ęuo & tempore. Et hęc tanguntur manifeste in titulo, qui talis est. { De omnipotente, vetere dierum, in quo & de ęuo & de tempore. } Diuiditur autem hoc capitulum in tres partes. In prima determinat de omnipotente. In secunda de antiquo dierum, ibi. {Dierum autem antiquus laudatur Deus &cęt.} In tertia de æuo & de tempore, ibi. { Oportet autem sicut arbitror &cęt. } Circa primū duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Et dicit quòd Deus qui est { multorum nominum verbo } sacræ scripturæ { laudatur & sicut omnipotens. }. Secundum illud Genesis xvii. Ego Deus omnipotens, ambula coram me & esto perfectus, { sicut veterem dierum. } Secundum illud Danielis vii. Antiquus dierum sedit. Secundo, ibi. { Hoc enim dicitur quidem &cæt } Exponit quomodo Deus dicatur omnipotens. Et circa hoc duo facit. Primo assignat rationem omnipotentiæ. Secundo exponit quędam quę dixerat, ibi. { Et continens ipsa &cæt.} Rationem autem omnipotentiæ ostendit secundum quatuor in quibus ratio potentię consideratur. Primo quidem secundum ambitum. Dicitur enim esse magna potentia, siue in naturalibus, siue in rebus humanis, quę multa sub se continet. Et hoc est quod dicit, quòd dicitur Déus omnipotens propter hoc quòd ipse est { quędam omnipotens sessio } a quadam stabilitate { continens tota, } id est, omnia, inquantum omnia eius potestati subduntur { & circuiens, } inquantum omnia eius prouidentię subsunt. Secundo vero quantum ad firmitatē. Dicitur enim magna potentia, quæ & in se est immobilis & alia immobiliter tenere potest. Et quantum ad hoc dicit, { & collocans, &cęt. } Et tangit quatuor modos quibus aliquid firmatur. Firmatur enim aliquid inquantum est in suo loco naturali, unde omnia corpora naturalia in suis locis quiescunt. Et quantum ad hoc dicit { & collocans. } Aliqua uero firmantur super aliquod, quod eis substāt, sicut parieti substat fundamentum, & columnæ basis. Et quantum ad hoc dicit { & fundans. } Quędam vero firmantur per aliquod ligamentum, sicut patet in doliis quę circulis firmantur. Et quantum ad hoc dicit, { & circunstringens. } Et hi tres modi firmitatis pertinent ad hoc quòd vna res firmatur per aliam. Potest enim locatio ad hoc pertinere in vniuerso, quòd creaturę inferiores firmantur quodam modo per superiores, quę sunt loca inferiorum sicut corpora cęlestia inferiorum corporum. Fundatio uero, ad hoc quòd formę fundantur in materiis, & accidentia in subiectis. Circumstrictio vero, ad hoc quòd elementa firmantur in misto, & vniuersaliter omnes partes in toto. Quartus autē modus firmitatis est secundum quòd vnaquæque res habet firmitatem in sua natura. Et hoc est quod dicit, {& firmum in se omne perficiens. } Vel potest aliter dici, quòd collocat & fundat & constringit firmans omnia diuina sessio in seipsa, quasi diceret, ipse Deus est, & locus & fundamentum & vinculum connectens omnia. Tertio vero ostendit rationem omnipotentiæ secundum productionem. Dicitur enim magna potentia secundum productionem. Dicitur enim magna potentia quæ producere potest, sicut virtuosa radix dicitur quæ multa producit germina. Et quantum ad hoc dicit, quòd diuina sessio producit ea sui virtute omnia sicut ex quadam radice omnipotente. Quarto manifestat rationem omnipotentiæ secundum rationem attractionis. Dicitur enim magna potentia quæ ad se aliqua attrahere vel conuertere potest. Et quantum ad hoc dicit, quòd conuertit ad se omnia sicut ad quamdam

dam plantationem omnitenentem. In ipso enim omnia plantantur sicut in primo principio. Deinde cũ dicit {Et cõtinẽs ipsa &c.} ostendit quædam quæ dixerat. Et primo quomodo deitas dicatur continens. Secundo quomodo dicatur omnitenens. ibi. {Dicitur autem omnite.&c.} Dicit ergo primo, ꝙ diuinitas dicitur {continens} inquantum ipsa est {ie∬ic} id est, firmitas uel immobilitas omnium quæ omnia sub se existẽtia firmat, nõ sicut aliquod principiũ quod sit de essentia rerum quod diuersificatur in diuersis, sed secundum unam communem continentiam, quæ excedit omnia, & intantũ est fortis ista continentia ꝙ nõ solum dat firmitatẽ rebus sub se contentis, sed etiã nõ permittit eas omnino destrui, & in nihilũ redigi eã quæ decidunt ab ipso deo. Et dicũtur a deo decidere qui est perfecta essentia, quæcũq; remouentur a sua perfectiõe, nec ipsa enim in nihilũ rediguntur. Deinde cũ dicit {Dicitur autem omnitenens &c.} ostẽdit quo modo deitas dicitur omnitenens. Et dicit ꝙ diuinitas dicitur omnitenens, inquantum omnia tenet, eo modo quo ille qui principat aliquibus dicitur eos tenere. Nã & possessionem dicitur aliquis tenere quę eius curæ subest. Si autẽ aliquis aliquibus principetur tanquam unus de numero eorũ existens, tenet quidem eos inquantum est principans, sed & tenetur ab eis, inquantum eis permiscetur & sub eorũ ordine includitur: Deus aũt sic omnia tenet quòd a nullo tenetur. Et hoc est quod dicit {immixte gubernatis principans. Contingit autẽ aliquem aliquibus principari dupliciter. Vno modo per modum timoris. Et iste modus principandi non est efficax ad subditos tenendũ. Quia enim contra propriam uoluntatẽ subduntur qui timore seruiũt, data oportunitate, seruituris iugũ excutiunt. Alio modo per modum amoris. Et hic modus principãdi est efficax ad tenendũ subiectos qui uoluntarie subduntur. Et hunc modum principandi deo attribuit, cum dicit {& sicut omnibus desiderabilis. Omnia enim ipsum desiderant, ut pluries dictum est. Contingit autem aliquod particulare bonum, licet desideretur, non efficaciter tenere desiderantem, quia cum sit terminatum & finitum, non habet in se omnia quæ desiderari possunt, & ideó qui ipsum desiderat propter aliquam bonitatem in eo inuentã, non totaliter in eo quiescit, sed ad aliud transit in quo bonitatem inueniet quæ ei deest. Sed deus est sic desiderabilis quòd est omnino interminabilis, unde ex necessitate tenet omnem desiderantem dum in quolibet desiderato obiecto ipse desideratur. Nihil enim est desiderabile nisi inquantũ habet aliquã participationẽ summi boni. Posset autem iterum contingere quòd aliquis principans, in persona sua desiderabilis esset, sed leges graues subditis daret quas ipse non teneret, & ideó subiecti nõ efficaciter sub ipso tenerent. Sed hoc a deo excludens subdit, quòd {omnibus supermittit uoluntarias leges} Lex enim dei est cuilibet creaturæ innixa naturalis inclinatio ipsius ad agendũ id quod conuenit ei secundum naturam. Et ideo sicut omnia tenentur a desiderio diuino, ita tenentur a legibus eius, sm illud Psalmi, Præceptum posuit, & non præteribit. super aliqua creatura, Et propter hoc etiam dicitur. Sap. viij de diuina sapientia, quòd suauiter omnia disponit. Vnde quòd omnibus leges diuinitus innixæ sunt uoluntarie, ostẽditur per id quod subditur {& dulces partus &c.} Vbi considerandum est, quòd ex amore & desiderio finis exoritur desiderium eius quod est ad finem adoptatum, ultimus autem omniũ finis est bonitas diuina, ad quam sicut ad finẽ ordinãtur oẽs præui & particulares fines, in quos res naturaliter inclinantur. Sic igitur ipsæ naturales inclinationes rerũ in proprios fines, quas dicimus

A esse naturales leges, sunt quidam partus, id est effectus, effectus dico uel partus amoris, quo diuina bonitas amatur, qui quidẽ amor est diuinus & omnia tenens, & insolubilis, siue hoc intelligatur de amore quo ipse deus amat suam bonitatem, per quam omnia tenet, & insolubilis est, quia ex necessitate se amat, siue dicatur diuinus amor qui est diuinitus omnibus rebus ĩditus, per quem omnia tenentur a deo, & qui solui non potest quia omnia ex necessitate deum amãt. sal tem ĩ eius effectibus.

gens, & firmum in seipso omne perficiens, & ex seipso tota, quẽadmodum ex radice omnitenẽte producens, & ad seipsum omnia, quemadmodum & plantationem omnitẽtem conuertẽs, & continens ipsa sicut omnium sessio omnitenens contenta omnia secundum unam excedentẽ omnia continentiam firmans; & non dimittens ipsa decidẽtia a seipsa, sicut ex essentia perfecta mota destrui. Dicitur autẽ omnitenens thearchia & sicut omnia tenẽs, & immixte gubernatis principans, & sicut omnibus desiderabilis & interminabilis existẽs, & supermittẽs omnibus uoluntarias leges & dulces partus diuini & omnipotẽtis & indissolubilis amoris ipsius bonitatis.

LECTIO II.

De antiquo dierum.

Dierum autem antiquus laudatur deus, ꝓpter hoc quòd omniũ ipse est & æuum & tẽpus & ante dies & ante æuum & tempus & diem & quartam partem anni, & æuũ, ut decet deum ipsum dicere cõuenit, sicut existentem secundũ omnem motum intransmutabilem & immobilem, & in hoc ꝙ semper mouetur manentem in

B seipso, & sicut æui & temporis & dierũ causam. Propter quod in sanctis mysticarum dei uisionũ apparitionibꝰ & canus & nouus componitur, seniore quidem significante antiquum & a principio existentem. Iuniore autem sine senectute Aut ambobus docentibus ipsum a principio usq; ad finem per omnia procedere. Aut sicut diuinus noster sanctitatis perfector dicit diuinã principali-

C tatem utroque monstrante, seniore quidẽ primũ in tẽpore, iuniore autem secundũ numerum principalius habente, quoniam unitas & ea quæ sunt circa unitatem, sunt principaliora numeris qui multum processerunt.

LEC. II.

Dierum autem antiquus laudat deus &c.} Postquam Dionysius determinauit de omnipotente, hic determinat de antiquo dierum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quare deus dicatur antiquus dierum. Secundo exponit assignatam rationem. ibi. {Et quidem & tempus & diẽ &c.} Tertio manifestat quæ dixerat per auctoritatem scripturæ. ibi. {Propter quod & in sanctis &c.} Est autẽ considerandum quòd apud nos dicitur aliquid antiquum dupliciter ratione. Primo quidem, quia habet multum temporis. Secundo autem, quia præcedit in tempore ea quæ sunt iuniora. Antiquum autem dicitur quod est in preterito, remotum a præsenti. Et hoc est tempore prius. Sic ergo duplici ratione dicitur deus antiquus dierum. Primo quia ipse præhabet omniũ durationem & æui & tẽporis, ut per æuum intelligatur duratio quę mensurat

D ipsum esse, per tempus autem duratio quæ mensurat ipsum fieri vel moueri. Secundu quia ipse est ante omnes dies & ante æuum, & ante tẽpora. Deinde cum dicit {Et quidem & tempus &c.} exponit assignatas rationes. Et primo primam Secundo secundam. ibi. {Et sicut æui & temporis &c.} Dicit ergo primo, ꝙ cum dicimus deum esse tempus uel aliquam partem temporis, ut puta diẽ & quartã partẽ anni, & cum dicimus ipsum esse æuũ, oportet hoc intelligere eo modo quo deo conuenit, non quidem ita quòd deus sit aliquid, cuius esse sit aliquid successiuum & diuisibile, aut alteri adiacens, sed dicitur æuum quod est mensura permanentis. inquantum ipse est intransmutabilis secundum omnem motum, quamuis scilicet nullo alio motu mouetur. Dicitur autem tempus quod est numerus motus, & ex hoc ꝙ ipse deus semper mouetur eo modo quo supra. in c. ix. de motu dictũ est. Non tamen sic mouetur quòd in motu eius sit aliqua successio, qualis est in motu qui numeratur per tempus, sed ipse deus semper est permanens in seipso. Deinde

E cum dicit {Et sicut æui & temporis &c.} exponit secundam rationem. Dicitur enim esse ante dies & æuum & tempora, non per modum præteritionis, sicut ea quę dicuntur antiqua apud nos, sed per modum quo causa prior est effectu, ipse enim est causa & æui & temporis & dierum. Deinde cum dicit {Propter quod & in sanctis. &c.} adducit ad præmissorum manifestationẽ auctoritates scripturæ. Et dicit quòd propter præmissa, in apparitionibus occultarum dei uisionum deus describitur tanquam nouus & tanquam canus. Nouus quidem secundum illud Isayæ. lxij. Vocabitur tibi nomen nouum. Canus autem secundum illud Psalmi. Et usque in senectam & senium deus ne derelinquas me, & illud Isayæ. xlvi. Vsque ad senectam ego ipse, & usque ad canos ego portabo. Per hoc autem quòd dicitur canus ue. senior, significatur antiquitas eius, quòd scilicet a principio æternitatis ipse semper existit. Per hoc autem quòd dicitur nouus uel iunior significatur quòd ipse est antiquus sine senectute, idest sine aliqua deficientia uel etiam præteritione, quia sicut supra dictum est, mouetur, immobilis manens in seipso, uel quia se

nectus & antiquitas ad principium pertinere videtur propter F suis posteritatem, per hoc quòd ambo Deo attribuuntur docemur, quòd ipse præcedit omnia a principio vsque ad finem. Tertiam expositionem ponit secundum Ierothei sententiam, quem nominat suum perfectorem, idest magistrum in rebus diuinis, qui dixit quòd per vtrumque istorum præmissorum demonstratur prioritas ipsius Dei, & quòd ipse est principium. Per hoc enim, quòd dicitur senior, demonstratur prioritas eius in tempore. Ea enim dicimus seniora quę sunt tempore priora. Sed per hoc, quòd dicitur junior, designatur prioritas vel principalitas quæ est secundum rationem numeri. Iunior enim dicitur qui minus processit in tempore. Quanto autem in numeris aliquid minus procedit, tanto prius est. Vnitas enim & numeri propinqui vnitati, sunt priores his qui multum processerunt.

LECTIO: III.

De æuo & de tempore.

Oportet autem, sicut arbitror, & temporis & æui naturá ex eloquijs videre. Etenim non omnino & absolute ingenita & vere æterna, vbique dicit ęterna, sed & incorruptibilia, & immortalia, & inuariabilia, & existentia eodē modo, sicut quando dicit, Eleuamini portę æternales, & similia. G Multoties autem & antiquissima æui nominatione figurat, & totam rursus temporis appositionem secundum nos, quando ęuum appellat, secundum quòd & proprietas ęui est antiquū & inuariabile, & totum secundum totum metiri. Tempus autē vocant, quod in generatiōe, & corruptione, & variatione, & aliquā do aliter se habet. Propter quod & nos hic secundum tempus terminatos, ęuo participaturos theologia dicit, quando incorruptibile, & semper eodem modo habens ęuum consequemur. Est autem quando in eloquijs & temporale ęuū glorificatur, & æternum tempus, quamuis scimus ipsis magis, & magis proprie existētia ęuo, & ea quę sunt in generatione, tempore, & dicta, & monstrata. Oportet autē G non simpliciter coæterna Deo, qui est ante æuum arbitrari æterna dicta. Sequentes autem venerādissima eloquia inconuersibiliter, æterna quidem & sine tempore secūdum cognitos sibi subaudire modos, media autem existentium & factorum quęcumque secundum aliquid quidem æuo, secundum aliquid vero tēpore participant. Deum autem & sicut æuum, & sicut tempus laudare conuenit, sicut temporis omnis & æui causam, & anti H quum dierum sicut ante tēpus & super tempus, & variantem quattuor partes anni & tempora. Et rursus ante sæcula existentem, inquantum ante ęuum est, & regnum ipsius regnū omniū sæculorum. Amen.

LECTIO III.

Oportet autem sicut arbitror & temporis, æui &c. Postquā Dionysius determinauit de antiquo dierum, hic determinat de æuo & de tempore. Et primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum. ibi. {Etenim non omnino &c.} Dicit ergo primo, quòd necessarium est considerare ea sacris scripturis naturam temporis & ęui. Vbi considerandum est, quòd æuum hic pro æterno accipit. Deinde cum dicit. {Etenim non omnino &c.} Determinat naturam æui & temporis. Et circa hoc duo facit, Primo exponit significationem æui & temporis &c. Secundo quomodo æuum & tempus rebus conueniant, ibi. {Oportet igitur non simpliciter &c.} Circa primum tria facit. Primo ostendit quot modis dicitur æuum. Secundo quid proprie sit æuum & tempus, ibi. {Secundum quòd & proprietas &c.} Tertio ostendit, quomodo vnumquodque ponatur pro alio, ibi. {Est autem quandoque in eloquijs &c.} Ponit ergo primo quatuor acceptiones æui siue æterni. Primo enim vere & proprie dicuntur æterna ea quæ sunt ingenita, idest, quę non habent causam, vt ea quæ de Deo dicuntur. Non tamen scriptura vbique accipit sic ęternum, sed aliquando ea quæ sunt incorruptibilia, quia numquam esse desinunt, & immortalia, quia numquam desinunt viuere, & inuariabilia, quia non variantur de forma in formam, vel de quantitate in quantitatem, & semper existentia eodem modo, quę semper in eadem habitudine se habent, sicut sunt angeli, de quibus in Psalmo dicitur, Eleuamini portę æternales, & illud. Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis, & alia huiusmodi, hic est secundus modus. Tertio modo signantur nomine ęui vel æterni omnia quæ sunt antiquissima, licet sint corruptibilia, sicut est illud Deuterono. 33. De pomis collium æternorum. Quarto modo tota congeries nostri temporis appellatur æuum vel ęternum, vt est illud Roma. vltimo. Secundum reuelationem mysterij temporibus ęternis taciti. Deinde cum dicit. {Secundum quòd & proprietas &c.} Ostendit quid proprie dicatur æuum & tempus. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid proprie sit ęuum. Secundo quid proprie sit tempus, ibi. {Tempus autem &c.} Tertio probat per authoritates scripturæ, ibi. {Propter quod & nos &c.} Dicit ergo primo, quòd omnia præmissa signantur nomine æui secundum quòd aliquid participant de proprietate æui. Nam proprie æuum est quod est antiquum, idest non de nouo incępit esse, & quod est inuariabile, quia non est mensura motus, sed ipsius esse intransmutabilis, & quòd totum secundum totum metitur, per quod differt a tempore, totum enim tempus non mensurat totum motum secundum se totum, sed secundum diuersas sui partes mensurat diuersas partes motus. Est enim tempus numerus motus secundum prius & posterius. Sed quia esse quod mensurat æternitas, non habet prius & posterius, cum sit manens & inuariabile, & ipsa æternitas est simplex, non habens prius & posterius, & sic quicquid mensurat secundum se totam mensurat. Deinde cum dicit. {Tempus autem vocant &c.} ostendit quid proprie sit tempus. Et dicit quòd proprie tempus dicitur quod secundum se est mensura generationis & corruptionis, & cuiuslibet variationis, & omnis diuersæ habitudinis. Deinde cum dicit. {propter quod & nos &c.} confirmat dictam differentiam temporis & æternitatis per authoritatem scripturæ, quæ dicit nos in hac vita transmutabili esse contentos sub tempore, & quòd tunc participabimus æternitate, quando consequemur vitam incorruptibilem, & semper eodem modo se habētē, prout dicit Math. 25. quòd ibunt iusti in vitam æternam. Et apostolus dicit. 2. ad Corinth. 4. Quæ videntur tēporalia sunt, quæ autem nō videntur, ęterna. Deinde cū dicit. {Est autem quādo in eloquijs &c.} ostendit quomodo in sacra scriptura vnum ponitur pro altero.

Et dicit, quòd in sacris eloquijs, quandoque id quod est temporale nomine æui siue æterni laudatur, vt supra dictum est, sicut dicuntur montes vel colles æterni propter antiquitatem. Quandoque autem æternitas temporali nomine designatur secundum illud Psalmistę. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient, quamuis sciamus, quòd ea quæ magis proprie immobiliter existunt, de I scribuntur per ęternitatem, quæ autem existunt in generatione & corruptione, describuntur per tempus. Deinde cum dicit. Oportet autem non simpliciter &c.} ostendit quomodo res se habeant ad æternitatem & tempus. Et dicit, quòd ea quę dicuntur in scripturis æterna, non oportet arbitrari esse simpliciter & ęqualiter simul æterna Deo, qui est ante ęternitatem participatam, sed sequendo intellectum scripturarum, oportet aliqua intelligere esse ęterna secundum certos modos, scilicet inquantum existunt immutabiliter & sine tempore, sicut sunt huiusmodi angelici spiritus. Sed illa quæ sunt media inter existentia immobiliter, & ea quæ generantur & corrumpuntur, secundum aliquid participant tempore, & secundum aliquid æternitate, sicut corpora cœlestia conueniunt quidem cum superioribus spiritibus, inquantum sunt incorruptibilia secundum substantiam, & secundum hoc participant æternitatem. Inquantum autem transmutantur secundum locum, conueniunt cum generabilibus & corruptibilibus, & sic partici K pant tempore. Sed Deum conuenit laudare communiter & per ęuum, & per tempus, quia ipse est causa & temporalium & ęternorum, & est supra æternitatem, & tempus, prout æternitas, & tempus intelliguntur participata a creatura, & conuenit etiam eum laudare sicut antiquum dierum, prout est prior & superior omni tempore, & quòd ipse variat quatuor partes anni & omnia tempora, & tamen ipse existit immobiliter ante omnia secula, inquantum ipse est non solum prior & superior tempore, sed etiam æuo, idest ęternitate prout participatur a creaturis, & sic regnum eius est regnum omnium seculorum, tam tēporaliū quam æternorum.

C A P. X I.

De pace, & quid uult per se esse, quae per se uita, & quae per se uirtus, & quae ita dicuntur.

L E C. I.

Ge igitur, diuinam & principem congregationis pacē hymnis pacificis laudemus. Ipsa enim est omnium unitiua & uniuersorū & consensus & connaturalitatis generatiua & operatiua, propter quod & omnia ipsam desiderāt, diuisibilem ipsorum multitudinem conuertentem ad totam unitatē, & naturale omnis rei bellū unientē ad conformē cohabitationem, participatione diuinae pacis, digniores congregatiuarum uirtutum, & ipsae ad seipsas & ad alias inuicē uniūtur, & ad unā totorū pacis principatū, & subiecta uniunt, & ipsa
B ad seipsa & ad alia inuicē, & ad vnū & perfectū omnium principiū pacis & causam. Quę simpliciter superueniēs totis, sicut quibusdā uectibus diuersorū cōclusionis, omnia diffinit, terminat, & firmat, & nō sinit diuisa effundi ad interminatū & infinitū ad inordinata & non collocata, & deserta a deo facta, & ab unitione suiipsorū exeuntia, & in se inuicē omni mixtione conspersa.

S V P E R C A P. X I. L E C. I.

Ge igitur, diuinam & principē congregationis pacem. Superius Dionysius exposuit diuina nomina, quibus significantur perfectiones procedentes a deo in creaturas. Vnaquaeque enim res appetit suam perfectionem, quam adeo participat, & amat eam, & cum adepta eā fuerit quiescit appetitus eius, in qua quiete consistit quies & ratio pacis. Et ideo in hoc cap. Dionysius de pace diuina determinat, & etiam de ipsis perfectionibus procedētibus a deo in creaturas secundum quòd in abstracto cōsiderantur. Esse enim in abstracto consideratum dicitur per se esse, & similiter de aliis Et hęc duo apparent in titulo. Diuiditur ergo ca. istud in duas partes. In prima determinat de diuina pace. In secunda de perfectionibus a deo procedentibus secundum quòd per se in abstracto considerantur, ibi. {Sed quoniam alibi per epistolam me interrogasti &c.} Prima autem pars diuiditur in duas. In prima determinat de pace secundum quòd pertinet ad diuinam naturam. In secunda, secundum quòd pertinet ad Christi incarnationē ibi. {Quid dicat quidē aliquis de benignitate &c.} Circa primū duo facit. Primo dicit de quo est intētio. Secundo exequitur. ibi. {Ipsa est enim omnium unitiua &c.} Est autem considerandum quod proprie aliquid habere pacem dicitur in seipso, ex eo quod quiescit appetitus eius in proprio bono adepto, quod quidem contingit cū non est aliquid repugnans quod talem quietem impediat, neque interius neque exterius. Sic ergo pacem aliquid habere dicitur ad seipsum & ad alia ex quadam unione qua omnis repugnantia excluditur, quae quidem unio in nomine congregationis hoc intelligitur cum dicit, quòd debemus laudare pacē diuinā, quę est principalis congregationis causa, hanc inquam diuinam pacem, secundū quòd in se est, quia laudare nō sufficimus, oportet quòd {laudemus} eam {hymnis pacificis} .i. laudibus sumptis ex hoc quòd pacē in rebus facit. Deinde cū dicit {Ipsa est enim omnium unitiua &c.} exequitur propositum. Et primo determinat ueritatem. Secundo excludit obiectiones, ibi. {Quomodo autem dicit aliquis desiderant omnia pacem &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit causalitatem diuinae pacis in communi. Secundo exponit ea in speciali. ibi. {Igitur de ipsa quidem diuina pace &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quid diuina pax faciat in rebus. Secundo qualiter hoc diuersimode faciat in diuersis. ibi. {Participatione diuinae pacis &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit causalitatem effectiuam diuinae pacis. Secundo quomodo est causa finalis. ibi. {Propter quòd & omnia ipsam desiderant &c.} Quia uero recte nomen pacis magis frequentatur in rationalibus creaturis in quibus manifestius ratio pacis inuenitur, ex eis considerandū est, quid proprie sit pax & in quo ratio pacis cōsistat, hoc enim est quod diuina pax effectiue in rebus producit. Dicuntur aūt aliqui homines habere pacem, quando uoluntates eorum concordant in uno, sic enim unus alteri nō aduersatur. Quòd autem multi concordant in unum contingit ex hoc quod in aliquo uno cōmunicant, puta qui cōciuant in una ciuitate, concordant ad bonum commune ciuitatis, & simile patet in aliis. Sic igitur ad rōnē pacis duo concurrunt. Primo quidē quòd aliqua sint unita. Secundo quòd concordent ad vnū, & secundū hoc etiā pax in rebus naturalibus dicitur. Et ideo Dionysius dicit quòd diuina pax est unitiua omniū, quantum ad primum, inquantū scilicet facit omnia communicare in uno, & iterum, & generatiua, quantum ad primā institutionem, & operatiua quantum ad gubernationē & consensus & connaturalitatis uniuersorum, ut consensus referatur ad concordiam uoluntatū, connaturalitas ad concordiam naturalium appetituū. Vbi considerādum est quòd & si aliqua discordent quantum ad fines proprios, omnia tamen concordant in appetitu finis ultimi. Deinde cū dicit {propter quod & omnia ipsam desiderāt &c.} ostendit quomodo diuina pax est causa finalis omnium rerum. Est autem naturale cuilibet rei ut unitatem desideret, sicut &
A esse & bonum, quia per diuisionem res deficit & corrumpitur & bonitas rei minoratur. Et quia diuina pax causat unitatē in reb^9, ideo concludit quòd omnia suo modo desiderant diuinā pacē, inquātum etiā est omnium unitiua. Et hoc est quod dicit {diuisibilem ipsorum multitudinem conuertentem ad totam unitatem} quia scilicet ea quae sunt in se diuisa, in toto aduniantur, in quātū sunt partes uniuersi, & similiter inquantū, sicut supra dixit, est generatiua & operatiua cōsensus & cōnaturalitatis, cui respondet quod hic subditur {& naturale rei bellum unientem ad conformem cohabitationem} Ea enim quae naturaliter se inuicem impugnant, propter contrarietatem quam habent in propriis naturis, concordant in ordine uniuersi, secundum quem quodammodo atque cohabitant in mundo, & hoc est ex participatione diuinae pacis, quę quātum ab omnibus desideratur, habet rationē finis. Deinde cum dicit {Participatione
C diuinae pacis &c.} ostendit quomodo predicta diuina pax efficiat in diuersis. Et primo quomodo in supremis creaturis. Secundo quomodo in inferioribus. ibi. {Et subiecta uniunt &c.} Tertio quomodo communiter in omnibus, ostendēs modum praedictorum. ibi. {Quae simpliciter superueniens &c.} Est autem considerādum, quod sicut alias perfectiones a deo procedentes abundantius alię supremae creaturae participant, ut per eas possint quodammodo ad infimas deriuari, supremas ergo creaturas dicit esse digniores de numero congregatiuarum uirtutum, quia scilicet in tanta abundantia congregationi diuinae pacis participant, ut etiam aliarum congregatiuę sint. Harum enim uirtutem unaquęque per participationem diuinae pacis triplicem unionem habet. Vna quidem est a seipsa secundum quòd unaqueque earum secundum se est aliquod unū. Alia uero una est, secundum quòd una unitur ad aliam in ordine uere unius. Tertia uero unio est secundum quam uniuntur ad unum principium pacis omnium rerum, idest, ad deum. Et sicut ipsae tripli
D citer uniuntur, ita tripliciter uniunt ea quę eis subduntur. Et hoc est quod dicit {& subiecta uniunt} unumquodque scilicet eorum ad seipsum, & ea ad inuicem & omnia ad unam causam & ad perfectū principium pacis omnium, scilicet deum, in quem sicut in ultimum finem & primā causam omnia reducuntur. Deinde cum dicit {Quę simpliciter superueniens &c.} ostendit quid diuina pax faciat communiter in omnibus. Et dicit quòd prima causa pacis omnibus superuenit simpliciter, quia licet diuersa sint in quibus operatur, tamē ex parte operantis non est aliqua diuersitas nec in operatione nec in modo operandi. Ostendit autem quod superuenit rebus & ad cōseruandam unitatem pacis & ad instituendam. Vnitas autem pacis in trāquillitate ordinis consistit, ut Augustinus dicit. xix. de Ciuitate dei. Ad quā quidē tranquillitatē ordinis tria requiruntur. Primo quidē ut ab inuicē distinguantur. Non enim potest esse ordo nisi distinctorum. Et ideo dicit, quòd {omnia diffinit} Secundo necesse est ad tranquillitatem ordinis, ut rerum distinctarum nulla exeat limi
E tem suae naturae. Et ad hoc pertinet quod dicit {terminat} Tertio requiritur quòd hęc diffinitio & terminatio stabiliatur. Et ad hoc pertinet quod dicit, & firmat, alioquin si rerū distinctio & terminatio non esset firma, sed una res a termino suo egrediens, alterius fines inuaderet, confunderetur ordo rerum, & sic non esset tranquillitas ordinis. Dicit autem, quòd {omnia diffinit & terminat & firmat sicut quibusdam uectibus {conclusiuis {diuersorum} utens similitudine sensibilium rerum. Consuetum est enim si multae tabulae erigantur secundum aliquem ordinem, ut quidam uectes inserantur quibus erectae tabulae firmentur, ita rerum distinctio & terminatio perfectionibus & uirtutibus rebus a deo inditis quasi quibusdam uectibus rerum distinctarum firmatur. Modum autem firmationis qui pertinet ad conseruationem pacis manifestat subdens {Et non sinit diuisa, &c.} Et dicit quòd deus non permittit res distinctas effundi {ad interminatum & infinitum} ut scilicet operationes & transmutationes rerum non tendant in aliquem certum terminum & finem, quasi sint inordinata & non col

locata} id est, firmata in aliquo principio conseruante. Ista autem effusio in infinitum opponeretur vnitioni rerum triplici, quam supra dixit fieri in rebus per participationem diuinæ pacis, tolleretur enim unio ad primum principium non perueniendum. Et quantum ad hoc dicit {& deserta a deo facta} tolleretur & unio rei ad seipsam. Et quantum ad hoc dicit {& exeuntia ab inuicem suipsorum} tolleretur & ordinata unitio unius ad alterum. Et quantum ad hoc dicit {& in se inuicem omni mixtione conspersa} per quandam confusionem rerum ad inuicem, supple essent omnia si ad infinitum effundi sinerentur.

LECTIO II.

De pace in speciali.

IGitur de ipsa quidē diuina pace, quodcunq; est & silentio, & quod sanctus Iustus ineffabilitatē uocat, & ad omnem cognitū processum immobilitatem, & quomodo quiescit & silentium agit & quomodo in seipsa & intra seipsam est, & ad seipsam tota, tota superunita est, & neque ad seipsam ingrediens & multiplicans seipsam, derelinquit sui ipsius unitionem, sed & procedit ad omnia, intus tota manens, per excessum omnia superstis unitionis, neque dicere, neque cogitare alicui existentium, neque est fas, neq; possibile, sed sicut ineffabile, & hoc ignotum ipsi attribuentes, sicut existenti super omnia, intelligibiles ipsius & dictas participationes, & hoc ut est possibile uiris, & nobis, a multis bonis uiris deficiētibus inspiciemus. Et primum quidē hoc est dicēdū, quod ipsam per se pacē, & totā particulare subsistere facit, & quod omnia ad se inuicē concreta facit secundū inconfusam ipsorū unitionē, secundū quā indiuisibiliter unita & indistanter, tantum pura singula secundum propriā speciē subsistunt, non uelata per cōcretionem ad opposita, neq; hebetātia G aliquid unitiue diligentiæ & puritatis. Vnam igitur quādā & simplicē pacificæ unitionis cōtemplemur naturam, unientem uniuersa sibiipsi, & illis ipsis & sibi inuicem, & saluantē omnia in non confusa omnium continētia & immixta & cōcreta. Propter quā diuinæ mentes unitæ intellectibus suis uniūtur & unitis, & rursum ad ignotam H ascendunt super mentē collocatorū coniunctionē. Propter quā animæ largissimas ipsorū rōnes uniētes & ad unā intellectualē congregantes puritatē, procedunt iuxta proprietatem suam uia & ordine per immaterialē &

LEC. II.

IGitur de ipsa quidē diuina pace quodcunq; est &c.} Postq̄ Dionysius ostendit causalitatem diuinæ pacis in cōmuni, hic prosequitur de ea in speciali. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod de diuina pace dici possit in speciali. Secūdo manifestat ppositū. ibi. {Et primum qdē hoc. &c.} Dicit ergo primo, quod neq; licitum est neq; possibile non solum alicui hominū, sed neque alicui existētium creaturarū dicere ore, aut cogitare corde ipsam diuinam pacem secundum quòd in se est, & ipsum diuinum silentium, quod quidā sanctus nomine Iustus vocabat ineffabilitatem dei, quia. s. neque nos deum effari possumus, neque ipse sic se effatur nobis, quòd nos ipsum secundum quòd est, perfecte cognoscere possimus. Adiungit autem silentium paci, quia signum perturbatæ pacis solet esse strepitus & clamor. Adiungit etiam paci immobilitatem dei ad omnem processum qui a nobis cognoscitur, quamuis enim procedere dicatur secundum quòd suam similitudinem in res diffundit, tamen ipse secundum omnem huiusmodi processum in seipso immobilis manet. Coniungitur autem quies & immobilitas paci sicut & silentium, quia ea quæ pacem habent, ex hoc ipso quietem quandam habere videntur. Hæc ergo nos de diuina pace & silentio & quiete dicere aut cogitare non possumus, quomodo scilicet quiescit & silentium agit, sicut dictum est, & quomodo tota supereminenter unita in seipsa, & intra seipsam, & ad seipsam totam sit diuina pax. Vnitio autem, ut supra dictum est, ad rationē pacis pertinet. Inueniuntur aūt aliqua quæ in seipsis diuersa sunt, sed uniūtur in aliquo uno, sicut multi homines vniuntur in vna domo, sed deus in seipso unitus est. Est aūt aliquid quod in seipso quidē unū est, sed tamen intra se ipsum non est unum, sicut unus hō intra seipsum non est unus, quia multa & diuersa intra seipsum continentur. Sed deus intra seipsum est unus, quia nulla diuersitas inuenitur in ipso. Inuenitur etiā aliquid quod intra seipsum est unum, quia non componitur ex diuisibilibus partibus, sed tamē non totū toti vnitur, quia vna pars eius non est vnum cū altera. Sed deus totus ad se totū vnitur, quia in eo nullus est numerus partium, sed est omnino simplex, & tanta est eius unitio quod neque cum ingreditur ad seipsum, intelligendo. s. & amādo, neq; cum multiplicat seipsum, per hoc quòd multiplices sui similitudines imprimit rebus, derelinquit propriam unionē, sed propter excessum unitatis eius quę superat omnem unitatem, sic deitas procedit ad omnia per sui similitudines rebus communicatas quod tamē tota manet intra seipsam, sicut sigillum quod imprimit suam imaginem & similitudinē diuersis ceris, & tamen idem manet identitate quod est. Huiusmodi ergo cum sint ineffabilia & ignota nobis, oportet attribuere soli deo qui se per se perfecte cognoscit, eo quod ipse existit super omnes participationes eius. quæ intelligi & quæ dici possunt ab intellectu creato. Deus enim est supra omne esse, & supra omnem uitā, & supra omnia huiusmodi quæ a creaturis participantur, & ita cū F connaturale sit intellectui creato quòd intelligat & dicat dei participationes, ipsum deum qui super omnia huiusmodi est, neque perfecte intelligere, neque perfecte dicere potest. Hoc est ergo quod de diuina pace dicere intendimus, ipsius scilicet diuinę pacis participationes sicut est possibile nobis qui deficimus ab intelligendo diuina, nō solum ab angelis, sed & a uiris bonis & perfectis. Deinde cum dicit {Et primum quidē &c.} ostēdit in speciali causalitatem diuinę pacis. Et primo quantum ad ipsam pacem creatā secundum se consideratā. Secūdo quantū ad ea in quibus inuenitur pax. ibi. {Et oīa ad se inuicē &c.} Dicit ergo primo quod hoc primo dicendū est, quod deus ipsam pacē per se cōsideratā in abstracto facit esse & in uniuersali & in particulari consideratam. Accipitur enim hic subsistere communiter pro esse. Non est enim aliqua pax creata per se subsistens. Deinde cum dicit {Et quòd omnia &c.} ostēdit causalitatē diuinæ pacis quantum ad ea quæ participant pacem. Et primo in cōmuni. Secundo in speciali. ibi. {Propter quam diuinæ mētes}. Dicit ergo primo, quod dicendum est quòd diuina pax facit omnia ad se inuicem concreta. Nihil enim est in rebus quod non habeat cum aliquo alio vnionem, uel per conuenientiam in specie uel in genere, uel in aliquo quocunque ordine, sed quia hæc vnio distinctiones rerum non tollit, ideo dicit quod est {inconfusa; & ad hoc exponendum subdit, quòd secundum prædictam inconfusam unionē sunt omnia {unita indiuisibiliter & indistanter} quia scilicet unionem quam deus rebus indidit; nihil est quod auferre possit I vel diuidendo vel faciendo magis distare. Non enim est possibile quòd album & pallidum uel diuidantur secundum genus, uel tantum distent quantum album & nigrum. & quamuis omnia sint unita, tamen singula conseruantur in puritate propriæ speciei, & homo licet uniatur aliis prædictis modis, tamen non est in alia specie quàm humana. Ad hanc autem speciei puritatem consequitur puritas, & cognoscibilitatis & uirtutis. Vnumquodque enim cognoscitur per speciem suam: quia ergo unumquodque remanet in puritate propriæ speciei, consequens est vt vnitio unius rei ad aliam, per quandam conuenientiam non fiet in uelamentum quin ab aliis possit discerni. Et hoc est quod dicit {Non uelata per concretionem ad opposita} ut puta album habet concretionem cum nigro, inquantum conuenit cum eo in genere, tamen hæc conuenientia non impedit quin album in propria natura cognoscatur secundum quòd distat a nigro. Similiter etiam propria uirtus uniuscuiusque, sequitur speciem eius, & ideo K conseruata puritate speciei, non hebetatur uirtus propria consequens speciem. Et hoc est quod dicit {neque hebetantia aliquid unitiuæ diligentiæ & puritatis} quia scilicet neque puritas rei hebetatur per diligentem, idest perfectam unionem, neque econuerso, sicut album per hoc quòd differt specie a nigro secundum puritatem suæ speciei, non impeditur quin uniatur ei secundum genus, neque econuerso. Ex his igitur concludit quòd debemus considerare unam quandam simplicem naturam quæ per modum vnionis facit pacē in rebus, scilicet naturam diuinam quæ unit omnia sibi ipsi dum omnia sibi assimilat per influentiam suorum donorum & ad se ordinat sicut ad ultimum finem, & iterum vnit vniuersa illis ipsis, id est, quamlibet rem ad seipsam. Intantum enim unumquodque est sibi unitum & inuicem sibi, idest unit unam rem alteri, prout una res connectitur cum altera quocunque modo. Hæc enim diuina natura sic conseruat omnia secundum quandam conuenientiam non confusam, idest non inordinatam ad inuicem, ut simul sint incommixta.

simplicem intellectũ ad ea quæ est super intellectum unitionẽ. Propter quã una & indissolubilis omnium complexio secundũ diuinam ipsius armoniam consistit, & concordatur consonantia perfecta, & consensu, & connaturalitate, B & congregata incõfuse & indissolubiliter cõtenta. Trãsit enim perfectæ totalitatis pax ad omnia existentia, secundum simplicissimam illius & immixtam unificæ uirtutis præsentiam, uniens omnia & cõiungẽs extrema per media extremis, secundum unam cõnaturalem cõiuncta amicitiã, & frui ipsa dõnans & extremis omnis rei terminationibus, & omnia consentientia faciens unitatibus identitatibus, unitionibus, congregationibus, indiuisibiliter, uidelicet diuina pace stante, & in uno omnia monstrãte, & per omnia B proficiscente, & à propria identitate non recedente. Procedit enim ad omnia, & tradit omnibus seipsa iuxta ipsorũ proprietatem, & supermanat abundantia pacificæ fęcunditatis, & manet propter excessum unitionis, tota ad totam, & secundum totã seipsam superunitã.

mixta. i. non mixta & tamen concreta. Non mixta quidem dum A unumquodque remanet in puritate suę speciei, & concreta secundum q̄ coordinantur ad inuicem. Deinde enim dicit {Propter quã diuinæ men &c.} ostendit causalitatem diuinæ pacis quantum ad ea quæ participant pacem in speciali. Et primo quantum ad angelos. Secundo quantum ad animas rationales. ibi. {Propter quã animæ &c.} Tertio quantum ad totũ uniuersum. ibi. {Propter quam una & indissolubilis &c.} Dicit ergo primo, q̄ propter primam & simplicem causam pacifice unientem {diuinæ mẽtes} id est, angeli, tripliciter uniuntur. Primo quidem unusquisque secundum proprium intellectum. Secundo prout quidam uniuntur ordine quodã aliis angelis unitis. Tertio secundum quòd ulterius ascẽdũt ad hoc quòd coniungantur rebus diuinis, q̄ sunt collocata super omnem mentem, & hæc coniunctio est nobis ignorata. Deinde cum dicit. {Propter quam animæ &c.} ostendit effectum diuinæ pacis in anima rationali, prout scilicet ad unitatem reducitur. In qua quidem reductione triplex gradus consideratur. C Primo enim anima dicitur habere largissimam rationem, inquantũ ratio sua ad diuersa diffundit ex multis actibus uel effectib' naturam rei inuestigando. Secundo largitas rationis reducitur ad unitatẽ intellectualis puritatis seu simplicitatis. Nullum enim effectum haberet inuestigatio rationis, nisi ad intelligibilem ueritatem perduceret. Tertio quodam ordine per huiusmodi immaterialem & intellectualem ueritatem peruenit anima secundum proprietatem suæ uirtutis, ut uniatur deo qui est supra intellectum; cui non ita perfecte anima in hac uita uniri potest sicut angeli boni. Deinde cum dicit. {Propter quam una &c.} ostendit effectum diuinæ pacis quantum ad totum uniuersum. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit qd diuina pax perficiat in uniuerso. Secũdo ostendit per quem modũ. ibi. {Transit enim perfectæ &c.} Dicit ergo primo, quòd propter prædictam simplicem naturã est quædam una & indissolubilis complexio omnium, secundum. s. quòd omnia conueniunt in uno ordine uniuersi qui indissolubi- D lis manet secundum quòd ex deo in ipso uniuerso quædam armonia, id est, proportionata concordia causatur. Et hoc est quod exponit subdens {& concordatur consonantia perfecta} Nihil enim est aliud armonia quàm concors consonantia. Hæc autem concors consonantia in rebus, causatur secundum consensum & connaturalitatem. ut. s. consensus referatur ad concordiam uoluntatis in his quæ uoluntatem habent, connaturalitas aũt ad concordiam naturalis appetitus. Hæc autẽ armonica cõplexio siue concors consonantia, & ordinem habet & firmitatẽ. Unde quantum ad ordinem dicit {& congregata inconfuse} Confusio enim ordinem tollit, unde illa inconfuse congregantur quæ secundum ordinem quendam complexionem habent ad inuicem. Quantum autem ad firmitatem subdit {& indissolubiliter contenta} Est enim indissolubilis firmitas in rerum complexione, nõ ex congregatorũ multitudine, sed ex uirtute unius causæ continentis & in unum congregantis. Deinde cum dicit {Transit enim perfectæ &c.} ostendit quomodo E prędicta armonia concors statuatur in rebus ex diuina pace. Hũc autem modum connexionis exponit tripliciter. Primo quidem quantum ad ea quę connectuntur. Secundo quantum ad ipsam connexionem. ibi. {Et omnia consonantia &c.} Tertio quantum ad causam connectentem. ibi. {Videlicet diuina pace stante &c.} Dicit ergo primo, quòd ideo dictum est quòd propter diuinam naturam una & indissolubilis connexio in omnibus consistit {quia pax perfectæ totalitatis} id est, pax quę est a causa uniuersalis perfecta, secundum quòd causę totales dicuntur uniuersales causæ, hæc inquam pax pertransit a prima causa {ad omnia existentia} secundum q̄ uirtus unifica primæ causæ {uniens} id est, faciens unitatẽ in rebus, est præsens omnibus {simpliciter} id est, absque aliqua sui multiplicatione {& immixte} quia rebus non permiscetur, sed secundum suã essentiam a rebus absoluta. Hæc quidem pax diuina ad omnia transit, omnia uniendo, per hoc q̄ reducit omnia in quẽdam ordinem. Qui quidem ordo consistit in hoc, quòd quędam ex-A trema coniunguntur aliis extremis per media. Nam suprema influunt infimis per media, & infima connectuntur ad recipiendum a supremis per media, & sic omnia coniunguntur secundum unã cõnaturalẽ amicitiam. Et non solũ diuina pax coniungit extrema extremis per media, sed etiam ulterius oĩa coniungit sibi ipsi, inquantum dat omnibus suo modo ut ipsa diuina pace fruantur, & infimæ creaturæ & quicquid est infimum in quacunque creatura. Et hoc est quod dicit {& extremis omnis rei terminationibus} Nihil enim est ita infimum in rebus quod non aliquo diuino dono participet, ex qua participatione sortiatur ut habeat cõnaturalem amicitiam ad alias creaturas, & ut ordinetur ad deificum ad ultimum finem qui est frui deo. Deinde cum dicit {Et omnia consentientia faciẽt &c.} ostendit modum prædictæ connexionis quantum ad ipsam connexionem. Ratio autem connexionis in quadam unitate perficitur, & ideo secundum modum unitatis attenditur modus connexionis. Est autem considerandum q̄ unitas attribuit rebus multipliciter. C Aliquid enim est, quod est simpliciter & secundum se unum, sicut aliquid simpliciter dicitur unum in seipso. Et quantum ad hoc dicit quòd facit omnia consentientia unitatibus. Dicitur autem aliquid simpliciter unum, non secundum seipsum, sed per relationẽ ad aliquid quod est alterum uel ratione, aut nomine tantum, sicut si arcum dicamus idem circulo, uel uestem indumento. Aut est alterum secundum rem, sicut si dicamus, Sortes Platoni est idem specie, & equus boui est idem genere. Et quantum ad hoc dicit {identitatem} Unum enim dicitur absolute, sed idem relatiue. Aliquid uero est quod non est unum simpliciter, sed quasi ex multis adunatum, sicut omne compositum. Et quantum ad hoc dicit {unitionibus} Aliquid uero est quod neque simpliciter, neque secundum se unum dicitur, sed per relationem ad alterum, sicut unitas congregatorum. Et ideo subdit {congregationibus} Congregata enim minus habent de ratione unitatis quàm unita. Nam unitum absolute potest dici unum, licet non simpliciter, sed congregata absolute quidem sunt multa, sed secũ- D dum quid unum. Indiuisibilis ergo consensus constituitur ex diuina pace in rebus, secundum quod unitatem consequuntur, siue per modum simplicis unitatis, siue per modum identitatis, siue per modum unitionis, siue per modum congregationis. Deinde cum dicit {Videlicet diuina pace &c.} ostendit modum prędictæ connexionis ex parte causę connectentis. Et dicit quòd prædicta connexio in rebus statuitur secundum quòd diuina pax primo quidem consideratur ut stans immobiliter in seipsa. Secundo autem consideratur ut unum exemplar, in quo exemplariter omnia quæ ad pacem pertinent demonstrantur. Tertio consideratur secundum quòd suam similitudinem omnibus tradit. Secundum hoc enim dicitur per omnia proficisci, & tamen a propria identitate non recedere. Ipsa enim diuina pax procedit ad omnia, secundum q̄ per suam similitudinem omnibus se tradit iuxta proprietatem uniuscuiusque rei, & tamen supermanat secundum abundantiam pacificę fecunditatis, quia scilicet plus est in deo de uirtute ad E faciendum pacem, quàm sit in rebus ad suscipiendum. Et ideo emanatio pacis a deo, est supra omnem susceptibilitatem rerum, licet susceptio pacis sit secundum rerum proprietatem, cum diuina pax sic procedat ad omnia secundũ emanationem effectuum, tamen ipsa manet immobilis in seipsa, supereminenter unita tota ad totã, quia non est ibi diuersitas partium quæ impediat totum unum toti. Non enim tota linea est unum cũ tota, quia sic oporteret quòd quęlibet pars lineæ esset unum cum qualibet parte, sed in simplicibus totum est unum toti. Addit autem {& secundũ se totam} quia non est una participatione sed essentialiter. Punctum enim & si totum sit unum toti, non tamen secundum se totum, sed secundum unitatem quam participat. Si autem ipsa unitas separata subsisteret, esset tota una toti & secũdum se totam. Et sic intelligẽdum est de deo qui est unitus totus ad totum secundum se totum per hoc q̄ est simpliciter & essentialiter unus.

LECTIO. III.

Vomodo autem dicat aliquis desiderant omnia pacem &c. } Postquam Dionysius determinauit de pace, hic mouet dubitationem circa prædeterminata. Dixerat enim supra quòd omnia desiderant pacem, hic circa hoc quęstionem mouet. Primo ergo mouet dubitationem. Secundo soluit. ibi. { Et sic quidem dicens &c.} Quærit ergo primo, quomodo possit dici ꝙ omnia desiderent pacem, cum multa sint quæ in hoc gaudeant quòd sunt altera ab aliis discreta, & propria spóte quiescere non uolunt, sed semper moueri desiderant. Cum autem ratio pacis in vnitate & quiete consistat hæc omnia rationi pacis aduersari uidentur. Deinde cum dicit { Et sic quidem dicēs &c. } soluit propositam dubitationem secundum tres intellectus dubitationis propositæ. Quorum primum primo prosequitur. Secundo secundum. ibi. { Si autem secundum casum &c. } Tertio tertium. ibi. {Si aūt istos dicit &c. } Circa primum duo facit. Primo ponit solutionem. Secundo manifestat eam. ibi. { Et est & mūdæ singulorum &c. } Dicit ergo primo, ꝙ si ille qui præmissam dubitationem mouet, cum dicit quòd multa gaudent alteritate & discretione, intelligat de alteritate & discretione quæ competit unicuique secundum suam propriam naturam per quam alia ab aliis distinguuntur, quam quidem propriam naturam & distinctionem consequentem nulla res perdere vult, contra hunc intellectum non oportet nos contradicere, sed dicemus quòd desiderare talem discretionem est desiderare pacem. Per hoc enim omnia diligūt ad semetipsa pacem habere & sibimetipsis uniri quòd nolunt { sua & quæ sunt suorum } idest suas proprias naturas & quæcunque ad eadem pertinent, immobiliter & absque casu permanere. Per hoc autem quòd id quod est proprium uniuscuiusque rei conseruatur pax & unitas rei ad seipsam. Vnde sequitur ꝙ desiderare discretionem quę consequitur propriam naturam est desiderare pacem. Deinde cum dicit {Et est & mundæ singulorū &c.} manifestat prædictam solutionem per efficientiam diuinæ pacis, prędictam enim discretionem in rebus statuere ad diuinam pacem pertinet, unde non est contrarium desiderio pacis si talis discretio desideretur. Hoc est ergo quod dicit, quòd { perfecta pax } scilicet diuina conseruat proprietatem, id est, propriam naturam singulorum in sua mundicia & puritate, nō permixtam extraneo, sed discretam ab eo. {Et hoc quidam pertinet ad prouidentiam dei secundum quòd pacem rebus donat, quam quidem prouidentiam pluraliter nominat, propter diuersas prouidentiæ participationes. Et hoc sic apparet. Pertinet enim ad prouidentiā dei secundum quòd pacē facit in rebus, ut bellum a rebus excludat, quod aduersatur paci. Bellum autē in rebus esset nisi confusio tolleretur, quia una res nō cōtineretur intra limites proprios, sed quodammodo inuaderet alienos. Sic igitur per hoc quòd diuina prouidentia obseruat omnia non bellātia & inconfusa & unumquodque ad seipsum & diuersas res ad inuicem, statuit pacem in rebus. Et hoc est quod subdit, quòd omnia secundum stabilem & indeclinabilem uirtutem statuit { ad sui pacem & immobilitatem } id est, ut immobiliter in propria natura permaneant, & sic ad se pacem habeant. Et quia iam soluit dubitationem quantum ad hoc quod dictum erat, quòd multa gaudent & alteratione & discretione consequenter cum dicit. { Et si mota

F omnia &c. } soluit eodem modo dubitationem quantum ad hoc qd dictum est, quòd multi non uolunt sponte quiescere. Et dicit quod si illa in quorum natura est quòd moueantur, non uolunt quiescere sed uolunt semper moueri proprio motu, hoc etiam desiderium est pacis quę a deo est in omnia deriuata, per quam omnia conseruantur in seipsis absque hoc quòd caduna ab eo quod competit eis secundum propriā naturam, & per consequens per diuinam pacem conseruatur proprietas omnium mobilium & motiuorū. Prima autē motiua sunt immobilia, quia cum in mobilibus non sit procedere in infinitū, necesse est deuenire ad aliquod primum mouentium immobile, ut probatur. viij. Physicorum. Primum uero mouens immobile necesse est esse uiuens, ut probatur in xi. Metha. Et ideo signanter dicit { Et motiuam uitā immobilem } Sic autē custoditur per diuinā pacem proprietas mobilium & uita immobilis motiuorum ut non excidant a naturali statu. Intantum autem cōseruatio proprietatis mobilium & motiuorū pertinet ad diuinam pacem inquantum ea quæ mouentur sic se habent ad seipsa pacem & eodem modo se habēt in sua mobilitate, secundum quòd operātur ea quæ ad ipsa pertinēt. Moueri enim est propriū opus mobilis inquantum est mobile, quod autem propriam operationem retinet, habet ad se pacem Vnde patet quòd cum ea quæ na-

I turaliter mouentur, nolunt moueri semper & non quiescere, pacem desiderant. Deinde cum dicit. {Si autem secundum casum &c.} soluit dubitationē motam quātum ad sm intellectum dubitationis. Et dicit quòd si ille qui dubitationem mouit, cum dixit quòd multa gaudent alterationa & discretione, non intellexit de alteritate & discretione naturali quæ pertinent ad rationem pacis, sed intellexit de alteritase & discretiona {secundum casum a pace} id est, secundum quòd aliquid excidit ab unitate in quo consistit ratio pacis, & sic uelit probare quòd pax non est omnibus amabilis, contra hunc opponentem sic erit dicendum, quòd nihil est quod taliter excidit ab omni vnione in qua consistet ratio pacis. Et hoc sic probat, quia nullo modo potest esse aliquid existens per se uel aliqd in existentibus, ut accidēs vel pars quod omnino ceciderit ab unitione. Quem quidē casum quadruplicem per quatuor loquitur. Primo quidem quantum ad ipsum casum, cui opponitur statio, secundum quod aliquid stat in naturali unitione. Et quantum ad hoc dicit {in-

K stabile } Deinde ea tangit ex quibus casus accidit. Cadit autem aliquid dum tolluntur ea per quæ stabat. Stat autem aliquid in naturali unitione per tria, primo quidem per terminum quo continetur ne effluat. Nam & sicca continentur propriis terminis, & humida continentur terminis alienis & forma per quam vnaquæque res continetur in suo esse terminus dicitur. Et quantum ad hoc dicit { interminatum } Secundo aliquid habet stationem per aliquod extrinsecum continens, sicut corpora continentur loco. Et secundum hanc similitudinem omne exterius continens & non conseruans, locus dici potest. Et quantum ad hoc dicit {incollocabile} Tertio aliquid habet stationem in sua propria operatione ex fine, quòd enim artifex habet finem determinatum suę operationis, regulariter operatur secundum regulam finis, quod autem non habet finem determinatum, sed uagatur circa diuersos fines, oportet ꝙ sit fluctuās & instabile circa propriam operationē. Et quantum ad hoc dicit {indefinitum} Sic ergo nihil totaliter excidit ab vnitione pacis,

LEC. III.

Quomodo omnia pacem desiderant, cum sint diuersa.

Vomodo autem dicat aliquis, desiderant omnia pacē. Multa enim alteritate & discretione gaudēt

G & non aliquando uelint sponte quiescere. Et siquidem dicens hoc, dicit alteritatē & discretionem uniuscuinsque existentium proprietatem, & quòd hanc neque unum existentium existens quod est, uelit aliquando perdere. Non quidem neque nos ad hoc contradicemus, sed & hoc pacis desideriū esse nunciamus. Omnia enim diligunt ad seipsa & pacem habere & uniri, & sua & quæ sunt suorum esse immobilia, & cadere non ualentia. Et est & mundę singulorum proprietatis perfecta pax seruatrix & prouidentiis ipsius pacem donantibus, omnia non bellantia & inconfusa & ad seipsa & ad se inuicem saluans, & omnia stabili & indeclinabili uirtute ad sui ipsorum pacem & immobilitatē statuens. Et si mota omnia nō quiescere, sed moueri semper ipsorū motu uelit, & hoc desideriū est totorū diuinę pacis, oīa in seipsis cadere non ualentia aluātis, & omnium mototum proprietatem & motiuā uitā immobilem & cadere non ualentē custodientis. in eo ꝙ mota ad seipsam pacē habentia & eodem modo habētia, operantur ea quæ sunt suiipsorum. *Si* autē secundū casum a pace alteritatē dicens conatur probare nō esse omnibus amabilē pacē, maxime quidē nihil est existētiū quod ab omni perfectę unitione ceciderit. Quod enim est omnino instabile, & interminatum, & incollocabile & indefinitum, neque existens est neque in existentibus. Si autem istos dicit paci & pacis bonis ini-

H micari qui litibus & furoribus & uariationibus & instabilitatibus gaudent, & isti obscuris imaginibus pacifici desiderii tenentur, a passionibus multum mouētibus impugnati, & istas sedare stulte desiderantes. & arbitrātes adimpletione semp fluentiū pacē habere seipsos, nō consecutionem delectionū se detineutiū perturbatos. Quid dicat quidē

pacis, unumquodque autem appetit & amat id quod est sibi conforme, refugit autem contrarium. Impossibile enim est esse aliquod ens quod totaliter unitionem refugiat & appetat alteritatem & discretionem quæ est secundum casum a naturali pace. Deinde cum dicit { Si autem istos dicit &c. } soluit dubitationem secundum tertium intellectum, prout id quod dictum est, quod multa sunt quæ alteritate & discretione gaudent, non referatur ad appetitum naturalem, ut in præmissis, sed ad appetitum uoluntarium. Et dicit quòd si ille qui mouet dubitationem, dicat illos homines inimicari paci & bonis eius qui gaudent in exterioribus litibus & interioribus commotionibus & instabilitatibus quæ uidentur paci contrariari, & hoc quantum ad secundam partem dubitationis, dicendum est, quod tales etiam homines detinentur a desiderio pacis, secundum quandam obscuram similitudinem. Et hoc sic manifestat. Tales.n. homines multum impugnantur a passionibus quibus commouentur, & sic per huiusmodi passiones eorum pax interior perturbatur. Huiusmodi ergo impugnationem passionum ex desideriis pacis sedare uolunt, non sapienter sed stulte. Putant enim quòd possunt habere interiorem pacem, implendo superflua & inordinata sua desideria quæ incitantur secundum uarias passiones, sed per hoc magis perturbantur, dum non possunt consequi delectationes a quibus detinentur. Impossibile est enim quod homo superfluis & inordinatis desideriis subiacens, omnia desiderata consequi possit, & ideo tales quærentes pacem, lites commouent, ut sua desideria impleant. Et quia uariis desideriis subiacent, uariationibus gaudent. Sapienter autem hanc impugnationem passionum sedarent, si multa desideria reprimentes, ad unum desiderium ueræ pacis conuerterentur. Deinde cum dicit { Quid dicat quidem aliquis &c. } determinat de pace facta per Christi incarnationem, dicens quòd sufficiens aliquid dicere potest de pietate dei, qua effundit pacem in mundum per Christum, secundum quam pacem iam liberati a peccato (didicimus doctrina & exemplo Christi & interiori & spiritussancti inspiratione) non facere bellum peccando neque contra nosmetipsos neque discordando a sanctis angelis, sed per hanc pacem secundum nostram uirtutem operamur ea quæ dei sunt simul cum sanctis angelis, & hoc secundum prouidentiam & gratiam Iesu qui operatur omnia in omnibus, & qui facit illam ineffabilem pacem quæ est ab æterno præordinata, per quam pacem reconciliamur ipsi Christo in spiritusancto, qui est spiritus dilectionis & pacis, per ipsum Christum & in ipso Christo simul reconciliamur deo patri. De his autem supernaturalibus donis pertinentibus ad pacem factam per Christum, dictum est sufficienter in libro de theologicis ypotiposibus, & hoc secundum testimonia scripturarum a deo inspiratarum. Et ideo hic de his breuiter pertransiuimus.

aliquis de benignitate pacem effundentes secundum Christum, secundum quam non iam didicimus bellum facere, neque nobis ipsis, neque aliis, neque angelis, sed & cum ipsis diuina secundum uirtutem operabimur secundum prouidentiam Iesu, omnia in omnibus cooperantis, sed & facientis pacem ineffabilem, & ex sæculo prediffinitam, & reconcilianti nos sibiipsi in spiritu, & per ipsum & in ipso patri. De quibus supernaturalibus donis in theologicis ypotiposibus sufficienter dictum est, testimonium perhibente nobis sancta eloquiorum inspiratione.

LEC. IIII.

De diuinis perfectionibus.

Sed quoniam & alibi per epistolam me interrogasti, quid forte dicam per se esse, per se uitam, & per se esse sapientiam, & ad teipsum dixisti dubitasse, quomodo deum aliquando quidem per se uitam dico, aliquando autem per se uitæ substantificatorem, necessarium arbitratus sum sancte dei uir, & ab hac dubitatione in nobis te absoluere. Et primam quidem ut multipliciter dicta & nunc assumam, non est contrarium per se uirtutem aut per se uitam dicere deum & per se uitæ aut pacis aut uirtutis substantificatorem. Hæc enim quidem existentibus, & maxime ex primo existentibus sicut causa omnium existentium dicitur. Illa autem sicut super omnia & etiam quæ prius sunt superexistens supersubstantialiter. Dicis autem, quid totaliter dicimus per se esse, aut per se uitam, aut quæcunque absolute & principaliter esse & ex deo primo subsistere ponimus. Hoc autem quod dicimus, non est obliquum, sed rectum & simplicem habens manifestationem. Non enim substantiam quandam diuinam aut angelicam dicimus esse per se, quòd est causa quòd sunt omnia. Solum enim quòd sunt existentia omnia, & ipsum esse supersubstantiale, est principium, & substantia & causa, neque uitæ generatiuam aliam deitatem dicimus, præter superdeam uitam omnium quæcunque uiuunt & ipsius uitæ per se causam, neque ut colligendo dicamus, dicimus principales existentium & causatiuas substantias & personas, quas & deos existentium & causatores per se facientes dixerunt. Quos uere & proprie dicendum non existentes. neque ipsi sciuerunt, neque patres eorum. Sed per se esse & per se uitam diuinitatem dicimus, & diuinæ & causaliter unum omnium superprincipale & supersubstantiale principium & causam, participabiliter autem datas ex deo impar-

LECTIO IIII.

Sed quoniam & alibi per epistolam me interrogasti &c. } Postquam determinauit Dionysius de pace quæ in rebus constituitur per dona diuina, hic determinat de ipsis diuinis perfectionibus secundum quod per se in abstracto considerantur. Et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationem. Secundo soluit eam ibi. { Et primam quidem ut non multipliciter &c. } Tertio solutionem per dicta aliorum confirmat ibi. { Et quidem oportet de istis dicere &c. Est ergo circa primum sciendum quod Thimotheus in quadam epistola ad Dionysium scripta, de duobus ab eo interrogauerat. Primo quidem quid sit per se esse, per se uita, & per se sapientia. Talibus enim frequenter Dionysius utitur, ut in precedentibus patet. Secundo Thymotheus in eadem epistola dixerat se dubitasse, quomodo Dionysius quandoque dicebat Deum esse per se uitam, quandoque autem Deum esse causam per se uitæ. Et ideo dicit Dionysius, quòd Thymotheum ab hac dubitatione liberare uoluit quæ tum in ipso fuit. Deinde cum dicit { Et primam quidem &c. } soluit motas dubitationes. Et primo secundam ostendens quomodo Deus sit per se uita & causa per se uitæ. Secundo soluit primam, ostendens, quid sit per se esse & per se uita. ibi. { Dicis autem quid totaliter &c. } Dicit ergo primo, quod non uult nunc assumere dicta quasi dicta sint simpliciter. Et ideo quia per se uita non dicitur simpliciter, sed multipliciter, non est contrarium quòd dicamus Deum per se uitam, aut per se uirtutem & iterum quòd dicamus eum { substantificatorem } id est creatorem per se uitæ, aut per se pacis, aut per se uirtutis. Esset autem contrarium si ista non multipliciter dicerentur. Cum enim dicimus deum esse substantificatorem per se uitæ & huiusmodi, laudamus eum sicut causam omnium existentium, ex illis existentibus quæ maxime & primo existunt. Manifestum est enim, quòd per se uita est prius quàm uiuens, & sic de aliis. Vnde si deus est causa horum primorum, est causa omnium. Cum uero dicimus Deum esse per se uirtutem aut per se uitam, laudatur deus sicut existens super omnia & super ea quæ sunt prima inter omnia, dicitur per se uita per quendam excessum. Deinde cum dicit { Dicis autem quid totaliter &c. } soluit primam dubitationem, scilicet quid sit per se uita. Et primo repetit quæstionem. Secundo excludit falsum intellectum ibi. { Hoc autem dicimus &c. } Tertio determinat ueritatem ibi. { Sed per se esse, &c. } Proponit ergo primo ex persona Timothei quid significetur cum dicitur; per se esse, aut per se uita & quæcunque alia huiusmodi. Et dicit signanter { absolute } id est, abstracte: { & principaliter } id est, sicut principia aliorum. Nam per se uita significat principium uiuentium. Deinde cum dicit { Hoc autem dicimus &c. } excludit erroneum intellectum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd Platonici ponentes ydeas rerum separatas, omnia quæ sic in abstracto dicuntur, posuerunt in abstracto subsistere causam secundum ordinem quendam, ita scilicet quod primum rerum principium dicebant esse per se boni-

tatem, & per se unitatem, & hoc primum principiũ quod est essen- F
tialiter bonum & unum dicebant esse summum deum; Sub bono autem ponebant esse, ut supra dictum est, & sub esse ponebant uitam, & sic de alijs. Et ideo dicebant sub summo deo esse quandam diuinam substantiam, quæ nominatur per se esse, & sub hac aliam quæ nominatur per se uita. Hoc ergo excludere intẽdens dicit, q id quod supra dixerat, q per se esse & per se uita primo a deo subsistunt, non est aliquid erroneum, sed est rectum & planas manifestationes habens. Non enim nominamus per se esse aliquam substãtiam diuinam aut angelicam quæ sit causa essendi omnibus. Addit autem angelica, quia quos Platonici deos secundos dicebant, nos angelos nominamus. Solum enim ipsum esse superſubſtantiale diuinum est principiũ & substantia & causa quòd omnia existentia sint, ut hoc quòd dicit principium referatur ad ordinem naturæ, secundum quòd esse diuinum præcedit omnia entia: substantia uero importat rationem exemplaris, id enim cuius substantia est suum esse, est exemplar omnium existentium. Quod autem dicitur causa ptinet ad hoc quòd dat esse existentibus. Similiter autem cum dicimus per se uitam, non intelligimus quandam deitatẽ causatiuam uitæ quæ sit alia præter uitam summi dei, qui est causa omnium quæ uiuũt & est ipsius per se uitæ.

ticipabili prouisiuas uirtutes, p se substantificationẽ, p se uiuificationẽ, per se deificationẽ, qb' existentia iuxta proprietatẽ suã participantia & existentia & uiuentia & diuina & sunt & dicuntur, & alia similiter, propter qđ & primo ipsorum bonus substãtificator dicitur esse, postea toto- G rum ipsorũ, postea particulariũ ipsorum, deinde totaliter ipsis participantiũ. Et quid oportet de istis dicere, quando quidem diuinorũ quidam nostrorũ magistrorũ sanctorũ, & ipsius per se bonitatis aut deitatis substantificatricẽ dicunt super bonã & sup deã p se bonitatẽ & deitatẽ dicẽtes esse & beneficũ & deificũ, ex deo proueniens donũ, & p se pulchritudinẽ, & per se pulchrificã effusionem, & totã pulchritudi- H nem & particularem pulchritudinem, & totaliter pulchra, & in parte pulchra, & quæcunq; alia secundũ eundem dicta sunt & dicentur modũ, monstrantia prouidentias & bonitates participatas ab existẽtibus ex deo imparticipabili procedentes copiosa effusione, & supermanantes, & diligenter omnium causa sit super omnia, & excedit omnino superſubstãtiale & supernaturale existentia secũdum quãcunq; I substantiam & naturam.

Et ut in summa omnia colligamus, non dicimus esse aliquas essentias & hypostases separatas quæ sint principia rerum & creatrices earum, quas Platonici dixerunt esse deos existentium & creatores, quasi per se operantes ad rerum productionem. Huiusmodi autem deos si uere & proprie loqui uolumus, dicemus non existere in rebus, neque illi qui tales deos posuerunt, per aliquam certitudinem scientiæ hoc inuenerunt aut ipsi aut patres eorum, quia neque primi Platonici neque posteriores huius rei sciẽtiam per certas & firmas scientias accipere potuerunt, sed per quasdam humanas rationes decepti sunt ad opinandum. Deinde cum dicit {Sed per esse & per se uitam &c.} excluso errore soluit secundum ueritatem, Et dicit quòd per se esse & per se uita & huiusmodi, dupliciter dicuntur. Vno modo dicitur de deo qui est unũ superſubſtantiale principium omnium & causa. Et dicitur Deus K per se uita uel per se ens, quia non uiuit participatione alicuius uitæ, neque est per participationem alicuius esse, sed ipse est suum uiuere & sua uita, & excedens omne esse & omnem uitam quæ participatur a creaturis, & existens principium uiuendi & essendi omnibus. Alio autem modo per se esse & per se uita dicuntur uirtutes uel perfectiones quædam secundum prouidentiam unius dei imparticipabilis datæ creaturis ad participandum. Licet enim deus qui est harum uirtutum principiũ, in se imparticipabilis maneat & per consequens non participetur, tamen dona ipsius diuiduntur in creaturis & partialiter recipiuntur, unde & participata dicuntur a creaturis, & secundum q participantur secundũ proprietatem uniuscuiusque participantium, secundum hoc participantia & sunt & dicuntur ex natura existentia, inquantum participant esse, & uiuentia inquantum participant uita, & diuina inquantum participant deitate, & similiter est de alijs. Et quia principium imparticipatum causa est & participationum & participantium, ideo deus & participationũ & participantiũ substantificator est. Participationes aũt ipsæ tripliciter considerari possunt. Vno modo sm se prout abstrahunt & ab uniuersalitate & a particularitate, sicut signatur cũ dicitur per se uita. Alio modo considerantur in uniuersali, sicut dicitur uita totalis uel uniuersalis. Tertio modo in particulari, secundum, q uita dicitur huius uel illius rei. Similiter & participantia dupliciter cõsiderari possunt. Vno modo in uniuersali, ut si dicatur uiuẽs uniuersale uel totale. Alio modo in particulari, ut si dicatur hoc uel illud uiuens. Et horum omnium deus cã est. Et hoc est quod dicit, q bonus, i. deus primo quidem dicitur esse substantificator ipsorum, i. per se uitæ, & per se esse, & huiusmodi prout per se & absolute considerantur, postea totorum ipsorum, idẽ uniuersalis esse & similium; postea particularium ipsorum, ut particularis esse uel particularis uitæ, postea totaliter participantium ipsis uiuentis uniuersalis & existentis uniuersalis, postea particulariter ipsis participantium, ut huius uel illius entis aut uiuentis. Deinde cum dicit {Et quidem oportet de istis dicere &c.} confirmat solutionem propositam per dicta aliorum. Et dicit q nõ oportet de præmissis dubitare, cum aliqui ex doctoribus diuinæ & Christianæ religionis, sicut Ierotheus & alij apostolorum discipuli hoc ipsum dicant, scilicet q bonitas & deitas omnibus supereminens, est causa ipsius per se deitatis & bonitatis, nominantes per se bonitatem quoddam donum ex deo proueniens per quod entia sunt bona, & per se deitatem quoddam dei donum per quod aliqui fiunt participatiue dij, & similiter nominant per se pulchritudinem ipsam effusionem pulchritudinis per quam causatur & uniuersalis & particularis pulchritudo in rebus, & per quam sunt aliqua & uniuersaliter & particulariter pulchra. Et similiter est dicendũ de omnibus alijs quæcunque dicuntur secundum eundem modum, quibus demonstrantur dona diuinitus prouisa & bonitates participatæ ab entibus creatis, quæ procedunt copiosa effusione & supermanãt a deo qui est imparticipabilis, cum ipse non fiat pars alicuius. Ita q ipse qui est causa oĩum perfecte sit super omnia, & ipse est Deus q est superſubstãtialis & supernaturalis excedens omnem substantiã & naturã inquantum neque participat neque participatur, sed remanet in sua puritate simplex & indiuisus.

CAPVT. XII.

De Sancto sanctorum, Rege regum, Domino dominorum, Deo deorum.

LECTIO. I.

G Sed quoniam & de istis quæcunque dicere oportebat conuenientem, ut arbitror, acceperunt finem, laudare nos conuenit eum, qui est infinitorum nominum, & sicut sanctum sanctorum, regem regnantium, & regnatorem seculorũ & in secula, & adhuc ut dominum dominorum & deum H deorum. Et primum quidem est dicendum, quid quidem per se bonitatẽ esse arbitramur, quid autem regnum, quid autem dominationem, quid autem diuinitatem, & quid uolunt monstrare eloquia duplicatione nominũ. Igitur sanctitas quidem est, ut secundum nos dicatur, ab omni immundicia libera & perfecta, & omnino immaculata mundicia. Regnum autem omnis finis & ornatus & legis & ordinis distributio. Dominatio autem, I non peiorum excessus tantum,

LECTIO. I.

Sed quoniam & de istis quæcunque dicere oportet. &c. Postquam Dionysius exposuit diuina nomina per quæ significatur emanatio perfectionum a deo in creaturas, hic exponit nomina dei quæ designant rerũ gubernationem. In qua quidẽ gubernatione sunt quatuor attendenda. Primo quidẽ diuinæ cognitionis prouidentia, ad quam pertinet nomẽ deitatis. Secundo potestas exequendi sapientiæ diuinæ ordinationem ad quam pertinet nomen dominationis. Tertio ipsa executio gubernationis, ad quam pertinet nomẽ regis. Quarto gubernationis effectus qui est mũdicia ab omni inordinatione, & ad hoc pertinet nomen sanctitatis. Vnde in hoc capitulo agit de sancto sanctorũ,

rege regum, domino dominorum, deo deorum, vt patet ex titulo. Similiter etiam ex ipso modo loquendi quo dicitur sanctus sanctorum, vel rex regum, quaedam gubernationis praesidentia designatur. Circa hoc ergo duo facit. Primo dicit de quo est intentio. Secundo exequitur propositum, ibi. {Igitur sanctitas quidem &c.} Dicit ergo

A

sed omni & pulchrorum ex bonorum perfecta & omnimoda possessio, & vera & cadere non valens fortitudo. Vnde & ab eo quod est dominium facere dicitur dominatio, & dñs, & dñans.

Deitas autem quae omnia videt prouidentia & bonitate perfecta, omnia circumspiciens &

B

continens, & in seipsa implens, & excedens omnia prouidentiae ipsa vtentia. Igitur haec quidem in causa excedente omnia absolute, laudare conuenit, & addendum est ipsam esse excedentem sanctitatem, & damnationem, & regnum, superpositam & amplissimam deitatem. Etenim ex ipsa in vno collectiue subsistit, & distributa est omnis munda diligentia omnis clarę mundiciae. Omnis existentium & ordinatio & ornatus, inconuenientiam & inequalitatem, & in commensurationem exterminans, & ad bene ordinatam identitatem & directionem exultans, & circumagens participatione ipsius quae sunt digna habita. Omnis perfecta & omnium pulchrorum perfecta possessio. Omnis prouidentia bona contemplatiua & contentiua prouisorum, seipsam benigne tribuens ad deificationem conuersorum. Quoniam autem superplenus est omnibus qui est omnium causa secundum vnum excedentem excessum, sanctus sanctorum laudatur, & reliqua secundum supermanantem causam & segregatum excessum, Sicut si aliquis dicat, inquantum excellunt non existentibus existentia sancta & diuina, aut dominia, aut regalia, & rursus participantibus participationes, ita

C

tantum collocatur super omnia existentia quae est sup omnia exi

primo, quod quia secundum suum arbitrium ad conuenientem finem adducta sunt quae de praemissis dicere oportebat, conueniens est vt Deum qui subtantis modis nominari potest in suis effectibus, laudemus nunc {sicut sanctum sanctorum, secundum illud Danielis, 11. secundum aliam litteram. Cum venerit sanctus sanctorum &c.} & {sicut regem regum,} secundum illud Apocalipsis. 19. cap. Habet in vestimento & in femore suo scriptum, Rex regum & dominus dominantium {Et regnatorem seculorum,} secundum illud Psal. Regnum tuum, regnum omnium saeculorum. {& in saecula, & adhuc} secundum illud Exodi. 15. c. Dominus regnabit in aeternum & vltra, & sicut {dominum dominorum.} vt est Apocalipsis introductum {& Deum deorum.} secundum illud psalmistae. Deus deorum dominus locutus est: has enim laudes diuinas in scripturis positas, in hoc capitulo exponere intendit. Circa horum autem expositionem sic procedere intendit, vt primo dicat quid sit per se sanctitas, & quid regnum, & quid dominatio, & quid deitas. Deinde quod intendunt scripturę demonstrare per huiusmodi nominum duplicitatem, cum dicitur sanctus sanctorum vel Deus deorum. Deinde cum dicit. {Igitur sanctitas quidem &c.} exequitur intentum de praemissis. Et primo manifestat primum. i. per vnumquodque praedictorum quid sit intelligendum. Secundo manifestat secundum, scilicet causam praedictę reduplicationis in scripturis, ibi. {Quoniam autem super plenus est omnium &c.} Circa primum duo facit. Primo ostendit quid sit vnumquodq; praedictorum secundum se consideratum. Secundo qualiter Deo attribuatur ibi. {Igitur haec quidem in causa &c.} Circa primum duo exponit. Primo exponit quid sit sanctitas. Et dicit quod secundum nostram acceptionem per sanctitatem intelligitur mundicia, quę est libera ab omni immundicia, & perfecta, & omnino immaculata. In quibus verbis tres gradus mundiciae designantur, qui ad sanctitatem requiruntur. Quorum primus est libertas ab omni immundicia, libertas autem seruituti opponitur. Seruus autem immundiciae existit qui totaliter ab immundicia vincitur & ei subijcitur. Primus ergo gradus mundiciae est, vt aliquis ab aliqua seruitute immundiciae liberetur. Secundus etiam gradus est vt sit mundicia perfecta. Perfectum n. est cui nihil deest. Contingit aũt quandoque, quod aliquis immundicię quidem non subiacet, deest tamen sibi aliquid ad mundiciam, inquantum passionibus immundiciae inquietatur, quae cum tolluntur, fit perfecta mũdicia. Tertius gradus mundicię est, vt sit omnino immaculata. Maculari enim dicitur quod nõ ab intrinseco, sed ab extrinseco inquinatur. Erit ergo omnino immaculata mundicia, cum non solum in seipso aliquis puritatem habet, sed etiam nihil est exterius quod eum ad immundiciam trahere possit. Et in his tribus mũdiciae gradibus, ratio sanctitatis perfecte consistit. Deinde cum dicit. {Regnum autem omnis finis &c.} ostendit quid sit regnum. Nomen vñ regni a regendo est assumptum. In omni autem directione primo considerandus est finis ad quem dirigens perducere intendit. Secundo considerada est facultas perueniendi ad finem. Tertio considerãda est regula per quam aliquid directe ad finem perducitur, quae quidem regula in humanis actibus lex vocatur. Quarto vero considerandum est proportio eius quod ad finem perducitur, ad finẽ ipsum. Nõ. n. quodlibet natum est consequi quemlibet finem. Quia vero per nomen regni datur intelligi, non vnius tñ directio, sed totius multitudinis humanae, quae quidem non est vniformis, sed habens multas varietates secundum diuersas hominum conditiones & diuersa officia quae ad bonum statum multitudinis pertinet, ideo quamuis sit vnus communis totius multitudinis finis, tamen sunt multi & differentes diuersorum fines particulares, puta medici sanitas, militis victoria, yconomici diuitiae, & sic de alijs. Ad consequendũ aũt diuersos fines, necesse est homines diuersas facultates habere ex diuersis bonis quibus vtuntur, & diuersis legib' regulari. Aliae n. leges imponendae sunt militibus, aliae emptori, aliae venditori, & sic de alijs. Similiter ad diuersos fines diuersi ordines hominum ordinandi sunt. Nõ n. decet eosdem esse milites & negociatores, ne per confusionem impediantur officia. Quia igitur rex est qui regendae multitudinis curam habet, ad eũ pertinet primo quidem distribuere fines, vt nihil necessariorum multitudini desit, ad eũ etiã pertinet distribuere bonorum ornatus & distribuere leges, vt scilicet singuli propriis legibus regantur, ad eum etia pertinet distribuere ordines officiorum. Et hoc est quod dicit quod {regnum est distributio omnis finis & ornatus, & legis, & ordinis. Deinde cum dicit. {Dominatio autem &c.} ostendit quid sit dominatio. Ad quam tria requiruntur. Primo quidem superioritas gradus. Esset autem indecens aliquem esse in superiori gradu, nisi & bonis potioribus abundaret, & ideo secundo requiritur bonorum abundantia, quae etiam non sufficeret, nisi tertio adesset potestas continendi & coercendi subditos, alioquin excellens secundũ bonorum abundantiam faceret ditiorem vel meliorem, non autẽ dominum, & ideo tertio requiritur potestas regendi subditos. Hoc est ergo quod dicit, quòd {dominatio non tantum est excessus peiorum} idest, inferiorum quae pertinent ad sublimitatem graduum. {sed} etiam est {perfecta & omnimoda possessio & pulchrorum & bonorum.} Dicit autem pulchrorum & bonorum, non solum

D

enim oportet eum qui dominatur abundare in bonis, sed etiam ad hoc quod ei reuerentia habeatur oportet illa bona esse conspicua, quod ad rationem pulchritudinis pertinet. Dicit autem omnimoda perfecta & omnimoda possessio, vt omnia bona habeat, & vnumquodque eorum quę habet sit perfectum, & vt plene habeat & non deficiet. Quantum autem ad tertium dicit, {& vera & cadere non valens fortitudo.} Quod potest exponi vel de fortitudine virtutis interioris quae est vera fortitudo ad ea quę sunt hominis, & non potest cadere nisi gratia diuina sublata. Vel potest referri ad exteriorem fortitudinem quod sit vera & non ficta, sicut contingit in aliquibus qui se ostentant esse potentiores quam sint, & cadere non valens, sicut in eis propter sufficientiam auxiliorum. Et quod haec sit de ratione dominationis probat per deriuationem nominis, quia hoc quod significat dominium facere in graeco a quo denominatur & dominatio, & dominus, & dominans, signat praedicta. Deinde cum dicit. {Deitas autem &c.} ostendit quid sit deitas. Et quia vt Damascenus dicit,

E

hoc nomen theos quod in graeco signat Deum, a theaste, i. considerando omnia dicitur. Ideo nomen deitatis hic Dionysius secundum rationem prouidentiae exponit. In nomine autem prouidentiae intelligitur cognitio, non per modum speculationis tantum sed secundum quod est directiua & inclinatiua ad rerũ gubernationem. Sic igitur in nomine deitatis primo quidem intelligitur inspectio diuinus ad omnia. Secundo continentia, qua omnia continentur sub Deo certis quibusdam regulis & metis. Tertio communicatio diuinae bonitatis in creaturas quae sub Deo continentur. Et hoc est quod dicit, quòd deitas est quę omnia videt, Dicitur autem a theaste quod est videre, vt dictum est. Sed qualis sit inspectio omnium quę per nomen deitatis intelligitur, exponit per id quod subditur, quòd ipsa est etiam {omnia circumspiciens & continens & in seipsa implens.} suam bonitatem communicando, & hoc secundum prouidentiam & bonitatem perfectam. Sed ne aliquis existimaret diuinam prouidentiam & bonitatem obligatam esse ad istã varietatem & ordinem qui apparet in rebus ex gubernatione diuina,

stentia, & omnium participan-
tium & participationum impar
ticipabilis causa. Sanctos autem
& reges, & dominos, & deos vo
cant eloquia in singulis princi-
paliores ornatus, per quos secū
di ex dei donis accipientes illo-
rum distributionis simplicitatē
circa suijpsorum differētias mul G
tiplicant, quorum varietatē pri
mæ prouisiue & deiformiter ad
vnitatem suijpsorū congregāt.

ad hoc excludendum subdit, quòd deitas excedit omnia quæ eius
prouidentia vtuntur, quia.s.sapientia & virtus, & bonitas eius nō
limitatur ad istū cursum rerum, sed in infinitum superabundat.
Deinde cum dicit. { Igitur hæc quidem &c.} ostendit qualiter pꝛę-
dicta Deo attribuantur. Et dicit quòd in Deo, qui est causa exce-
dens omnia prædicta,
laudari possunt abso-
lute, vt dicatur quòd
in Deo est sanctitas,
regnum, dominatio,
& deitas. Sed adhuc
addere nos possumus
aliqua ad ipsius exces
sum pertinentia, sicut
ꝙ dicamus, ꝙ ipsa pri
ma causa est sanctitas
& dominatio exce-
dens, & etiam regnū
supremum, & simpli
cissima deitas, qa pri-
mę causę non conue-
nit deitas per partici-
pationem, sed per essentiam. Assignat autem consequenter ratio-
nem præmissorum. Et primo quidem quantum ad sanctitatem,
quam dicit esse mundiciam quandam. Et dicit, quòd omnis mun-
dicia quorumcumque existentium præexistit in vno, quod est pri
ma causa, non quidem diuisim sed collectiue, prout.s.ea quæ sunt
in effectibus multiplicata, in causa inueniuntur simplicia, & ea ip
sa prima causa distribuitur mundicia & puritas ad omnia existen-
tia, secundum quòd cuilibet competit. Sed notandum, quòd duo
adiungit mundiciæ.s.diligentiam & claritatem, quorum vnum.s.
diligentia, est mundiciæ operatiua, diligenti.n.studio mundicia cō
seruari oportet. Alterum vero.s.claritas, ex mundicia cōsequitur.
Ea enim quæ sunt depurata, sunt in seipsis magis euidentia, & per H
fectius aliunde splendorem recipere possunt. Deinde quantum ad
rationem regni dicit, quòd similiter in prima causa subsistit, & ab
eo distribuitur ordinatio & ornatus quæ in ratione regni includū
tur, per quæ exterminatur.i.tollitur inconuenientia & inæquali-
tas, & incommensuratio, quæ opponuntur iustitiæ, quę per regnū
constitui debet. Vt inconuenientia accipiatur per comparationē
hominis ad suam actionem, dum facit quod non conuenit. Inęqua
litas vero per comparationem vnius hominis ad alium, dum non
seruatur iustitiæ æqualitas inter homines. Incommensuratio autē
per comparationem hominis ad ea quæ habet, dum.s. alicui plura
dantur aliquando præter suam mensuram. Hæc enim omnia per
ordinationem regni excludi debent, nec sufficit excludere vitia,
nisi qui gubernantur per regnum dirigantur ad debitum finē. Vn-
de dicit, quòd ordinatio diuini regni ea quæ habent digna eius
participatione exaltat, idest, cum quadam leticia eleuat, & implē
do contristat ad quandam { identitatem bene ordinatam, } idest,
vt conueniant in eodem optimo ordine, { & directione, } idest, vt I
debitam rectitudinem sortiantur. Iste est enim finis regni vt om-
nia sub vno, bono ordine contineantur & dirigantur. Deinde quā-
tum ad dominationem dicit, quòd in vno quod est omnium causa
collectiue subsistit & distribuitur omnis perfecta possessio omniū
pulchrorum, quæ pertinent ad rationē dominationis vt dictū est.
Quantum vero ad deitatem subdit quòd in eodem vno subsistit,
& in eodem distribuitur omnis bona prouidentia Dei, quę est con
sideratiua, & contentiua eorum quibus prouidet, quæ sub eius or
dine continentur, inquantum ex sua benignitate tribuit seipsam
per quandam participationem ad hoc, ꝙ deificet eos qui conuertū
tur ad ipsum. Deificet dico.i.deos faciat per participationem simili
tudinis, non per proprietatem naturæ. Deinde cum dicit. { Quo-
niam autem super plenus est omnibus &c.} respondet secundæ q-
stioni.s.qd volunt eloquia monstrare per nominum duplicationē.
Et primo ostendit qualiter dicatur Deus sanctus sanctorū. rex re-
gū &c.} Secundo ostendit qui sint illi sancti & reges, quorū Deus K
dicitur esse sanctus & rex &c. ibi. { Sanctos autem & reges &c.} Di
cit ergo primo, ꝙ Deus qui est omnium causa, superinnitenter om
nibus habet plenitudinem bonitatis super omnia alia. Ideo ad de-
signandum hunc excessum quo excedit omnia, dicitur in scriptu-
ris sanctus sanctorū, & reliqua.i.rex regum, dominus dominātiū,
& deus deorum. Designatur enim in isto modo locutionis emana-
tio quædam a causa superiori, vt intelligatur, cum dicitur sanctus
sanctorum, ꝙ ab ipso emanat sanctitas in omnes sanctos. Et sic de
alijs. Designatur etiam quidam excessus, secundum quem Deus ab
omnibus segregatur, quasi superior omnibus existens, vt sit sensus,
sanctus sanctorum.i.sanctus excedens omnes sanctos. Sic.n.ea quæ
sunt sancta & diuina, & dominantia, & regalia excedunt ea quę nō
sunt talia, & rursus sicut participationes excedunt participantia, vt
sanctitas sanctum, ita collocatur super omnia existētia ille qui est
superior omnibus existentibus, eo ꝙ est causa quædam imparti-

F pabilis omnium participantium & participationum. Causa.n.ex-
cedit causata. Deinde cū dicit. { Sanctos autem & reges &c.} ostēdit
qui dicantur sancti & reges quibus Deus cōparatur. Et dicit ꝙ san
cta eloquia nominant sanctos & reges, & dominos, & deos princi-
paliores ornatus in singulis.i.illos qui sortiūtur primos gradus in
singulis ordinibus, si-
cut inter angelos su-
premi angeli, & inter
homines supremi ho-
mines. Et hoc ideo, qa
supremi in singulis or
dinibus, accipiunt dei
dona in maiori simpli
citate, qa magis assimi
lantur deo, in quo est
simplex & vniformis
deitas & bonitas. Et
sic per principaliores
ex sui simplicitate il-
lis distribuit, & hu-
iusmodi dei dona mul
tiplicantur in inferio
ribus secundum eorum differentias, & rursus secundum ordinatio
nem ad finem, primi & superiores varietatem prouenientem in in
ferioribus, congregant per quandam reductionem ad similitudinē
suę vnitatis, per quandam prouidentiam deiformem. Sic.n.& deus
diffundendo sua dona, & multiplicat, & rursus per opus prouiden
tię multiplicia reducit in ordinem vnius finis.

CAPVT XIII.

De perfecto & vno.

LECTIO I.

Tanta & de istis. Ad ipsum autē reliquum si videtur sermonē breuissimū eamus. Etenim theologia de omnium causa, & omnia, & simul omnia prædicat,

SVPER CAP. XIII. LECTIO I.

Tanta & de istis &c.} Postquam Dionysius exposuit di-
uina nomina quæ ad rationem prouidentiæ pertinēt,
hic exponit diuina nomina quæ pertinent ad prouidē
tię finem. Est enim prouidentiæ finis vt singula perfe-
ctionem propriam consequantur, & vlterius omnia reducantur in
vnum finem. Et ideo dicitur hic de perfecto & vno, vt ex titulo pa
tet. Diuiditur autem hoc capitulū in partes tres. In prima dicit de
quo est intentio. In secunda exequitur.ibi. { Igitur perfectum qui-
dem &c.} In tertia epilogat quæ in toto libro sunt dicta.ibi. { has
nos intelligibiles &c.} Dicit ergo primo, quòd sufficit tot de præ-
missis dixisse, videtur autem reliquum esse vt transeamus ad id qd
est breuissimū in sermone, quia sacra scriptura de Deo qui est cau-
sa omnium, non solum prædicat omnia, sed etiam prædicat de eo
simul omnia. Inueniūtur autem multa in aliqua vna creatura, sed
non simul, vel quia conueniunt ei, non tamē eodem tempore, sicut
corpus est album & nigrum, sed non simul, vel quia conueniūt ei,
non secundum eandem partem, sicut si aliquod corpus sit secundū
vnam partem album, & secundum aliam partem nigrum, habet qui-
dem multa, sed non simul. Sed Deus habet omnia in seipso, neque
successiue secundum tempus, neque diuisim secundum partes, sed
simul, & ideo quia sic habet omnia simul, laudatur sicut perfectum,
& sicut vnum. Quod enim habet multa non simul, sed successiue,
imperfectum est, quia est mutabile, motus autem est actus imperfe
cti. Quod autem habet multa non simul sed diuisim, secundū suas
partes est compositum & non vere vnum. Sic igitur breuissimo ser
mone omnia quę supra de Deo dicta sunt in nomine perfecti & v-
nius comprehenduntur. Deinde cum dicit. { Igitur perfectum
quidem est &c } exequitur propositum. Et primo determinat de
perfecto. Secūdo de vno, ibi. { Vnum autem quoniam omnia &c }
Circa primum duo facit. Primo ostendit quomodo Deo attribua-
tur perfectum. Secundo quid sit de ratione perfecti, secundum ꝙ
Deo attribuitur, ibi. { Et omnem quidem infinitatem &c.} Circa
primum ponit modos diuinę perfectionis per differentiam ad ea
quæ dicuntur perfecta in creaturis. Dicuntur enim primo aliqua
esse perfecta in creaturis non per se, sed per aliquid extrinsecus ad
ueniens, sicut aer per lumen receptum a Sole. & homo per gratiā
quam habet a Deo. Sed Deus dicitur perfectus sicut per se perfe-
ctus. Secūdo dicitur aliquid perfectum per se quidem, quia per p-
priam formam naturalem, sed non secundum seipsum, quia ip-
sum non est sua forma, sed est ex forma & materia compositum, si-
cut si dicamus lapidem perfectum vel quamcumque rem materia
lem. Nihil enim huiusmodi habet quod sit perfectum secundum se
totum, sed secundum aliquid sui. Tertio inuenitur aliquid perfe-
ctum secundum se, quia ipsum est forma quędam subsistens, sicut
quęlibet substantia immaterialis, non tamen est perfectum a seip-
so, quia non habet esse a se, sed ab alio. Et ideo ad hoc excludendū
attribuit Deo per se perfectum, & secundum seipsum a seipso vni
formiter segregatum.s. ab omnibus alijs. Et ponit loco perfecti se-
gregatum ab alijs, quia vnumquodque secundum quòd sanctum
est, & perfectionem habet, ab alijs segregatur. Quarto consideran
dum est de perfectione cuiuslibet creaturæ, ꝙ cum quælibet crea

tura

tura sit aliquo modo composita, & in quolibet composito sit aliquid alio perfectius, nulla creatura est tota perfectissima secundū se totam, sed secundum aliquid sui, sicut perfectissimum in homine est anima, & in anima intellectus. Et ad hoc remouendum a Deo dicit, Deum esse totum perfectissimum. Et non solum secūdum prędictos modos attribuitur Deo esse perfectū, sed etiam dicitur perfectus sicut superperfectus, inquantum excedit perfectionē omnium rerum. Deinde cum dicit. {Et omnē quidē infinitatē &c.} ostendit quid sit de ratione perfecti, secundū q Deus perfectus dicitur. Et primo excludit quędam a Deo quę sunt de perfectione creaturæ. Secundo ostendit quæ sunt de ratiōe perfectionis diuinæ, ibi. {Sed extendens se ad omnia simul &c.} Sunt autem etia consideranda in perfectione creaturæ quę excludunt a Deo. Quorum primū est, quod perfectum opponitur infinito, quia vt dicitur in 3. Phisicorum. Infinitum est cuius quantitatem accipientibus, semper est aliquid vltra accipere. Perfectum autē & totum est extra quod nihil est. Sic igitur creatura perfecta infinitati opponitur, sed De' sua perfectione omnē infinitatem terminat, quia quodcumque infinitum diuinæ perfectioni comparatum, est finitum & terminatum, puta si esset corpus infinitum secundum quantitatem, esset terminatum secundum genus & speciem quam quidem terminationem ex participatione diuinæ perfectionis sortiretur. Secundo considerādum est q quælibet creatura ex hoc perfecta dicitur quòd ad terminum suæ naturæ pertingit, & ad debitum suæ quantitatis terminum. Deus autem perfectus dicitur, non quasi habens terminum, sed sicut extentus, vt ipse dicit super D omnem terminum, quia omnis terminatio ab eo deriuatur. Tertio considerandum est, quòd quælibet creatura dicitur perfecta ex hoc q quibusdam certis limitibus continetur. Deus autem sic dicitur perfectus q tamen a nullo capitur aut comprehenditur. Deinde cum dicit. {Sed extendens se &c.} ponit quatuor quæ sunt de ratione diuinę perfectionis. Primo enim considerandum est q aliquid dicitur imperfectum cuius virtus non se extendit ad implendum omnia opera propria. Sicut imperfectio Regis esset, si eius virtus non se extēderet ad omnes suos subditos gubernandos. Et ideo per oppositum de Deo dicit, quòd se extendit ad omnia, non quidem successiue, ita quòd attingendo vnum deserat aliud, sed simul, neque per quandam adęquationem ad res sicut potentia hominis, sed super omnia existens. Extendit autem se ad omnia indeficientibus immissionibus, inquantum indeficienter rebus communicat sua bona, & interminabilibus operationibus, inquantum in omnibus interminabiliter operatur. Secundo dicitur aliquid imperfe- E ctum, quia tendit in perfectionem, sicut puer dum est in statu augmenti, vel quia recedit a perfectione, sicut senex dum est in statu decrementi, vel etiam quia non habet perfectionem semper immanētem, sicut omnia mutabilia dicuntur imperfecta. Et ideo per oppositum de Deo dicit, quòd Deus dicitur perfectus sicut inaugmentabilis & semper perfectus, & sicut non minorabilis. Tertio dicitur imperfectum, quia deest ei aliquid eorum quæ debet habere, sicut homo diceretur imperfectus si non haberet manū, aut pedem, aut scientiam, aut virtutem. Quod autem habet omnia quę debet habere secundum suam naturam dicitur perfectum, non simpliciter, sed secundum suam naturam, Deus autem dicitur simpliciter perfectus, quia simpliciter omnia in seipso præhabet, sicut effectus præexistunt in causa, vt supra multoties dictum est. Quarto dicitur aliquid imperfectum quod nō potest aliquid sibi simile facere. Perfectum autem est vnumquodque enim potest facere sibi simile, vt dicitur in quarto Metheororum. Et ideo de Deo dicit, q Deus A dicitur perfectus inquantum desuper manat suam perfectionē omnibus creaturis, & hoc non secundum diuersas largitiones ex parte ipsius Dei largientis, sed secundum vnam, quæ quidem largitio non deficit, sed est impausabilis & eadem manens. Nec iterum est diminuta, sed cum det omnibus affluēter, vt dicitur Iacobi primo, eius largitio est super plena, vt quę numquā minorari potest p suę copiam effusionis, secundum quam largitionem perficit omnia perfecta, inquantū adimplet ea similitudine pprię perfectionis.

& sicut perfectum ipsum, & sicut vnum laudat. Igitur perfectum quidem est non solum sicut per se pefectum, & secundū seipsum a seipso vniformiter segregatum, & totum per totum perfectissimum, sed & sicut super perfectum secundum omniū excessum, & omnium quidem infinitatem terminans, super autem omnem terminum extentum, & a nullo ceptum aut comprehensum, sed extendens se ad omnia simul, & super omnia indeficientibus immissionibus & interminabilibus operationib'. Perfectum autem rursus dicitur, & sicut inaugmentabile semper perfectum, & sicut non minorabile, sicut omnia in seipso præhabens & supermanans secundum vnam impausabilem & eandem, & superplenam, & imminorabilem largitionem secundum quam perfecta omnia perficit, & propria adimplet perfectione.

LECTIO II.

De vno.

Vnum autem, quoniam omnia vnitiue est secūdum vnius vnitatis excessum, & omnium est vnum in B egressibiliter causa. Nihil enim existentium est non participans vno. Sed sicut omnis numerus vnitate participat, & vnus binarius, & denarius dicitur, & dimidium vnum, & tertium, & decimum vnum, ita omnia & omnium pars vno participant; & p id quod est vnum, omnia sunt existentia. Et nō est quod omniū est causa vnum multorum vnū, sed omne vnum & multitudinē, & omne vnum & multitudinem C determinans. Neque enim est multitudo nō participans vno, sed ea quæ sunt multa partibus, sunt vnum toto, & quæ sunt multa accidentibus, sunt vnum subiecto, & quæ sunt multa nume

LECTIO II.

Vnum autē, quoniam omnia vnitiue est secundum vnius vnitatis &c.} Postquam Dionysius determinauit de perfecto, hic determinat de vno. Et primo ostendit causalitatem vnius in communi. Secundo quomodo vnum Deo attribuatur, ibi. {Ita igitur theologia totam thear &c.} Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit. Secundo probat propositum, ibi. {Nihil enim &c.} Dicit ergo primo, quòd vnū attribuitur Deo, propter duas ratiōes. Primo quidem, quia ipse est omnia vnitiue, secundum excessum suæ singularis vnitatis, sicut multoties supra dictum est, quòd effectus sunt in causa, non vt multi, sed vt vnum secūdum vnam causæ virtutem, ac si diceremus quòd omnes lineæ progredientes a centro sunt vnum in ipso. Secundo vnum attribuitur Deo, quia vnum secundum suam intētionem consideratum est omnium causa inegressibiliter. Sic enim ex vno diuersa causantur, quod tamē vnum non egreditur a sua vnitate. Deinde cum dicit. {Nihil enim D existenti &c.} manifestat propositum quinque rationibus. Quarū prima talis est. Id quod aliqua participant est causa participantiū, sicut albedo est causa alborum. Sed nihil est existentium quod nō participat vno. ergo vnum est causa omnium existentium. Minorē autem probat, ibi. {Sed sicut omnis numerus &c.} Et primo probat propositum. Secundo excludit obiectionem, ibi. {Et nō est qd omnium &c.} Quòd autem omnia participent vno probat per id de quo minus videtur. s. per numerum qui quodammodo opponitur vni sicut diuisum indiuiso. Omnis enim numerus participat vno, siue numerus accipiatur secundum se, vt significatur cum dicitur binarius vel ternarius, siue accipiatur numerus secūdum q denominat aliquam partem, vt cum dicimus dimidium vel tertium, vel decimum. Et hoc probat per hoc q vnum vtroque modo de numero prædicatur. Dicimus enim binarium & ternarium, vel denarium vnum, & iterum dicimus, vel tertium, vel decimum. Sicut ergo numerus vno participet, ita omnia tota & omnium partes v- E no participant. Et sic sequitur q per id quod est vnum omnia existentia esse habeant, sicut participantia per participatum. Deinde cum dicit. {Et non est quod omnium est causa &c.} excludit obiectionem. Posset enim aliquis obijcere q vnum non est causa omnium, neque multitudinis seu numeri, quia est pars quędam multitudinis. Sed ipse respondet q vnum quod est omnium causa non est illud vnum quod est pars multorum, quia illud vnum est partiale & participatum, sed est ante omne vnum particulare & ante omnem multitudinem, non solum ordine temporis & naturæ, sed etiam ordine causæ, quia determinat omne vnum participabile, & omnem multitudinem per modum quo participans determinatur ad formā p id quod participat. Nulla enim multitudo est quæ non participet vno, quia omnia multa sunt vnum secundum aliquid, sicut ea quæ sunt multa partibus, sunt vnum toto, & ea quæ sunt multa accidentibus, vt album & musicum sunt vnū subiecto, & ea quæ sunt multa numero sunt vnum specie, sicut multa indiuidua, vt Sortes & Plato sunt vnum in specie hominis. Addit aūt vir

autibus

ro aut virtutibus, sunt vnum spe
cie, & quæ sunt multa speciebus,
sunt vnũ genere, & quæ sunt mul
ta processibus, sunt vnum prin-
cipio. Et nihil est existentium q̃d
non participet secũdum aliquid
vno, quod in eo quòd est singula
re secundum omnia, omnia &
tota omnia, & opposita, & singu
lariter coaccepit. Et sine vno qui
dẽ nõ erit multitudo, sine mul-
titudine vero erit vnum, sicut
& vnitas ante omnem numerũ
& multiplicatum. Et si omnibus
omnia vnita aliquis supponat,
omnia erunt in toto vnum. Et
aliter. Et hoc sciendum est, quo
niam secundum vniuscujusque
præexcogitatam speciem vnita
dicuntur esse ea quæ sunt vnita,
& omnium est vnum elementa-
tum. Et si auferas vnum, neque
totalitas, neq; pars, neque aliud
nihil existentium erit. Omnia e-
nim in seipso vnum vniformiter
præaccepit, & circumaccepit.

tutibus, quia & in vno indiuiduo eiusdem speciei sunt multæ vir
tutes, vnam & eandem speciem consequentes, siue quia in diuersis
indiuiduis sunt diuersæ virtutes, secundum quòd diuersimode di-
sponuntur ad actus speciei exequendos. Non enim est eadem po-
testas aut virtus omnium hominum ad intelligendum, & illa quæ
sunt multa speciebus
sunt vnum genere, si-
cut homo & canis dif
ferunt quidem specie,
conueniunt autem in
vno genere animalis,
& vlteri⁹ ea quæ sunt
multa processibus cõ-
ueniunt in vno prin-
cipio, sicut esse & viue
re, & intelligere, & hu
iusmodi sunt diuersæ
processiones procedẽ
tes ab vno principio
quod est Deus, vt ex
præmissis patet. Et sic
manifestum fit, quòd
cum omnia quocũq;
modo sint multa, con-
ueniunt tamen in ali-
quo vno. Nihil enim
est in entib⁹ quod nõ
participet secundum
aliquid ipso vno, q̃d
quidem secũdum suã
rationem est secundũ
omnia singulare, i. in-
diuisum in se. Nam
multa indiuidua quæ
sunt vnũ genere, mul-
ta sunt diuisa secun-
dum speciem, & simili
ter omne quod est in
aliquo est, in eo p mo-
dum eius in quo est, vt omnes effectus sunt in principio. Omnia au-
tem participata operantur ad id quod participant sicut ad princi-
pium. Vnde relinquitur, quòd vnum inquantum est singulare in
omnibus, participatur singulariter, idest, indiuisibiliter coaccepit
in se, sicut in principio vno omnia existentia & tota omnia sicut v-
niuersa genera, & opposita, sicut sunt differentiæ quibus diuiditur
totum genus. Deinde cum dicit. { Et sine vno quidem &c. } ponit
secundam rationem, quæ talis est. Illud a quo non conuertitur con
sequentia essendi, est naturaliter prius & quodammodo principiũ.
Sed vnum est huiusmodi, quia sine vno non inuenitur aliqua mul
titudo, sed inuenitur aliquod vnum absq; omni multitudine, vnũ
igitur est prius omni multitudine & principium eius. Cuius signũ
apparet in numeris, quia vnitas est ante omnem numerum quali-
tercumque multiplicetur. Deinde cum dicit. { Et si omnibus om-
nia &c. } ponit tertiam rationem, quæ procedit ex quadam suppo
sitione, scilicet quòd omnibus omnia sint vnita. Hoc enim negant
soli illi, qui non ponunt vnum principium omnium, sicut illi qui
dicunt, quòd bonum & malum sunt duo prima principia, & quòd
mala non coordinantur bonis. Sed cum ex supra dictis sit manife-
stum, esse vnum principium omnium quod est bonum, necesse est
omnia omnibus coordinata esse & vnita, saltem secundum ordinẽ
ad vnum principium. Quæcumque autem vniuntur ad inuicem, se
habent sicut partes vnius totius, quod per eorum vnitionem con-
stituitur. Sic igitur si omnia omnibus sunt vnita, necesse est quòd
omnia conueniant in vno toto, & sic omnia participabunt vno, si-
cut partes participant forma totius. Erit igitur vnum principiũ
omnium. Deinde cum dicit. { Et aliter &c. } ponit quartam ratio-
nem ex eadem suppositione procedentem. Quæ enim adinuicem
sunt vnita, non solum conueniunt in vna forma totius, sed etiam
secundum aliquam vnam præexcogitatam speciem vnita esse dicũ
tur, sicut partes domus quæ vniuntur in vna parte domus, præexco
gitata ab artifice. Sic igitur si omnia omnibus sunt vnita, non solũ
conueniunt in vna forma totius, sed etiam conueniunt in hoc, q
sunt vnita omnia secundum vnam formam ab eo excogitatam qui
est author vniuersorum. Ipsa enim vnitas vniuersi procedit ab vni
tate diuinæ mentis, sicut forma domus quæ est in materia prouenit
a forma domus quæ est in mente artificis. Deinde cum dicit. { Et
omnium est vnum elementatum &c. } ponit quintam rationem,
quòd vnum est omnium elementatum. Est autem elementum ex
quo componitur aliquid primo, & est in eo, & non diuiditur se-
cundum formam. Manifestum est autem, q in omni composito est
aliqua componentium multitudo. Omnis autem multitudinis ele
mentum est vnum, cum vnum sit indiuisibile, & vnum sit in multi
F tudine, sicut id ex quo primo componitur multitudo. relinquitur
ergo, q vnum sit sicut principium elementare omnium elementa-
torum. Patet ergo ex præmissis, quòd vnum quinque modis habet
rationem principij. Vno modo sicut participatum participantiũ.
Alio modo sicut vniuersale a quo non conuertitur consequẽtia es-
sendi. Et hi duo modi
procedunt secundum
opinionem Platonis.
Tertio modo sicut for
matio eius & princi-
pium formale ex qui-
bus componitur totũ.
Quarto modo sicut
forma præexcogitata
ab artifice, est princi-
pium eorum quæ pro
ducunt effectũ. Quin
to modo sicut elemen
tum est principium.
Et ita probato multi-
pliciter, quòd vnum
sit principiũ omniũ,
quasi cõcludendo sub
dit, quòd si remouea-
tur vnum, neque to-
tum, neque pars, ne-
que aliquod existen-
tium remanebit, quia
vnũ in se omnia præ-
accepit tãquam prin-
cipium omnium.

LECTIO III.

Quomodo unum attribuitur Deo.

ITA igitur theologia to
tam thearchiam sicut
omnium causam lau-
dat vnius nominatione. Et vnus
G Deus pater, & vnus dominus Ie
sus Christus, & vnus, & idem spi
ritus, propter excedentem toti⁹
diuinæ vnitatis simplicitatem,
in qua omnia singulariter con-
gregata sunt, & supervnita, &
præsunt supersubstantialiter.
Propter quod & omnia ad ip-
sam iuste remittũtur & reponũ-
tur, a qua, & ex qua, & per quã,
& in quã, & ad quã omnia sunt,
& coordinata sunt, & manẽt, &
continentur, & adimplentur, &
conuertuntur. Et non inuenies
H aliquid existẽtium, quod nõ in
vno, secundum quòd omnis dei
tas supersubstantialiter nomi-
natur, & sit hoc quod est, & per

LECTIO III.

ITA igitur
theologia
totã thear
chiã, sicut
omnium causam lau-
dat &c.} Postquam Dionysius ostendit quòd vnum secundum pro
priam rationem est principium omnium, hic ostendit quomodo
vnum attribuatur Deo. Et diuiditur in partes duas. In prima ostẽ
dit quomodo vnum attribuatur Deo. In secunda ostendit differen
tiam huius vnius q̃d est ad omne aliud vnũ, ibi. { Et oportet &c. }
Circa primum duo facit. Primo assignat rationem quare vnum at
tribuatur Deo. Secundo rationem etiam assignatam manifestat,
ibi. { Propter quod & omnia &c. } Est autem aduertendum, quòd
tria supra dixerat de vno, scilicet quòd sit omnium causa, quòd sit
singulare vel simplex & indiuisum, & quòd omnia in se præaccepit.
I Vnde per hæc tria vnitatem Deo attribuens ex præmissis conclu-
dit, quod sacra scriptura laudat totam thearchiam, idest principa-
lem deitatem totius trinitatis sicut omnium causam in hoc, quòd
nominat eam vnam. Dicit enim Apostolus primæ ad Corinth. 8.
Vnus Deus pater, & vnus dominus Iesus Christus. Et primæ Co
rinth. 12. c. dicit. Vnus atque idem spiritus hæc omnia operatur. Et
sic attribuit singulis vnitatem propter excellentem simplicitatem
diuinam. In qua quidem simplici vnitate, omnia sicut in causa sunt
aggregata & supereminenter vnita { singulariter } idest, indiuisibi
liter, & omnia præexistunt in ea non per modum proprium, sed p
modum ipsius Dei, scilicet { supersub. } Deinde cum dicit. { Pro-
pter quod & omnia &c } manifestat rationem positam de causalĩ
tate diuinæ vnitatis. Et primo per authoritatem scripturæ. Secun-
do per experimentum humanæ rationis, ibi. { Et nõ inuenies &c. }
Dicit ergo primo, quòd quia Deus laudatur vnus sicut omnium
causa, & sicut omnia in se præhabens, propter hoc in sacra scriptu
K ra { iuste } idest, rationabiliter omnia { ad ipsam } deitatem { re-
mittuntur } idest, reducuntur, sicut effectus ad suam causam a qua
procedunt. Addit autem { & reponuntur. } quantum ad hoc, quòd
effectus præexistunt in causa. Dicit enim Apostolus Roma. 11. Ex
quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, quibus tribus Diony-
sius duo addit. s. a quo, & ad quem: quæ etiam non longe sunt a tra
ditione scripturæ. Quibus quinque habitudinibus, quinque corre
spondentia ponit, vt intelligatur, quòd a Deo sunt omnia sicut a
principio, quod omnibus esse influit. Ex Deo autem ordinata sunt
omnia, inquantum in se ordo rerum sumitur ex ipsa ratione diui-
næ bonitatis. Per Deum manent omnia sicut per causam conser-
uantem. In Deo continentur omnia sicut effectus in causa, & ad
Deum conuertuntur omnia sicut ad finem, & adimplentur, idest p-
ficiuntur omnia. Vltima enim rei perfectio est ex eo, quòd attingit
proprium finem. Deinde cum dicit. { Et non inuenies &c. } mani
festat & idem per experimentum humanæ rationis. Et dicit, quòd si
quis diligenter consideret non poterit inuenire aliquid quod non
habeat

237

ficiatur, & saluetur. Et oportet & nos a multis ad vnum virtute diuinæ vnitatis conuersos vnitiue laudare totam & vnam, deitatem scilicet & omnium causam, vnum quod est ante omne vnum, & multitudinem, & partem, & totum, & diffinitionem omnem, & infinitatem, & B terminum, & interminabilitatem, quæ omnia existentia & ipsum esse diffinit, & omnium est, & totorum omnium, & simul, & ante omnia; & super omnia, & singulariter causa; & super ipsum vnum existens, & ipsum vnum existens terminat. Quoniam existens vnum, quod est in existentibus numerabile est, numerus autem essentia participat. Supersubstantiale autem vnum, & existens vnum, & omnem numerum terminat, C & ipsum est vnius & numeri, & omnis existentis principium, & causa, & numerus & ordo. Propter quod & vnitas laudata, & trinitas quæ est super omnia deitas, non est neque vnitas, neque trinitas, quæ a nobis, aut alio quodam existentium sit cognita. Sed vt super vnum ipsius & Deigenum vere laudemus, trinitatis & vnitatis Dei nominationem supernominabilem nominamus, & existentibus superessentialem. Nulla autem monas aut trinitas, neque numerus, neque vnitas, aut fœcunditas, neque aliud aliquid aliter existentium cognitum educit existens super omnia & rationem, & mentem occultum superdeitatis super omnia supersubstantialiter superexistentis, neque nomen ipsius est, neque sermo, sed in inuijs segregatum. Et neque afferimus ipsum nomen bonitatis sicut concordantes ipsi, sed desiderio intelligendi aliquid & dicendi de ineffabili natura illa, nominum dignissimum sanctificamus ipsi primum. Et concordabimus quidem, & hic theologis, a rerum autem veritate deficimus. Propter quod & ipsi per negationes ascensum præhonorauerunt, sicut exsuscitantem animam ab his quæ sunt ipsi connaturalia, & per omnes diuinos intellectus pergentem, a quibus segregatum est, quod est super omne nomen, & omnem rationem, & omnem cognitionem. In vltimis autem totorum ipsi coniungentes, inquantum nobis illi coniungi est possibile.

habeat & esse, & perfectionem, & salutem, idest conseruationem per vnum secundum quod deitas trinitatis vna supersubstantialiter nominatur. Deinde cum dicit. {Et oportet & nos &c.} ostendit differentiam vnius secundum quod de Deo dicitur ad omnia quibus attribuitur. Et circa hoc tria facit. Primo ponit ordinem. Secundo assignat præmissi ordinis rationem, ibi {Quoniam existens vnum &c.} Tertio concludit differentiam, ibi. {Propter quod & vnitas laudata &c.} Dicit ergo primo, quod oportet nos laudare totam & vnam trinitatis deitatem {vnitiue} idest, secundum rationem vnius, ita quod conuertamur a multis creaturis quæ participant vnum ad id quod vere vnum est, scilicet Deum, & hæc conuersio fit in nobis virtute diuinæ vnitatis. Dum enim consideramus, quod diuina vnitas est virtuosior omni vnitate, omnia relinquentes in ipsum conuertimur. Et quia dixerat, quod oportet vnam deitatem laudare vnitiue, quid hoc importet exponens subdens. {scilicet omnium causam.} Est enim de ratione vnius causalitas, vt supra dictum est, similiter etiam & prioritas, vnde subdit vnum quod est ante omne vnum creatum, & ante omnem multitudinem, & ante omnem partem & totum, de quibus supra dictum est, quod participent vnum, & iterum est ante omnem diffinitionem & infinitatem oppositam, & terminum oppositum ad interminabilitatem. Finis enim & terminus ad rationem vnius pertinere videntur. Vnumquodque enim inquantum est finitum & terminatum, secundum hoc habet vnitatem in actu. Sed vnum quod est Deus, est ante omnem finem & terminum, & opposita eorum, & est causa terminationis omnium, & non solum existentium, sed etiam ipsius esse. Nam ipsum esse creatum non est finitum si comparetur ad creaturas, quia ad omnia se extendit, si tamen comparetur ad esse increatum, inuenitur deficiens, & ex præcogitatione diuinæ mentis propriæ rationis determinationem habens, & ipsum vnum & diuinum est causa omnium, & non solum particularium entium, sed etiam omnium totorum .i. entium vniuersalium, & est simul cum omnibus & ante omnia, quia scilicet sua æternitate continet omnium durationes, & excedit, & est super omnia sublimitate suæ naturæ, & singulariter sua celsitudine ab omnibus separatum existens, & cum sit vnum supersubstantiale, ipse est super ipsum vnum existens, idest super vnum creatum, quod in existentibus creatis inuenitur, & ipsum vnum existens terminat .i. dat terminationem propriæ rationis vni creato quod non est superexistens, sed existens quasi inter genus existentium contentum. Deinde cum dicit. {Quoniam existens vnum &c.} assignat rationem præmissi ordinis, quare scilicet vnum quod est Deus, est ante ipsum vnum creatum, & ante omnia alia. Et dicit, quod hoc ideo est, quia vnum existens quod est in genere creaturarum, est numerabile .i. quædam pars numeri. Omne enim quod est vnum in creaturis connumeratur alteri cum quo conuenit, aut specie, aut genere, aut in aliquo ordine, sed numerus participat existentia, cum sit quædam species entis. Vnde per consequens vnum quod est in rebus creatis participat entia. Sed vnum supersubstantiale, quod Deus est non connumeratur alteri, nec participat entia, sed dat terminationem propriæ rationis & vni creato & numero antequam ipsum est principium est causa & numerus, & ordo vnius creati, & numeri, & vniuersaliter omnis entis. Dicitur autem esse principium

A omnis entis, prout est ante omnia. Causa autem, secundum quod ab ipso omnia procedunt. Numerus autem, secundum quod est mensura omnium, vnicuique proprium modum statuens. Ordo autem est omnium, secundum quod omnia sua sapientia ordinat. Deinde cum dicit. {propter quod & vnitas laudata &c.} concludit ex præmissis differentiam vnius quod attribuitur Deo ad vnum quod est in creaturis. Et dicit, quod quia vnum quod est Deus est supra omne vnum creatum & supra omnem numerum, ideo cum in deitate quæ est supra omnia laudatur vnitas ac trinitas, non est accipiendum, quod sit talis vnitas, aut trinitas quæ sit a nobis cognita, aut a quocunque existentium secundum naturalem cognitionem, quia nec ipsi angeli ad cognoscendam vnitatem & trinitatem diuinam prout est in se, per sua naturalia pertingere potuerunt, sed tamen per gratiam non solum angeli, sed & nos pertingere potemus ad videndam essentiam vnius æterni Dei, sed non ad comprehendendum eum. Et quamuis ipsa vnitas & trinitas Dei non sit talis qualis nota est nobis, tamen Deum qui superessentialiter existit omnibus existentibus, & qui est supra omne id quod nominatur, nominamus nomine diuinæ vnitatis & trinitatis, vt per hæc duo nomina {laudemus supervnitatem ipsius} idest, excellentiam vnitatis eius, quæ est super omne vnum D {& vere laudemus deigenum} eius, idest vt nomine triniteria insinuetur nobis diuina processio, prout filius generatur a Patre, & Spiritussanctus procedit a Patre & Filio. Trinitas enim personarum non distinguitur, nisi per relationes originis, quibus designatur processio vnius personæ ab alia. Et quamuis intendamus in Deo laudare superunum & deigenum eius, nomine vnitatis & trinitatis hoc retinendum est quod nulla monas .i. vnitas, aut trinitas, neque vniuersaliter quicunque numerus aut quæcunque vnitas, siue quæcunque fœcunditas, neque quodcumque aliud sit quod a quocumque entium creatorum naturaliter cognoscatur {educit} idest, manifestat & perfecte exprimit illud occultum superexcellentis deitatis, quæ supersubstantialiter superexistit omnibus. Quod quidem dico occultum non propter sui defectum, sed quia existit supra omnem & rationem humanam, & mentem angelicam. Et quia voce exprimuntur ea quæ ratione vel mente capiuntur, ideo subdit, quod illius occulti quod est super mentem & rationem, nec potest esse nomen simplex, neque sermo compositus, exprimens ipsum vt in se est, E sed in diuinis est segregatum. Et loquitur ad similitudinem sensibilium rerum, in quibus ea sunt occulta hominibus quæ sunt posita extra vias per quas homines transeunt, ita & essentia deitatis est occulta, quia est præter omnes vias quas ratio, aut mens creata excogitare potest. Est autem considerandum, quod Platonici posuerunt Deum summum esse quidem super ens, & super vitam & super intellectum. Non tamen super ipsum bonum, quod ponebant primum principium. Sed ad hoc excludendum Dionysius subdit, quod neque ipsum nomen bonitatis afferimus ad diuinam prædicationem sicut concordantes ipsi, quasi hoc nomen per quandam æquiparantiam ei respondeat. Sed quia desiderabile est nobis vt de illa ineffabili Dei natura aliquid quantumcumque modicum intelligamus & dicamus, consecramus Deo primo & principaliter dignissimum nominum, quod est bonum, & in hoc quidem concordamus cum {theologis.} i. apostolis & prophetis, qui sacras scripturas ediderunt, qui & hoc nomen Deo attribuunt, sed multum deficiunt a rerum veritate. Manifestum est enim quod hoc nomen

nomē bonū cū sit a nobis impositū, nō signat nisi qđ nos mēte capimus. Vñ cū Deus sit supra mētē nrām, superexcedit hoc nomē, sic quia theologi cōsiderauerūt, q oē nomē a nobis impositū deficit a Deo, ideo ipsi inter oēs modos quibus in Deū possumus ascēdere p intellectū, preordinauerūt eū q est p negatiōes, p quas quodā ordine in Deū ascēdimus. Primo.n.aia nr̄a quasi & suscitat, & cōsurgit a rebus materialibus, quæ sunt aiæ nr̄ę connaturalia, puta cū intelligimus Deū nō esse aliqd sensibile aut materiale, aut corporeū, & sic aia nr̄a negādo pgit p oēs diuinos intellectus. i. p oēs ordines angelorū qbus est segregatus Deus q est sup oē nomē & rationē, & cogitationē. Ad vltimū aūt aia nr̄a Deo cōiūgit ascendēdo p negationes in vltimis totorū. i. in supmis finibus vniuersaliorū & excellentiarū creaturarū. Et qđ de cōiūctio aię ad Deum sit inquātū nobis possibile est nūc Deo cōiungi. Nō.n. coniungit in psenti intellectus noster Deo vt eius essentiā videat, sed vt cognoscat de Deo quid nō est. Vñ hęc cōiunctio nr̄i ad Deū quæ nobis est in hac vita possibilis pficitur, qñ deuenimus ad hoc, q cognoscamus eum esse supra excellentissimas creaturas.

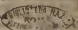
LECTIO IIII.

Epilogus.

AS nos intelligibiles Dei significatiōes colligentes, sicut est possibile reserauimus, nō solū ab earū intelligētia deficiētes, hoc.n. vere & angeli dicāt, neq; a laude ipsarū ab angelis. Nam apud nos potētissimi theologi minus habēt quām illorū extremi, neq; laude philosophātiū illis, aut comitātiū, sed & nobis coordinatorum extremę & subiectę. Quare si recte siquidem habent dicta, & sicut sm̄ nos vere tetigimus deliberatione reserationē Dei nominationū ad omniū bonorū causam, res est referēda, q dat primū ipsum dicere, postea bene dicere. Et si aliquid æquipollētiū est ptermissum, & illud nos sm̄ easdē rōnes & easdē regulas subaudire oportet. Si aūt ista aut nō recte, aut imp̄fecte se habent, & a veritate aut totaliter, aut particulariter errauim⁹, tuę sit benignitatis dirigere non voluntarie ignorātē, & tradere rationes discere indigēti, & subuenire sufficiētē virtutē nō habēti, & sanare egrotare nolentem. Et hęc quidē per teipsum, alia aūt p alios inueniētē, oīa aūt ex bono recipiētē & ad nos trāsferre. G Ne pigriteris aūt amico benefaciēs. Vides.n. q & nos nullū traditorū nobis hierarchicorū sermonū ad nosipsos cōtraximus, sed sursum currētes ipsos & nobis, & alijs sanctis viris & tradidimus & trademus sicut quidē & nos sumus sufficiētes dicere, & quibus dicit audire, sm̄ nihil traditioni iniuriā faciētes, nisi forsitā ad intelligētiā aut expositionē ipsorū infirmemur. Sed H hæc quidē, qualiter Deo erit amicū, ita & habeātur & dicātur. Et sit quidē iste intelligibilibus Dei nominationib⁹ sm̄ nos finis, ad simbolicam autem theologiam duce Deo transibimus.

LECTIO IIII.

AS nos intelligibiles Dei significatiōes colligētes &c.} Postquā Dionysius in hoc libro exposuit diuina nomina, hic epilogat ex quæ in hoc libro sunt dicta. Et primo recapitulat ea q dicta sunt. Secūdo cōtinuat se ad sequētē librū ibi. {Sed hæc qdē &c.} Circa primū tria facit. Primo oñdit qm̄o diuina noīa exposuerit. Scđo inducit ad reddēdas Deo grās de bn̄ dictis, ibi. {Quare si recte qdē &c.} Tertio petit corrigi & dirigi si qua sunt in quibus nō bene dixit, ibi. {Si aūt ista, aut nō recte &c.} Dicit ergo primo, q ipse in hoc libro reserauit. i. exposuit sm̄ suā possibilitatē intelligibiles significatiōes diuinorū nominū cōgregādo & redigēdo i vnū opus. Dicit aūt intelligibiles ad differētiā eorū q symbolice vel metaphorice dicunt de Deo, quorū significatiōes sunt sensibiles. Et ne aliqs intelligat, q ipse p̄sumat se sufficienter exposuisse significatiōes diuinorū nominum ad hoc excludēdū subiūgit, q nō solū in exponēdo significatiōes p̄dictas defecit {ab earū diligētia}. i. ab earū p̄fecta expositione, sm̄ q res requirit, qa hoc neq; angeli facere possent, cū nō cōprehendāt diuinā bonitatē & diuinū esse, & diuinū viuere, & aliqua hmōi, de quibus dictū est. Nec solū dicit se defecisse a laudādo significatiōes p̄dictas sicut ab angelis laudātur, qa excellētissimi theologi q sūt apud nos deficiūt in minimis angelorū, sicut dicit Matth. 11. cap. q q minor est in regno cœlorū, maior est Ioanne Baptista. Neq; etiam dicit se solū defecisse a laudādo significatiōes p̄dictas sicut theologi philosophātes de rebus diuinis. i. p̄phetæ & apostoli aut etiā socij eorū, q canonicas scripturas ediderūt, vt Lucas & Marc⁹, sed asserit se deficiēter, & in fine dixisse p cōparationē ad alios q erāt sui grad⁹ & ordinis. Deinde cū dicit. {Quare si recte qdē &c.} cōcludit, qa ex quo ita deficientē se cognoscit in rebus diuinis, si recte se habēt ea quæ dicta sunt, & si sm̄ deliberationē sibi p̄portionatā vere tetigit expositionē diuinorū nominū, referēdū est hoc eū gratiarū actione ad Deū q est cā oium bonorū, q primo quidē dat nobis virtutē loquēdi, & postea dat nobis vt hac virtute bene vtamur, bene aliqd dicēdo. Et tñ si aliqd est p̄termissum qđ equipolleat his q dicta sūt, F oportet hoc subintelligere sm̄ easdē rōnes & regulas sm̄ quas p̄dicta exposita sunt. Et hoc ideo dicit, qa forte aliqđ nomē in scriptura dictū de Deo, nō est expositū, qđ tñ equipollet alicui p̄missorū, vel si aliquis modus exponēdi est p̄termissus in aliquo dictorū nominū, pōt subintelligi ex aliorū nominū expositiōe. Deinde cū dicit. {Si aūt ista &c.} petit corrigi in nō bene dictis. Et primo ponit petitionē. Scđo rōnē petitiōis assignat, ibi. {Ne pigriteris &c.} Dicit ergo primo, q si ista q dicta sunt ab eo in expositiōe diuinorū aut nō recte, aut imperfecte se habēt, & si ipse vel in toto, vel parte errauit a veritate, petit a Tymotheo, vt ex sua benignitate dirigat eū, qa si ipse alicubi errauit, nō hoc fuit ex voluntaria ignorātia, & ideo vult dirigi, si q.n. voluntarie ignorāt, dirigi nolūt. Hęc est ergo prima cōditio ex parte sui qua re petit se dirigi, qa nō volūtarie ignorauit. Secūda cōditio est, qa sm̄ suā reputationem indiget addiscere, & ideo tradendæ sunt ei rōnes qbus addiscere possit. Supervacaneū aūt vr̄ tradere disciplinā ei q se non reputat disciplina indigere. Tertia cōditio est, qa subueniēdū ē ei q nō reputat se sufficiētem virtutē habere. Quarta cōditio est qa sanitatis cura impēdēda est ei qui nolens egrotat. Qūo aūt ipsum possit dirigere ondit subdens, q quædā pōt ei tradere ad eius directionē q p seipsum Thymotheus cognoscit quædā aūt q pōt inuenire accipiendo ab alijs accipiat, certum est enim q recipiuntur a bono, quod est Deus, & recepta a Deo qualitercūque petit ad se transferri. Deinde cum dicit. {Ne pigriteris &c.} assignat rationem petitionis positæ. Et primo quidem ex parte amicitiæ, quia non debet homo esse piger ad benefaciendum amico. Maximum autem I beneficium alicui impenditur, si ab errore ad veritatem reducatur. Secundo assignat rationem ex sui exemplo, quia scilicet ipse nullū sacrorum sermonum sibi traditorum ad se contraxit, idest sibi auare retinuit, sed currendo sursum ad Dei imitationem ea quæ sibi tradita sunt, iam tradidit, & in futuro tradere intendit, & Thymotheo, & alijs sanctis viris, secundum quòd ipse sufficiens est dicere, & alij sont sufficientes audire, & in hoc in nullo facit iniuriam traditioni diuinorum, cui fit iniuria, dum vel tradita auare retinentur, vel inconsiderate sparguntur. Sic autem ea quæ sibi sunt tradita alijs tradere intēdit, nisi forte in aliquibus ipse non sit potens ad intelligendum, aut ad exponendum alijs. Deinde cum dicit. {Sed hæc quidem &c.} continuat se ad sequentem librum. Et quia quædam dixerat ad futurum pertinentia, scilicet quòd tradet alijs quæ sunt sibi tradita, ideo dicit, quòd hęc ita habeantur & dicantur, sicut est {Deo amicum,} idest sicut Deo placet, secundum illud Iacobi. 4. cap. Pro eo vt dicatis, si dominus voluerit. Et K in hoc sit finis expositionis intelligibilium diuinorum nominum, quantum ad ipsum. Sed intendit vlterius transire {Deo duce ad symbolicam theologiam,} in qua scilicet exponit nomina quæ symbolice dicuntur de Deo, puta quòd dicitur leo, lapis, ignis, & alia huiusmodi. Qui quidem liber apud nos non habetur. Et nos post expositionem dictorum beati Dionysij longe ab eius intellectu deficientes, corrigi de non recte dictis postulamus. Si qua autem bene dicta sunt, referendæ sunt gratię bonorum omnium largitori, qui est trinus & vnus Deus, viuens & regnans per omnia secula seculorum. Amen.

Expositionis beati Thomæ de Aquino super librum sancti Dionisij de diuinis nominibus Finis.

REGISTRVM

A B C D E F Omnes sunt Quaterniones.

R O M AE

Apud hæredes Antonij Bladij, & Ioannem Osmarinum Liliotum socios.

M D L X X

